Lettere

Autor [illegible]

[illegible] [illegible]

Digitized by Google

NAZIONALE EMANUELE
6
28 E
24

Digitized by Google

6 — 42 — a — 29

6. 42 — c — 18

6 — 42 — a — 29

Digitized by Google

Digitized by Google

GYGES GALLVS.

PETRO FIRMIANO Authore.

ACCESSERE SOMNIA Sapientis.

Domus S. Pantal:
Schol: Piar:

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

PARISIIS,
Apud viduam & DIONYSIVM THIERRY, viâ Iacobæâ, ſub ſignis S. Dioniſij, & ciuitatis Pariſienſis.

M. DC. LVIII.

à Frat. de Rubeis

Digitized by Google

Digitized by Google

NOBILISSIMO

ET INTEGERRIMO VIRO

RENATO DE LONGVEIL,

DOMINO DE MAISONS,

IN SVPREMO GALLIARVM SENATV

PRÆSIDI INFVLATO.

PETRVS FIRMIANVS

Salutem.

VT *suprà cæteros placeres*, Vir Nobilissime, *teque operis huius patronum nuncuparem ef-fecit iam perspecta mihi singularis virtus tua, quam antehàc solâ famæ perillustris commendatione acceperam. Non is sum quem facilè decipiat secundus rumor : quantis imponere soleat, scio : vbi de merito statuendum est, suspiciosus senex, nec solâ ætate, sed & experientiâ trepidus, expecto oculorum suffragium. His te probauisti*, Vir Illustrissime; *securus te æstimo, teque colo.* Tuus *ille apud nos secessus, quem tantoperè doluit Lutetia, hoc mihi benefi-*

ã ij

Digitized by Google

cium contulit, vt tuis moribus fruerer, sciremque haud mentitam famam esse, quæ te simul ad ardua, & ad quieta genitum nuntiauerat. Vidi te, cum forensibus curis expeditus, eâ alacritate animi, atque constantiâ, aliis durissimam sortem excipiebas, vt strenuum, nec omnino vacuum iocis ipsa quæ perculerat fortuna suspiceret. Comitati tuæ nihil detraxit temporum iniquitas; alterum te hominem, nemo vidit; cumque te Senatus, optimam sui partem, te, sine quo faustè geri non poterant, ipsa quoque negotia expeterent, ostendisti in ipso otio stare posse fælicitatem tuam. Quamdiu durauit iniuria, inter amicorum paucissimos ita honestis remissionibus pacatissimum animum tradidisti, vt tamen potior esset cura pietatis, & te instaurante, quæ priùs inuenustè surrexerant, nouâ impensâ, nouoque ingenio altaria niterent. Templis dispositionem, marmora, statuas dedit secessio tua; ipsiusque beneficium haud ingrati ciues agnoscunt, modicâ in vrbe iam conspici, quod vel in præcipuis eximium sit. Nobilissimæ styrpis tuæ genius is est, diuinis impensè studere. Magna adhuc annorum serie à viuentium cœtu aberas, cùm tui maiores, Numinum simulachris infensissimi, Deorum maximum eliquabant, tot sæculis cultum, vt ex Ioue Capitolino, per vos Petrum emergere Roma iam Christiana lætaretur. Stat adhuc eâ in vrbe inter egregiæ artis miracula, cum vestris insignibus, æneum illud Principis Apostolorum signum, &

Digitized by Google

vbi iam tot Cæsarum trophæa, vel edacibus annis, vel barbarorum sæuitiâ periere, meliore fato, auitæ pietatis vestræ monumenta perseuerant. Vt Religioni quondam officiosus esses, ostensâ quam sequereris pietate, olim antecessores tui prouiderunt. Verùm non tantum imitaris; præstas; & hinc tibi ingens gloria, gentilitiæ virtutis, in sacrorum curâ sedulitatem, atque magnificentiam superauisse. Nec sola, cum remotus à turbis nobiscum degeres, pietas fulsit; mirati sunt in cæteris, quotquot te videre, integritatem tuam, simulque, (quod arduæ affinitatis est) sagax illud ingenium, quo aliquando, molestis plane temporibus, puero Rege, aulâque profeßis odiis conscissâ, creditum tibi ærarium ita curaueras Princeps Minister, vt damnosâ profusione exhaustum priùs, citò, nec iniquè tamen restitueres; ciuiumque opinione ad publicas solutiones Regius thesaurus haud sufficiens, datâ nominis tui fide, iam propè rebellantes turbas sisteres, & â fœderatis qui ad obsequium vocati, martem suum venalem habent, solita auxilia mercaretur. Fulgebat in eo secessu stirpis dignitas, quam per tot ætates cohonestauerunt, purpura ciuilis; hæreditarium tribunal; clarissimarum vrbium toties commissa sollicitudo: Prætores eximij, fortissima traditæ sibi, non semel, Neustriæ propugnacula: legati, præcipuâ apud exteros sapientiâ, suis Regibus chari: sacrorum Antistitum longus ordo: Cardinalitij denique culminis, in vestro Ri-

chardo, Eminentia, vt nihil vobis darē augustius ipsi Reges, aut supremi Pontifices possent. Hæc sunt, quæ te mihi præ cæteris charum spectabilemque effecere: Sed dulcius fuit, quod quæ me genuit patria, tuos etiam maiores procreauit, qui sub famosissimo Principe, & ipsi inclyti, superato oceano, subactisque primo certamine insularibus, inter victores numerantur. Nostras es, licet altera te, cum tuis, in promptius Regum consilium, iam terra possideat. Ad nos vtcumque redibis, quoties indigenæ tui opus, ad negotiorum leuamentum, placebit benignè inuisere. Senatorios vultus aliquando ponebat Cato, & Deos ludentes sæpe nobis poëtæ describunt, vt non erubescat præsidum grauitas, ad ingenuas relaxationes è solio suo nonnumquam descendere. Quia tamen Sapientis voluptates seueræ sunt, nihil tibi liber hic proferet quod omnino à seriis sublimem animum auertat. Vbique videbis Gygen te dignum, & in ludicris quoque non degenerem philosophiam. Probabis viri ingenium, mores: vna vobis erit de mortalium sorte, ac meritis sententia. Quod frustrà optauerint plurimi, fœlici vestigio percurres hoc opus, nam te per omnia integerrimum nihil lædet in sontes quosque liberior insultatio: quin, gaudebis iustißimâ querelâ oblique laudari æquitatem tuam, damnarique illas cupiditates, quas rectus, ac similis tui, Iudex nullus absoluerit. Nec te ænygmata terrebunt, aut sistent; totus lux es: vel leui acie penetrabis quodcumque humi-

Digitized by Google

lioribus ingeniis caliginoſum occurret, aut etiam imperuium. Vbi Gygen reliqueris, alius ſuccedet noctium ſuarum explanator haud illepidus, quo cum, ſi mihi fides eſt, non inutiliter aut iniucundè ſomniabis. Vale.

Digitized by Google

ICON AVTHORIS.

HOminum ingenia noui, curiosa sunt: non satis est sciuisse nomen Authoris; de personâ quoque quæritur: nosse me omnes volent, antequam legant: nam quis mortalium os dicentis non prius libenter intuetur quàm verba percipiat? Ergo, vt is ordo seruetur (quod ante me forsitan nemo fecerit) Ingenuus pictor adumbrabo vultus meos. Mihi quam alteri, puto, notior sum, & tot annos. Ipso me familiariter vsus, securiùs inde ac certius, priusquam de Gyge narrauero, quis homo sim, dicam.

Patria mihi Gallia est, eâ parte quæ septentrionem versus extremâ sequanâ alluitur. Sub mitissimo cœlo solum ferax, ea nutrit ingenia, quæ & cito maturescunt, & eâ sedulitate æquo student, curant sua, alienas fraudes deuitant;

é

vt apud insinceros', suspiciososque, ac debiles non raró in crimen vocetur notissima sapientia.

Tellus hæc Maiori Britanniæ Reges dedit: Siculis Principes, iustitiâ armorum, ac fortunæ fœlicitate ita Herculi per omnia æquandos, vt suas etiam fabulas à Poëtis meruerint. Hinc ortum duxere Heroës illi, quorum terror ad hostium cladem olim penè sufficiens, manet adhuc: æterni odij materia, æternum nomen: & nutriendæ inuidiæ cibus, tot victoriarum, in prostratis quondam gentibus, memoria perseuerans.

Sanctiori Philosophiæ adhuc adolescens nomen dedi: & illa quietissimo exceptum sinu, postmodum vix sentientem perduxit ad canos. Inter plurimas corporis afflictationes, iucunda senectus, neque mihi, aut aliis grauis. Vt multa discerem, vidi multa: plura audiui: cætera contulit oculatior meditatio, & nobile inter sapientes otium: neque tamen cum illis semper: Aliquando solus, vt æternis liberius fruar, ne socium habeam, me quoque fugio: quippe illud haud nesciens, nisi à se homo discedat sæpè sibi quàm alteri nocentiorem esse.

Vis & scire vbi habitem? in modico colle tranquillissima mihi sedes; ex quâ ad oram flu-

Digitized by Google

minis, latè diffusam, suoque portu notissimam vrbem quoties lubet, conspicio, ni vapores obstiterint: nam sæpè ad radices collis iacenti incumbunt nebulæ, & ciuitati nondùm sol totam noctem abstulit, cum iam mihi, templorumque fastigiis.

Hortum non situs tantummodò sed & industria commendat. Latâ planitie facilis primûm ambulanti, mox ad gratissimum laborem, inter densissimas arbores, callesque, suis erroribus haud inofficiosos, assurgit, ac deprimitur. Multæ voluptati accedit sæpissimè auium cantus, & lusciniarum frequens æmulatio, tanquam sententiam à me expectantium, vtra suauiùs, aut longiùs cecinerit.

Inter hæc, vbi diuina res, aut necessaria corporis cura operam meam non postulant, libros euoluo; in hoc maximè beatus, quod semotus à negotiis, quibus tot homines dilaniantur, non ignoro fœlicitatem meam.

Nouisti Firmianum: sed cur scribis, inquies, non satis est legisse? Orbi natus sum: frustrà me peperit mater, si otio quasi congelatus torpesco, neque me sentiat ætas mea vtilem sibi. Parum est profuisse suo sæculo, spes altior animum subit: nascituris volo loqui, quis viuentium impediat? Et vobis igitur, ô Posteri, scri-

bo: ad vos enim, si rectè auguratur præsaga mens, nec decipit scribentem sui operis amor, liber iste peruenіet. Plurimæ veterum artificum statuæ breues, ad nos vsque manent: Rhodiorum Colossus vix ad quinquagesimum annum steterat totâ vrbe excelsior, cùm tremente basi excussus est; adeò non moles æternitatem præstat operibus, sed fœlicitas sua.

At nimiæ forsitan spei indulgeo: leuè crimen est, & cunctis penè mortalibus commune, sibi grandiora de liberis polliceri, illudque non perfunctoriè sperare, quod maximè cupiunt. Cæterùm, nullus mihi pudor erit de isto opere tam liberè pronuntiasse: nam si illud posteri videant, verum dixero: sin, & pessimo fato breues annos maneat, illo penitùs extincto nemo sciet quid sperauerim. De his satis: me agnito, Gygen nosce.

Digitized by

LECTORI.

VEro extiterit Gyges iste, an fingatur, quæris, Lector? quid tua interest Gygen alter homo, an calamus genuerit? Magno expectantium agrorum, & publicæ vtilitatis incremento sitiens Ægyptus Nilum recipit, nesciat licet cui fonti saluberrimum amnem debeat, & fœcundius quolibet imbre, certiusque beneficium. Ideone aurum respuas, quòd dubius vtrum sol radiorum patientiâ, an Raymundus, syderibus ipsis diligentior, aduocato in societatem operis igne, artemque regente Philosophiâ, illud in musæo suo fecerit? quid vtilissimi metalli originem inquietus diues scrutaris? quid dubitas frui? aurum est, illo vtere. Vbi res habetur, quæritur frustra vnde illa ortum ducat. Prima auri natiuitas terram spectat, non te: illud cum cœpisti tenere, tibi natum est. Ecce narrationem non modò non fastidiosam, sed maximè vtilem: vltrò oblatam volens, & serenus excipe,

nec deſiderium ſubeat ea importunè inueſtigandi, quæ rei ad hæc vſque tempora ignotæ, fidem tollant, aut faciant. Magnum tibi imponis onus ſi Gygen excutis. Verùm labori tuo parcam: etiam annuente me, crede quod luber. Commentum ſi exiſtimabis, non ſuccenſebo; ſi hiſtoriam, & te oculatum probabis, Lector, & me veritatis candidiſſimum ſcriptorem non ægrè ſuſcipies. Vale.

Digitized by

HVmanus eris, Lector, si præli erroribus non succenseas, nec authori adscripseris. Aliquos, vt visum est emendauit calamus; cæteros supple; leues sunt: nam quid mutatio literæ vnius, aut etiam iactura, vel accessio si superflua occurrerit? vt peritus lege non vt tyro, & quidquid typis peccatum est, indignum videbitur quod excusem eruditis.

Digitized by Google

GYGES GALLVS.

ADMIRANDA ſcire qui volet, euntem me in remotiſſimas oras vel impiger comes ſequatur, vel expectet redeuntem. Ad proauos iter facio: ea narraturus meo ſæculo, quæ prior ætas cum viderit, affirmare tamen poſteris propè non audet, vixque ipſa fatetur ſibi: ſtupendorum enim ea ferè conditio eſt, vt ſuis etiam ſpectatoribus ægrè ſe probent, & cum ſenſu referente maximè credi meruerint, hærenti tamen animo, timentique præſtigijs ludi, aliquam ſui dubitationem faciant.

Priſcis illis temporibus, cum adhuc ſub Regum ſuorum primâ ſtyrpe variè ageret, & ad meliora ſeruaretur noſtra Gallia; vir fuit, perſpicaciſſimo ingenio, & morum, qui tum maximè vigebant, notitiâ clariſſimus. Nomen illi à patre, Charmion; à caſu, Gyges; à naturâ, ſagax animus, ſciendique quæ apud mortales

agerentur, ingens cupido. Tanta meditanti ſolitudo nihilominus in delicijs fuit, quòd putaret raros eſſe, qui latentem hominem ſinceris vultibus præferant, neque tot vitiorum fucos, ipſe ingenuus, tot laruas ferre poſſet. A mortuis igitur viuentium mores accipere tutiùs ratus, omnis penè æui philoſophos, ſtudijs velut carminibus vocatos, indefeſſus lector admittebat in conſiliorum ſecretum; collectiſque ſuffragijs, æquiſſimus iudex, decernebat, ſua vel vitijs ſupplicia, vel præmia virtutibus. In eo reconditæ vitæ, ſecuriſſimæque otio, ſibi fœlix, & ad arbitrium latitans, quomodo repentè mutatus, nouis conſilijs incubuerit, referam.

Eâ adhuc tempeſtate plurima Druydarum, qui olim ſuis ſacris, ſuis legibus inclyti per totum orbem fuerant, monumenta viſebantur. Stabant medijs in agris, & in ſyluis maximè, ſub annosâ quercu marmora, vt nec ſepultis ſacerdotibus arbor illa deeſſet quam viuentes coluerant. Inter tot nobiliſſimæ vetuſtatis opera, ſub ſuis frondibus ſepulchrum eminebat, ſecto lapide, ita in acumen ſurgens, vt non pyramidis præaltæ, ſed depreſſæ molis ſpeciem exhiberet ſpectantibus: impolitum opus, neque vllâ artis induſtriâ conſpicuum,

Digitized by Google

nisi quòd figuris aliquot, improbâ manu ductis, ostendebat sub eâ lapidum congerie eruditos cineres delitescere, & in philosophi memoriam, plusquam sui, laborasse artifices; signa enim cœlestia totam illam struem ex ordine, varijs formis impleuerant, vt non dubitares astra olim coluisse, quicumque sic meruisset sub eis condi. In summo apice sphæra ingens videbatur intextis circulis per tot annos propemodùm intemerata, & colore magis quàm iacturâ operis, temporum victrix, fatebatur suam ætatem.

Fama erat Druydarum principem, fato illic interceptum, pias superstitum manus reposuisse; occultissimæque philosophiæ arcana eo in loco asseruari, nec magis cineres quàm sapientiam reperturum, quicumque in abdita molis, cui tot pepercerant anni, non impius admitteretur: nam funus violare summum nefas putabant, illique ab vltore Deo maxima supplicia parari, qui sepulchrum soluisset. Hinc magna busti illius apud omnes reuerentia, simul & ruinæ expectatio, vt cadente scilicet vel iniuriâ temporum mole, vel fulminum ictu, curiosa sciret posteritas quid in eâ maiores condiderant.

Fœlicissimè Charmion in hæc loca peruenit,

cum ingentibus pluuijs laxata nuper humus antiquiſſimum monumentum adeò mouerat, vt recens ex diſcedentium lapidum vitio meatus, qui corpori humano ſatis eſſet, virum inuitaret ea quærendi quæ fortuna obtulerat. Vt ſe recepit in tumulum, quia à ſole ad vmbram venerat, primùm nihil intuitus Charmion donec è ruinâ lumen erumpens caligantibus oculis ſuum ſenſim vſum reſtitueret, formam loci aliquid inſolens ſpirantis, vtrâque manu, tremente veſtigio, cæcus luſtrauit. Ex tactu conſtabat ædiculam eſſe, fornice adeo humili, vt nec ſub eo rectus incederet. Redditâ non multo poſt luce, effigiem viri ſtupens conſpicit, ita iacentis vt dormire videretur; nam & lacerto cadentem vultum excipiebat, & quaſi inexpectatus legenti ſomnus obrepſiſſet, liber ex alterâ manu fluebat, quem non ex cortice confectum, aut membranis, ſed plumbeis laminis grauem, inter marmorei ſenis articulos poſuerant qui procurauerant funus.

Ad ſaxeum ceruical adhærebat ænea pyxis, quæ poſtquam auido Charmioni ſpem dulciſſimam inſinuaſſet, mox vt reſerata eſt, nihil præter annulum dedit: & is pariter æneus erat, rudiſque, palâ latiore, vt grandiuſculum lapidem, ſed inamœnum, dentato orbe exciperet.

Digitized by Google

Majora expectanti non placuit munus quod ei ſors obtulerat; confuſus itaque, dolenſque ſe fruſtrà auarum, ſe facilem qui opes expectaſſet à mortuis, ſpreto volumine, & cum ſuâ pyxide, annulo, diſceſſum parabat, cum hanc in aduerſo pariete ſcripturam aduertit.

O quiſquis es mortalium, benigniſſiſimæ fortunæ gratias habe, & ante cæteros admiſſus, ne contemne ſortem tuam. Nemo te.

Plura murus acceperat quæ poſteris redderet; ſed ætas, & ex longo ſolis abſceſſu malignior aer, in madente ſaxo vetuſtiſſimos apices ita corruperat, vt non verba ſed ſyllabas, & quiddam ipsâ liturâ obſcurius intuenti proponerent. Ingens tamen aliquod bonum eo in tumulo iacere, illique maximam fœlicitatem portendi qui in eum primus intraſſet, cætera ſcriptura indicabat: verùm vltro ſe deferens beneficium non capiebat Charmion, iam licet in nouam ſpem creſcens, & ſuo propemodum gaudio impar, quod primus, quod ſolus ad ſepulchrum acceſſerat, aditum opportuniſſimâ ruinâ diſponentibus fatis; Itaque non ante exire decreuit quàm ſcripturam eiuſmodi, ſuamque fœlicitatem intellexiſſet: & inter ſpem, metumque medius, iteratâ diligentiâ, oculiſque ex affectu, vt ſolet, acutio-

ribus, locum ſcrutatur, exiſtimans repoſitas illic à maioribus opes, ſecundi laboris præmium fore. Sed nihil præter eum quem ex materiâ deſpexerat librum inuenit, arculamque æneam quæ ignobilem annullum reſerata protulerat.

Ad hæc rurſus animo cadente, quid fortunæ, inquit, gratias agam? nihil vltrà ſtimulos dedit, animumque ea inquirendi, quæ aut omnino nulla ſunt, aut improbè celat, non datura quod ſperare imperauit. Vide tamen, ô Charmion, addebat ille, ne in eam contumelioſus exiſtas, quam fortè propitiam habuiſti. Aurum non dat quidem, aut gemmas; ſed quid, ſi in plumbo, quid, ſi in annulo, quæ tibi adeò vilia ſunt, quam non ſentis adhuc fœlicitatem liberaliſſimâ manu porrigit? Nec mora, rapit librum, annulum digito induit, & in philoſophi reuerentiam ſalutata effigie, quanta ferret ignarus adhuc, ſepulchro digreditur.

Fortunatiſſimè illuc aduenisse Charmionem euolutus ad ſolem liber oſtendit. Annos quippe promittebat ſuo lectori, proſperumque longiſſimæ vitæ vſum, ſi præceptis, quæ nec multa, nec grauia erant, ſtare vellet, ſibique imperare. Ex eo didicit Charmion, Druydas, qui maximè ſacris dediti erant; non ſacerdo-

tes tantum fuisse, sed etiam medicos; qui generis nostri charitate ducti, non quæstu, aut proprij nominis famâ, ideo naturæ arcana penetrauerant, quòd sanctius ad illa accessissent, & mysteriorum abstrusiora meruisset quæ iam apud nos rara est, inquirentis scientiæ simplicitas.

Mira hic liber de plantis quæ apud nos natæ, viles sunt; contemptæque, eas habent virtutes, quas sæpè in ignotis quærimus frustrà. Faciles herbas, quæ agricolis tantum vsui sunt, restituebat in suam dignitatem liber iste, monebatque, medicinam quæ tot succos ambitiosâ prudentiâ miscet, infœliciter ægrotis, optimè sibi consuluisse. Neque remedia tantum ægro corpori sufficiebat vtilissimus liber, sed animis quoque, siue innato, siue ad contactum mutuato vitio laborantibus.

Ardua res, sed & apud multos iniuriosa, ægrotos sanare, quibus pro morbo est sua voluptas, aut ex temporum quibus vixeris ratione, admissa in animum opinio: nam quis nesciat ad sua passim remedia pauere, irasci hominum genus? Ideo paucissimi inueniuntur qui mederi morbosis affectibus velint, eamque artem profiteri cuius merces odium, liuor, ipsiusque beneficij maligna vt plurimum inter-

pretatio, quaſi non leuare illo fomento ægritudinem velis, ſed addere vires morbo, nouâ inſaniâ, & quietis, vbi non tanguntur, vitijs dolorem excitare. Ille tamen liber docebat quâ ratione ſuos ægros demereri medicus poſſet, & ſuauiſſimo poculo ita querulam naturam conciliare, vt volens arti accederet & ſanitatem pateretur.

Saluberrimæ philoſophiæ cognito, vt per tempus licebat, libro, annulum quoque diligentiùs intuetur, miratuſque quod ignotis, quacumque verteres, figuris cœlatus appareret, ſimul ex colore Heliotropium lapidem in palâ ſuſpicatus, nouo gaudio exilijt. Non candidâ luce vt Adamas; non vt Carbunculus, purpureo ſplendore oculos mulcebat rariſſimus lapis: nihil quod auarum pectus ſollicitaret, in eo natura poſuerat; nihil quod ingentibus æquaret prædijs, leuiſſimi ſexus ambitioſa luxuries. Obſcura, nec æqualis per omnia viriditas, ſanguineis venis diſtincta, fecerat vt altiùs in eo lateret naturæ parentis, fortunæque beneficium. Lapidem hunc, vt plerique ſcriptores tradidere, ſi flori eiuſdem nominis admoueas, vtriuſque virtutis nexu efficies, iuuantibus ſtellis, vt omnium oculis ſubductus, ipſe omnes videas, & qui tibi propiores

Hoc veteres, & inter recentiores Nicolaus Perrotus Episc. Sipontinus. Cornucop Epigr. 1.

res

res erunt, vt abſentem deſiderent.

O me beatum, inquiebat Charmion, ſi cognitus quidem ex authorum fide, verùm fruſtrà quæſitus lapis ſic ſe vltrò incogitanti obtulerit! Quis mihi vel ſecretiſſimos mores occulat, ſi non viſus domos penetrem, ſi inuito domino recedentis vitæ teſtis fiam, ſi cupiditates humanas abiecta perſonâ, amotiſque præſtigijs, contemplari conceditur? ſecurus pergam quocumque ire placuerit; nam quis obſtet, aut noceat? quas ſuperbas fores vel exorem demiſſus, vel pulſem tremens, ſi non videar? ad acceſſum meum nemo admonitus ſe componet, aut adſcititio vultu ludet oculos, qui perſæpè non ſinceras virtutes mirantur, vbi in publico verecunda peruerſitas ſe ex arte regit, proprij dedecoris conſcia, ſtatim vt aſpectum fugerit, ad quodcumque audax, non Deum aut innocentiam reuerita, ſed famam. Benè eſt: quod ſemotus non ſatis didici à libris, vultus oſtendent, homines noſcam, ſi figuræ iſtæ, quod ſuſpicor, ad Cœlum factæ, eam à benigniſſimis ſyderibus virtutem hauſerunt cuius iam ſpem inſinuant, neque deterior lapis coniecturam fefellerit. Stolidos, aut etiam ſceleſtos mores poſtquam vbique admiſſus certiſſimè cognouero, & de illis forſitan ſcribam;

non prius tamen id fecero, quàm ex isto volumine commodior mihi ad vitiorum insectationem pateat via. Illo, illo duce, ita acer in vitia ero, vt me omnes ament, omnes quærant, omnes teneant, cum viderint in nequitiam, non in vllum hominum me armari, & absque veneno insultare sceleribus. Nulli parcam vitio, quod in notitiam venerit, neminem pungam. Ita placebunt vel amariora, & aculeos ipse laudabit qui merebitur. Seria modestissimis iocis ita sæpe temperabo, vt si reuocetur ab inferis tristissimus mortalium Heraclitus, non abnuat plurima esse quæ risum a viro sapiente non indecenter obtineant. Vt me æstus impulerit ostendam ætatis meæ ineptias: Voluptati suum pretium, opinioni suam tyrannidem eripiam;& hoc dilectissimæ Galliæ præstabo, vt me non mœstum authorem habeat, verum licet, infestumque ijs moribus qui communi propè insania legum instar recepti sunt.

Hæc cum ille cogitaret, non fortunæ, non sibi satis gratulabatur, quod moralis philosophiæ noua instrumenta sic in manus venissent, modò votis Deus annueret, profutura mortalibus. Adhærentem domui hortum habebat diligentissimus florum cultor Charmion, sed illorum præcipuè qui amicum solem ita sequuntur, vt

cum illo ſurgant cadantque, id non inuenuſtè imitati, quod in ampliſſimâ face, & ad orbis bonum mobili, iure miramur. Solaris & ipſe Charmion erat, ideoque amabat ſolaria, & aſtrologiæ deditus libentiſſime intuebatur in ludente humo curſus aſtrorum. Celeriori itaque quàm ſolebat pede domum reuerſus, in viridarium conceſſit: mox Heliotropio Heliotropium maritans, vt ex floris contactu adiutus lapis occultiſſimam virtutem proderet, figuriſque, aliàs in ære otioſis etiam daretur ſua poteſtas, leuiſſimo veſtigio, ne accedentem pedum ſtrepitus proderet, triclinium intrauit. Plures tum ex amicis in eo erant: nullus tamen illorum Charmioni aſſurrexit, licet ille prior honeſtiſſimos viros ſalutauiſſet, & inde certiſſimè agnouit ſe non videri. Amplius tamen ad maiorem lætitiam experimentum capturus, vni amicorum, qui remotus à cæteris ſuas voluebat cogitationes, neſcio quid in aurem inſuſurrauit; quo illè, cum neminem videret, tanto terrore correptus eſt, vt ſublatâ primum voce, mox tremens amiſſo ſpiritu, oculiſque nihil certum contuentibus, inſanire videretur. Aliquem ei loquutum credidit nullus, licet ad majorem fidem protensâ manu, per cœlum, per ſanctiſſimas aras ſæpius iuraret, non ſine ſtomacho

Digitized by Google

repetitâ Religione. Dum trepidum auditorem omnes derident, illeque magis iraſcitur, interim, eodem quo venerat ſilentio, Charmion ab iucundiſſimo amicorum tumultu ſe proripuit.

In cubiculum deinde receptus, vix ſua ſolatia capiebat; iam ſibi pluſquam Charmion videbatur; & quia ſpirituum more vbique adeſſe non viſus poterat, ſuâ etiam ſententiâ cunctis maior, digniorque corporibus. Nunc mihi, inquiebat ille, ſuum Gygen iactet Lydia, qui ſimilis ope annuli tot mactauit in patriâ hoſtes, tot illegitimæ poteſtatis impedimenta intrà paucos menſes ſuſtulit, vt ex viliſſimo paſtore Rex fieret; illius ſortem quæ tot libris, tot carminlbus celebrata eſt, mea certe fortuna æquat; verùm annuli meliore vſu laudabiliorem efficiam. Ad hoc mihi tantum ptoderit, vt certiùs de genere meo ſentiam; quid iuuat elementorum qualitates, pugnas, aut mutuam in mixtis agnouiſſe patientiam, ſi hæc ipſa quæ apud nos ſunt, non obſerues in homine? maioris momenti apud me ſunt Eclypſes animorum, quam ſyderum: quomodo emergat, occidat, redeat ratio, mea res eſt; ſed abſque annulo major certè eorum pars me lateret quæ expedit noſſe, non ad meos tantum vſus, ſed &, ſi voluntas maneat, ad publicam vtilitatem.

Digitized by Google

Exin, per varias domos Charmion cœpit errare, vt abditus teſtis nulli pudorem aut metum incuteret, & ita meliùs priuatos cuiuſlibet fortunæ mores intueretur. Quia tamen in ingẽti turbâ plura ſe ac majora viſurum ſperabat, quàm ſi in modicâ ciuitate, aut in agris tantum ſcrutaretur occulta hominum ſtudia, vitæque liberioris rationem; menſe expleto, in vrbem regiam placuit ire, vbi per aliquod tempus moratus, ea vidit quæ ſine ſtupore mea ætas non audiet.

Vir Religioſus erat Charmion, neque prius voluit aliquid eorum tentare quæ decreuerat, quàm in templo ſoluiſſet quod deo deberi nouit ratio, & libenter pendit pietas. Ergo ſacras in ædes cæterorum more receptus, vt vota concepit, licuitque adſtantium ora intueri, omnes vidit vna Religione colere Deum, & in ea conſentire quæ publicè agebantur. Probaturus tamen an aliqui malignâ arte ſibi illuderent, ſtatuit, induto cum ſuis folijs annulo, ita in plurimorum ædes admitti, vt neſcirent ſecretorum teſtem adeſſe, ſecuriuſque agerent quodcumque placuiſſet: & hoc illi prima domus ſpectaculum exhibuit.

HIRVDINES.

IN intimis ædibus quidam ſenex, humaniſſimum vultum præferens, & aliquot etiam in egenos largitionibus, vrbi notus, cubiculum habebat, in quo quidquid literarum eſſet ad familiæ curam, ſolebat recondere; præter hæc variæ ſolicitudinis inſtrumenta nihil penitus menſa acceperat, niſi librum, & hic videbatur eſſe Ariſtotelis, erat enim de inuentione; quod vt ex titulo agnouit curioſus librorum inſpector Charmion; ſtatim apud ſe hylaris; Iſte vir, vt video, ex noſtris eſt, inquit, & certe in omen accipio, quod hac die, quæ ad inquirenda mortalium ſecreta, in iſtâ ciuitate prima mihi eſt, in philoſophum inciderim; ſed vt ſubitarium, ita breue gaudium fuit, nam titulus quidem ſcholæ notus: verùm materiæ immanes, & de pecunijs inueſtigandis atrox diſciplina, deterexere ſubito virum, qui ex frontis fide, ac donationum verſutiâ credebatur ab homine non recedere.

Digitized by Google

Dum in ſuo libro hæret auidus ſenex, quæritque inueniendarum opum compendia, & ſedens, animo imbibit ſubtilioris fortunæ varias artes, interim Charmion, ſene altior, & ipſe legebat quàm multiplici viâ ad facultates itur, quamque ſtolidè per tot pelagi errores, ventorumque minas ac pericula, Argonautæ colchos profecti ſint ad diripiẽdum vellus aureum, cum illud quiſque in patria ſuâ habeat, & ſolo propè ingenio tolli, atque dolis, toties fœlix nequitia oſtenderit: Non ſudores æſtiuos, non profectiones hybernas, non ieiunia, aut rei domeſticæ ſordes, tanquam opum comparandarum certiſſimos modos, cupidiſſimo ſeni proponebat ſuum volumen; tota ferè in acerbitate ſcientia: vt ſi feſtinanter quis vellet diteſcere, ſeruatâ ad famam quadam oris comitate, ſermonumque blanditijs, intus tamen, ne quid detrimenti negotia paterentur, aut tarde procederent, humanitatem abijceret.

Superſtitiones quoque diræ eo in libro continebantur; ex infantium cruore, ac parentum lachrymis compoſitionem quamdam fieri, quâ ſi liniantur ædium poſtes, breui in eas irruet tanta opum vis, vt fodinas ipſas æquent, & ad properantis fortunæ dona tabeſcat inuidia, cæteri ſtupeant.

Digitized by Google

' Horrebat Charmion; & a libro tantillum auersus, dum mente & oculis Numen precatur, vt aut feritatem illam perderet, quod gratiæ erat, aut ſenem: ſeruus derepente adfuit qui domino nuntiaret inſtare tempus ſacrificij, comportatum ignem, thura, vittas quoque & ſerta, quibus ex veteri ritu dijs immolanda ornabantur, victimas expectare. Non moleſtum ſeni fuit à ſtudijs auocari, vt ad gratiora pergeret. Sed quæ illæ apud Chriſtianos cerimoniæ, aiebat Charmion, an forte iſta in domo viget adhuc, ſub virtutis inſignibus, dæmonum cultus, & extincta dudum ſacra, hic ego conſpiciam? hei mihi! in quas ædes mea me curioſitas intulit? ſed gradum reuocare non placet, neque tempus eſt; vltrà pergam, & ne quid eorum, quæ clam hic agentur me lateat, ſenis huius, qui me adeſſe non ſentit, hærebo veſtigijs.

Sub effoſsâ terrâ ſpecus erat, ad quam non aliqui gradus ducebant, ſed longo tramite ſenſim molliterque deſidens humus commodiſſimam viam fecerat. Talis propemodum apud Romanos locus ille abditiſſimus, in quo celebrabant Conſualia. Alta illic nox, quam vt amouerent duo ſeruuli, non ſine pauore (nam metum præferebat vultus exanguis) faces geſtabant; & cogitabundus ſenex, ſilenſque ſequebatur,

batur; ex proximi ſacri immanitate iam ipſe pallidior. Vbi profundiùs in terram ſe penetrauerat horrida ſpecus, inter odores, quos vndante fumo per multa volumina acerræ ardentes ſpirabant, ac ferrugineos ornatus, ara ſurrexerat, & hanc Diti ſacram voluerant; vt ſcilicet opum dominus quas natura inuidioſiſſimo ſinu occulit, auri ſubſidium cultoribus ſuis largiretur, & longè ab illis recederet, malorum omnium grauiſſimum, Egeſtas.

Ad placandum Numen ſertis coronati pueri tres, totidemque matres cum infulis, vinctis poſt terga manibus, & ipſo iam propè metu exanimes, mortem opperiebantur; ex oſſibus quæ multa illic & plerumque cruenta iacebant, admonitæ, fruſtrà miſericordiam expectari, nec gemitus, aut lachrymas apud eos valere qui Diti facerent. Mirum eſt ſenem illum, cùm maximè ſæuiret, à verbis atrocioribus abſtinuiſſe, veteres imitatum, qui ſe in caſuras pecudes mitiſſimè agere exiſtimabant, ſi non occidi, quod crudelitatis verbum eſt, imperarent, ſed ad rem diuinam cultros illis admoueri, vt ex tactu quem iubebat Religio, poſtulabatque laborantis Reipublicæ ſalus, Deos haberent propitios.

Modico ſpatio ſex hoſtiæ immaniſſimi viri manu cecidere: & ne pereuntium vltimæ voces miſera-

tionem facerent, datis ictibus, vtrâque manu senex aures obturabat, fluentesque ante aram sanguinis riuos, igneis oculis per longum tempus intuitus, abominandâ voluptate fruebatur; quin, & sumpta paterâ sanguinem hausit, & stupentibus seruulis (qui tamen præbuerant) ore cruento gustabat suum scelus. Peracto sacrificio aquam sibi dari iussit, vt os manusque ablueret; & Indice ori superposito, significans ne quid serui garrirent, iisdem facibus præuiis quæ accedentibus lumen fecerant, in cubiculum suum, tanquam nihil à legibus, nihil à Deo graue immineret, frigidus reuertitur.

Non plura intueri in illâ domo sustinuit Charmion; nam quid nisi atrox cerneret, quidue placaret animos quos tot scelera, tot miserorum inutiles gemitus, tot funera accenderant? abscedens igitur, nimiamque simplicitatem, quam huc vsque professus fuerat, sibi obiiciens; O me hebetem, inquiebat, quandiu mihi imposuit nequitia! quandiu, vbi cæteri vident, cæcus fui! Ex vero certè mihi dictum fuerat aliquos esse diuites, qui non nisi mortibus ad illud fastigium peruenere ex quo modestiores fortunas superbè despiciunt. Quàm solerter in egenos, & ad populi conspectum miseratio longam sæuitiem celat; & modicæ in diuinum cultum collatæ opes, manum

apud credulos absoluunt, quæ rapinis ingentibus meruit rescindi à corpore, insepultamque feris dari!

Funestissimas credebam carnificum domos, vbi in trabes, in scamna, in mensas facinorosorum cruces transeunt, illudque omne fit familiaris supellex quod priùs supplicium reorum fuerat, & legis iratæ publicum spectaculum. Aliquid hodie vidi tetrius; hominem suâ manu homines iugulantem, sceleratas ædes, vbi quidquid surgit, funus est. Haustum ore humano sanguinem humanum, neque perpotantis tamen attonitum pectus, vt ipso Thyeste funestior, recepto cruore, diceret.

Quis hic tumultus viscera exagitat mea?
Quid tremit intus? sentio impatiens onus.
Meumque, gemitu non meo, pectus gemit.

Mitiùs profectò in Iudæos olim sæuiere Romani milites, cùm captâ vrbe, aurum quod miseri vorauerant vt secretius lateret, scrutabantur ense, & insuetos in auaro stomacho cibos quærebant vulneribus. Sanguinem fuderunt milites, sed militum nullus bibit; & sæuientium furorem ex parte excusabat, quòd Iudæi plus merebant quam passi sint; quod priores sacrilegâ manu latens in domini venis pretium eruerant; & ne quid tanta-

rum opum in extincto corpore maneret, apud mortuum quoque ferro reliquias quæ fuere.

Addam & illud: finente Principe furebat Romanus miles, & victorum licentiá fundebat sanguinem, cui parci, cum ipsius Numinis causa ageretur, vel iniquum fuisset. Senex hic non effuso cruore placatur, nisi & potet; immeritos necat; & quia feritatem illam lex prohibet, damnatque, si sciat, humanissimus princeps, specum fecit, vtà luce amotum scelus non alios testes haberet quàm qui & iudicem timent, manusque ad illud, horrentes licet, crudeli tamen obsequio commodauere.

Ab hoc diuite ad alios qui pauperum creatores, simul & tortores dici non immeritò possunt, quia cum miseris vel leuissima vitæ subsidia auellunt, opus suum vexant, facilis memoriæ transitus fuit. Paucos inueniri qui eo furore suas opes consequuti sint, equidem credo, inquiebat, nam vt virtus ingens, rara est, ita & rarum, ingens scelus; natura ex operum dignitate sibi famam ambiens, ægrè patitur aliquid ab eâ discedere, ni potestas maior vim inferat, sapienter quodcumque agit: & ideò monstrum omne, insolens est, quòd vix causæ illæ, quarum nexu omnia generantur, ab instituto ordine deflectunt, vt portenta non expectato ortu nomen faciant, suumque sæculum infament. Idem

& de moribus cenſeo; rarò enormiter peccant: pudet enim multùm à recto deſciuiſſe. At viſis quæ ego in diuitis ſpecu conſpexi, facile adducor, vt credam aliquos eſſe, qui epoto ſanguine, illorum ſcilicet facultatibus qui ab iniuria ſe tutari nequeunt, ita ſaginantur, vt in prædam natos putes quoſcumque eorum cupiditas vorauerit.

Grammaticorum eſt, nominum origines inueſtigare; curam hanc cum illis partiri certè nolim; mea me ſatis philoſophia tenet; totus illius ſum; ſed in meſſem alienam breuiter falcem miſiſſe nullius erit iniuria. Opes ſubſtantiam vocant; an quia ſine illis homo non ſtat, & accidentium ingenium videtur induiſſe, quæ, ſi ſubtrahatur firmius illud cui ex naturæ ſuæ indigentiâ inhærent, illicò deficiunt? An quia ſine opibus homo inter homines ita perit, vt in viuis propemodum non cenſeatur: aut ſaltem facultatibus amiſſis ita tenuis eſt, vt dicere queas, quidquid adipis prius conceſſum fuerat, quaſi fortunæ quodam morbo euanuiſſe! Certè ſi ſubſtantia hominum illud rectiſſimè vocatur, quo vita efficitur commodior; quiſquis iniuriâ alienas opes in ſuam familiam tranſtulit, hominem abſorpſit. O ſcelus; & nulla poteſtas Cyclopes hos inſectatur; vt prouocato viſtomacho, benè vomant, quod malè vorauerunt: & nimiùm edax cupidi-

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

tas, ſuas ipſa epulas horreat, dum cogetur egerere.

Quærebat deinde quâ ratione ſcelus illud quod viderat, detegeret; non placebat enim deferre iudici, vt occultus teſtis ipſe fuiſſet, ne ſecretum de annulo proderetur, & ita periret conſilij vtilitas, quo volebat apud neſcientes agere, vt vbique latens certiorem de moribus humanis ferret ſententiam. Talia voluenti, illud potiſſimum animo ſedit.

Regis ærarium non plurima tantum bella, ſed & improuidi in variis ſumptus exhauſerant: iacturam toties reſarcire plebs non poterat, & ad iteratas calamitates quæ afflictis iam laribus grauiſſimæ incumbebant, amiſerat patientiam, timendumque erat ne eâ populi iniuriâ magnatum aliquis opportunè vteretur: neque enim deerant, qui procellas mouere, in votis haberent, ſi commodas in excelſioris faſtigij comparationem cenſuiſſet effrænis ambitio, ac vtiles in ſcelera: & his qui negotiorum miniſtros vel ex poteſtatis inuidia, vel ex negatis gratijs oderant, ingens voluptas fuiſſet, inſigni aliquâ calamitate regimen infamari. Vnum ad tot mala remedium, ſi ſineretur plebs exiguis facultatibus, poſt tot fortunarum ærumnas, placidè frui, & apud illos qui peſſimâ arte in immenſas opes citò creuerant, pecuniæ quærerentur: multæ

enim tum spongiæ totum illud quod ad irrigandas prouincias satis esset, si latè spargeretur traxerant; & ex iustitiâ erat suprâ modum inflatas comprimere, ne siccitate deficiens imperium diutiùs laboraret.

In ea cogitatione Charmion statim vt in suam domum receptus est, corruptis de industriâ literis, ne authoris manus ex consuetâ scribendi ratione posset agnosci, pluribus in chartis hæc verba exarauit.

Pecuniam, ô Regis ministri, apud vacuam plebem quæritis: sinite impleri, vt tribuat: iam nihil præter lachrymas habet: discite vbi sit quod tantoperè ardetis: dum populus gemit, dum etiam lugens laborat, vt callosæ manus cibum (quo vel ali canes nolint) sibi comparent; principi, opes, vobis quoque, si vti non pudet, delicias: interim aceruos auri qui regno debentur, præteritis. Ite, ite, ad Petiliani domum (hoc diuiti nomen erat) petite speluncam vobis ostendi, vbi ingens thesaurus nuper inuentus est; totum sibi vult, alieni appetens homo, cùm maior pars ad Regem pertineat, quæ si in publicos vsus conuertetur, nec bellum militibus nec pax, quæ iam ex inanitate suâ nutat, commodis indigebit. Si negat vir, testes ex seruulorum numero duos habete. Praxeam atque Numerium, qui descendenti in antrum comites

fuerunt, facesque prætulere.

Vbi hæc ſcripſit Charmion ſumpto ne videretu: annulo, in regias ædes dirigit greſſus, quo cùm peruenisſet, variis in locis indices ſchedulas ſpargit, vt ſi quas perire contigiſſet, aut vt vanas ab obuiis contemni, in tanto numero inueniretur aliquis qui regi aut miniſtris de inuento theſauro nuntiaret.

Non diù latuit diuitis ſcelus; qui primus ex Regis cubiculariis in eiuſmodi chartam inciderat, detulit, ſtatimque miſſi qui referrent verumne quod ea ſcriptura indicabat, & an debitis opibus regnum priuaretur malignâ ſenis huius cupiditate, qui eas monſtrante bono Galliæ genio, non tam ſibi inueniſſet, quàm Principi. Pecunias quidem illas audacter negabat, ſed ad antri mentionem, non ſibi conſtare vultus videbatur; & vt in latebras illas viam cæteris præire, minacibus verbis iuſſus eſt, ſtatim in genua prouolutus, ſeque reum non abnuens, miſericordiam Regis implorabat; ſed omnium iudicio timor ille pro celatis pecuniis nimius, cùm ad gratiam citò promerendam ſufficeret theſaurum tradidiſſe. Verum maiora ſenem turbabant, ara illa quam in ſpecu Plutoni erexerat; ſacrificiorum furor; proſtrata cadauera, quæ recente adhuc religione nondum amota fuerant, vt accipiendis nouis hoſtiis locus ille purgaretur: quem vt

intuiti

intuiti sunt qui à Rege venerant, horror omnes & propè stupor inuasit. Nec diu crudele spectaculum sustinuere; quasi non compotes mentis, plures in fugam conuersi, per tenebras illas solem quærebant, incerti an vltrà luceret oculis qui tam nefaria conspexissent. Correpto deinde cum duobus seruis Petiliano, Regi defertur, non in totum mentitum fuisse qui schedulas scripserat, inuentam speluncam, maxima in eâ delituisse, sed quæ furorem, non cupiditatem facerent. Cùm posteâ ex legum præscripto, in illud crimen diligentius quæreretur, factum est, vt per multa indicia Iudices plura nossent quàm vel ipsi putauerant; nempè multos esse, qui similes aras construxissent, nec mitiùs ad ingentes diuitias peruenisse, qui tam citò peruenerant.

Ita vnius causa plurimorum fortunas exagitauit, Regemque impulit, vt deinceps plebe relictâ, quæ iam opibus omninò destituta erat, apud eos, qui non regiâ beneuolentiâ atque donis, sed nefario ambitu tam subitò suprà principes ipsos creuerant, subsidia belli pacisque quærerentur. Mirum est quantum pecuniarum dederit noua apud Gallos diligentia; quod vix prouinciæ exan-

gues fiſco ſoluebant, in priuatis ædibus inue-niebatur, & ex pauperum malis tot bona, vt miniſtros ipſos pæniteret damnoſas opes, vbi nequiter latebant tam tardè quæſiuiſſe.

Maxima etiam inde proceſſit vtilitas; temperantiores fuere qui poſtea in præcipuos gradus aſſumpti ſunt: non amplius palatia conſtruebant, quæ Regum videri poſſent; non hortos penſiles inuitâ naturâ, in domorum faſtigijs locabant; non fontes ducentibus fiſtulis aſcendebant in cubicula, vt vigilanti domino aquarum ſuauiſſimo murmure ſomnos efficerent; ſobriè diteſcebat quiſquis curabat Regis negotia, & quod virtus ſolummodò priùs fuerat, iam fortunæ quoque ſecuritas erat, in ipsâ dignitate modeſtia. Multis etiam poſt annis nemo in egenos niſi timidè atrox fuit; ſuam vitem lætus agricola putabat, certus vuas ſibi daturam, cùm anteà præter laborem nihil, vinumque omne quæſtor, aut fiſcus biberet. In egente familiâ nemo ea quæri metuebat quæ in illâ non erant; non turbabat miſeros ſatellitum pauor; ſecurè paſcebant pecora; elementis quiſque vtebâtur abſque metu: non implebant carceres egeni, vt inopiæ ſuæ

pœnas luerent; aut ſublatâ culcitrâ œgroti cogebantur in paleis infœliciſſimæ vitæ tragœdiam abſoluere ; omnibus quos fortuna damnauerat, concedebatur à principe quies; cauebaturque ne diuitum onera in eos caderent qui portare leuiora nonpoterant. In hac populi fœlicitate gratior apparebat principũ maieſtas, promptiſſimoſque habebat ad quæcumque pericula ſubditos , qui priùs in malis duxerant eam poteſtatem ſeruauiſſe à quâ, reſtitutis rebus, nihil ſperandum eſſet auxilij.

Regijs armis bona precari, votum omnium erat, quod ſcirent fortunatos ſucceſſus conſtantioris tranquillitatis certiſſima eſſe præſagia, & iam fato meliore apud Gallos patriæ gloria atque amplificatio audaciam potentioribus non facerent, populis iram, aut conſternationem. Ad victoriæ famam lætus ciuis nullo iubente triumphales ignes excitabat in publicæ hilaritatis ſignificationem: redeuntemque ab hoſtibus principem non triſte ſilentium, ſed fauſtus omnium ordinum clamor excipiebat, ambitiosè optantium vt ciuium annos Deus in vnam Maieſtatem conferret, cui ſuprà mortalium ſortem in plura ſæcula fæli-

cissimi dies debebantur.

Nihil Regis fide firmius, quòd cùm ipse non egeret, tot in ærarium congestis absque inuidiâ opibus, gauderet quoque non tardè aut malè soluere quæcumque ab inferiorum fortunis reddenda acceperat.

Antequam regiæ pecuniæ, & prouinciarum spolia ab eiusmodi hominum manibus eriperentur, ea inopia laborabant principes, vt ab suis antecessoribus incæptam domum ipsi non possent absoluere. Circùm multa palatia in Regum dedecus quotidie surgebant, & in tanto priuatorum luxu, conducere artifices sola Maiestas non poterat; vnde ignobilis adeò regiæ domus accessus, sordidusque, vt sæpè ad ipsas fores quæreretur ab exteris. Absolutas ædes Regibus nouæ pecuniæ dederunt, eâque diligentiâ festinauit pulcherrimus labor, vt completo triennio nemo quereretur principi apud suos subditos meliùs quàm in suis penatibus esse, & ex tecto quisque agnosceret quàm distat à Rege ciuis.

Sed vt diuturna esset ea fœlicitas quæ tot votis petita, tam tardè & iam præter spem venerat; ex prudentum consilio, quibus in publicis negotiis Rex vtebatur ad nimiæ pote-

Digitized by Google

ſtatis vitandam oſtentationem, ſtatuit vt quolibet decennio conflaretur ex ſeueriorum Iudicum numero emendatorium tribunal (ab luce & ardore flammeum vocabant) quod de vitâ & fortunis eorum quæreret, qui ex famæ relatione publicoque odio, aut nimiâ etiam opulentiâ meruiſſent pro ſuſpectis haberi. Quodcumque integerrimi iudices decreuerant, hoc ratum apud Regem erat; neque Magnatum vllus audebat nocentium cauſam amplecti, aut precibus ſollicitare principis miſericordiam, vt irrita vellet ea eſſe quæ à ſanctiſſimo tribunali emanauerant. Inter conſcios penè habebantur qui nimis anxiè pro reis vel orabant, vel metuebant; & ne pecuniâ quoque corruptos eſſe appareret, quiſquis propriæ fortunæ amore à miſeratione abſtinebat, quam exagitatis amicorum dignitatibus inutilem fore ſciret, ſibique nocituram. Ita præciſâ ſpe indulgentiæ, ſibique relictis legibus, vt ad arbitrium ſæuirent, non fruſtrà laborabat iudicum oculata diligentia, nec more gallico cadebat ſtatim quod mature ſtatuerant.

Facultatum expoliatio, perpetuum exilium, leuiſſima cenſebantur ſupplicia peculatus. Plurimis qui acrius ſub principis inuidiâ

plebem vexauerant, negatum eſt vltrà viuere: & cognitâ Regis in ſubditos charitate, quidquid procelloſo ſpiritu in commotâ plebe intumuerat, ſyncere ſedatum eſt. Interim tributa quòd modica eſſent, iucundè ab omnibus ſoluebantur, nam deberi Maieſtati quiſque nouerat; & quia non diſtracto curſu vndique ad Regium ærarium confluebant, factum eſt, vt locus ille qui ex penuriâ communi vocabulo ξηρὸς dicebatur, appellaretur oceanus.

Magna præfectorum ærario neque vnquam ſordidis conſilijs corrumpenda fides, bona hæc negotijs ingentibus ac regio decori copiosè ſubminiſtrabat, vt iam nihil vel ad imperij ſubſidium deeſſet, vel ad pompam. Videbat hanc fœlicitatem populus maximè gaudens quod quæ tributa lubens ſolueret, in neceſſarios rei publicæ vſus pulcherrimoſque, non in vnius aut alterius faſtum profusè ac nequiter abſumerentur.

Non ægriùs inter vina ſitim ſeruet ebrioſus, quàm inter pecuniæ aceruos abſtineat à furto auarus animus, maximè ſi criminis occultandi ſpes datur, nec traditæ gazæ, vt in priuata commoda ceſſerit, timetur à deluſo Rege rationem poſtulari. Sæpè in eius modi viros

Digitized by Google

Regni opes inciderant, magno cùm ciuium, tùm principum malo, nam ingentes licet, breuiter tamen, neque opportunè rebus afflictis succurrebant; & immanes hiatus, ac bibacem humum nactæ citò ſiccabantur, quæ torrentium inſtar collectæ feſtinanter, ſuo etiam tumultu in pleriſque locis, quà curſus non erat, fecerant metum.

Magnete ambitioſior eſt omninò Chriſolitus lapis, nulla illi cum ferro concordia, ſed quæ ad ignobile metallum languet virtus, excitatur ſtatim ſi aurum obijcias: Suum quoque amatorem aurum ſentit, & aliquid ipſo pondere fortius, quo afflatum geſtit à proprio centro auelli, quaſi ad oſcula properans natiuam grauitatem amitteret. Icon auari lapis hic, cuius totus in pretio amor. Diuitiarum auido arma oſtende, non ſumet, ferrum enim ſunt, ſed theſaurum non credideris, nam ſi tradas cupiẽti, diù non ſeruabit manus innoxias, amicũ trahet aurũ; ad vicinas opes prodet ſe quæ ſemota ab illis fortè latuerat ſympathia.

Delectum hunc in conſtituendis ærarij rectoribus; quia Rex non indecorum aut nimis anxium maieſtati exiſtimabat, ex alienâ nequitiâ ac proprio damno iam cautior, breui in eam rerum omnium opulentiam creuit egena principum dignitas, vt toto regno ceſſaret tritum illud ac Regibus iniurioſũ prouerbiũ, quò miſeræ plebi

tolerabilior eſſet egeſtas, illam miniſtros in throno poſuiſſe.

ſpecioſiſſima eſt mortalium oculis pecunia, facilè animos ad ſui amorem allicit, & periculosè etiam in ipſis munimentis reconditur, niſi latenti dederis miniſtros continentes; vxorum inſtar quæſita Regibus, ſuos & illa eunuchos habeat, citò enim violabitur, niſi aſſeruandæ, velut ſpadones aliqui, præficiantur ſpectatæ integritatis viri, qui in illud probrũ incurrere, quadã honoris ac innocẽtiæ neceſſitate omninò non valeant.

Ea tum vigebat circà Regis gazã caſtitas, vt pro miraculo haberetur, cùm anteà principes indignãte plebe tu'iſſent notum dedecus, & tãquam fati ſœuitiâ ad inopiã compulſi, nihil eorum tentauiſſent quibus illa iniuria in meritos authores recideret. Ita Gygis ſolertia mutauit rerum ſtatũ, & ex fœlici euentu patuit cõceſſũ homini fuiſſe mirabilem annulum, vt eo maximè in commune bonum vteretur.

Liberales artes miro affectu fouebat qui tum imperabat in Gallijs, & vndique collectos qui in illis excellerent, ſuis diplomatibus, interdumque beneficijs ad ſtudium incenderat. Solerter inde acceptâ occaſione (antequam Gyges in id propeſitum incubuiſſet) vir bonus, illarum nomine ſaluberrimum cõſilium Regi dare conſtituerat, & hæc ſcripti citò peruulgati ſumma ferebatur.

Galliarum

Galliarum Regi, Liberalium artium ſupplicatio.

Cum ex reuerentiâ, aut metu, quotquot homines te ſuum principem agnoſcunt, taceant, O Rex; ſine nos loqui, ciues tuas. Regiâ beneuolentiâ dignas credidiſti, crede quoque quod à nobis accipies, neque time Regibus inuiſam prolixitatem ſermonis; Nouimus quam breuiter monendi ſint Principes; & verboſâ oratione illud ſæpiſſime effici, vt in vltionem dati tædij aut tardius benefici ſint, aut petitis non annuant; ne ergo tanquam loquaces reſpuas, eoque contemptu cadat apud te Iuſtiſſima cauſa, paucis multa dixerimus.

Deinde Grammatica, vt ordine prior, Regem monebat ab illis omnino hominibus abſtineret qui *literis* malè vti conſueuerunt; quorum tota viuendi ratio *barbariſmus*; qui *præſentium* faſtu, & opulentiâ, *præteriti* non meminere; rogabatque quoniam male *coniugabant*, *declinarent*

Oſtendebat Rethorica quàm peruersè *locis* abuſi, vt portentoſas *amplificationes* facerent; quam *figuris* ſæpè apud Regem men-

titi; vt publica mala minuerent, & miseratio ad tot vexatæ plebis querelas, in optimo principe deficeret; denique, quia improbè, & ad Regni perniciem eloquentes fuerant, aiebat deinceps non admittendos in consilium, illisque optimè substituendos, qui vera, qui iusta, qui humana loquerentur.

Quæ in ratione tota est Dialectica, orabat vt expensarum *ratio* illam noctem tolleret quæ offusa negotijs peccandi facit audaciam; illique damnarentur qui pessimè *Argumentati, præmissis* in Regum gratiam adductis, suam semper in conclusione *fortunam* posuerant.

Harmoniam soluisse illos homines canebat Musica; dum plus æquo *elati* aliorum voces audiri vetant: reuocandos ad concentum esse, illisque *tonus humilior* præciperetur qui non dissentiret à cæteris.

In suas regulas plurimùm errasse prædones illos probabat Arithmetica; vrgebatque, vt Regias pecunias eodem *numero* redderent, quo acceperant.

Ostensis, quas modicâ pecuniâ ab fortunis humilioribus extorserant, *terris*, & quàm latè nocuerant noui homines, nullis ius suum terminis passi circunscribi, non ægre Geome-

Digitized by Google

metria indicabat quid peccassent in *mensura.*

Astrologia denique nihil de supernis illos cogitasse querebatur; illudque Regi intonabat, vt nullos in posterum pecuniarum ministros haberet qui sub. Mercurio nati essent, quod sydus illud & longos daret digitos, & ingenium ad fraudes furtumque acueret.

Non peruenit ad Regem deprecantium Artium iustissima querela, prohibentibus scilicet, quorum intererat notissimam veritatem à Rege ignorari, ne quid tale Majestati traderetur. Et nisi Petiliani patefactum scelus amissos assentatorum dolis, atque malitiâ, oculos, optimo principi restituisset, publica res longâ furum illorum atrocitate omnino perierat.

Quid ab illo tempore posterioribus annis faustè actum sit in Galliis, (quia id rerum ordo postulabat) breuiter quidem, & ex occasione retuli: sed iam necessaria est ad tantæ fælicitatis exordium, & ad nostri Gygis habiles dolos, reuersio.

Recens adhuc erat æquissima illa administrandi Imperij ratio, cum opportunè quæstio medica agitata est; an phlebotomiæ frequentior vsus ad ægritudinum leuamen sapienter admitteretur à medicis. Nouæ disceptationis

causa, quidam ex Germaniâ hospes, in secandâ venâ, suprà quàm ad id vsque tempus receptum esset in Gallijs, audax; quo tamen authore ferebant plurimos ægrotos conualuisse; &, siue fortunæ ludo, temeritati non raro annuentis, siue solâ ciuium credulitate comparatum nomen, cæteris qui ex veteri ritu suis ægris solebant prodesse timidiùs, totam penè fidem abstulerat.

Ad salutem multùm confert disciplina vetustior, certissimo gradu maiorum vestigijs inhærens; ad subitam famam, præceptorum nouitas, verborumque insolentia; & donec ab euentis tristioribus vanam artem, noxiamque agnoueris, quæstuosissimo honore fruitur in id maximè intenta, vt si nomen perdendum est, iacturam hanc sarciat diligentiâ fortunæ, ac vtilitate erroris.

Peregrini hominis recentem methodum iam probabat ex parte medicorum vulgus, & sanguinem humanum (damnato antecessorum vsu qui contrà senserant) adeò vilem habebat, vt ad omnes ferè corporum casus non frequenter modò, sed & interdùm copiosè funderetur. Insanientes ægrè ferebat prudentiorum docta canicies, & in genus nostrum charitas. Ergo vt huic vitæ thesauro parcerent, monebant, &

humanitatem eorum imitati qui priores mittendi ſanguinis artem docuere, oſtendebant ſapientiſſimis rationibus, in ægrotâ carne plerumque lethaliter ferrum mergi, quam natura, aucta remedijs, non ſubſidijs deſtituta, in priſtinas vires abſque vulnere reſtituiſſet. Verùm nouitate tumultuante, ne ſchola diutiùs ingenti mortalium damno, à ſeipsâ diſſentiret, voluit Rex vt conuocatis quotquot in vrbe regiâ degebant medicis, illi turbines habitâ diſputatione, penſatiſque rationibus, quæ vario fundamento nixæ, etiam experimentis creuerant, ſolemniter componerentur; miſſo quoque in diſceptantium cætum primariæ dignitatis viro, qui Regis nomine, & ſui muneris reuerentiâ, clamores, ac nimios, ſi qui inſurgerent, affectus temperaret.

Non ſemel viſum eſt medicis de eâ re quærere; die quem Marti veteres ſacrum voluere, propoſita eſt quæſtio, & vtrimque ita pugnatum, vt vix cum hebdomadâ deſierit; non aliter ac ſi de bello & pace ageretur, expectantibus vniuerſis, quid de ciuium ſanguine concilium illud ſtatueret, quo decernente, aut miteſceret in ſuos ægros medicina, aut ſæuiret acerbiùs.

Longum eſſet prolixæ diſputationis ordinem texere, variæque eruditionis placita, ſubtilita-

tem, tricas, vt quia ambæ sueprare non poterant, saltem quæ vincenda erat, caderet non ignobili certamine. Conclusio fuit, externum medicum hostem fuisse, qui togatus gallicum sanguinem fuderat; si qui eius operâ conualuerant, naturæ gratias habendas, non crudelissimæ arti quæ cæco impetu profuisset: veterum præceptis immotè standum quibus tot sæcula reuerentiam habuerant: climatis, vt & ætatis, in quolibet ægro; singularis temperamenti, & morbi maximè, expendendam esse rationem; quod si non obserues, iure censearis homicida, qui vt cautiùs noceres, & à tribunali securus, quos viuere non optabas, phlebotomiâ perdidisti.

Hæc non videbantur ad politiam pertinere, sed vt regimini plurimùm prodessent, effecit senatoris prudentia, qui iussu principis disputationi publicæ interfuerat, vt illo moderatore saperet incerta sui, & in mortalium perniciem pugnax medicorum erudito. Nam finitis comitijs, vt modesti fuissent, in illâ disceptatione, vt ratio partium studijs præualuisset postulante Rege, ita vir sapientissimus de scholæ placitis retulit, vt de Regno loqueretur.

Vix sine stomacho, ô Rex, eiusmodi homi-

Digitized

nes patiuntur ſibi ab alijs contradici, inquit; Ita imperio nati ſunt, vt Regibus ipſis ſæpè præſcribant, quibus delicijs indulgere; quos labores fugere, aut amplecti; quem ſpirare aerem debeant; quâ diei horâ libero cœlo frui; vt breui ambulatione refectos ſua iterum ſolitudo, ſuus thorus excipiat. Quamdiù vales, ô Rex, tamdiù nulla in Regno poteſtas tuam æquat; ſed ſtatim ac vires lapſæ ſunt, & ad remedia currendum eſt, tibi ægritudo dominos creat, & qui te ſanum medici non ſine tremore conſpexerant, mox vt illorum operâ indiges, ſumpto ſuæ artis ſupercilio, tuo velut caſu elati, ſuperbè decernunt quantũ te paſci, quantum dormire, aut etiam loqui oporteat; quodque in ſummâ egeſtate grauiſſimum creditur, ipſam Maieſtatem in eas anguſtias contrahunt, vt quidquid ad ægritudinis ſolatia vel leue conceſſerint, habeatur ingens beneficium.

Neceſſe fuit, Rex, vt inter tot viros qui ex ſuæ ſcholæ genio, quodcumque proferunt, iubent, & vt quædam oracula audiri ſe optant, tumultus aliquis fieret; quippè dum periti omnes volunt videri, ſuamque deſpici ſapientiam non ferunt, in eâ animorum verborumque tempeſtate, aliquandiu dubitauit ſchola

an aliquid certum ab iratis, famæque nimium ſtudentibus decerneretur. ſed paulatim diſputantium feruor intepuit; & ex licentiâ quam feceram ortus pudor, ne ſi diutiùs præſente me turbo ille concitatas mentes verſaret, diceretur Hypocratis alumnos, qui cæteros mortales ab inſanis motibus prohibent, meam patientiam laſſauiſſe.

Pace redditâ, mirum eſt quàm ſolerter, quàm copiosè, illa pars cui noua methodus placebat, loquuta eſt; quam ſolidè altera, quæ veteri ſententiæ ſuffragabatur. Tanta vtrimque dicta ſunt, vt pauciſſima memoriæ adhæſerint; nam præter illa quæ celeberrimæ liti optatum finem impoſuere, cætera quæ illud argumentum in tot dies protraxerunt, vix meminerim.

Hæc autem ſunt quorum imagine teneor adhuc. Medicinam errare quæ æquali apud omues regiones ſecuritate putat ab ægrorum corporibus ſanguinem peti. Naturam ipſam, dum timidiores eſſe voluit gentes illas quæ ab ſolis viciniâ longo ingentique calore ſoluuntur, medicos monuiſſe quid agerent. Nam ideò in bellum minus pronæ ſunt, & pericula cautiùs vitant, quod laxatis nimio cœli feruore artubus parùm ſanguinis inſit, & illud maximâ curâ ſeruandum eſſe ratio doceat, quod parcè datum

datum eſt. Longè diuerſo genio aguntur qui frigidiora climata incolunt, &, premente circà gelu, ſpiritus illos, calorem illum internorum tutiſſimè fouent, quo feſtinantiùs fœliciùſque coquuntur alimenta, & copioſior ſanguis illa corpora vegetat, quæ tanquam non ignara ſui, ad ictus, ſi quos excipere oporteat, promptiſſima ſunt, & vulnera non reformidant. Ex illâ naturæ ſapientiâ docemur non eandem vbique extrahendi ſanguinis legem eſſe debere; & ſecurè fundi, ſi ex climatis influxu ſuas ita venas implet, vt eductus, ciborum validâ coctione non ægrè reparetur; ſecùs autem, ſi in flaccidis vaſis molliter ſerpat, ſuamque penuriem oſtenderit.

Ignibus illis certè non torretur Gallia quibus tot populi laborant; ſed licet benigniori ſole vtatur, peccat tamen medicina, ſi temperatæ regioni tantùm ſanguinis imperet, quantùm ſubtrahi opus eſt illis gentibus, apud quas toto ferè anno ſæuit hyems, & robuſtiſſima ideò naſcuntur corpora, vt rigidioris cœli immites aſpectus, ſuas niues pati poſſint. Eâ ratione per æſtatem etiam non frequenter vena pungitur, niſi morbus vrgeat, & pretio illo ſanguinis citò redimenda ſit ſanitas, cui infeſta foret nimia medentis prudentia, ſubſidijque cunctatio.

Plura. ô Rex, in hanc ſententiam dicta ſunt; ſed præcipuæ vtilitatis fuit ille diſcurſus, quo oſtenſum eſt medicinam quæ omnibus omnino corporibus prodeſſe cupit, ſingulorum maximè eſſe ſcientiam; ex illâ enim notione ſecurior pronunciat quid ægro potiſſimum proſit, & remedia fortiùs vrget, aut temperat.

Varijs tum exemplis, tum rationibus patuit, quanta in educendo ſanguine requireretur prudentia; illorum præ cæteris memini. Frænum bilis rectè ſanguinem vocari aiebant, timendumque ne igneus ille humor, rabiduſque, qui benignioris ſocietate ſolet miteſcere, noxioſiſſima incendia conflet, ſi optimo moderatore deſtitutus, totas in hominis exitium vires exerat, quæ remiſsè nec ſuprà medicorum opem nocuerant, quoties tentantes, comes ſanguis compeſcuit.

Varia eſt omninò mortalium temperatura: & ab eâ naturæ centemplatione, vt plurimum pendet illius artis fœlicitas, quæ fractis corporibus, ne vel citò, vel leuiter ſpes damnaretur, conſueuit ſanitatem polliceri.

Ætas quoque prout firma eſt, aut languida, regulas mutat; nam ſenes ſuæ terræ prorſus reliqueris, ſi quod ex annis vegetioribus adhuc in illis ſupereſt, frequenti aut largâ profuſione

extrahas ; & coloris haud redituri iacturam mox ſequetur artuum ſolutio, vel funus.

Ex morborum qualitate etiam æſtimantur remedia: quippè ſæpiſſimè periculum fit vnius, quod alteri ingens ac præſentaneum ſubſidium eſt, illudque in exemplum referebant. Qui aquâ intercute laborat, Phlebotomiæ vſu in maius naufragium extenditur; & niſi vel calor immodicus, qui medijs in aquis ſæpiſſimè feruet, vel vitæ inſidiata ſuffocatio, feſtimanter & ex accidenti ſanguinem poſcat, ferro parcit prudens medicus, quo alter non ſatis perſpectâ valetudine, ægrotantis fatum maturauiſſet; Itaque vt regionis, ſic & ægri per omnia aiebāt habendam eſſe rationem, vt ars quæ in bonum generis noſtri à Deo conceſſa eſt, in eos errores non incurrat, quorum non eſt niſi probroſa peccantibus, illiſque qui periere prorſus inutilis pœnitentia.

Lætabar maximè. ô Rex, illa pro curandis corporibus ſtatui quæ ipſe in regno ad publicæ quietis ſecuritatem meliora iudicaueras: Nam & vos. Principes populis præeſſe Deus voluit, vt Regiæ artis beneficio illæ ægritudines amouerentur, aut omninò non eſſent, quibus aliquando interit patriæ temporumque fœlicitas. Et

Digitized

illud ſapientiſſimi viri in ſacris codicibus legitur, Nolite me conſtituere principem populi, non ſum medicus; quaſi diceret, illo faſtigio indignos qui politici corpotis mala cum ſanare teneantur, aut nolunt, aut nequeunt.

Plurima in Gallijs crudeli quorundam hominum ſolertiâ fota fuiſſe, non tantum nos qui tulimus, nouimus, O Rex; didicerunt & exteri; nec ſine ſtupore audierunt, in ſagaciſſimâ gente, quæ regendo orbi ſufficiat, ad publicæ ægritudinis leuamentum illa remedia non adhiberi, quæ & præſtò erant, neque violenter aut periculosè ſumenda, ſi illis vti tamdiu deliberans, & (vt credebatur) ipſis etiam calamitatum authoribus nimium fauens, poteſtas voluiſſet. Hæc mala, rumores hos, tunc ſtitiſti, cum à politico corpore, multis iam vulneribus ſaucio, ne noxiè funderetut quod in illo ſupererat ſanguinis, ſugentes circumquaque, neque vnquam ſpontè ceſſaturas, hirudines amouiſti.

Optimo Regi ita placuit illa laus, vt tamen contriſtaret: Nam ad memoriam reuocabat infœliciſſimi temporis mala, nec ſine dolore occurrebat præteritæ facilitatis imago, quâ abuſi, qui ſub illo publicis theſauris præfuerant; priuatas fortunas in eam opum ſuperbiam extulerant, vt ornandæ Maieſtati, paci

tuendæ, ſoluendiſque militum ſtipendijs planè ſufficeret quod raptorum manus abſtulerant.

Cum hæc ille cogitaret, Regi proximus aderat adoleſcens Imperij hæres; ſerio ſermone adeò fatigatus, vt ex vultu & oculis tædium illud agnoſceretur. Choræas impensè amabat, & quàm ægrè olim in Imperatore mimicas has voluptates Roma tuliſſet; memor pater, omnibus modis conabatur, vt filius ab his ineptijs abſtineret, & ſeruatâ dignitate, ſi remiſſionibus vacare placebat, ſaltem amplecteretur robuſtiores delicias.

Vix ardua tentat ludicris aſſuetus princeps; & raròmutatur genius ille quem iuueni infudit nimium placens ac mollis] inſtitutio. Maieſtatem decet, non ad fidium concentum mobile corpus, ſed militare veſtigium, & inter tympana ac tubas nutrita vis, quæ hoſti, ſi quando pulſandus erit, terrorem faciat, ſubditis reuerentiam. Ad ſeria Principes naſci ita ſcitur ab omnibus, vt ægrè ſubditis placeant, ſi vel pueri pueraſcunt. Quemadmodum Herculi contigit à matris vtero fortem eſſe, ac vincere, optamus illis cunas viriles; & quæ illis plurimum fauet opinio, putat tamen multùm imperio detrahi, ſi aliquid puſillum acceſſerit: ſi voluptatum ignobilitate priuatam ſortem imitetur.

Volebat Rex adolescentem filium ad Regnum erudiri, vt quod ipse pater non fecerat, à puero ad virilem vsque ætatem venationi plus iusto addictus, id aliquando in Ciuium bonum ageret, Regijs curis imbutus successoris animus, & maturè formata prudentia. Igitur captatâ occasione sic ad senatorem Rex.

Istud quidem dudùm sciebam, optimum regimen censeri, si philosophi imperent; sed mihi planè nouum quod à te audio, non posse bene imperare qui medicinam nesciant. Age, & si potes ostende, quàm verum sit, artem illam nostram esse: Multum tibi debebit Hypocratis schola, si ad illam Reges cogas.

Tum ille. Respublica velut politicus quidam homo est, ô Rex, cuius ciues membra sunt, & sæpè contingit varijs ægritudinibus vexari corpus illud, pluribus enim malis patet tanta vastitas, recipitque, nisi eruditus Princeps periclitanti medicam manum admouerit. Illud autem vix tentabit fœliciter, si rerum illarum peritus non est, quarum scientia atque vsus optimum regimen efficiunt.

Illud maximè proderit, nosse climata, ne quod vni competit regioni, omnibus æquè conuenire existimet qui regno præficitur. Suis Principibus aliquæ gentes adeò sunt obnoxiæ, vt

ſeruitutem, cui ſe quodam fato editas eſſe exiſtimant, nemo reſpuat: Apud illas (præter Regem) quicumque homo naſcitur, ipſo patriæ ritu mancipium fit; putaturque, ita opes, ita vitam precariò poſſidere, vt ad imperantis nutum, abijcienda ſint quæcumque fauente fortunâ commodi lares acceperant, aut natura conceſſerat. Statim ac aliquem perire, vtile iudicatur Regis ærario, & luxu creſcente, vel ſermonum iactantiâ, nimium ſe prodit incauta fœlicitas, moris eſt vt per nuntios ad hominis domum crudeles codicilli deferantur qui mori iubeant; & qui tollendus eſt, adoratis (tanquam ab ipſo Numine aduentarent) immanibus literis, frequentia etiam infigit oſcula; clementiſſimo Principi gratias habet, quod ſiuerit ad hanc vſque diem luce frui; quod leui ſuplicio, à grauioribus quæ in huius vitæ decurſu inſtabant malis, pereuntem eximat; & ſub ipſo ferro, non profeſſa mœſtitia frontem contrahit, non deſerendæ familiæ ſenſus querelas aut gemitus mouet: totum damnati ſtudium, vt iubente Principe, non patienter modò, ſed etiam libenter videatur caput obtuliſſe carnifici.

In illis certè gentibus, ô Rex, quæ regiminis huius patientiſſimæ ſunt, nullo ſui periculo

credam poteſtatem ſæuire: Acerbitas enim illa longo vſu recepta eſt, & vt tyrannidi conſenſit ad tolerantiam malorum edocta plebs, ac veluti quibuſdam naturæ legibus diuturnâ ſeruitute ceruicem flexit, licet ſe miſeram ſciat, non tamen habet mutandi ſtatus cauſam; quæ apud plurimos multum valet, calamitatum nouitatem: Et hoc pati quod ab æuo anteceſſores perpeſſi ſunt, non habetur grauiſſimum. Quippe generis noſtri ea eſt iniquitas, vt leuia penè mala cenſeantur, ſi ſucceſſione veniant, illudque nobis duriſſimum ſit, cuius exempla non vidimus. Tertiam annuorum redituum partem in Reipublicæ vſus dari, aliqua natio ita fert, vt huic familiæ damno aſſueta, non ſentiat onus ſuum.

Mores hos in Gallias admittere non ſecurè Reges tentauerint: Neque enim vmquam exiſtimauimus, ſubditorum bona ita Principum eſſe, vt tanquam ſuis indiſcretè vti poſſint, niſi ad id cogat non mentita ad Iuſtitiæ ſpeciem, ſed vera, & cui omnino parendum ſit, neceſſitas. Maxima eſt francorum in ſuos Reges reuerentia; vt decentiùs imperent, libenter quælibet fortuna de ſuo detrahet, gaudebitque id ſibi negare quo aucta Principum maieſtas latiùs apud exteros fulgeat; & nemo non dabit

quæ

Digitized by Google

quæ in publicam ſalutem expendi certiſſimè cognouerit. Verùm animos mouet inuerecunda illa, atque enormis poteſtas, quæ ſummo iure omnia ſibi vendicat, & in maius Reipublicæ exitium, nomine ſuo priuatorum quandoque cupiditates prætexit, vt titulo maieſtatis velut in communem cauſam damnatas ſingulorum opes audacius diripiant.

Apud nos fœliciter imperant Reges, ſi modeſtè ſua exigunt; ſi ſubditorum labori illud non inuideant, quod improbo ſibi ſudore comparauit; & cùm ſolis inſtar micent, ferantúrque per varias domos æquali ſemper ſplendore conſpicui, non in eo dignitatem ſuam ponant, vt fortunis humilioribus haud ſinant tranquillè ducere ſuam noctem. Principes reueremur, atque amamus, ſi & ipſi nos ament; ſi ex dignitatis eminentiâ ſuprà calamitates poſiti, miſerentur tamen; illaque conſilia reſpuant, quæ ſi audiantur, Reges vel turpiter auaros, vel effusè prodigos, audaceſque, ac tandem inhumanos efficient.

Mitiſſimam Principum poteſtatem experti maiores, cui regimini optimè ſubderetur futura ætas, nepotes docuerunt. Referam, ſi placet, ex hiſtoriâ tuâ, ô Rex, quàm malè rebus innouandis aliquando incubuit peregrini ho-

minis, qui climatis huius genium haud norat, ambitiosa ac præceps diligentia.

Auo tuo imperante, nescio quo syderum influxu, Etruscus quidam in aulam admissus, non ægrè id assequutus est, vt Regi placeret, & administrando imperio crederetur aptissimus. Nemo certè illo subtilior erat, aut fingendis affectibus cautior; perplexis negotijs natus, quod professo consilio, atque audaciâ animi exequi haud poterat, id versatili ingenio, ac lentâ, quæ apud nos penè ignota est, prudentiâ sæpè perficiebat: verùm sagacissimo viro deerat illa politeia quæ ex variâ climatum positione metitur vsus suos; & quia Galliam nouus hospes non satis nouerat, factum est, vt sub facillimo Principe sibi traditam, tributis ingentibus propè perderet.

Vxorem Ligurem habuit, opum truculenter auidam; cui si placere amaret, necesse erat vt credito ministerio in suæ fortunæ incrementum acerbè vteretur: nec in illam sæuitiem ægrè consentiebat ambitiosi hominis cupiditas: verùm ne coniectas in principis ærarium manus, vacuas ad se reuocaret, aut in modicâ Gaza non satis lateret immodesta compilatio, illud maximè curabat vt aucta in dies tributa, tanquam publicis necessitatibus suffectura, thesauro Regio accederent.

Digitized by Google

Dum ſic ambo copioſiſſimis fortunis fœliciter ſtudent, creſcuntque honoribus; Interim nubiles fiunt natæ, filijque ad capeſſenda munia idonei. In eo opum faſtigio iam pudebat generos habere præcipuis ſtyrpibus impares, & in familiam illas dignitates admiſiſſe quæ ſupremæ non eſſent, humile videbatur. His ergo comparandis quæ præclariſſimam ſortem decebant, denudandus erat nouis artibus populus, vt etruſcus ille, tanquam deuictâ æquiſſimo bello Galliâ, manubias ſibi ex illius ſpolijs ſtatueret.

In hoc conſilium prouidentiſſimè incumbens, ſæpè Regi inſinuare, numquam fideliùs obedire plebem, quàm cum premitur; pinguem, ſuiſque tranquillè facultatibus vti aſſuetam, frequentiſſimè inſoleſcere: Reges Ægiptios olim erexiſſe Pyramides non ad ſolam nominis famam, vt plerique exiſtimauerunt, ſed vt tantorum operum mole populus non ſpontè obſequens, & ex ipsâ Principum indulgentiâ audax, ac rebellare facilis, diu in officio contineretur: quippe à laſſatis, fractiſque nihil metuendum, ſecùs ſi in vires priſtinas redire, ſeque noſſe permiſeris.

Addebat & alia: bellis in exteros ſub vario iuris, aut æquiſſimæ vindictæ nomine perlatis

non famosa tantummodò imperia effici, sed & fœliciora: otiosos enim populares eiusmodi armis à ciuili defectione abduci; neque certiùs concepta in Regem, aut in ministros odia poni, quàm si inquietis animis, & aliâ irâ placandis, externum hostem obijcias. Multitudine laborare imperium; illos vtiliter in legionum duces eligi, & sub honoris specie mitti ad necem, quorum suspecta esse meruit potestas, vel timetur audacia. Satis esse, si Gallia effuso in finitimos marte, vt calamitatem propellere coacti, de inferendâ non cogitent, domesticâ pace frueretur.

His à Rege non auditis tantùm, sed & facillimè creditis, modico tempore tota ferè imperandi ratio mutata est: Nullus exigendæ pecuniæ modus; satellitum sæuitiâ, latè vastati colonum, qui prius commodè egerant, lares, totos agros egenis repleuere; & destituta suis cultoribus tellus, styrpium inutili luxu, ac denso horrore, pluribus in locis, quasi ad calamitatis consortium & ipsa accederet, mœrorem suum significabat.

Eâ duritate per Gallias primùm extinctus est Principis amor; mox & metus; nam quid vltra timeret plebs ad summam inopiam adducta, aut quid Rex subditis iratior, ad misero-

Digitized by

rum terrorem minaretur acerbius? Calamitosis desperationem egestas, desperatio audaciam fecit; vt omnia sibi licere populus crederet, quæ ad propellendas vitæ, fortunæque iniurias validiora haberentur. Exhaustos maximè incendebant Hetrusci opes, familiæ splendor, & in ipso patriæ squallore, aduentitij hominis potentia inconsultè superbiens.

Hanc quoque non tulit aliquorum Principum depressa, aut minus reuerenter habita dignitas, qui illud regijs auribus frequentissimè infundi haud ignorabant: viros Principes nimios animos habere, vt in altioris potestatis gloriam optima loqui velint, si inflatos voces ad consilium; &, si bello præficias, sincerè militare. Comprimendam natalium superbiam; & ab styrpibus humilioribus vtique promouendos esse, qui cum Regi debebunt gloriam, potestatem, opes, strictiori quoque nexu Maiestati adhærebunt, & memores quanta acceperint, vltrò concessæ gratiæ pretium eximiâ fidelitate soluent.

Grauioris elementi sinu concludi non patitur aer, oppressus furit, ipsoque montium tremore non rarò ostendit quàm periculosè turbetur æquissimus ille naturæ ordo, quo depressiora quæque vilibus elementis loca assignantur,

altiora nobilibus. hanc ſibi inferri contumeliam indignati principes ingenti ruinâ, cum minor vis ad id non ſufficeret, haud multò poſt quæſierunt in illam celſitatem reſtitui à qua cecidiſſe videbantur. Illis authoribus vndique ſparſi qui vexatos ciues, iamque iratos ad maius odium prouocarent; iactarentque non ideo bella in exteros ali quòd crederentur neceſſaria, ſed quòd priuati hominis cupiditati illos tributorum exigendorum prætextus prolixè ſufficerent, quibus ampliſſima prædia liberis, dignitates, nobiliſſima matrimonia quærerentur.

Arte hac facillimè Gallorum accenſus furor, inuerecundè auſus eſt ea moliri quæ breui regiam dignitatem in ſummum rerum ſuarum diſcrimen adduxere, & Reipublicæ ſpeciem Regno inuſſerunt, cum illa quæ prius in ciues obſequentiſſimos omnia poterat, palam calcaretur ab incondita plebe authoritas. Nullus armorum pudor; & vt annuente quoque pietate viderentur inſanire qui ab maieſtate defecerant, Sacerdotum, quos maximè decebat Principis amor, atque beneficiorum recordatio, publicâ oratione effectum eſt, vt ſe deo obſequium præſtare quamplurimi crederent qui patriæ mala obſtinato marte fouebant; ac ſanctiùs ducerent, ad maiores negotiorum procellas, inuoca-

Digitized by Google

to hoſti adhærere, quàm Principi.

Mala hæc inuexit in Gallias victa tandem enormium tributorum patientia, ac Hetruſci præpoſtera adminiſtratio, qui ſi francici climatis genium, mores ex prudentiâ tractaſſet humaniùs, ſine dubio multùm regno profuiſſet innata viro, nec facilè decipienda ſagacitas.

Lætabantur quotquot audiebant, ſimulque nutu prouocabant, vt majora auderet, ſinceriſſimi hominis libertatem, nam profutura credebatur, & ex præteritæ ætatis calamitatibus monebatur Rex haud leuiores debere expectari, ſi ab illâ regnandi ſuauitate, quæ ciuium amorem ſibi nuper conciliauerat, ad priſtinas tributorum acerbitates egentiſque populi contemptum poteſtas deflecteret.

Sed ſe loquutum audacius timere incœperat Senator, & demiſſiori voce iam componebatur ad ſilentium: cùm Rex hominis pauorem ſubleuaturus, clementiſſimo vultu, nec ab aulâ expectato, additis quoque humaniſſimis ad maiorem fiduciam verbis, vt vltra liberrimus ſermo procederet, animos dedit. Summa mihi voluptas eſt, inquit, ea audire quæ taceri Regibus ſolent. In liberâ gente linguas liberas eſſe debere cum illo Principe planè æſtimo,

qui calumnijs petitus hanc primus ſententiam protulit, ne ſi cogerentur ciues ea non loqui quæ prodita animos leuant, verborum tyrannus haberetur. Oſtendiſti neminem rectè imperare, qui regionis, cui præeſt, genium non ſatis norit, & ex illa inſcitiâ ſæpe fieri, vt ſubditis multa imperentur, quæ cum habeantur grauiſſima, neque conſuetudine firmata ſint, defectionem faciunt. Nunc de perſonis age; & quâ ratione ſingularium quoque ſcientia eſſe debeat illa regiminis forma, quæ à medicorum placitis ſuam artem videtur mutuari.

Regiâ voce erectus Senator (quod minimè ſperabat) alteram quæſtionis partem, quâ diuitum plurimi perſtringebantur, maximo adſtantium gaudio in hunc ſenſum proſequutus eſt. Grande licet ingenium tibi Deus dederit, ô Rex, fruſtrà tamen ſubditos tuos omnes noſſe tentauerit illa animi vaſtitas, qua cæteros Principes antecellis; & in diſquirendis ſingulorum facultatibus indecorè etiam iaceret Regalis illa, quæ altioribus negotijs debetur, ſuoque dignis faſtigio, diligentia: tuorum cura ſit hæc inquiſitio, quos iubebis omnium fortunas explorare, vt nulla earum quæri poſſit ſe nimium premi, & in diuidendis oneribus quæ ſingulorum lacertis certè æquanda ſunt, iuſtitiam abeſſe.

Iſta

Digitized by

tiam abeſſe. Iſta cenſeberis egiſſe ſi ſedulò mandabis vt fiant, nec abſque mulcta illos eſſe patieris qui iniuriâ vectigal diſpertient.

Verè nobiles a quibuſcumque tributis eximi recepit conſuetudo; neque plebs ipſa abnuit, & ex æquitate eſſe creditur ſtyrpes optimas, quæ longo ordine inclyta majorum ſuorum facinora recenſent, eiuſmodi priuilegijs, meritiſque honoribus diſtingui à cæteris. Altiori licet claritate, Rex, conſpicuus ſis, illius tamen ordinis es, & ad dignitatem imperantis pertinet ea nobilium exceptio, quibuſcum & ipſe cenſeri conſueuiſti. Si te ſolem dixerit aliquis, omnes illicò annuent, nam cæteros mortales non excelſitate tantum tuâ ſuperas, ſed & perfundis, ac vegetas lumine tuo. Verùm, nobiles hi quibus circunſeptus cerneris, maieſtatis tuæ radij ſunt, & ex tuo certè ſplendore multùm decederet, ſi tibi magis quàm ſibi micantes, communi cum cæteris æqualitate patereris obcurari. Satis tributorum ſoluunt, cum ex tuo imperio, nonnunquam abſque ſtipendijs, & ſæpe nec iuſſi, ſtatim vt periclitatur tua ſalus, aut dignitas læditur, alacres fundunt, triplici in vno diſcrimine obſequio, pecunias, ſanguinem, vitam.

Sed quis ferat ignobiles illos qui indicta vni-

uersis ciuibus onera ab suis humeris iniquè excutiunt, vt egentes immortale pondus ferre coacti, sub eâ tributorum mole, quæ fortunis essent validioribus leuia, perennè deficiant.

Aliqui sunt qui nominum similitudine abusi, se inserunt in antiquiores familias, & mentitas emunt cognationes; vt qui nobilium styrpes inquisituri, prouincias obeunt, mutuatis in generis fraudem titulis, aut verè decipiantur, aut se decipi simulent, si sordidis, verùm multo auro tumens marsupium proferentibus, eam dignitatem conferre placet, vel deprecante (quod sæpe fit) potentis amici fauore, quasi Reges essent, ad arbitrium creare ingenuos. Ita fit, vt in generosas familias transfusæ ignobiles ijsdem omnino fruantur priuilegijs; nec animos tamen illos habeant, quos clarus, & ab insignibus auis deductus pulcherrimæ proli sanguis dare consueuit. Donec temporum cursu mercaturam suam dediscant, timidos, nec facilè ad bella formandos milites plerumque gignunt styrpes istæ; licet ex splendoris nouitate cæteris superbiùs insolescant, vt præteritæ sortis maculam apud ignaros, simplicesque tumor ille operiat. Sic iam plurimos nobiles habes, ô Rex, & quod fisco non soluunt isti, quorum opes, copiosa tibique debitâ collatione, mini-

Digitized by

mum vexarentur, pendere cogitur misera plebs, tanquam ad hoc nata, vt quidquid durum imperatur, ad solos egenos pertineat.

Aliorum quoque diuitum æquè noxia est populo tuo, modestior licet videatur, iniquitas; qui non mentito quidem sanguine, sed facultatum suarum reuerentiâ id efficiunt, vt si stipendiarijs annumerari necesse sit, modicâ saltem & ridendâ aliquot nummorum solutione (quasi immunes sint) & solo natalium probro, communique cum plebeis hominibus lege familia maceretur. Eâ annuorum vectigalium declinatione, tota in calamitosos, qui se tutari nequeunt grauitas cadit; & quæ in corpore politico pars infirmior est, noxios humores ita admittit, vt publici illius naufragij, quo destitutæ viribus familiæ malè pereunt, vix in vegetiores fortunas stillicidium aduerteris.

Quem verò putes Regni illius statum esse, vbi nulla personarum ad iustitiæ præscripta fit distinctio, vbi ipsa egestas nimiæ repletionis insimulata, nouis artibus, nouâ in dies sæuitiâ extenuatur, & quicumque minus habet sanguinis, plus iubetur effundere. O quis sortem tuam dignè lugeat! vix bellis quàm pace miserior oppressa plebs! Te Reges ament, te quietam, te florentem velint, cuius gratiâ Reges

ſunt; non ideo fœlix eris, niſi quod tacent diuites, quod iniquè agunt, quod ſolerter, nec inſcio tamen magiſtratu, vitant, deferatur Principibus.

Sed quò me hic æſtus? cum Iam toto Regno ea ſit tributi exigendi ratio, vt præter antiqua illa iura quæ patrio more recepta ſunt, Portoriorum non inuidioſos prouentus, ac Regij patrimonij hereditariâ lege debitas opes, nihil tibi, Rex, ſolui iubeas quo ſecernaris à ſubditis? Aut vnde mihi, vt optimo tempore iniquiſſimis moribus ita ſuccenſeam?

Nempe iuſſiſti, vt de ſingulorum ſtatu liberè dicerem, quem & expendi omninò neceſſe eſt, ne ſub mitiſſimo imperio, dum nimiùm parcit copioſis ciuibus corruptiſſimorum iudicum fauor, malè perſeueret tanquam in publicâ pernicie pauperum calamitas, & Regiæ clementiæ fructu deſtituantur illi propter quos maximè odioſa illa vectigalia ſublata ſunt.

Olim certè hæc fieri, prolixè doluimus: Vlcus amputaſti: ſed denuò ſerpere aliquibus in locis loquacior fama iam retulit: & plura minantis incommodi iuſtiſſimus metus ad hos queſtus me compulit.

Sic dicente ſenatore, acciderat vt Charmion

Digitized by Google

aulam ingreſſus adeſſet cum annulo: induendus enim philoſopho erat, quòd in Regiam eiuſmodi homines non libenter admitterentur, nimis ſincerè dicturi quæ aut ipſi peruerſa in Regno vidiſſent, aut fama iactaret. Nullo prohibente viliſſima mancipia in interiores cellas quotidie intrabant cum dominis, & ſi quis ex barbâ & pallio agnoſceretur philoſophus, non priùs propitium habebat militem qui Regias fores cuſtodiebat, quàm à Prætorianorum, ſæpius abſente, præfecto eiuſmodi licentiam concedi oſtendiſſet in carthulâ. Seueritatem hanc multùm auerſatus Charmion, quoties in aulam concedere volebat, accepto annulo aulicorum fruſtrabatur aſpectus; & tum placuerat viro in proximam ſtatuæ baſim quæ illic oportunè ſtabat, conſcendere; v, quæ in confertiſſimo nobilium cœtu dicebantur facilius capere poſſet, Regemque intueri.

Facto à Senatore ſilentio, & quid Rex ad tam vtillia, ſibique ex parte ignota referret expectante aulâ, ſubito impetu Charmion putauit ſe aliquid ingens in patriæ ſalutem facturum, ſi ex illo ſuggeſtu non viſus loqueretur. Validiſſima illi vox erat, & nouo conatu totas vires in eam contulit ne crederetur eſſe hominis, maioremque terrorèm imparatis auribus incuteret.

Hæc vera ſunt (inquit) O Rex ; ampliora tamen accipe, & cœleſti voce monitus proſequere quod cœpiſti : Iam patriæ parentem vocat te ſubleuata plebs ; illuſtriſſimum titulum ſerua, quem tibi tot tributis inuiſo publicum odium negauerat. Suos habent terminos Regna ; pacatus poſſide quod tibi maiores tradidere. In capiendis vrbibus fruſtrà conſumitur tempus, aurum, mileſque telis obijcitur, ſi aliquando reddendæ ſunt. Sordidè regnat in vacuos ciues Princeps, & fœdè inflatur caput, ſi vt pinguedinem ſuam augeat cætera membra deficiunt. Sic impera, vt memineris te populis in commune bonum datum eſſe ; & ideo Reges creari, vt omnium ſit illa fœlicitas quam vt ſuam potentiores ſibi vendicant, neque ſinunt (ni æquior maieſtas ſuperbis obſtiterit) ad infimam vſque plebem deſcendere. Iam pene omnia in priſtinum ordinem reſtituta ſunt, ne te incautum noua impoſtura decipiat, fidos habe qui publica mala, iuſtiſſimaſque ærumnoſæ plebis querelas referant, ni mauis, quod ſolent in Britaniâ Reges, tibi magis quàm alteri credere, tuaſque ipſe luſtrare prouincias, vt nihil eorum te prætereat, quæ remoto, & alijs curis ; aut etiam voluptatibus diſtento, vix aliquis tuorum auderet ſincerè nuntiare.

Digitized

Non Regem modò, ſed & purpuratos omnes terruit potentiſſima vox, quòd Cœlo delapſam crederent; & breui per totam Galliam effuſus rumor, chariſſimos Numini pauperes eſſe, quorum non obſcuro patrocinio, in ipſâ aulâ, vnde exploditur tantis artibus, tantâ nequitiâ veritas, cauſam cœlites ſuſceperant.

Nobile poëtis argumentum dedit illa oratio, & ad dignitatem magis fuit, quòd aliqui aſſeuerant, cum hæc dicerentur, labiorum motum ſe aduertiſſe in ſtatuâ; ſiue pauor, turbauerat mentes, ſiue placuerat in ſuæ vanitatis ludum hanc fabulam apud populum ſpargere.

Hacidem referebat ſignum illud, efficaci lyrâ ludentem, quâ ſpiritus nequam ab Hebræo Rege amouebatur, redibatque miſero quies tot excuſſa furoribus. Nunquam gratiori muſicâ vel vtiliori prophetam in principis aulâ placuiſſe, poëtæ canebant, quamquæ ex marmore ipſius, eo die tam fauſtè proceſſerat: quidquid enim mite & gentium votis propitium cupidorum hominum artibus exulauiſſet, eo poſſe ſermone reuocari: nec ab infeſto genio timendum vbicumque audiretur quod ſtatua regijs auribus infuderat, vt plebis ærumnas dignas eſſe oſtenderet quæ inter ipſa artificum ſimulachra oratores inuenirent. Sed hæc moneri optimum

principem necessarium non erat, & iam desierant illa enormium tributorum onera quæ subditos premunt ac exasperant.

Neque tamen illa imperandi suauitas ca[illegible] monstris quæ terrorem facerent; nam de C[illegible] lapidatum est, & terrà nube stillans sanguis d[illegible]bium fecit an rediret exacta calamitas. P[illegible] rem vulgi compescuit: Principis iussu [illegible] editus vulgatusque à philosopho libe[illegible] ostendebatur non in malorum augurium [illegible]bes naturæ effectus: causas suas habere, [illegible] necessariò fluant: Vbi generatur [illegible] raro purpureas niues videri, soli sui ge[illegible] [illegible] seruante vapore, cumque cœle[illegible] [illegible], cum in modum lanæ silentio ca[illegible] sparsis hinc inde velleribus. Marco Acilio Caio Porcio consulibus nubes etiam sanguine fudisse: orante in senatu Milone, lateres, [illegible] que tamen publicæ alicuius calamitatis [illegible] imbres, solidosque fuisse præsagia. Nihil n[illegible] si saxa in altum tolleret turbo inualescens, [illegible] cessante illa vi quæ rapuerat, præcipitarent in subiectam ciuitatem, quotidie arenas in Africa, vento excitante, in remotissima loca deferri, easque cumulos efficere quos syrtes vocant, vbi prius læta planities erat, viarumque ordinem ita corrumpere, vt, velut in pelago, viatores syderibus cursum regant.

Ergo

Ergo metum ponerent, & in ſolatium quoque cogitarent, maiorem vim lapidum irruiſſe in illas domos, quæ Principis iuſtiſſimam iram ſenſerant, vt nemo à Rege iniquè perculſas diceret, quas publicæ iniuriæ vindex natura ampliori ſaxorum aggere violauerat. Si quid terribile portenderet ſanguineus imber, non in malum omen Populo dari, ſed diuitibus illis qui nequiter eminerent: inde enim non malè ſignificari, ſi deinceps in ſua vel regni commoda plurimum auxiliorum à politico corpore extraheret poteſtas, non ab ijs partibus peti debere quæ iacent, ſed ab illis quæ ſurſum ſunt, tanquam non terra, ſed cœlum ipſum ſanguinem daret.

Quod mox dicturus ſum, licet longè poſt euenerit, quia tamen ex Gygis ſolertiâ ortum eſt, quo Authore publica negotia reſtituta ſunt, præterire non debeo, nec aliàs poſſim referre commodiùs.

Aliquando Rex villam petiturus ad viginti milliaria ab vrbe diſtantem vt mutatione aeris, ex medicorum conſilio, incertam ſanitatem ſtabiliret, lecticâ geſtabatur, & vnà cum illo, ad ſermonum voluptatem, ex magnatibus vnus dum non properato greſſu muli ſub regentibus pueris viam faciunt, Ecce viri duo cum

vxoribus, ac miserâ prole, pedites ibant; exteræ illis vestes, sed vultus qui Gallorum essent, nisi quod nimio sole adusti videbantur. Hos cum fortè conspexisset Rex, voluit scire vnde venirent, aut quò pergerent; & illico vocati, non procul à lecticâ omnes simul cum lachrymis in genua prouoluti sunt. Regem mouit non expectata consternatio, vt iuberet subsistere lecticarios; & percontatus, quæ patria? quis casus tam acerbos fletus exciret? vnus illorum, optimi vir ingenij, vt potuit, licuitque per gemitus, ita de se socijsque loquutus est.

Ignosce, Rex, quod in peregrinâ veste nos conspicis. Olim in Galliâ tuâ geniti nihil eius cultus perdidimus, quem tibi deberi nos à puero obsequentissimi parentes docuere, licet ad hos amictus calamitas compulerit. Hausimus inimicum aerem, Rex, sed tibi fidi, neque vnquam vrgentibus malis aliquid nobis excidit quod subditos non deceret. Ego pater familias, hanc in coniugem iam ab multis annis accepi; hic filius noster; hæc nurus est; sobolem exilium dedit, cum maxime optanda erat sterilitas, nam inter hostes Gallis progeniem creari pudor est, & propè patriæ iniuria.

Me iuuenem, nec studijs omnino ineptum,

Digitized by Google

pater ad sacerdotium destinauerat, tunc cum mihi fratres erant qui rusticum opus facerent, illisque succederent curis, à quibus me alienum agnouerat: Sed heus! breui fratrum funera quos hic labor expectabat, mutauerunt sortem meam; & pater glebas versare, ac serere fruges assuetus, ne colonus in domo nostrâ deesset, inuitum damnauit ad stiuam. Qui me casus concuterent, quibus ærumnis seruarer iam tum aduertebat præsaga mens; nam solos sacerdotes videbam sacrorum suorum priuilegio immunes à tributis, nec posse me defugere quæstorum sæuitiam, si crescente regiminis irâ, vt iam timebatur, aliquid in plebem statueretur acerbius.

Patre mortuo, pusillæ familiæ dominus cum his ruri agebam, non omnino infœlix, modicas enim opes vterque parens reliquerat, agrum qui necessarias segetes daret, ouium gregem: neque mihi tunc vllus in diuites liuor, aut odium, quamdiu laboribus nostris vtcumque frui passa est hominum illorum acerbitas qui colligendis vectigalibus præfecti villas obibant, & tuo nomine postulabant ea à nobis tribui quæ in publica, vt aiebant, negotia, tuique regni præsidium legebantur. Sed non diu concessum fuit ita viuere; quodcumque sudore comparaueram, tanquam furto collectum

Digitized by Google

reddere cogebar, & rebellionis ſcelus erat, ſi non plura etiam in fiſcum conferrem quam quæ opum tenuitas, corporis vires, ieiunia ipſa dare poterant, aut terra largiri.

Quid tandem? ſublatâ non ſemel ſupellectile, in vacuis focis cogebamur ipſam humum pro ſtrato habere, vbi nox quietem feſſis artubus indixerat: qui cadente ſole receſſerant ſatellites, per ſomnos, tanquam ſemper inſtarent, non bene ſopitis nouos terrores ciebant; dormire ſimul & lugere iam didiceramus omnes; redibant miſeris, cum maior ſecuritas erat, ſæuientium minæ, armenta rapta, carcerum imagines.

Sic exactis aliquot annis, timui ne tot ærumnis imparem ad extrema conſilia deſperatio adigeret, nam plures, ne diutius ita vexarentur, ſua fata properauerant. Et iam, quid enim negem? in animum venerat optimam coniugem, chariſſimos natos, nam præter hunc adhuc mihi vnus erat, iſtâ manu tollere, quam in me poſtea armarem, vt tot immanium virorum furoribus petitos vnus tandem furor abſolueret. Sed benè mihi, quod in memoriam rediijt ærumnoſæ vitæ non mederi ſpontaneum interitum; & peiori ſatellitio in alterâ vitâ laboraturos, qui huius impatientiâ citius è viuentibus exirent, quàm

ſineret Deus. Verùm timeo ne longâ malorum noſtrorum ſerie, O Rex, tædio tibi ſim. Immo, inquit Rex, ad me enim hæc pertinent: tum ille. Ergo, ab ſcelere illo me continui, & in conſilium calamitatis vocatis familiaribus, ſic ad illos ſum loquutus. Vt neſciam quid vobis potiſſimum optem, inuiſa fortuna effecit, ô miſeri, exilium, an interitum; vtrumque crudele. Galliam deſeramus, in cuius ſinu nos natura educauit, amicos, lares? Moriamur? ſed quo ſcelere obſtricti? nocentium eſt, ſic feſtinatâ nece, dum ſtat adhuc ſanitas, claudere vitam. Ita hærente me, alter ex filijs exclamat; quid hic diutius hæremus, Pater? Natale quidem ſolum eſt Gallia, ſed patriam vocare iam non ſinit intolerabilis egeſtas; ſedes mutandæ ſunt; amiſſis omnibus fortunis ſaltem fuga relicta eſt, hac vtamur; patria erit quæcumque nos terra excipiet; qui rapuerunt cætera, & domum rapiant; auferant agros, & ſi ſæuiendi tantus amor eſt, rabidorum canum more mordeant ſaxa, cum in homines non poterunt. Annuere omnes cum lachrymis, & ne dies conſilium proderet, in noctem fugam diſtulimus, paratis interim in viaticum ſarcinulis, donec humanior fortuna ampliora concederet. Ædibus, quod iam inutiles forent, ignem ſubijcere iunior

filius volebat, ſed prohibui; nam quis ſcit, inquam, an aliquando non tranſibit temporum iniquitas; & nos reduces volet benignior prouidentia?

Ita fugimus, & neſcio quo fato, viarum incerti, poſtquam vagos egit per quatuor menſes conſilij inopia, tandem venimus in Iberiam; illic per quindecim annos morati, non mutatis certe animis, ſumpſimus tamen Regionis illius colorem, veſtes; ſed quàm non libenter nouos hos vultus, amictum hunc Galli patimur, inde ſcias, O Rex, quod ſtatim ac referente famâ didicimus, quàm benè nunc tuis ſubditis eſſet; quàm clementer cum illis ageres, amoto virorum illorum conſilio, qui authores ſæuitiæ te adeo terribilem toto regno fecerant, vt ad tuum nomen trepidaret plebs, infantes flerent ac fugerent, cito venimus, eam fœlicitatem guſtaturi cum omnibus, quam omnibus dediſti.

Cum hæc dicerentur, varijs affectibus diuellebatur Rex; ſed ex maieſtate erat vt illi motus laterent; igitur ne in longiori ſermone nimis laboraret conſtantia, pauciſſimis verbis ſolatus eſt miſeros, iuſſitque aliquot aureos dari, quibus illorum inopia ſubleuaretur.

In reliquum iter deinde lecticarij ex Regis imperio mulos agunt; at ille, vt vno teſte potuit

Digitized by Google

iraſci ac dolere, liberrimè in illos affectus ſolutus eſt; & primùm quidem nihil loquebatur, ſed minas, quas ferox ardenſque vultus intentabat, miſcebat ſuſpirijs; Tandem detracto pileo, lachrymis madens, ſublatiſque in Cœlum oculis ac manibus, teſtem te volo, inquit, ſumme Deus, populi Regumque iudex, omnia hæc me penitus ignorauiſſe. Ergo Galliam meam ſceleratiſſimi homines, me inſcio, carnificinam effecere, & dum Regem agere putabam, monſtrum credebar, aut fera quam ſubditi pauerent! O miſeram Regum ſortem, quos ex miniſtrorum ſcelere fama æſtimat! tum femur percutiens, & ardentiori acie terribilis, faciam, inquit, vt ſubditi mei nouerint, me in latrones hos ſæuiorem eſſe, quàm illi in plebem fuerunt; ſi qui puniendi reſtant, cruci dabo. Sed quas tibi grates perſoluam, Deus, quod iſta me noſſe voluiſti, quæ nunquam ad me peruenifſent, niſi à viatore didiciſſem? Acerbos animi motus ad vltimum mitigauit lætitia; eam iam eſſe Galliam quæ humanitatis famâ ſpontaneos exules reuocaret, quos ante ſæuitiâ expulerat. Verum prolixè damnatis hirudinibus, ad ea quæ detecto Petiliano poſtridie Giges vidit redire iam tempus eſt.

TVRPITVDO RELIGIONE AMICTA.

EXquiſitiſſimo veneno noxios eſſe ſerpentes illos qui ex colorum ſplendore, ac mixturâ formoſiores ſunt, compertum eſt; ſed luſerit in hoc natura; generi noſtro certè probrum ingens, illam fraudem apud homines inueniri: Quod tamen fieri ſæpiſſimè ſcimus, vt obſcœniſſimos mores occulat, tanquam vitiorum cortex aliquis, oſtenſa ad plebis conſpectum, Religio.

Inter eos qui in templo pietatis laruam induerant, matrona erat, quæ ipſo etiam corporis cultu, ne quis ſuperbiam culpare aut elegantiam poſſet, myſteria præferebat. Ab Aſiâ neſcio quo caſu in Gallias morem hunc irrepſiſſe referebant, vt nobiles fœminæ ampliſſimo texto fluentes pallas, hiſtorijs quoque exornarent, & hæc Chriſti reſurgentis triumphum, proſtratoſque

De ſimili veſte Aſterius homilia de diuite tom. 2 biblioth. patr.

tosque ad cœleste lumen milites, acu per varios colores ludente, ita induerat, vt ipse fastus, ac vestium pompa crederetur ad Religionem pertinere. Sed quàm fictè pia esset hæc mulier ostendit alia in domo Religio, sacrisque imaginibus imago neutiquam consentiens.

Cupidinis breue signũ habebat in cistulâ, nec quid de abditissimo cultu quispiam mortalium præter vnam ancillam nouerat; & maritus ipse nescierat Numen illud apud se coli, nihil aliud in thecà suspicatus præter mundum muliebrem, quem ab illo in tesseram amoris, mox futura vxor, olim matrona receperat.

Ad hæc sacra vt accederet quidam libri inuitarant, eâ arte concinnati, vt nihil in illis noxium latere crederetur. Sermonis venustate præcipui inter cæteros erant, & fictis euentibus, Heroum scilicet periculis, amoribus, fortunæque recedentis, & mox aspirantis vario lusu, ita mulcebant animos, vt ex delicijs innumeros emptores inuenirent, ferreturque ineptam esse eam elegantiam, quâ seueri quidam scriptores, nec aulæ genio imbuti, pietatem ornauerant: credebatque facillimè curiosa simplicitas; & quia plerumque segniter vitam ducebant ingenuæ virgines, ne manuum labor, cuius est apud

ignobiles, vſus, dehoneſtaret natalia, ad declinandum otium eiuſmodi libri tradebantur à matribus, eo ſæpè ſucceſſu, vt intra paucos dies doctiſſimæ puellæ, illud omne ſcirent quod ad ſacra Cupidinis pertinebat. Quâ ratione dandus amor, aut fingendus: qui oculi placatum animum nuntiarent, aut adumbrarent caſtitatem: quo contemptu, quo gelu magis æſtuat amantium ardor; quibus artibus codicilli in manus veniunt; quæritur apta priuatis colloquijs ſolitudo; falluntur matres; quâ denique conſtantiâ fouetur, etiam inter famæ pericula, parentumque vetita ſemel conceptus amor, dataque fœdere peſſimo, fides.

Hæc omnia matrona à venuſtiſſimis libris didicerat; frigida primum, & nihil aliud præter Heroum diſcrimina temporiſque gratiſſimam iacturam cogitans, mox ergà Cupidinem eo affectu prona, vt ab quadam anu, quæ venales habebat apud ſe eiuſmodi merces, Numinis ſignum multà ſibi pecuniâ compararet.

Idolum hoc inter confidentiſſimas literas, virorumque aliquot expreſſas ad viuum icones, & vario nexu implicatos cum purpurâ & auro capillos, multâ curâ reponebatur; ſtatiſque diebus, educto è ciſtulâ Cupidini Matrona diuinos honores habebat, & tanquam audienti

loqueretur, rogabat ſupplex, ne quid turbaret amantium vota, aut famam inquinaret.

Iſta mulieris de amore ſimul, & de famâ ſolicitudo, videbatur ad illud referri quod Aſtrologi tradunt, Venerem ſcilicet occidentalem, ſub terrâ in geneſi, Mercurio non configuratam, id efficere, vt lateat concepta cupiditas, & eâ calliditate inter amantes foueatur mutuus ignis, vt nulla lux probroſi caloris indicium faciat, cum tamen prunarum in modum magis ardeat in vmbrâ, quàm ſi ſolem admitteret.

Talia orantem in ſecretiſſimo conclaui Matronam ſubridens audiebat Gyges noſter, quòd cum ſolam ſe crederet, eos animi motus ingenuè profiteretur quos palam negare conſueuerat. Siquidem quæ eo ſæculo in domorum penetralibus Cupidinem adorabant, non tantùm abnuebant in publico, ſed etiam conuitijs, quæ hoſtium eſſent, crudeliſſimè inſectabantur; Et mox apud ſe receptæ, conceptis ante ſignum votis quæ pœnitentiam nuntiarent, datoque interdum thure, adumbrati odij diluebant iniurias.

Ad maiorem cultum non rarò mactabantur inuiſæ Cupidini aues, quæ venturam lucem, & quæſitæ noctis ceſſatura mox gaudia inuiſo cantu prænuntiant, aut quæ familiarium, quos

ſopiri maximè intereſt, ſomnos importunâ garrulitate diſcutiunt. Nihil horum Matrona ignorabat, ideoque gallum gallinaceum cum hirundine numini ſuo immolare placuerat, quòd amori qui pudoris adhuc legibus tenetur extrinſecus, æque aduerſantur loquacitas, ac lumen.

Quia caſtiſſimus erat Charmion timuit aliquid videre quod minimè placeret, ſi in illâ domo diutiùs moraretur, & iam nox furtis aptiſſima inſtabat, neque ita virum vrgebat ſcrutandorum morum curioſitas, vt propterea aut turpia intueri, aut neceſſariam quieté vellet amittere. Diſceſſit igitur, amplam cogitationum materiem animo voluens, mulierem illam, quæ vt altiùs falleret, publicè præferebat pietatem, & vt abditam regebat ſuus Cupido, tam fœdis ſubiacebat amoribus.

Abominanda fraus inſerta vitijs Religio, vt tutius lateant, & ſub caſtitatis imagine eam infamiam deuitent, quæ turpitudini bis debita, eidem iuſtiſſimè rependitur, vt fructus operis, ac merces.

Sapienter olim Chriſtiani imperatores ſtatuere, ne balneis vbi voluptas ſolutior, cæteriſque locis quæ publicis remiſſionibus Deſtinata erant, Crux adhiberetur: nulla enim cum de-

Digitized by Google

licijs salutaris ligni affinitas, & peruersè micat in sceleratis ædibus signum illud quod in fastigiis templorum, vt ad memoriam Saluatoris reuocetur exul animus, Christiana pietas locare consueuit. Ea lex, quâ prohibebatur indecora rerum sacrarum vsurpatio, adeò non vigebat in Gallijs, vt ad ipsas triclinij fores, in quo mimicæ artis periti obscœnissimis comœdijs iuuenum animos corrumpere, & otiosorum pecunias aucupari consueuerant, Christi morientis tristissima historia cerneretur; & hac imaginum fraude sæpè decepti qui ad vrbem noui accesserant, crediderant templum esse.

Reuertenti à Matronæ ædibus Charmioni vt in suam domum se reciperet, per illam vrbis regionem necessarium iter fuerat, quà histrionum aula, vt turpitudinem theatri honestissimè tegeret, religiosas fores ostendebat suis conspicuas imaginibus: quod cùm ille conspexisset, suæ adhuc matronæ iratus, cuius spurcitias tanto pietatis ambitu circumuelatas certissimè nouerat. O mulier, ait, quàm benè mendacium istud lapidum tuis moribus, adumbras! sed an potius obuia illa saxa religiosa sunt, vt tuam hypocrisim æmulentur? ô falsitatem vbique terrarum diffusam! cui fidam? quid sincerum existimem, si quod sanctum videtur, & ad pie-

tatem me inuitat, me decipit? Quis ad ſigna non hæreat? quis non optet abſtruſiora morum patere, vt certum de virtute iudicium ferat, & integumenti fraudem deuitet, quod ſæpè dum ſimpliſſima videtur oculis loqui, ludit obtutus?

Sacræ veſtes ad prophanos vſus non ſeruiunt, ne Religioni inferatur iniuria, & diuinorum contemptus in mentes humanas irrepat, ſi quod myſterijs dicatum eſt, ad vulgaria vitæ officia aſſumatur, & in compitis idem omnium cultus ſit, qui in templo, ſacerdotis. Quod plurimi fœdiſſimam vitam modeſtiâ oris, caſtitatis titulo obuelant, damnabilius eſt, quàm ſi ad vetita deſcenderet ſacra ſupellex. Sua quidem vitia negant iſti, ſed vt ſuos theſauros auarus, vt fideliùs ſeruent, & amotâ ſuſpicione fruantur ſecuriùs. Sed ô quàm germanæ virtuti noxia eſt illa pietatis larua! quàm latè dedecus, & ruborem ſpargit in immeritos! Nam mox vt aliquo caſu lapſus eſt qui fronti malè adhærebat adſcititius vultus, apud omnes propè fit opinio, quidquid verè, & ad cæterorum exemplar in optimis fulget, fucum eſſe virtutis.

Hinc pudor illud vitæ ſanctioris genus profiteri, cui nemo fidit, quodque ex iniquiſſimo hominum errore putatur, vbicumque fide-

lissimum est, ex arte procedere. Hinc nefandum illud apud fatuos prouerbium; Maximè cauendum à pijs, qui iteratâ Religione pluribus quotidie sacris interesse consueuerunt, quasi cæteros temnerent, qui Numini se acceptissimos esse iactitant, breuiori obsequio. Inde pietatis nomen non despicitur tantùm à perditæ mentis hominibus, sed & timetur; & qui claritati student, famam se consequutos existimant, si Religiosos quosque ore insectantur, consuetudine fugiunt.

Fulmine te Deus ad inferos adigat spectrum pietatis, si te, vt æquum est, talem æstimari contigerit, qualem ego iam noui, quot matronas, quæ longè ab tuis spurcitijs absunt, & quod fronte significant, agunt animis, tecum coges infamiâ laborare!

Sic olim nascente Ecclesiâ, bonum nomen suis sceleribus ita deturpabant nostris initiati sacris perditissimi quidam homines, vt à gentilibus putaretur quisquis Christum coleret, calcato pudore omnes admisisse culpas quibus vita inquinatur; cum nefarijs Angelis habere quotidianum commercium; delectari homicidijs; omnium denique criminum quæ societati maximè nocent, mereri supplicia, equuleos, crucem, ignes.

Sic Ophitæ, dum ſerpentem nutriunt, & ſuorum ſacerdotum incantationibus euocatum è ſpeluncâ venerantur, ac paſſis manibus orant, vt orbium vario tactu, ac lambente linguâ, Euchariſtica ſua benedicat: qui hoc didicerant Æthnici, omnibus baptiſatis paſſim exprobrabant venenatas aras, diuos ſerpentes, vitam vt à ratione abſonam, ita dignam planè quam cum colubris agerent, ſub ipsâ terrâ, tanquam non homines eſſent, ſemoti ab humanis; Indeque opinio, anguem Chriſtum, neque ſub mitiori formâ, quam tamen in Æſculapio damnabant. Chriſtiani, ſuis apparere cultoribus.

Sic, dum infantem æneis aciculis configere qnotannis ſolent qui Quintiliani dicti ſunt, vt ſi puer ſuperſtiſioſis ictibus intereat, Martyrem habeant, ſi viuat poſt vulnera, Pontificem. barbara illa ſacra cuilibet Catholico obijciuntur, quanquam nefandas cerimonias, ſceleſta martyria, ſacerdotes ſuo ſimul cruentatos, ac creatos ſanguine, Eccleſia horreat.

Ita etiam Caianis negantibus aliquem poſſe ſaluari qui omnibus ſceleribus non fuiſſet obnoxius; eâ Diſciplinâ effectum eſt, vt Chriſtiani omnes crederentur turpitudine morum ſibi fœlicitatem polliceri; & abominanda quæque agere, vt præmium illud, quod virtus ſperare

vix

vix ausit, sordidi, immanes, & quotquot latæ sunt, legum irâ digni, certissimè consequerentur.

Eadem prorsus est hodie bonorum iniuria, cùm quis specie tenùs pietatem profitetur cujus secretò hostis est. Nam detecto quod aliquandiù latuerat facinore, in ipsam virtutem probrum cadit, & communi cum perditissimis fortunâ sæpissimè inuoluit innoxios. En dicunt, hic ille est qui sanctitatis imagine orbem lusit, cæteris fide, quos Religiosa signa, prolixior oratio, demissior vultus, sermo tristior, composita ad modestiam vestis tanquam quædam pietatis miracula alijs mortalibus ostentant. Istud vitæ genus, latebra vitiorum est, neque certiùs illa quæsiueris, quàm vbi omninò non esse fidem facit nimia Religio. Sic in insontes animas plerumque calumnia inuehitur, & eorum qui sincerè agunt cum Deo existimationem violat contecta vnius nequitia, quam longâ calliditate obductam tandem casus ostendit.

Illo Gygis sæculo vix alterum inuenias apud historicos magis ambiguum, minusque sibi consentiens; nam vt tunc immanior nequitia erat; ita maior omnimodis Templorum Religio, ipsa scelerum incrementa (veluti quadam mo-

rùm antiperistasi ne viribus impar deficeret) imitante pietate. Solitò feruentior ad sacras conciones non modo plebs, sed & nobilium pars maxima, ingenti curruum seruorumque strepitu conueniebat. Altaria exquisitissimis picturis, marmore, auro, suorumque sacerdotum non vno fulgore aut pretio nitentibus tunicis, rei diuinæ apud populum venerationem auxerant: & in præcipuis templis tanta ex serico auroque textili supellex, totque cælati argenti ad pendulos ignes, cereosque fulciendos vasa fulgebant, vt vix ipsa foret ambitio profusior, etiam si ab solâ opum æmulatione inter vanos ciues cultus ille procederet.

Pietatem eo tempore florere maximè probabant sacrarum virginum in singulis ferè vrbibus, nec non in amplioribus pagis collegia; & ex antiquis alueis tot emissæ in noua mella, in nouam fœturam apes, vt nubis alicuius instar, dum vbique volant, & suspensæ, feruentesque nouas sedes quærunt, subiecto orbi penè cœlum eriperent.

In villis quidem eas domicilium habere vetuerant maiores, quòd puellis intuta hæc loca crederent, statim ac publica quies libidini armorum cessit, milesque grassatur. Verùm pauores hos, & timidissimæ ætatis prisca consi-

lia temnebat tùm confidentior Deo pietas, nullâque periculorum imagine turbabatur ædificantium virginum labor, ſupraque fidem audax caſtimonia.

Operoſas vbique cerneres pertinaci diligentiâ ac ſtudio, lapidibus, lignis, mercenariorum ſegnitiæ ac fraudibus inuigilare; diſponere triclinia, cellas; nobiles puellas quærere, ſollicitare, vt ſpreto mortali coniugio in æterni ſponſi familiam, cuius amore teneri vtilius erat atque honeſtius, conferrent dotes ſuas. Neque ſuadere res ardua; & facili generoſæ prolis conſilio adeò libenter per omnia parentes annuebant, vt protinus, ne quid illam cogitationem interuerteret, ad optatam ſeceſſionem velandas adducerent Quin, & ſæpè illuc inuitæ à matribus trahebantur, vt reluctantibus ſalubriter fieret pietatis neceſſitas, illaque ſecluſæ diſcerent quibus ſenſim, leniterque vanitatum contemptus fit, odium, tandemque obliuio.

Neque ſegnius Monachi vbique locorum ſibi domos conſtruebant, cumque tanta illorum copia eſſet, vt etiam ſe premerent, & ſubminiſtrandis alimentis laborarent non rarò exiliores ciuitates, nullus tamen propagandi ſtatus finis erat; & libentiſſimè populus ferebat onus ſuum, nihil arduum credens, aut à

ratione absonum quod iussisset Religio.

Authores qui de pietate scripserant, innumeri; neque theologi tantùm in eam rem tempus impendebant & operam; aliquem venustè scribere posse, satis erat vt ad diuina conferret calamum, si aulicæ voluptatis ad modicum tempus pertæsus, cœlum vtcumque respexerat.

Amplior quàm antea clerus; & illius dignitatis tanta apud Gallos reuerentia, vt Rex ipse gerendis ciuilibus negotijs, armisque regendis illos, qui Numini ex suâ consecratione propiores erant plerumque præficeret. His omnibus consentiebat non fucata Reginæ pietas, & in meliora quæque adeò prona indoles, vt decipi non posset nisi imagine virtutis. Eo diuinorum cultu famam sibi, pietati nomen fecerant Principes, vt iam non pudenda haberetur, sed honestissimi cuiusque studio digna, ac promerendæ gratiæ apud Maiestatem via quoque securior.

Verùm quod omnibus maximè prodesse debuerat Regiæ pietatis exemplum, hoc in plerisque tantùm efficiebat, vt sordidos mores maiori calliditate contegerent; nam multis licet haud adulterina diceretur inesse probitas, illorum tamen amplior numerus erat qui insincerè agebant, & ex sacris etiam viris sæpè repertus est, qui nihil Religionis haberet præter

vultum & tunicam; Nam iſta plublicè, deponi fortunæ periculum erat, earumque dignitatum mora, quas accelerare poterat ſub Principum oculis ſimulata integritas. Hac fraude plurimi optimum Regem luſerunt, & ad breue tempus iuſſa in ſpeciem virtus, illos gradus, illa bona non ægrè obtinuit quæ diuturnam immeritis fœlicitatem effecere.

Præſtigiatores tamen viros ſuperabat mulierum in fingendis moribus verſutia; & hæc quoque de arcanis quarumdam ritibus quæ inter optimas cenſebantur, detexit ſecretus ipſe, & omnia luſtrans Gyges.

Myſticis veſtibus, vt prior illa, ſpectabiles erant, quoties vel in templo conſpiciendæ, vel amicas inuiſuræ per vrbem procederent. Redeuntibus in domum comitem ſe dederat Gyges, vt quid apud ſe liberè agerent, certò ſciret.

Modicùm quietis ſumpſerant, cum detractis pictis veſtibus, lugubres pallas induunt, vultuſque ad mœſtitiam figurauere. Intereà tedæ funebres in proximam cellam inferebantur, & voces ſenſim flectebantur in gemitus, vt iam intelligeret Charmion, quidquid illic ageretur, ad planctum pertinere.

In cellam deinde receptus cum fœminis, tabulam videt, quæ adoleſcentem egregium re-

ferebat, ſed multo perfuſum ſanguine, & inter flentis mulieris triſtiſſimos amplexus animam dantem. Circùm, denſæ arbores ſyluam expreſſerant, & ſpumantis apri fugam ita iam videbantur excipere, vt fruſtrà venator currentem feram per tot vmbras ſequeretur. Facilè agnouit Charmion interfectum à beſtiâ Adonidem, dum in idalio nemore venatur, eâ picturâ deſignari, & Venerem eſſe, quæ morienti amaſio, cum diutius viuere infœliciſſimum iuuenem fata vetarent, dabat oſcula.

Menſis erat ſeptember, ideoque Charmion primò non credidit (licet aliqua iam ſuboriretur ſuſpicio) mulieres illas celebraturas Adonia; nam iulius more veteri fletibus illis debebatur, qui deæ lugentis anniuerſariâ feſtiuitate querelas adumbrabant, ſed iam ad cerimonias illas, vbi receptæ eſſent, tempus omne credebatur aptiſſimum. Ergo tanquam recens aliquod funus incitaret ad gemitus, omnes ſimul confuſos eiulatus edidere. Mox in ſuauiorem planctum componitur muliebris dolor, & in laudem Veneris recitati ſunt aliquot verſus, qui Amathuntiam vocabant, Paphiam, Cithercam, Dearum omnium formoſiſſimam, amoris parentem; ruſſuſque in acerbiora ſuſpiria prouolutæ, miſeram dicebant, omnique luctu proſequen-

dam, quòd delicias ſuas, ſua baſia, Adonidem amiſiſſet. Ter repetitis verſibus, ter luctu reſumpto ſacrum illud peractum eſt.

Egreſſus deinde cum cæteris Gyges, ſtupuit ad ſanctiſſimæ virginis ſignum, quod in ipſo triclinij aditu, vt videretur ab omnibus, callidæ mulieres poſuerant. Imagini multa in ſpeciem reuerentia habebatur: vt quælibet ferebat tempeſtas, accipiebat flores, ſerta; & vbi ſæuitiâ ſuâ hyems eiuſmodi ornatus damnauerat, alios flores ars æmula naturæ ſubſtituebat, ipſi ſtyrpium honori vix ceſſuros coloribus. Ad redeuntium feſtiuitatum lætitiam, quæ vario cultu celebrabantur ab Eccleſiâ, varij quoque imagini dabantur amictus, & Religionem cumulabat lampas accenſa, odorato etiam nutrimento ſuauiter ſpirans, nunquamque deficiens.

Fallax pietatis ſpectaculum horrens Gyges, ſalutauit tamen Deiparam & hanc illi orationem habuit. O quàm tibi hîc malè eſt, virgo! ſic tibi redditur obſequium, ſic honos? quid ſceleſtiùs olim in Agrippam Cæſarienſes, cum filiarum illius ſtatuas, detractas palatio (vt eo quo poterant modo quemque vel meminiſſe turpe ſit, illuderent) traxerunt ad lupanar?

Cogitabat deinde admirans, ſanctiſſimæ Virginis in illâ imagine patientiam. Haud paſſæ

ſunt, inquiebat, cineribus ſuis labem inferri qninque illæ virgines quarum reliquias Trajanus in æs liquatum demitti iuſſerat, vt ad Chriſtianæ pudicitiæ inſultationem, ex illo metallo, quod ſacra corpora acceperat, vaſa quædam in balneorum, turpiſſimos vſus fierent. Quotquot caldam ingreſſi vrceos illos contrectarunt, aut correpti vertigine cecidere illicò, aut furentes, & inſanis motibus acti, ſuo fremitu, ſuis clamoribus totas thermas repleuere. Quin, & vltrices puellas expauit Trajanus ipſe, factique non multò poſt pœnitens, publicè ponendas ſub illarum nomine totidem ſtatuas ex eodem ære conflari imperauit, quibus placaretur Deus, iſque honos virginibus reſtitueretur, quem gentilis furor inuiderat extinctæ caſtitati.

Tùm ad Virginem Gyges: ſic illæ curauerint, inquit, cinerum ſuorum reuerentiam; ſic infamiæ, quam ſentire poſt funera haud poterant, vindices fuerint; & tu, Virginum Regina, inter ſcorta patieris conſpici imaginem tuam, quaſi ſub tuâ tutelâ peccent, qui te nolentem, te quoque iratam hic poſuere, & matri ſimul ac gnato illudunt falſiſſimis honoribus?

ÆDES

ÆDES PVDICITIÆ.

PErierat apud Charmionem mulierum opinio, niſi alibi meliora conſpexiſſet. Dolebat maximè pietatem quaſi lenonis officio fungi, dum turpiſſimis moribus velum obducit, Chriſtoque qui publicis honoribus colitur, in ſecretioribus aditis præferri libidinem.

Sed mœſtum poſtridiè refecit alterius Matronæ virtus, & in veſte quam tot myſteria non pingebant, pulcherrimæ vitæ honeſtas. Nubiles duas filias habebat, formâ cæteriſque naturæ dotibus inſignes; pietas tamen illarum, vultu notior; nam latere amabant, & ex matris diſciplinâ fugiebant virorum colloquia, aſpectus, & maximè laudes: quippè in virginum animos, ni caueant, acceſſum habent facilli-

mum, & pestiferâ dulcedine incautos affectus ita inclinant, vt placeat primùm qui laudauit, mox in animo hæreat, & hoc exordio amor ille insinuetur, quem longè amouet seuerus, neque sibi nimiùm fidens pudor.

Omnia illis in ædibus ad modestiam culta, Omnia casta; nec fallendis horis vllus liber inueniebatur qui viam præiret ad futuras cupiditates, & ipsâ virorum familiaritate esset aliquo modo nocentior: nam & libri loquuntur, taceant licet, nihilque ad perdendos iuuentutis mores perniciosius est, quàm in vitæ consortium eiusmodi mutos loquaces admisisse.

Apud matronam præter pios scriptores alij quoque erant, qui ex argumenti honestate, & amœnitate placerent; & tum, illâ iubente, vna ex puellis legebat quod de spartanarum mulierum pudicitiâ historici referunt. Cibus illarum qui mortem arceret, non qui ministraret delicias: Animus virtutum earum amans quæ haberi absque labore nequeunt; eoque in pretio castitas, vt etiam arte studerent eos ignes sopire qui ad venerem prouocant. Quibus herbis obstupescat stimulus ille didicerant à suis matribus virgines, illæque posteà, vbi filias ad virtutis capessenda præcepta ætas promouerat, prolem docebant, quomodo non læsâ naturâ, auxilia.

virtutis in ſe admitterent, & ita ſeruaretur neceſſarius calor, vt coctis epulis nihil ſupereſſet ad libidinem.

Hæc exempla puellis matrona ex libro proponebat, non vt & ipſæ eiuſmodi radices quærerẽt, quæ forte apud nos non ſunt, ſed vt oſtenderet curam pudoris numquam eſſe nimiam, eamque virtutem debere ingenio comparari, ſi naturâ non inſit.

Deinde aiebat quibuſcumque ſuccis ad ſeruandam caſtitatem validiora eſſe, modeſtiam oris, atque veſtium; ſociarum delectum; opus quoque quo virginum manus ab otio abducerentur; quippè oris ac veſtium verecundiam internos animi motus ſignificare, caròque viros ad cupiditatem, aut ſpem incitari, niſi in vultu aut ornatu inuitamenta libidinis aduertant; & ex carne, quæ aut nuda conſpici geſtit, aut ita tegi, vt ſub tenuiſſimo velo formoſior appareat, exiſtiment mercem illam omninò venalem eſſe quæ ita proponitur.

Nemo certè, addebat illa, in pudicitiam audet, ſi ſuprà conatus viriles ſuâ ſe maieſtate erigit, ſicut illæ ſe facilè tutantur arces, quæ murorum altitudine hoſtes terrent, & locorum ſitu audaciſſimo cuique deſperationem faciunt; ſecura propemodum eſt caſtitas quam ex reue-

rentiâ ac timore nullus oppugnat: Qui sæpè armis peti vult, etiamsi aliquando vincat, temeritatis tamen suæ iustissimum præmium tandem accipit, vulnus, aut mortem. Superari virgo timet? hostes non aduocet blanditijs oris, nimiâ comitate, vestium mollitie ac luxu, inueniet namque qui obtineat, si tot prælia placeant.

Plures triumphos merit horæ vnius acerbitas: non si olim viceris, sed si cecideris, fama quærit. Quæ admissâ turpitudine restat flagitij imago, marmorea est, multùm durat, honoris non item, fictilem dicas, modicâ enim iniuriâ soluitur, quidquid cadit in illam, aut frangit, aut diluit.

Sed frustrà modestissimæ erimus, & in simplici veste virtutem quam reuereantur viri, præferemus, si ad nos liberiores fœminæ accessum habeant; citò enim candidissimos mores inficit aliena prauitas, initiumque morbi est, ægra sanis miscere. Ergò frigidioribus verbis, vultuque ad tædium composito amoueantur illæ, si aliter arceri nequeunt; negatisque, quæ aliàs deberentur, visitationum officijs, sciant eiusmodi colloquia haud nobis placere, & ita distrahantur quæ morum similitudine, & nominis famâ non conueniunt.

Illud prætereà monebat, quamuis clarissimâ ſtyrpe editas, non tamen ad ſpectaculum natas eſſe. Et vos aliquid agere honeſtiſſimum eſt, inquiebat, neque enim illæ imitandæ ſunt quarum otioſæ manus nihil præter ſuas chirothecas nouere. Statuas eſſe mulieres illas nó ineptè quis dicat: magno enim labore componuntur: ſuos artifices ditant; placent oculis; & cum in familijs præcipuum locum obtineant, ad nullos tamen vſus ſeruiunt. Flores videtis quibus lecti huius plagulæ, & ſedilia ornantur? Ego ipſa vnà cum ancillis texui, ne alieno labori deberem meæ domus delicias; & ſumma mihi voluptas eſt poſſe meminiſſe, cui rei meum tempus impenderim.

Multos etiam in templũ contuli ornatus, & fidentiùs cũ Deo agere mihi videor, cum aliquid meorũ operum circà Numinis aram audaciam fecit ea petendi, quæ Deus negare non conſueuit illis qui priores dedere. Religionis pars eſt, iſta mulierum in rem ſacram diligentia; & illâ maximè probatur quæ ſe inuerecundè ornari putat, niſi ſit altari pauperior. Fortunæ noſtræ probrum eſt, aurata matrona, Deus egens; ipſo cultu agnoſcatur quid differat à ſuis adoratoribus Numen; neque plebs aliquid in nobis lubentiùs, quàm in templo ſuſpiciat.

Actuosas tamen esse non sufficit vt inter manuum opera pudicitia seruetur, quam otio perire tot exemplis didicimus. Vt constantiùs in eo pudoris proposito maneatis: pensate, quàm indecenter inter viros puella versetur, totosque dies insumat in his colloquijs, quæ breuiùs certè placerent, nisi sexum magis quàm personas quæreret. Neque putetis sponsum in eâ virorum frequentiâ faciliùs inueniri; solitarias mariti, si sapiunt, amant; illasque virgines præ cæteris integerrimas credunt, quæ suum vix egressæ limen, & sub matris vmbrâ crescentes, nihil vnquam egere quod vel suspiciosus timeat. Nullum inuenire virum illa meretur, quæ tot viris tam sæpè, tam prolixè loquuta, quasi non sat citò, & ad vota nuptiæ procederent, maturè abiecit sui sexus verecundiam.

Sed & illud ad germanam virtutem requiritur: magis illam in pectore habete quàm in vultu, aut oculis; plus pietatis lateat, quàm appareat; nolo vos totam Religionem circumferre in vestibus: plurima vitia sæpè istæ imagines celant, quarum iam vsus frequentissimus est apud fœminas nobiles. Mysteria cogitate, non producite; iste apparatus nimius est, vt sincerus credatur; numquam melius feceritis quàm si naturam imitemini; priùs illi de inter-

nis quæ vitam animali tribuunt, quàm de cute, aut de pilis cura est: modestia sit in incessu & in veste, sed quæ ab animo in exteriora ista effluxerit. Neminem decipite; castitatis signa in vitijs quoque computantur, si sola sunt.

In exemplum proponebat quoque suis virginibus mulier nobilem plantam, nouum Gallis ostentum, & philosophicæ concertationis amplissimam materiem, quam ex suæ naturæ genio pudicam apellabant. Exigua erat, licet ad natiuam dignitatem multâ satoris curâ prouocaretur, vt ex ipsâ breuitate exteram scires, quæ non spontè in ignoto solo erumperet. Vbi amicam humum, notasque stellas nacta erat, generosam dicebant, & etiam spinis ferocem. Mirum opus, inter stirpes & animantia medium, ne à merè vegetantibus, ad sensiles formas, insipienter & saltu quodam videretur natura procedere. Ad cuiuscumque corporis leuem contactum horrebat planta, & subito motu, complicatisque folijs cadens, tanquam accepto dedecore pudorem præferebat: sic per breue tempus dejecta, sensim recuperatâ vi erigebat ramusculos, explicabatque folia lætior, donec tot circumstantium experimentis ita lassaretur, vt ad plures horas, prolixâ mœroris imagine, omnino deficeret.

Pudicitiæ documenta etiam à plantis habemus, aiebat mulier: ſuo certè candore lilia caſtitatem adumbrant, ſed non verecundè ſatis, nam contrectari ſuſtinent: herba hæc, quam ſenſu præditam fateri neceſſe eſt, omninò caſtior, cætera corpora refugit, contactus reformidat.

Mirabatur Charmion matronam, tanquam ex pudicitiæ throno, honeſtatis leges dantem: ſed aduentans ex vicinis aliquis, ſapientiſſimos ſermones ad alia deflexit, fecitque inuito abeundi conſilium, vt ad alios pergeret quos videre eo die cupiebat.

NATVRÆ
APOTHEOSIS.

NOn longè à castissimæ matronæ domo alia erat in quâ multiplicis status aliquot viri modum quærebant (vt olim Iulianus ille apostata) quo suum baptismum abluerent, pudebat enim suscepisse; & cum in salutis authorem multa conuitia rabido ore protulissent, ante quoddam simulachrum omnes vnà procubuere. Naturam referre videbatur, redimito aliquot syderibus vertice, in quadratâ basi positam, vt scires immobili lege gubernari vniuersa, & quidquid sub cœlo nascitur, in quatuor resolui. Cæterùm plurimæ ad pectus mammæ tumebant, nec multùm distabat à Rumiâ Deâ, quæ pueris lactentibus olim apud gentiles præsidere credebatur, & copiosissimo lacte, tanquam omnium viuentium nutrix, quidquid in vitam genitum est inuitabat ad vbera.

Hæc omnia indignabundus Charmion intue-

batur, & parum abfuit, quim ex ira & dolore ſignificaret ſe adeſſe : ſed tutiori conſilio aptatum digito annulum non exuit, ne deprehenſus audaciæ ſuæ pœnas lueret qui in alienas ædes non viſus irruerat. In eâ deinde, quâ tumebat, mentis acerbitate, notauit non paucos ex ijs qui ſapientiæ famâ clari ſunt, in eam impietatem delapſos, vt nihil ipsâ naturâ diuinius crederent. O peruerſitatem noſtræ ætatis (aiebat ille apud ſe) ſic ergo ſub Chriſtiano nomine bacchanalia ante aras ipſas agimus, cum in templo tot laruæ vultus tegant! Ab cultu extero deinceps quis homines noſcat, publicisque officijs? quanta latent, quæ ſi in lucem veniant, non lex, non principum poteſtas, non denique plebis iratæ furor, ſatis vnquam vindicabit! Hi qui ad populi conſpectum ſapere videntur, ſtatim ac nihil à teſtibus metuunt, immaniter loquuntur de Deo, tollunt omne quod fide nouimus, neque in rerum naturâ, quæ opus Dei eſt, & ad noſtros ſenſus peruenit, aliquid agnoſcunt præter ipſam. Hæc vltrà agi non patiar, venenum ſiſtam, Magiſtratum vocabo. Et in teterrimos hoſtes citò irruendum: nam quantùm à defectione mora diſtat? & quid mihi debebit Gallia, ſi malum ſciens, negligam, illorum torporem imitatus, qui cum poſſint hoſtiles impetus frangere, ſpectant

ſolùm, putantque ſe calamitatibus publicis ſatis ſuccurriſſe, ſi defleant?

In eo concitatæ mentis æſtu egreditur, detractoque annullo, in cuiuſdam domum ſe contulit, à quo conſilium ſumere in tanto negotio cupiebat; & mox vt occurrenté amicum conſpexit; perimus, inquit, Hyppolite (ſic ille vocabatur) ni ſuccurrrat magnum aliquod è cœlo, nec vulgare auxilium, breui proſcribetur Chriſtus: nouâ prorſus Apotheoſi, cultores, aras, natura habet: thus illi adoletur; eoſque experitur hoſtes noſtra Religio, qui in eius ſacramenta iurauere.

Narrauit deinde quid ageretur, & cenſente amico in illam impietatem ſcriptis, ac diſputatione agendum; argumenta in iſtos profutura, inquit, à ſolo Magiſtratu expectaueris, neque enim in illos ratione pugnandum, cum & non audiant, ſed legibus. Nulla ægritudo ſanatur à medico, niſi priùs medicum admittat: iſti manum tuam non ferent; placet morbus; quid in obſtinatos remedia perdas & operam? ſapientum oracula prome, conſenſum orbis, tot ætatum in vno cultu conſtantiam, contemnent: ede miracula, dubitabunt an videant; aut ad magam naturam referent quodcumque Deus homine miniſtro egerit in fidei noſtræ proba-

tionem: Quomodo tibi credent, qui animi pertinaciâ ſtatuerunt nec ſibi credere, ſi vel mortui reſurgant, & laxatis inferis aliquis damnatorum in orbem veniat, teſtaturus quis æternæ Dei iræ ignis ſeruiat; quæ deſperatorum, vbi clementia defecit, rabies; quàm vera ſunt quæ credimus.

Illos licet acerrimâ concertatione ad ſilentíum cogas, obſtinati ſemper diſcedent, interdumque cautiores, vt cum in eruditos inciderint, ſimulent ſe nihil alienum à Religione credere, & ab infœlici diſceptatione abſtineant. Triumphum tuum macerabit mixtus dolor; ita enim hoſtes ſuperabis, vt tamen ſtent, & ad dolos conuertantur, vbi videbunt quos fugere debeant, aut quibus inſultare. Quando ſe impares agnouerint, ad inimica vexilla palàm non dubitabunt accedere, carminis illius memores.

Mutemus clypeos, Danaumque inſignia nobis
Aptemus.

ſed ſtatim vt commodum erit, iterùm ſument ſua ſcuta, ſuos enſes, quos ſtolidis, ſuæque etiam conſcijs ineptiæ, timor abſtulerat. Cum ergo ex ſcriptis, aut ex viuâ etiam diſputatione, nulla penè ſperanda ſit vtilitas, ſatius erit meo iudicio, ô Hyppolite, ſi Magiſtratus in Theo-

logorum ſuccedant officium, & iuris argumentis ſceleſtiſſima ora obſtruant, quibus nos ſilentium imponere haud poterimus.

Non ea Hyppolito mens erat, ſed vt ſuam ſententiam in Charmionis animum faciliùs inſinuaret, primùm ſimulauit ſe ea omnino probare quæ putaſſet meliora. Nam vbi nihil proficit ratio, inquit, vtiliter in illius ſubſidium pœna venit; & in iſto quoque negotio, ſæpiſſimè initium ſapientiæ, timor.

Quantæ vrbes quæ ſupremæ poteſtati colla ſubiecere, ab illâ adhuc non obſcurè deſciſcerent, niſi vehementiſſimos, ſed & vltimos Regum oratores, tormenta ſcilicet bellica Rex promoueri iuſſiſſet, quæ terrore late diffuſo, ius principum ita intonarent, vt tandiu ſurda rebellio audire cogeretur? Ad hoc tonitruum ceſſat fatalis ille ſopor, quo totæ aliquando vrbes ſepultæ ſunt; ſanitas redit: nam ſicut ingenti motu, ipsâque Cœli irâ non rarò purgatur peſtilens aer; ita morboſæ ciuitati ſæpè regia tempeſtas non ingens ſolummodò remedium eſt, ſed etiam vnicum; & vbi agitur de obſequio, quod longa non extorſit humanitas, peccat quietus princeps. Et virgas in cœlo agnoſcit philoſophus, quæ excuſsâ nubibus aquâ contumacem humum feriunt: neque inu-

tilis iniuria: ita enim fit, vt credita sementis siccitate non pereat, & tandem post elusas spes, frustratumque sæpius laborem, tardior terra cultorem suum placet.

Si sponte non sapit populus, cogendus est. Hoc politica ratio docet, hoc pietas Christiana; nam & inuitis prodesse iubemur, si possumus, & vrgere beneficium, atque etiam intrudere, quod furiosa, vel superba manus non vult. Consilium ergo tuum amplector, mi Charmion, ad conficiendam impietatem magistratum vocemus; gladium portat, neque sine causâ datus est; vt fulserit ille ensis, monstrum pauebit, delitescet, nec nocebit vltrà virus, quo iam tot mortales periere.

Sed an volet Magistratus, O Charmion? putas diuinum amorem daturum stimulos, vt hanc pestem insectetur? In latrones certè, in sicarios vehemens est; sed timeo, ne tot minis, tot supplicijs in minora scelera sæuientem, statim vt de grandiori piaculo agetur, aliqua consideratio molliat: nam plerumque aduerti, iudices segniores esse cum decalogus iubet, quam cum tabulæ ciuiles illorum operam postulant; & ingentius malum æstimari, si ciuium vita periclitetur, si pecunia, si quies, quàm si pietas, ipsiusque Numinis reuerentia.

Modici furti sit reus aliquis, crucem non effugiet, si in illorum manus incidat; nam conscientia non sinit, aiunt, illum supplicijs eximi, legemque calcari, quâ statuitur, vt qui vitâ noxius est, suâ morte vtilis sit. Infœliciter magis, quàm scelestè fuderit sanguinem alius, iratos sentiet iudices, neque casus misericordiam eliciet; tota licet affinitas illorum genibus aduoluta, gemebunda, supplex oret, vt quod fortunæ noxa fuit, homini condonetur. Et laudanda profectò seueritas; nam quo fræno coerceantur vitia, si terror absit; si nutriat audaciam indulgentia? Sed ô blandum tribunal, ô humanum, quoties de castigandâ impietate agitur; nam vbi, aut quando sumus lætati eam publicè exagitari, & puniri pro merito?

Vnum vidimus qui cum ob impios, & totâ iam Galliâ notos sermones in carcerem coniectus fuisset, suis versiculis, & amicorum, quorum ingens numerus erat, patrocinio, adeò potestatem flexit, vt non multò post liber euaderet: & vbi non serâ Numinis vindictâ illum perijsse nuntiatum est, doluit Christianus orbis, quòd expiranti datus esset pro patibulo lectus; quòd morbus, quo vel instiores cadunt lictoris officium occuparat. O indigna humanitas, etiam quietè apud nos portenta moriuntur!

& qui pietatem, qui ſacra, qui Deum deridet, amicis legibus fruitur, non terretur iratis!

Nihil ad hæc Charmion, ſed videbatur erubeſcere, quod adeò ſimpliciter de Magiſtratu cogitauerat, vt putaret, ſtatim ac rogaretur, in impios auſurum. Non venerat in mentem majores dignitates in tot negotia extendi, vt circa ciuilia occupatis vix ſuperſit aliquod tempus, quod in curam Religionis impendant. In illo tumultu nunquam ferè audiri violatæ pietatis querelas, aut ita promitti opem, vt vel ſemper protrahatur, vel memoriâ excidat, vel tandem ex timidâ ſapientiâ, priuatiſque conſilijs, concludatur, illud haud fieri poſſe, quod à Magiſtratu Chriſtiano ſperari æquum erat, feciſſetque, ſi agentem pro Chriſto, ille ipſe qui in ciuilibus negotijs, & maximè in re domeſticâ nunquam deeſt, ardor impelleret.

Tibi mirum, ô Charmion, inquiebat Hyppolitus, quod hodie didiciſti, ſed noſtros ignorare iudices putas? illos certè hæc ſcelera non latent; ſed quia ex timore, aut diuinæ rei contemptu, delator deeſt, qui poteſtatem ad officium prouocet, ſecura viuit & in dies ita augetur impietas, vt iure oculati timeant, ne tum remedia quærantur, cum ex mali vetuſtate illorum omninò vſus perierit.

Si per domos passim diceretur (quod auertat Deus) Regem non legitimè imperare, stolidos esse qui ei obsequuntur, ciuesque ex prudentiâ facturos, si iugum excutiant; nullusne iudex in eam audaciam quæreret, nullæ leges sæuirent, vt iustissima, & tot annos firmata staret authoritas, quæ ita à nefarijs hominibus, in priuatis colloquijs oppugnaretur? quāti satellites per familias irēt, vt cōuocatis vndique testibus, scelus illud pateret, & rebelles traherentur ad tribunal? Sed quia non de coronâ cuiusdam mortalis agitur sed de Dei imperio, quasi Magistratuum nullus Christum verè Regem crederet, nulloque sacramento teneretur ad tantæ Majestatis reuerentiam, liberâ voce impietas quodcumque vult profert; ad nefaria arma prouocat quoscumque subegerat Christus, iudices norunt, & tacent.

Substitutis certè iudicibus parci æquum est; ab inferiore enim Magistratu illud auxilium expectari quod altior non contulit potestas omninò ridiculum Rotæ illæ exiliores à grandioribus mutuantur suos motus, & tota quiescit machina, nisi illud quod primum est properauerit. Sed si huic excelsissimo tribunali, inquies, libelli supplices darentur, vt periclitanti fidei præsto esset seuerissimis legibus?

Alia ſunt quæ plus vrgent, Charmion, zelus tamen tuus laudabitur, diceturque te optimum virum qui Chriſti cauſam ſuſcepiſti, verùm imprudentem, qui non habitâ temporum aut perſonarum ratione, credidiſti ea poſſe perfici, quæ incauto, & remoto à negotijs otioſa ſolitudo ſuggeſſerat.

Quid agendum ergo, inquit Charmion? non ceſſemus, retulit alter, vt ſe obtulerit occaſio eam impietatem inſectari; proderit oſtendiſſe quàm fatui ſint iſti nebulones; proderit, non tacere, quoties aliquis loqui coget, qui ex noſtro ſilentio redderetur inſolentior, poſſetque gloriari nihil nos habuiſſe, quo oppugnata Religio ſuas iniurias propulſaret. Sapientia tùm, argumentorum vis, ænea frons, franget ex parte hoſtium audaciam; & cæterorum qui de Deo rectè ſentiunt, ingens ſolamen erit ea pugnacis fidei victoria. Sed interim Numen quoque orandum, vt aliquo ſtimulo pungat ſopitam poteſtatem: nam ſi voluerit illa, citò non dolebimus, tot inter nos Chriſtianæ Religionis hoſtes eâ loqui libertate, quæ fortioribus ingenijs iram creat, cæteris periculum.

TIMIDÆ HÆRESEOS STRATAGEMATA.

EQuus ille ligneus quem Minerqæ ſacrum putauit Troiana plebs, ſagaciſſimo Laocoonti perfidiæ delitesſcentis ſuſpicionem fecit: Caue machinam: quod Deo videtur offerri, ſæpè fraus eſt, non votum. In vrbe mediâ domus erat pietatis titulo nobilis, ad quam cum ſolito more ſecretus acceſſiſſet Charmion, ea vidit, quæ nemo à probis hominibus expectaret.

Duodecim viri, pallidi oris, virtutemque miro modo adumbrantis, Tiaram triplici coronâ micantem conabantur ſuis inſignibus ſpoliare, vt in humiliorem formam componerent; aiebant enim decus illud non ferendum

quo fulgebat præ cæteris : ſed lentè id opus exequebantur ; nam & coronæ multùm texto adhærebant,& Tiaram ſapienti manu denudare magis placebat, quàm ſi violenter, aut inconſultè ornamenta conuellerent.

Dum prolixo labori incumbunt, varius illis ſermo erat. Neminem ſuæ voluntatis dominio frui ; & ineptè in cupiditates noxias rationem inſurgere, publicas etiam leges iraſci, cùm facinoroſis, defectu cœleſtis auxilij, ſua ſcelera præfixa ſint, vti & virtutes alijs, quos ad ſalutem ſuâ manu Deus adigit; vt quemadmodum infernus, ita & beatorum ſedes nonniſi mancipijs repleatur, & diſparis naturæ vincula totum generis humani negotium conſumment.

Addebant, Romanum oraculum inane prorſus eſſe, & ſine Numinis afflatu, timidiſque ambagibus adeò obſcurum, vt non pecces, ſi contemnas. Organum ſapientiæ haud rectè dici Eccleſiæ caput; quod ſupremum eſt à ſubiectis partibus, licet ipſa reclamet natura, officia ſua neceſſariò debere mutuari; Neque de Petro homine loquutum fuiſſe dominum, cùm de inconcuſſa veritate promitteret, ſed de Petro hominibus; & ſub ſingularis perſonæ nomine aliquem cœtum intellexiſſe ; ergo quoaduſque conuocaretur ille cœtus (quod

ardui negotij res eſt) liberum vnicuique eſſe ſentire quod vellet: interim inſtrueretur plebs, dogma firmaretur, quod nullæ manus poſſint conuellere, vbi altis radicibus, & annoſo trunco ſemel in iniurias comparatum ſurrexerit: vaticana fulmina terrorem inferre, non ictum; cauendumque præcipuè, ne vano ſplendore concuterentur Chriſtiani, qui ad tales minas formidare conſueuerunt.

Adeò abſurdus erat tot audaciſſimorum ſermonum interpres Charmion, vt adhuc ambigeret, an inter Catholicos verſaretur; ſed inſpecta tabula dubitationem ſoluit. Valcini cujuſdam effigies erat (nam vultum hominis ex aliquot picturis nouerat) quam ſub alterâ Hypponenſis Antiſtitis imagine eâ arte poſuerant, vt cum vellent omninò lateret; & illum quoque decepiſſet ſubtilitas, ſed ex vetuſtate fractus funis ex quo ſanctior imago pendebat, totum Valcinum protulit, vt miraretur tam citò integerrimæ fidei doctori tale monſtrum ſubſtitui. Cur ex aduerſo Ipram vrbem ſibi pingi curauerant, addito titulo. Noua Tagaſta, ſcire non potuit, neque enim videbat quâ verè ratione Affricanum nomen illi vrbi conueniret. Et hi ſunt, aiebat ille, quos ex modeſtiâ ſuprà cæteros in templo ſuſpexeram! iſti, iſti ſunt

vultus qui ſuauiſſimo oculorum motu, datiſque interdum in aurem ſuſpirijs, alios ad pietatem inuitabant!

Qui apertè plurimùm inter ſe diſtant fluuij, ſæpè per ſecretos meatus nectuntur, & longo aquarum fœdere ita ſub terris conſentiunt, vt cùm diuerſis in locis erupere, eumdem tamen guſtum ſeruent, eoſdemque piſces alant. Non aliter profectò iſti qui Catholicorum more Valcinum odiſſe videntur, cum eo cenſent; ita enim hominem declinant, vt in fugâ nexus maneat; imaginem celant quidem, ſed ſenſus adorant, & vbi ſoli ſunt, teterrimo viro cultum adhibent, abiectâ, tunc cum licet, Hypponenſi pietate.

Cum hæc ille cogitaret, adſtantium vnus librum protulit. Valcini ipſius opus erat ita de humanâ libertate agentis, vt omninò tolleret. Authoris ſententiam cum omnes æquali ardore amplecterentur, cautior ex illis monuit abſtinendum à verbis quæ conſenſum proderent: tutiori viâ eundum quàm quæ Valcini vltimo ſæculo fuerat, doctiſſimi quidem viri, ſed imprudentis, qui ſuam ſententiam ſincerè nimis, & veluti quoddam Religionis obſonium, famelicis mentibus ſine ſale protulerat. Sibi ſolitum de libertate blandiri humanum genus, non

adduci vt patiatur eripi ſibi quod chariſſimum habet, putatque id propè ſolùm in homine reſtare quo à brutis diſtinguatur.

Meminiſſent tyrannos ideò in odium veniſſe quòd nimis acriter publicæ libertati bellum indixiſſent, cuius eſt etiam apud ſtolidos amor; nec minimum periculum fore, ſi appareat theologos cathenas orbi indidiſſe, vt nihil deinceps velle queat, aut agere, niſi quod velle, & agere, omnino neceſſe ſit. Deinde ſi apertè fatemini, addebat ille, non lenitâ verbis ſuauioribus iacturâ libertatis, alienos habebitis ipſos iudices, quos fruſtrà ſedere, & iniuſtè etiam regiâ pecuniâ alijſque in operæ præmium ſubſidijs ali conſtabit, ſi fruſtrà conditæ ſunt leges, nec libertas ſuperſit ad ea declinanda quæ vitari præcepta ſunt.

Etiam Regum cauſa eſt opinio noſtra; petent enim vtrum inutilis authoritas quæ tantâ maieſtate fulget; an non cœrcere ſubditos poſſit ſi inſoleſcant; regere bonos cum à malis iniuria imminet, dignitates tollere, largiri, noxios amouere ab aulâ, aut ex merito promouere gratioſos? nam ſi nec ipſe Rex liber eſt, quid, regno confert iſta dignitas, quæ neceſſitate omnia agens, in ſubditos quoſque, quos ſapientiâ regi maximè oportet, arbitrium amiſit? fidenter

inter nos loquamur, ex noſtrâ ſententiâ principum poteſtas ruit, Maieſtas nomen eſt; neque enim illis datur ſupremum velle, aut ſubditis ea facultas quæ requiritur ad obſequium: & cum omnes omninò mortales adigantur ad id quod videntur eligere, hoc tantùm ſuprâ cæteros Rex habet, quòd primum in Regno mancipium, nobilioribus quoque ornamentis obuelat ſortem ſuam. Sed hæc apud nos ſeruanda ſunt, ne leſæ maieſtatis rei habeamur; & donec argumentorum verſutiâ, verborumque multiplici arte, imprudens in noſtras pedicas incidat genus humanum, eâ diſputemus ſapientiâ, vt qui Valcinum odere, noſtrum amicum non ſentiant. Veniet tempus quo liberè oſtendamus, quàm rectè ſub durioribus verbis noſtram ſententiam explicuerit.

Hæc omnia Charmion ſilens audiebat, compreſſoque, ex timore, zelo tumidus, diras iactabat in doctores; ſtatimque infauſtiſſimam domum deſerens, narrabo, inquit, quæ vidi, & vaferrimorum hominum, ſimulatæque pietatis myſterium aperiam. Nam ſi hæc admittatur opinio, quæ morum corruptela, quæ coniugum fides? quæ ipſorum ſacerdotum caſtimonia? cum illud ſibi quiſque perſuaſerit, ad domandos affectus; qui ex corporum conſtitutione

ne validiſſimi ſunt, libertatem non concedi? O maritos infœlices! niſi vxoribus ſuccurrat doctrina verecundior; niſi ſanctior Religio curam thori ſuſcipiat; doceatque, mulieres ad ſuum dedecus non aliquâ poteſtate agi, ſed liberas ire; nec fas eſſe, Chriſtianos de amiſsâ libertate queri, vt effrenatiùs ruant in ea, quæ iuſtiſſima lex omnibus non prohiberet, niſi omnibus à legiſlatore Deo, qui nouit quàm fragiles ſumus, quàm cupiditatibus noſtris impares, auxilium adeſſet.

Cæterùm, hoſtes, non membra ſunt, qui ſic in caput noſtrum inſurrexere: nam Eccleſia ſapiens corpus eſt, non furioſum, & in ſe partium diſſidentiâ miſerabiliter ſæuiens; quodcumque in illam pugnat, alienum eſt; & qui ad Petri fulmina non mouetur, Petrum non nouit, cùm eumdem, ex deceptæ mentis inſaniâ, putet eſſe Salmoneum. Aliqui liquores ita naturaliter diſſident, vt cum illos vnum vas capiat nunquam tamen in vnum corpus coaleſcant: & iſti qui inter nos ſunt, non ſunt ex nobis. Reuelabo igitur quid ſemoti à turbâ impudentiſſimè dixere, vt cum in publicum compoſito vultu, ſtoicoque veſtigio procedent, modeſtiſſimæ fraudi nemo fidem adhibeat.

MENSÆ CRVDELES

APud Gallos, principum edicta citò in obliuionem, aut in contemptum veniunt: neque ipsi Reges aliquid sibi detrahi eâ licentiâ putant, cui ex majorum exemplo, & more gentis patientissimè assueuere. Non quamdiu remedia prosint, sed quàm citò, curæ est: & satis censetur publicis incommodis consuluisse potestas, si recente adhuc decreto in primos transgressores pœna cadat, cæteris, vbi lex maturuit, securè peccantibus.

Tanta erat eo sæculo conuiuiorum luxuries, vt & ipsi epulones non probarent. In vnam cœnam multorum iugerum reditus impendebantur, & dedecus erat non fecisse quod quisque damnabat. Ad frænandos igitur gulæ ambitus, visum est non modicæ pecuniæ mulctâ in eos animad-

uertere qui conuiuiorum nimio apparatu quærerent venustatis sibi, atque opum famam conciliare. Neque vllus politicam prudentiam culpare nisi iniuriâ poterat, quòd nimijs bonis laborare illos diuites crederet, qui tam opulenter insanirent, & in suos vsus conuerteret dispendia voluptatum.

Vitijs tributa imperare vt parciùs timidiùsque insolescant, ars est non tantùm vtilissima Regibus, verùm & ijs qui soluere iussi in profusissimi luxus pœnitentiam, ad arctiorem suarum facultatum vsum coguntur, seruantque liberis quod turpiter, nisi eâ mulctâ cohiberetur, voluptas absumpsisset.

Aliquot menses manserat vtilissimi decreti reuerentia: mensæ apud diuites quosque, magis nitebant, quàm constabant, cœperatque non displicere fastidiēti fortunæ imperata sobrietas: sed citò disciplinam soluit potentiorum exemplum qui maximè Regij edicti authores fuerant: & illud sibi quisque licere putauit, quod non tantum præcipui ex aulâ, sed ex Magistratuum cœtu non obscurè audebant, vt ipsa legum despectio, quæ fortunis humilioribus formidini erant, traheretur in dignitatis argumentum. Ergo iterùm quasi rupto aggere in diuitum domos inundauit gulæ furor, & auarum crede-

batur, ad naturæ necessitatem, virtutisque non sordidæ præscripta mensas conuiuis ornauisse.

Parcitati assuetus Charmion vix fidem adhibebat ijs quæ dicebantur; nam neque os patentius, aut ventres ampliores habent diuites quàm cæteri mortalium; neque illis à fortunâ concessus est alius calor quo admissas in stomachum escas velociùs consumant. Sed quàm verè peccarent eâ in re diuites, latenti, vt solebat, Charmioni vnius mensa prodidit.

Duodecim omnino conuiuæ erant, & qui illos vocauerat videbatur ad eam ætatem peruenisse cui sapientia vt plurimùm coniuncta est; sed senem regebat adhuc opinio, & iuuenum malis post tot annos laborabat canities.

Abacum argentea supellex onerauerat, operosæque cælaturæ, ac variæ capacitatis vasa, haud ipsi conuiuio necessaria, proferebantur ad spectaculum. Quod cum Charmion vidisset, meminit Romani moris, quo fiebat vt ex intimis armarijs pretiosiora quæque educerentur ad functorum celebrandas exequias. Et rationem inuenit conuiuator iste, aiebat, quâ tot mactatæ pecudes, quas mox mensa ista excipiet, non sine honore in sua sepulchra conderentur.

Vt hæc apud se voluebat, ministrorum grex, escarum præfecto præeunte, non sine strepitu,

Digitized by

in voluptatis prælu dium primos cibos attulere, & iusculorum odore triclinium repletum eſt. Inter conuiuantes modicum primo ſilentium fuit; & vix epulis ſua condimenta addere hylaritas incœperat, cum ad lautiores cibos prima menſa ſublata eſt. Alteram auium ſtrues ita repleuerant, vt etiam impedirent, nec pullorum iuſta ætas expectabatur; ex ipsâ penè matre educti, immaturâ morte feſtinantem gulam incuſabant, quòd ad promerendos ſapores patientia defeciſſet; ſed in iſtis nouitas & pretium placebant, non guſtus; menſæque laus ingens erat, eorum quæ nondum ad edentium commodùm creuerant, obtuliſſe primitias inutiles.

Succi ſuccis additi; boletorumque aduocata in palati ſolatium dulcis pernicies, ita naturam per omnia corruperant, vt ſe ipſa non agnoſceret. Nouum vanitatis oſtentum: ſibi gula pyramides erexerat, à quibus tamen abſtinere cogebatur, ſtomacho tot voluptatibus impare, vt ſolis penè oculis videretur conuiuium exhiberi.

Ad triplices menſas nondum erubeſcebat ſuperbia; otioſis iam dentibus quarta data eſt, & luxu creſcente, nihil quod ederent conuiuæ, ſed ſolùm quod ſpectarent, habebant. Longum prandij ordinem non diutiùs tulit Charmion,

ſed grande aliquid cogitans, cùm muſici ad concentum ſe componerent, & iam voces ex proximâ cellâ obſcurè audirentur, triclinio exceſſit; ſtatimque vt ædium primæ fores, quà in viam exitus erat, patuere, in ſuam domum receptus eſt.

Virum maximè accendebat, quòd redeunti egenorum turba occurrerat, & fame enectos vultus in eâ conſpexiſſet. Feram ego, aiebat, epulones ita viuere, cum mori votum ſit tot pauperibus, & propemodum voluptas? Si flectere diuites non potero, at ſaltem meo calamo turbabo, & iuſtiſſimis querelis inutilem, quem molliſſimi conuiuæ expectant, concentum impediam. Tum ſumpto calamo, hanc, vt mentis impetus dictabat, epiſtolam exarauit.

Egeni, Epulonibus ſalutem.

Ab Egenis ad vos venire literas nouum eſt: nouum quoque, ſi ad mala quæ vobis authoribus patimur, moueamini. Nam ad alienas ægritudines haud flecti diuturnâ fœlicitate didiciſtis, & ab veſtrâ mollitie ferreum pectus. Non ſatis eſt miſeros auerſari, quodcumque à nobis ortum habet, lædit vos; preces, odor, ipſæ lachrymæ: Ergo ne ſuperbas aures flebibilis oratio, nares putor, delicatiſſimos oculos offendat noſter fletus, epiſtolam hanc accipi-

Digitized by Google

te, nam neque clamat, neque fœtet, & ſicca eſt. Quid? & illa ſtomachum mouet, & chartæ quæ pauperum manu conſcripta eſt, exprobratis audaciam ſuam? Quid agant miſeri? oſtiatim mendicare ærumnoſos vbi voluptati indulgetis, ambitioſæ fores non ſinunt. Plateas ne noſtra inopia impleret, iuſſiſtis vrbibus excedere, neqne conceditur in templis ipſis atrociſſimæ egeſtatis exhibere ſpectaculum, vt dum miſericordiam à Deo diuites petunt, dent & ipſi quod poſtulant. Quid eiectis reſtat, niſi vt vobiſcum ſcripto agant, qui crudele exilium imperauiſtis; ſpecie quidem vt eâ ſæuitiâ ad neceſſarium opus cogeremur, reuerà ne ab inhumanis pectoribus opem extorqueret obiecta in compitis, & in templis calamitas? Legite igitur, epulones, legite. Non profutura vobis petimus; cōcedite quod in luxuriam tranſit; quod morbos creat, quod præ copiâ culinas etiam veſtras, laxiſſimas licet, facit anguſtas; quod aduentantium ſerui apud vos expilant; quod iam ſatiatis canibus veſtri quoque obijciunt; quod excitando igni ſæpe datur, ne in flatu, aut in folle, coquus laboret; denique quod deperditur. Hoc, ſcripto, hoc lachrymis, hoc ipſâ corporum inualetudine poſtulamus miſeri. Naturam non abſtulit nobis egeſtas, ô diuites, ſed

& vos ſi homines eſtis, hominibus vitam date.

Lino deinde obſignatam epiſtolam puero tradit, iubetque citiſſimè ad illius domum ferre, qui nobiliſſimos conuiuas ad prandium inuitarat. Verùm ne latoris imprudentiâ author epiſtolæ proderetur, monuit illum Charmion, hoc tantùm oſtiario diceret, ab amico ad dominum epiſtolam mitti, negotium vrgere, periculum eſſe in morâ, tradendamque, antequam conuiuium ſolueretur. Imperauit deinde vt obuios quoſque pauperes moneret, ad fores illarum ædium ſtatim futuram largitionem, properarent igitur, neque ad occaſionem ſegnes eſſent, quæ perdita non redit.

Singula vt diſpoſuerat Charmion, & etiam fœliciùs euenere. Epiſtola conuiuatori nihil tale ſuſpicanti tradita eſt, cum vltimam poni menſam bellaria fructuumque acerui ſignificarent, & muſici monerentur, ſtatim adfuturum qui tædio affectos ad triclinium duceret. Sed lecta Epiſtola totam hylaritatem abſtulit; nam quis ille qui nobiliſſimos viros turbare auſus erat; qui pauperum nomine exprobrauerat delicias, intempeſtiuis conſilijs? nec ſiuiſſet ſaltem conuiuium finiri, vt qui aduenerant hoſpites, non irati, aut triſtes dimitterentur?

Deinde

Deinde vni ſeruorum dictum eſt ianitorem accerſeret qui literas acceperat: poſſe enim reſciri ab eo vnde tantæ audaciæ codicilli, & quis lator fuiſſet; ſed vt ab ignoto qui ſtatim receſſerat datos eſſe ianitor retulit, in illũ, quaſi iniuriæ conſcius fuiſſet, tota irati domini bilis effuſa eſt; illicoque claues alteri traditæ qui ſapientius ageret, cùm ab externis qui in ædes non ſuccederent, aliquid ſimile diceretur domino perferendum. Conuiuij finem maturauit indignatio: Neque ſemel Epiſtola frendentium oculos tenuit; ad ſingula verba hæſere, & vt rationi datus eſt locus quam prius ira turbauerat, paulatim furor intepuit.

Iam qualis eſſet, apparebat frigidioribus conuiuis epularum immanitas; iam pudebat vanitatis profuſiſſimæ, vnàque iam propè mutati demiſſis præ verecundiâ oculis immodeſtiſſimi prandij agebant pœnitentiam.

Vnicus fuit qui cùm ſolo luxu in vrbe notus eſſet, timeretque ne ineptiſſimam famam apud paraſitos minueret menſa frugalior, iræ modum non poſuit. Adeò fatuus erat vt crederet eos accepti beneficij gratiam habituros qui ad tales menſas vocantur; neſciretque nihil ſordidius diuite, cujus maxima laus à coquo eſt; turpiſſimumque haberi inter ſapientes, ſi aliquis me-

ritum, quod animi debet esse, virtutumque, mutuetur ab obsonijs. Sed quis stupeat abiectissimi ingenij virum, sua præconia, suam fœlicitatem in saginâ ponere, irascique si quis prudenti consilio aliquid de mensâ detrahere cupit, cùm hoc solùm supra cæteros habeat, quòd ventres splendidiùs sarcit, & curculionum minister in condimenta, quæ fœdissimæ Veneri ignes subijciunt, profundit opes suas?

Dum ille non sana loquitur, alter qui dignitate præstabat, sapientiori sermone verbosum ita compescuit. Is est certè diuitum tumor, inquit, vt si quid peccent, monitorem non admittant. Diceres audaciam cum fortunâ datam fuisse, adeò insolenter superbiunt. Non sibi tantùm sed vitijs quoque, quibus laborant, volunt reuerentiam adhiberi; nam si quis sacras illorum cupiditates vel minimùm tetigerit, scelestus est. Author epistolæ latet nos; sed quisquis ille sit, qui nobis videtur insultare, iustissimè calamum aptauit in patrocinium pauperum, & voluptuosis, qui se innoxiè delicatos esse crediderant, suam exprobrauit sæuitiem.

Egenos tandiu patientes esse plurimùm miror; nam destitutis quàm acerbus culinarum ille nidor, quo solo pascuntur, cùm ad nostras ædes accessere, frustrà sæpè petituri quod ser-

uorum voracitas, aut ſuperbia miſeris negat? Si quid nobis vèl ad voluptatem deeſt, ſubitò iraſcimur tanquam non homines ſimus, qui cum cæteris pati debeamus, aut carere omninò illis bonis, quæ ad ſolatia non neceſſaria conferunt, vitamque laxiorem.

Tum ad ſenem verſus, cuius luxus eâ epiſtolâ potiſſimùm damnabatur. Etſi inurbanum videbitur, inquit, illud non probare quod noſtri gratiâ geſtum eſt, cum tuâ veniâ dicam tamen. Iſta conuiuia quæ tot nummis conſtant, totque cibis referta ſunt, non vno modo peccant; & quod mirere, conuiuatoris ipſius fini plurimùm aduerſantur. Quid enim intendit? inuitatis voluptatem conferre, famam ſibi; vtrumque autem ab eiuſmodi conuiuijs ita abeſt, vt nunquàm triſtiùs edamus, quàm cum tot carnium conſpectu adeò fames perit, vt tetigiſſe pigeat. Nam vbi nimiâ ciborum abundantiâ fit faſtidium, oculi ſunt pro ſtomacho, & ieiunos habes conuiuas, quos vt lautiſſimè exciperes, totas ferè ſyluas ſuis auibus, ſuis agros feris ſpoliaſti. Et quid ineptius videtur quàm ſi nos diuites, ſaltubus, campis, vaſtitatem inferamus, vt tot curis conquiſitas dapes, tanta onera, gemens propemodùm menſa capiat, ſoloque aſpectu ſatiandos hoſpi-

tes ad inane ſpectaculum inuitet? Nam quid aliud agimus, quàm vt amici ad tot animalium mortes ſtupeant; ad tot leporum, tot perdicum aceruos, ſtragem mirentur, dicantque, mox interituras ſpecies tot exhauſtas funeribus?

Verùm, ſi de famâ agitur, certiſſimè interit eâ ciborum copiâ, quæ prodigos & intemperantes prodit, dignoſque quos bona omninò deſtituant, quòd a largitore Deo traditis nequiuimus ſobriè frui. Et licet non ſæpè eiuſmodi inſtruantur conuiuia, cum tamen in illis ſplendidè peccet conuiuator, velitque ab omnibus ſciri quantùm pecuniarum vna hora profuderit, ad peſſimam famam multùm eſt, ſuis vitijs ſocios, laudatores, lucem optaſſe; & luxui, qui timere moderatiorum ſermones, aut plebis querelas poterat, additâ tubâ ſuſtuliſſe verecundiam. Gratiam propè meretur trepidum ſcelus; multumque ab illo detrahit, ſua nox. Quæ videri geſtit nequitia, improbitatis publicæ, cui certè præit, rea eſt; neque video quomodò diuitum intemperantia apud inferiorum fortunas ſe abſoluat, cùm ad illam acceſſerit, culparum omnium graue pondus, quæſitus ſplendor.

Sed & ſi leuioribus immorari placet; quid

de nobis iactari putatis, qui seruorum crapulæ magis, quàm conuiuis nobilia fercula instruimus, vt prolixis comessationibus ij omninò mores ruant, quos sub temperanti domino sobrij lares seruauissent?

Itaque, animo sedet modestioribus cibis in posterum conuiuatores excipere; & vt verum fatear, iam diu est quòd volebam mensæ meæ modum adhibere, sed ab illâ parcitate deterrebat malignus pudor, ne apud cæteros diuites qui pessimo mori seruiunt, illa epularum detractio in probrum verteretur. Verùm epistolæ authori habeo gratiam, quòd ad egenorum orationem sanctiùs erubui quàm solebam, cùm ad abstinentioris vitæ propositum vultus meos pudor incenderet. Acres qnidem sunt codicilli isti, sed perierat authoris consilium, nisi pupugissent, neque nouum est quibusdam morbis qui calore solui consueerunt, irâ mederi,

Sapientissima loquenti nemo succensuit; solus ille insanus cui tota vrbanitas, totum ingenium, mensa, doluit epistolæ vnius contextu tot viros, qui priùs cum illo peccauerant, tam citò ad frugalitatem fuisse reuocatos. Ipse qui cæteros inuitauerat fassus est improbas omninò esse eas mensas, quæ, vt paucos

admittant, famem publicam vrbibus integris aliquando videntur ominari, & id apud vulgus efficiunt, vt quicumque de luxu audit, putet ex æquitate eſſe eiuſmodi diuites onerare maledictis.

Interim egenorum numerus ingens ſperatæ largitionis inſtante iam horâ lætior, conuiuas expectabat. Neque tantùm validi acceſſerant, ſed & belli infœlices reliquiæ, plerique milites, qui altero pede mutili, adſcititijs tibijs, quod ſupererat corporis ægrè illuc aduexerant, & cum infantibus miſeræ matres, quæ vt faciliùs obtinerent, prolem docebant quomodo geſtu, ac clamore, diuitum ſæuitia frangeretur. Vt turbam pauperum, apertis quas obſidebant foribus, intuiti ſunt epulones, nouus pudor vultus inuaſit; & ne diutiùs cogerentur eo in ſtatu videri, odoremque paupertatis naribus excipere, quem maximè horrebant, citò pecuniâ in confertiſſimo cœtu ſibi viam fecere.

PLANGENDA FOELICITAS.

EX vulgi ſententiâ diuites beatiſſimi ſunt, illique præcipuè qui ad ſummos gradus peruenere, & tanquam ſydera quædam orbem mouent, bellique ac pacis leges ad arbitrium ſtatuunt. Ideò Charmion illius quietis ardens ſectator, quam ſinguli mortales ſummoperè exoptant, non dilatâ inquiſitione voluit eas penetrare domos, in quibus dicebatur habitare fœlicitas.

Ampliſſimæ erant vt aſſentatorum turbam poſſent admittere, & majeſtate ipsâ teſtari dominorum potentiam. Quid in vnâ earum viderit, accipite. Porrectiſſimam aream, lectiſque ſtratam lapidibus, ne quid inuenuſtum calcarent aduentantium veſtigia, vndique cingebat magnifici operis moles: hanc æquis inter-

uallis diſtinctæ, ac varij laboris trecentæ columnæ exornabant: pleniores acceperat pars humilior, vt incumbentium ordinum pondus ſecuriùs ac decentiùs ferrent. Neque hîc ſe totam exhauſerat artificum induſtria: quippe ſtructurâ creſcente, veluti per gradus ſimul procedebat elegantiſſimæ domus ad regulas artis, non ad barbaræ voluptatis guſtum, ordinatiſſima dignitas: lætior erat quæ priori innitebatur, ſurgentis ædificij contignatio, & nobiliore diligentiâ, marmorumque frequentiori incruſtatione ſpectabilis. Opus abſoluebant luſus illi omnes in lapide, ac deliciæ artis, quas prima inuenit ſuprà cæteras Græciæ vrbes in ædium cultu Corinthus luxurians.

Vbi in atrium perueniſſes, duodecim eximiæ proceritatis columnæ, magno emptæ, quidquid antea ſtuporem fecerat delebant ex animo. Porphyreticæ erãt, ex ære capitella & baſes: intermiſtis Heroum ſtatuis, quas egregiâ arte nobiles ſua etiam commendabat antiquitas.

Verùm hæc præludia tantùm eſſe ſplendidioris opulentiæ quàm mox miratus eſt Charmion. Vlteriùs namque progreſſus, nihil præter aurum intuitus eſt, aut aliquid quocumque metallo ſpecioſius. Cubicula Rege digna: Aulæa textilibus ex ſerico figuris veterum pugnas, aut triumphos

Digitized by Google

triumphos referebant: & quæ ex illis pendebant tabulæ ab artificum peritiâ obtinuerant vt inter exquisitiora supellectilis non indecorè haberentur.

In præcipuo conclaui opulentissimam naturam ita per omnia ars æquauerat, vt incertus hæreret Charmion, materiamne quæ tam copiosè profundebatur, stuperet, an quod illam in suos vsus tam aptè collocarat, ingenium. Suprà omnia fulgebat in aurato recessu lectus eburneus, quem purpura, & ipsa auro rigens, non totum ambiebat; vt pugnantes tot pulcherrimarum rerum formas, stupens oculus vno obtutu conspiceret. O fœlicem, aiebat Charmion qui sic dormit! ô verè pretiosas noctes! ô pacem omnibus votis expetendam quæ inter tot bona agitur, quam fortuna, non seruato genio constans, tantâ firmitate sancit!

Dum hæc ille lentus spectator non semel intuetur, ecce veniebat vir quidam circumfuso comitatu altior; latâ fronte, oculis non sine venustate timendis, & motu loquaci aspectus adeò varios dispensantibus, vt ex illis spem faceret, aut adimeret. Nobilissimæ stirpis erat inter Gallos, neque deerant qui etiam Regibus ortum dicerent, vt opulentissimi viri, quem suæ plurimùm laudes mulcebant, gratiam aucuparentur.

Circà illum poëtæ plures, relicto parnasso inter militares viros didicerant aulæ genium, & pulcherrimis laboribus studebant nouo Apollini placere. Ille, vt erat affectus, aut opus probabat, aut impetum; interdumque despiciebat (& ipse Poëta) quod se tamen fœlici conatu edidisse voluisset.

Dimissis qui ad voluptatem hominis suas chartas protulerant, scriptoribus, densissima virorum turba, promiscui status, duce spe, postquam ad fores, incerta fauoris, ac tremens, multùm substiterat, tandē atriensi permittente, ad illū accedebat, flexuosis salutationibus & inclinatione ceruicum, non minùs quàm verborū blanditijs, significans illuc tantùm se venisse vt iussa acciperet. Varia, & interdum dura imperabantur; sed nullus (tanta hominis reuerentia erat) qui vel supercilij contractione, vel mœstitiâ oris, demonstraret se non sponte amplecti: Sub diuersâ fronte, vultus tamen omnibus vnus, arsque eadem occultandi non gratos animi motus, iram, diffidentiam, timorem. Perierat circà hunc virum naturæ audacia; & quoties ad conspectum illius se frænum pati, quasi ratione ipsâ esset potentior, mutæ passiones, suique propemodum oblitæ, miratæ sunt? Nulla earum nisi iussa erumpebat: tot mansuefactos leones

Digitized by Google

diceres, & depreſsâ iubâ ad domini vocem trepidos; Nemo enim dolere, iraſci, palàm amare audebat, niſi cui conceſſum prius eſſet.

Tædebat Charmionem tandiu differri quod maximè optabat; nam quis eſſet in turbâ ille vir, nouerat ſatis, & ſemotum videre animus erat. Vt hæc ille cogitabat, opportuniſſimè adfuit ab remotiſſimâ vrbe nuntius, qui datis de vrgenti negotio quibuſdam epiſtolis, adhuc in viam expeditus, & altero pede iam leuior, reſponſum expectabat.

Stante, vbi literas porrexerat, nuntio, ſeceſſit fœlicitatis alumnus, vt ſolo ſe frueretur, certiùs ſibi quam alteri crediturus id ſecretum; Et illicò Charmion non viſus, illius veſtigijs hærens, ignotæ ſolitudinis fit teſtis. In eo receſſu ſtatim vt fores intimi atrienſis manu iunctæ ſunt, alius omninò apparuit vir ille, quàm intrauerat. Oculi pauore hebeſcere cœpere, frons contracta eſt, toto vultu pallor maieſtatem, veneres, audaciam amouit. Vix illo ſecreto immanior alter apud poëtam locus, vbi,

Terribiles viſu formæ, lethumque, laborque,
Luctus, & vltrices poſuere ſedilia curæ.

Non expectatam Metamorphoſim intuitus Charmion, mirabatur quàm variè homini eſſet, quàm miſerè fœlix, cui ſua ſolitudo tot mala

seruauerat. Mox ille, vbi solum se credidit, ingenti suspirio diuulsus: quid prodest, inquit, tantis imperare, terrâ marique celebrari nomen meum, fœlicitatem alijs largiri, miseros ad arbitrium facere, si & ipse miser sum? gaudia mea, oris sunt; fatear mihi necesse est, nunquam ad fauces peruenere: pectus hoc plus mœroris celat quàm patiantur quos iussi esse infœlices, vt timere me disceret, quisquis non amat. Obnoxium habeo, quod fœlicitatis summa creditur, principem meum; & quantò dignius est, coronâ ludere, quàm ornari? vltrà priuatum diues sum; quis me fortior? quoscumque timebam meos feci, vel expuli: arces teneo: sed heus! Quid ista ad fœlicitatem, si curis conficior? si somnus abit, quem solatorem vnum habeo, quoties exuto sensibus corpore mortem experiri conceditur?

Frustrà Melpomene Theatrum ornat, vt fessum veracibus malis, poëtices mendacia subleuent: Non iucundè alienam tragœdiam spectat, qui timet suam. Frustrà oneratur cibis mea mensa, quibus non tantùm pellitur, sed etiam prouocatur languida fames: frustrà (ne quid desit) odores saporibus accessere, vt voluptatem premat altera voluptas, & nesciam cui magis sensus vacet. In medijs epulis crucior. Risu

Digitized by Google

sardonico os sæpe diductum, ad mœstitiam sponte reuertitur, & secreto dolore semper aliquid delicias turbat, quod cæteri mortales non aduertunt. Parum est inimicos habere eos omnes qui ex merito pulsi sunt, aut frustrà sperauere: occultis hostibus circumseptus custodiam meam paueo. Me exteri deuouent; plebs aliena est: emptos historicos superat eorum numerus qui odere; qui vel meliora iniquissimo calamo adeò deturpant, vt iure posteritas ignoret quis olim homo fuerim, quis ad verum magis accesserit, adulatio an dolor.

Sed finiendi questus erant, nam expectabat ad ianuam nuntius, & negotia vrgebant. In eo cubiculo speculum erat, ad quod ille, confectis codicillis, ita composuit os suum, vt mox egressurus iterùm fœlicitatis personam indueret. O fallacem lætitiam, aiebat apud se Charmion, O vultum mutabilem! O Protheo dignum! tenebras illas, pectus illud quod tanta iucunditas tegit, quis mortalium penetret?

O quàm sapienter dixit aliquis necesse omninò vt ille omnes timeat, quem timent omnes! Eadem est sigilli imprimentis figura & ceræ quæ ex illius contactu & veluti imperio modum accipit: isti fœlices qui cæteros ad metum cogunt, pauent quoque, verùm & altiùs

quippe ſic volente naturâ vt cùm à duriori premitur materia facilior, ſemper minori tumore iuſſam ſpeciem referat quàm quæ cælaturæ fuit, in inciſo lapide aut metallo profunditas. Trepidat quidem plebs, ſed ea timoris lex eſt, vt nequeat ſine formidine eſſe, qui dedit: immò grauius eſt ab omnibus vnum metuere quàm ab vno omnes: Vbi enim quietè deget qui ſe arbitratur tot in ſuam fortunam hoſtes Concitauiſſe quot depreſſit vt illa conſurgeret, quotque ad meritas opes aut gradus promouere, cum vtique poſſet, noluit, ne deterior ſui faſtigij eſſet exiſtimatio, ſi aliquid circà illud ſolitam menſuram excederet?

Quidquid facultatum habet aut honoris fortuna inſolenter, ad publicum odium confert: & quis tranquillè nouerit ſe inuiſum omnibus, cùm illud, vnicuique naturale ſit velle amari, & hoſtium liuor pœna quoque ſit illius qui aduertit ſe habere vnde triſtitiam cæteris ac ſtomachum moueat?

Auguſtus certè fœlix vixit, ſi vnquam aliquis: & tamen deuictis terrâ marique hoſtibus, Iano clauſo, tot auctus ſubactorum Regum tributis, ad vnius Cinnæ qui delatus à conſcijs iam nocere non poterat, memoriam, ſe miſerum profitetur: ſe dominum orbis, ſe

Romanæ ciuitatis non amorem tantummodò, ſed numen ipſo Ioue charius, acriter deflet; queritur quòd excelſum ita Dij voluerint, vt humiles ſecuraſque vulgi delicias experiri nequeat; quòdque illo opum aggere, & honorum quaſi ſatellitio vallatus, non poſſit ad eum vitæ ſtatum pertingere in quoquies ſperanda eſt.

Totum hominem cruciat in ſano corpore afflicta pars: tot ſunt quæ delectant Cæſarem, quod pungit, vnum eſt: & vt potentum ærumnæ clarius pateant, non inſtantis periculi horror aut immanitas, ſed Auguſtum mouet in imbelli hoſte detectum ſcelus. Illud eſt quod anxium principem cogit à muliere petere conſilium: illud, quod ſomnos arcet: quod tam diros ſingultus ab imo pectore extrahit: quod putatur tot tormentis, tot fletibus dignum.

Quàm flebilis & illa ad ſenatum epiſtola in qua ſuas perturbationes ac inutilia operoſiſſimæ dignitatis ſuſpiria deſcribit Auguſtus ipſe, inuitatque cæteros vt miſerrimi principis ſortem defleant quem ſolio affixit fati iniquitas, ac negotiorum ſeruitus. Imperatorem in ſe non fert, qui ciuium bona nouit: & vinculis aureis conſtrictus, ipſi pretio iraſcitur: inuocat priuatorum gaudia: nimium fauenti fortunæ

iniuriosus, quòd fœlicitatem suam excutere non licet.

Clarissimorum hominum latentes morbos à plerisque libris acceperam, inquiebat Gyges, verùm iste mihi vir exhibet quod ex solo scriptorum discursu notum erat. Ad suspiciosi cuiusdam principis animum satis videtur accedere, qui Regij cubiculi muris vndecumque affigi specula voluerat, vt quia oculis terga carebant, aduentantium motus atque insidias pauido homini neque tot custodibus tuto, circunductum vitrum ostenderet. Ab omnibus sibi putat perniciem parari magnus iste, quia omnibus hostis neminem videt à quo debeat (si iustitiæ ratio non humanitatis habenda est) expectare mitiora.

Cum hæc ego Firmianus de Gyge nostro scriberem, vnus amicorum libellum quemdam ad me detulit, quo continebatur historia celeberrimi apud Hispanos nostris temporibus comitis ac ducis Oliuarij, cuius tanta fuit in creditis negotijs solertia, tantaque, concedente Rege, potestas, vt præsente licet sole cætera astra non fulgeant, istud tamen sydus mutuatus radijs principem suum videretur obscurare. Ex ea tamen historia non obscuré apparebat fœlicissimi hominis continuum cru-

ciamentum; in amouendis calumnijs, ſibique ſeruando Rege, iugis labor: quàm ſæpè nunc detectis, nunc ſecretis machinis tentatus, vt tandem rueret coloſſus ille, Regiæ facilitatis atque beneuolentiæ inuiſum omnibus Hiſpanis ſpectaculum.

Non multùm infeſtus eſt in cute morbus, ſed ſi intus noceat, & corrumpat vitalia. Pauperem miſeraris? viuit fœlix, ſi quod ſatis ad naturam, habet, & ſorte ſuâ contentus eſt; ſub aduſtâ pelle viget animus, neque ſuum putat malum, quod circà ſe tantum ſæuit. Diuiti intus ærumnoſo hunc compara; quid egenus patitur, quod æquet illud ſupplicium mentis, illum tremorem qui fœlices quoſque comitatur, aut ſi timere dediſcant, illam pugnantium affectuum procellam, has dico ambitus, inuidiæ, cupiditatis mordaces curas, quæ turbidos, ſibique quàm alteri nocentiores quieſcere non ſinunt? hanc à nobis auertat Deus fœlicitatem, quæ tot mala eo cautiùs tegit, quo infligit acerbiùs: hac proſperitate fortunatior multo artificum labor, & abiectiſſimæ plebis egeſtas. Sed quid? quòd iſti peſſimè fœlices calamitatem ſuam non tantùm ferunt, ſed fouent, & niſi quieſcere cogantur, ad obitum vſque ſuas ærumnas protrahunt.

Profuit multis, eo duci quo venire metuebant; profuit, eâ caruiſſe fœlicitate quæ votorum ſumma erat, vt ad meliora quidem, verùm ignota, & deſpecta bona, ipſis negotiorum turbinibus, & hoſtili ſæuitiâ compellerentur: ea quippe rerum ciuilium conditio, is ludus eſt, vt & oceani, vbi non rarò dum minatur miſcetque maria, madido nautæ, & iam ſua vota damnanti, portum dedit fera tempeſtas. Exemplum vultis apud nos? non multo labore inueniam.

Dum fauſtè apud nos regnaret Ludouicus decimus tertius, Stilpo inter paucos Regi charus omnia penè principis ſui arcana nouerat: ſi ad initia reſpicias, nemo melius illo ingentem fortunam auſpicatus eſt; opum enim fundamenta jecerat, cum Regis animum occuparat; nec caſuri laboris videbatur molem tentare, quam tanta firmitas ferret. Negotioſis honoribus notus, iam timeri, iam clientum vota admittere incœperat, cum major poteſtas ſubito exilio amouit ab aulà quem toties iubente Rege cladis nuntiam tot calamitoſi habuerant. Quid illi nocuit hoſtis? intulit vulnus, ſed quo ſanaretur, & periclitantem, vt faſſus eſt, ex negotiorum turbine, improbiſque vigilijs ſanitatem reſtituit; denique nolentem coegit, ſuum fieri. Inde, ſe inimico multùm debere, non obſcurè profitebatur, benefactorem

vocabat, mirabaturque se tot annos cæcum, non aduertisse homine ad opiniouem fœlici, nihil esse infœlicius.

In Stilpone hahemus confitentem aulicum; sed pauci sunt qui eo animo patiantur se tranquillos fieri. Authorem boni calumniantur, furijs deuouent; & impactis in alienum caput diris, propriam pacem perturbant. Fulmine afflatos vidisti? aut exanimes iacent, aut attoniti exacto periculo tremunt adhuc; & cùm iam sæuire Cœlum desierit, nihil tamen audiunt præter tonitru; quidquid vident, fulgur est; & se peti autumant vbi nihil minatur: non dissimilis quorumdam aulicorum status, cum iubentur secedere. Dolent? parum est; timent quoque, cum exhaustâ principis irâ, nihil relictum est quod paueat potens sui.

O miseros quibus sua pax pro hoste est; discite viuere; cum vobis in supplicium fœlicitas datur, discite frui; nihil boni vobis abstulit, qui negauit negotia. Caucasum amatis, vbi qui vinculis tenetur, pretiosis licet, miserrimus est.

Rostroque immanis vultur obunco
Immortale iecur tundens fœcundaque pœnis
Viscera, rimaturque epulis, habitatque sub alto
Pectore, nec fibris requies datur vlla renatis.

Sed ad Charmionem, Gygen nostrum reuertamur.

Digitized by Google

IVDICVM LAPIS LYDIVS.

ELapsis aliquot diebus ad illum locum palàm se confert, vbi causæ agebantur. Grauissima sedentium iudicum species erat; ætas apta negotijs, & sub ipsâ canitie multus vigor. Oculus lentissimo motu, tanquam crimen aliquod in silente turbâ quæreret, seueros aspectus vibrabat, & adducto supercilio non semel monebat, terribile aliquid, quod nondum os protulisset, ab iniquis debere expectari. Quàm sanctè disceptationibus publicis præesse iudices debe-rent tabula admonebat. Fortuna globo insistens, & plurimo auro grauis ad senatores videbatur accedere, & ne purpuratam integritatem deprauaret suis opibus, armata in throno Nemesis ensis fulgore prohibebat venientem.

Nemesi proximè adstabant lex, & honor. Illa sub matronæ specie senectutem ita præferebat,

vt timeri adhuc posset, nec aliquid animorum videretur amisisse. Frons illi sexu major, vt scires viris imperare, & in cæruleâ veste imitationes syderum ad significandam originem, ne quis illi inscius exprobraret vilitatem natalium. Stabat ex alterâ parte honor in purpurâ, splendidissimos radios vertice emittens, vt ad amborum conspectum metueret conscientia, dignitas erubesceret.

Inspectâ tabulâ Charmion putauit nihil eo senatu integrius Areopagum habuisse: sed mox reuocatâ sententiâ, quanto facilius est, inquit, pingere iustitiam quàm reddere! Videbo an illa iudicum in fortunam seueritas, quam grauitate oris, & picturæ symbolis ad plebis conspectum præferunt, etiam in priuato eadem animi firmitate perseueret. Non multum temporis effluxerat, cum iudices illi, actis causis, suas ædes inter clientum cuneos, & salutantium obuios honores repetunt. Aliquas obseruare placuit, vt deinde cum videretur, in eas secretissimè admissus, priuatæ integritatis, cuius aliqua suspicio erat, testis locuples fieret.

Vix in primam ædium illarum concesserat, cum vir quidam nummis sibi patrocinium quæsiturus, ad senatorem accessit: verùm visâ pecuniâ, ocyùs egredere, inquit, & illatæ iniuriæ

ſcias me memorem fore, quòd tuâ pecuniâ corrumpendum ſperaueris. Eandem ſanctitatem alter in proximo tecto expertus eſt, & oſtenſo timidâ manu auro, adeò ſenatoris iram acuit, vt à ſeruis immineret periculum niſi ſibi fugâ conſuluiſſet: ſed mox, quanto pecuniæ diſpendio adeundi eſſent iudicum aliqui, in vnius domo patuit.

Multo tempore cliens expectabat ad fores, nec ab atrienſi officioſiſſimis verbis, porrectâque vultus humanitate obtinere poterat vt ſibi laxarentur, aiebat enim abeſſe dominum ſuum. Hoc cum iterùm ac tertiò, irato ſimilis, flagitanti reſpondiſſet, interimque alij non moleſtè admitterentur, intellexit cliens abſentiam ſenatoris vocari, ſi quis pecuniæ parcens, nec placato priùs ianitore, colloquium viri poſtularet. Ergo ad crumenam verſus; nullo negotio, inquit, reducem facies, quem longè amouerat incauta, ac nimium ſibi conſulens nummorum continentia. Sic marſupio loquutus, tulit ab eo quod durum ianitorem exorabilem faceret, & dato porrigenti manum pretio. admiſſus eſt in aream.

Sed conciliandi alij erant, & cum à pluribus vernaculis, qui vel ad varia domus officia, hac illac concurſabant, vel otioſi expectabant impe-

rium, non ſemel fruſtra petiuiſſet, domino frui, iterùm crumenæ operâ vſus, indulgentiſſimum habuit hominis cubicularium, qui tùm fortè à ſenatore digreſſus, alteri ſeruorum colloquebatur, nec enim prius gratiam poſtulauit, quàm nummos auidè intuenti proponeret. Et faciam lubens, inquit cubicularius, vt dominum meum videas; ſed dum quibuſdam codicillis impeditur, placet breui ambulatione paulò cunctantem opperiri? ſtatim ac ille abſoluerit, ſciet te hîc eſſe, qui ob negotia veneris.

Dum ſic vnà repetitis veſtigiis, comitáteque Gyge, aream ſecant, multus illis de litigantium ſorte ſermo fuit. Quàm inquietè vitam ducerent, quàm ſæpè duris iudicibus vterentur, qui vel meliores cauſas haberent: quàm tardè, toties inuocatum ius veniret in miſerorum auxilium: & his quidem prolixiùs immorabatur cliens: verùm ſic ad illum alter. In plures annos trahi ſæpiſſimè negotia quæ breuiter abſoluenda eſſent, nimis certè verum eſt, inquit: ſed monebo quo compendio, & quàm fæliciter ad optata peruenias: vnum poſſum, quod & præſtabo, ſiſtere te domino meo: tum ſubridens: ſed ſi non vacuus, illius vxorem inuiſas? inquit, illud ſi egeris, ſpondeo per ominia facillimum iudicem.

Ad hæc cum hæreret tristis cliens; inutile enim sentiebat esse quodcumque iam pecuniæ profuderat: quid stupes, ait senatoris famulus: nescis ergo per mulieres hodie forensia negotia agi, ideòque plurimos virorum domi manere, dum vxores per varia tecta, formæ illecebris, & sermonum venustate, deliniunt, flectuntque iudices suos? Honestiùs certè dominus meus sexui huic, vt iam mos est, obtemperat, accipitque ab illo regulas iuris: solâ enim coniuge exceptâ, nulla mulierum fœliciter tentauerit mollire animum illius: legibus (quas alioquin sanctissimas habet vir integerrimus) vnum præfert matrimonium. Si igitur expeditam, fortunatamque ad tua negotia viam quæris, vt blandus tibi iudex fiat, vxorem promerere.

Deinde quid mulieri magis in munus placeret diu inter illos agitatum est. Alius pridiè speculum attulerat, cælati argenti laminis, ac frequentibus smaragdis eximium: purpuram alter, vt pretioso vellere commendaretur iam apud iudicem, nutans causa ergo vt muneris nouitate magis delectaretur mulier, dandas esse inaures, quas scirent ex pretio, & arte fore illi gratissimas. In hoc consilium, haud viso senatore cliens egressus est, Gygesque cum eo, maximè dolés eiusmodi captionibus æquitatē violari.

Neque

Neque hîc ſolùm leges terebantur, pluribus enim in locis aduertit ille, ad acceſſum eorum qui cauſæ pretium afferrent, cum à iure timor inſtaret, tantam ſeruulorum, ipſiuſque Domini lætitiam eſſe, vt protinùs noſſet, fortunam non eos omnes pro hoſtibus habere, qui publicè infeſti ſunt.

Vnus inuentus eſt qui cum familiæ leges pronunciaret, docebat liberos de protrahendis litibus quæſtuoſiſſimam artem; de interpretando iure in amicorum, aut potentiorum gratiam; denique de abijciendâ conſcientiâ, quam dicebat perrarò negotijs aptari, rigidam nimis, querulam, & mortalium quieti inimicam. Denique munera commodè à iudicibus accipi, & ſolùm ab illis reſpui ſolere qui ineptâ pietate, de publico ſatis, de familiâ nihil curant: & vt alijs benè ſit, ſua bona negligunt.

Illud certè apud omnes in confeſſo eſt, vix iudicem fore integrum qui acceperit; mitigatur enim donis animus, & benefactori nocere quis audeat? in agendæ litis controuerſiâ, nihil videt muneribus patens iudex, præter munera; ad illorum normam, obſiſtente licet lege, flectitur, & iniquus mauult quàm ingratus haberi. Ingens in eâ dignitate ſcelus, cuius hæc vt plurimùm origo cenſebatur. Aliqui erant qui cum

multo ære vacuos honores emiſſent, mox vt ſpontaneam penuriem ſentire cœperant, indignabantur ſe non niſi ſalutationibus nutriri, & ad inanis ſtomachi fulcimentum aduocabant, quæ malis iudicibus ſemper præſto eſt, iuſtitiam venalem. Quid egiſſent ſuis opibus deſtituti? œconomiæ errores neceſſe erat, compenſaret illorum manu ius proditum: quippe defeciſſent, niſi quæſitam ex honoris immodicâ cupiditate pauperiem reſarciſſet calamitas publica. Nec iniquitatem cohibebat, quòd laceræ fortunæ inuitos reparatores haberent illos omnes, qui in cupidi iudicis familiam ſuas opes coniecerant. Non quilibet artifex ſponte laborat, neque curæ eſt triremium rectoribus, compulſi, an volentes ij quibus ex officio imperant, opportunâ diligentiâ, manuque nauigationem iuuerint. Iſti ergo nullo diſcrimine maleſuadâ litigantium pecuniâ in ſuæ domus commoda vtebantur, nec aliam prætendebant auidiſſimæ noxæ excuſationem, quàm ſe eiuſmodi munera recipere quidem, ſed minimè quærere; neque aliquid iuſtiùs acquiri quàm quod ab vltroneis datur: quaſi verò, matrona honeſtè adulterum admittat, quia non expectatus ad limen acceſſit, vt mariti torum deturpet fœdiſſimis amoribus.

Quodcumque peccatum ſuos patronos ha-

ber; & tum neſcio quo authore liber prodierat, qui iudicum in admittendis muneribus facilitatem non excuſabat modò, ſed diuinâ etiam authoritate firmabat, quaſi Deus licentiam illam ſuo exemplo faceret, cum à nobis, qui in reorum numero ſumus accipit munera, omnium iudex; illudque ſapientis, Magiſtratibus diceretur, da & accipe. Sed alterius ſcriptoris, qui rectiùs cogitabat, facilis hæc reſponſio fuit. Quidquid Deo tribuitur non munus eſt, ſed ſolutio debiti; ſed & ſi munus volueris appellare, illi conceditur, qui & æquitatis præuaricator eſſe non poteſt, & ideò tantum noſtra poſtulat, vt poſtquam in eum collata erunt, in nos deinde copioſiùs refluant: non enim quia indiget Deus, aut quia auarus eſt, cupit; ſed ne ipſi homines egeant, iubet tribuere quæ in eorum manibus otioſa, ſtatim vt ille acceperit, in immenſos reditus creſcant; neque ſeciùs quàm terræ credita ſementis, vberiorem ſe meſſem, datâ temporum patientiâ, certiſſimè reddituraſunt.

Ex occaſione authorum qui de iudicum officio ac integritate ita variè ſcripſerant, frequentiſſimè in priuatis colloquijs illa quæſtio agitabatur, vnde factum eſt vt Charmion in cuiuſdam Theologi domo hanc pro iudicibus apologiam

audiret. Non multos equidem eâ in re peccare existimo; neque etiam omnia munera arbitror inhoneste admitti, aut in iustitiam pugnare. Præclarissimum hoc habet inter cætera nobilitas, quòd qui generosâ styrpe orti sunt, in famam potius, quàm in amplissimas opes laborant, neque vitam ipsam, cuius apud ignobiles tantus est amor, honestati præferunt; vt penè ex illâ animorum celsitate, de ignoti viri natalibus iudicium certum tuleris. Idem vt plurimùm in senatoribus præstat dignitas sua: Pudet namque quam sumpserunt purpuram vili commercio dehonestare; consilium sumere à fortunâ; dare manum muneribus; latrociniorum vindices, non sinit honor latronibus accedere, neque in occulto reos fieri, ne tribunal malè vsurpent, cuius iustissimâ seueritate & ipsi damnarentur.

Major, credite, numerus illorum est, qui æquitatem seruant, quàm eorum qui cum sceleribus mitiùs agunt, quoties aliquid speratur ex indulgentiâ cessurum in ardentis auaritiæ cumulos, aut proiectæ voluptatis luxuriem. Non multos inuenies qui vxorum cupiditati ita consulant, vt illarum manu sanguinis pretium accipere velint, quo familia plus sordium acquirat, quàm potentiæ, aut fulgoris. Sed ex calumniâ partium, quibus infœlix in exitu causa, fami-

Digitized by Google

liare damnum attulit, penè factum eſt, vt vel æquiſſimi iudioes ancipitem apud vulgus famam habeant, timeaturque ab illis quorum nulla eſt in reddendo iure ambiguitas. Nemo à foro diſcedit niſi hoſtis, ſi negatum eſt quod etiam nequiſſimè concupierat. Miraris ergo, ab hoſtibus ea iactari, quæ à veritate omninò aliena ſunt? miraris in ſuos animaduerſores inuehi (vbi ſpes omnis præciſa eſt) deſtitutam nequitiam? Niſi loquax eſſet vltio, ſæpiſſimè periret: Quid? negare illi vis, cum manuum vſu careat, verborum ſolatiùm? nec ipſa lex in illam eâ acerbitate ſæuit; ad leuamen doloris aliquot concedit horas, ſinitque breui inſaniâ mulcere acceptum vulnus. Cum igitur ex diſceptantibus pars vna neceſſariò damnanda ſit, vt altera quod ſuum eſt, decernente iudice recipiat, & ex damno calumnia emergat tanquam aliquis ex ligno vermiculus, fit, vt obtrectatricem mediam ciuitatis partem iudex habeat, dum alia probat quod ab æquiſſimo tribunali ſapienter decretum eſt.

De muneribus dicam quoque quod ſentio. Exactâ causâ non videtur æquitati officere acceptum à iudice munus. Quæ viatorem præcedit vmbra, ſæpè & impedit, quæ ſequitur non item: ſi de muneribus agitur, res penè eadem

eſt; nam quæ litem præcedunt, aut etiam comitantur, obſunt luci quæ maxima requiritur in iudicijs; quæ ſequuntur, ex gratitudine ſcilicet, & in præſtitæ operæ velut præmium, nihil nocent.

Prætereà, nimiæ Religionis videtur eſſe, etiam durante lite, ea prorſus non poſſe accipere, quæ cùm modica ſint, & patria conſuetudo haud improbet, nec vim æquitati inferunt, nec maculam famæ: licet cautioris virtutis eſſet eâ in re ſeueritas, & timendum, ne qui leuia ſæpiùs accepit, ampliora dona expetat, cedatque tandem cupiditati, cui non aſſueuit, rigidus officij ſui cenſor, ex toto imperare; multo enim faciliùs eſt omninò abſtinere à muneribus, quàm non peccare in admiſſis; & rarus eſt iudex, qui, aut velit, aut queat, vt pelago Deus, ita donis certos præfigere limites, vt ſuam arenam non excedant. Hanc pro iudicibus orationem libenter audiuit Charmion, verum enim continebat, ſed magis placuit quod poſtea vir egregius, qui aderat, de patre ſuo ſic retulit.

Vultis audire optimi ſenis patris mei ſapientiſſima monita quibus ille cauebat, ne qui ex filijs in paternum gradum aſſumendus foret, eo malè vteretur? Nobiliſſimum par ſed arduum, aiebat ille, innocentia & dignitas; & ideò ferè

quiſque ſapiens publicos honores refugit, ne dum in errores alienos animaduerſor conſtituitur, ſui iudex eſſe negligat, & lex illi vilis fiat, ſiue aſſiduitate tractandi, ſiue etiam experientiâ, nihil ab illâ metuendum, cùm in ipſo tribunali delinquitur, vnde authoritas in remotiorem nequitiam totâ maieſtate ſe extendit. Sicut enim non vbi auditur tonitru, periculum fit, ſed longiùs, quia obliquo motu præcipitat excuſſum fulmen, & in diſtantia ſæuit; ita, qui ex officio tonanti legi vicinior eſt, maiori ſecuritate ſcelus admittit, quàm qui procul à tribunali audet ius laceſſere; & ex quo iudex factus ſum, ſicut iniquiùs raptorem me fore intellexi, ſi læsâ integritate diteſcerem, ita credidi eſſe poſſe licentiùs. Sed obſtitit, ô filij, iuſtitiæ amor, timorque ne ſi me authore damnaretur æquiſſima cauſa, iacturam deinde reſarcire proprio patrimonio cogerer, illaſque familias inſtaurare meis ſumptibus, quæ meo peccato perijſſent. Cuiuſlibet enim raptoris ea eſt obligatio, vt reddat quæ abſtulit; & quis neget litis arbitrum immeritæ familiæ ea detraxiſſe, quæ iniquiſſimâ ſententiâ, ſiue legum ignarus, ſiue emptus iudex, in alteram contulit?

Non conſcientia tantum, ſed & famæ honeſtas curanda eſt, ô filij; cum nuper vni ex noſtris

aliquot vini dolia in munus missa essent, vt pessimæ causæ suffragaretur, illaque in cellam vinariam cum cæteris deponi passus fuisset, statim rumor totâ vrbe sparsus est, nihil ab ebriâ iustitiâ sobrium debere expectari: alijs etiam non inurbanè iactantibus, iudice frigidissimo eum certissimè esse vsurum, qui bibaci Bacchum non propinasset. Cùm illud vbique vulgaretur, solus ignorabat Senator se in fabulam venisse, se famæ pretio redemisse suam sitim. Alius oblatum equum non inuitus addiderat præsepibus suis, quid dixisse ipsum putas, qui dederat? cum inter amicos ageret, in verbis venustissimè lusit; nempe ab equo, non æquum iudicem facillimè fieri, & sibi equestrem iustitiam velocissimè adfuturam esse, quæ in auxilium partis pedes iret, citòque lassaretur.

Quantò pulchrius, optabiliusque, nihil omninò accipere, quam accipiendo turpiter ditari, & ea familiæ inserere quæ infament; si aut testes habeant, aut ipsa dantium prauitas, venditæ sibi nequitiæ vltrix, ex merito prodiderit?

Memini me aliquando legisse, Serapidis statuam, manu ori superpositâ, suos admonuisse cultores ne eius originem indicarent, si nosse contigisset, nam Princeps mortalis olim fuerat, mortali matre genitus, & ad Religionis maiesta

tem

tem intererat, populum Numinis sui ignorare natalia. Fortuna, ingens licet, ô filij mei, & Deæ alicuius instar, plebi reuerenda, habet tamen quod occulat, si probrosâ natiuitate ad illud fastigium creuit vnde cæteras superba despiciat. Pessimè diuites sumus, si fons opum is est quem debeamus occultare silentio. Facultates non placent quas me pudeat comparauisse. Quid prodest iudici aureum scelus, si ipse qui reos legibus soluit, fortunam suam non absoluat?

Cæterùm, speciosior est auro æquitas, stabiliorque; nam & nitidiùs fulget, & illam cùm populo dederitis, semper vestra est. O quantâ audaciâ flagitiosi homines in scelus ruent, si nos mercatores esse opinentur, & posse redimi quodcumque peccauerint! si nos debitores, si placatos faciant, antequam ipsi nouerimus, indulgere, an irasci oporteat! Aurum si accipitis, potestatis vestræ certissimum vinculum existimate; exerceri enim in illos non poterit, quibus erit obnoxia: gladium quomodo arripiet manus, quam implebit aurum? an vt reos ex merito feriat, vnquam attolletur, si metallo grauis erit?

Sed & pensate, quantò iucundiùs illud præteriens iudex audiat; ecce æquitatis incorruptum seruatorem, ecce vindicem scelerum:

quàm ſi illud in aurem venerit; ecce virum in ſuæ familiæ incrementum, ciuitatis vaſtatorem; apud illum quilibet iuſtus, reus eſt, ſi inops: miraris diuitem? vendit omnia: & ne putes aliquid excipi, ius ipſum. Vides, vt ambulat opimis ſpolijs indutus? Ex quolibet veſtium filo ſanguis ſtillat, illas enim miſerorum cruore ſibi comparauit; neque leniùs diues eſt, quàm ſi more tyrannorum plebem mactaret profeſsâ ſeuitie.

Ex his omnibus intellexit Charmion cedrina quædam tribunalia eſſe, ſed plura inueniri quæ corrumpantur, & muneribus, tanquam lydio lapide, optimos iudices à cæteris diſcerni.

Digitized by

IEIVNIA ORNATA.

SVb ipsâ meridie, cum iam varia per vrbem horologia monuissent aduĕtasse tempus prandij, nobilem virum in serico curru, vnâ cum vxore ac liberis repetentem sedes suas, obuium aliquando habuerat noster Gyges; nec dubitauit splendidè pransuros, quos tam opulenter tegi, gestarique conspexerat. Verùm, in domum receptus, mox agnouit totam illam vestium pompam supplicium ventris iure haberi, & quidquid in curru niteret, opus esse inædiæ.

In grandibus patinis parcæ dapes (ad malum ministrantium omen) comptissimis dominis apponebantur; nec alios omninò cibos à frigido foco expectare fas erat, cùm illa stomachi solatia in suo cultu stultissima vanitas copiosè

impenderet. Venustè quidem edebant nobiles isti; nam studium erat, ne more vulgi in egenâ mensâ accumberent: Sed quid ad naturæ leuamentum mappa mundior, tersæ fideliùs lances, textiles sellæ, circùmque aulæa, in fortunæ laruam, suis coloribus figurisque fulgentia?

Qui assidebant variæ ætatis pueruli, consumptis citò edulijs (quòd nescirent sortem suam) iteratis blanditijs, atque clamoribus, alia atque alia petebant, quæ tenuis dare mensa haud poterat, memores quid vidissent in alijs: sed silere pater iubebat compositissimæ paupertatis tyrones, docebatque, quidquid velle ausi erant, honestâ patientiâ, & quæ ingenuos deceret, expectare à parentibus. Intereà seruuli reflexis, ne viderentur, ceruicibus, malignè ridebant, gaudebantque illam ætatem ineptâ simplicitate monuisse dominos suos, quàm fatuè in serico & auro penuria foueretur.

Et hoc ipsum sic apud se versabat Gyges. Quàm decorè egent, qui sic totas opes suas spectaculum effecere! sed & quàm callidè, superbia inops sua ieiunia ornat, vt satietatem quamdam opum præferant, credaturque nihil illic deesse, vbi præter clarissimas vestes, ac comparatam, tumentis familiæ damno, supellectilem nimiam, desunt penè vniuersa.

Aliquos esse homines aiunt, qui solo odorum haustu famem placant; patulis admouere rosas, aut violas naribus, eximia illis satietas, & vbi amicis, in effusissimæ charitatis pignus, conuiuium ornandum est, collectos vndecumque, ex fragrantioribus, flores in frugali mensâ reponunt; aut, si piget diligentiæ, hortos ipsos habent pro cœnaculis. Quàm fœliciter plurimi ex nostris nobilibus hanc accepissent à naturâ ciborum continentiam! si sic pastis vita maneret, impunè auratis vestibus circumtecti incederent, quos nunc miseramur ærumnosè pretiosos. Non pugnaret in stomachum crudelis vanitas: in modestiore cultu absque creditoribus ducerentur lætissimi dies; neque dolor esset ijs ornari, quæ cum debeantur, possessorem suum lancinant.

Non diu sedentes tenuit leue prandium; & vt explicandis ossibus serui recessere, puerique ad suos iocos conuersi sunt, serio sermone maritus ità cum gemente vxore de re familiari loquutus est. Quid quereris, quid suspiras, mulier? ad hanc parcitatem tua nos adegit ambitio: non ita nobiscum egit fortuna, vt possimus simul magnificè tegi, & impleri; alterum eligendum erat, aut sobria vestis, aut mensa; placuit inani noxius splendor, sed ô me miserum, qui te ad

neceſſaria ieiunia compellentem lares noſtros, antequam deſperatæ res eſſent, & mercatorum turba timeretur, virili robore non compeſcui! Meum erat vxorem regere, non ſequi: ordinem matrimonij fœdè ambo turbauimus, dùm tu præſcribis quantùm inſanire luxus debeat, & ego nimiùm indulgens, nè te grauem ſentiam, petitis annuo, querentemque te abiectè haberi, placo muneribus: fortunatè rigidus fuiſſem, qui molliter & infauſtè toties dolui lachrymas tuas.

Ad hæc mulier viſa eſt ita lugere, vt etiam liberè excandeſceret. Et tu non in culpâ, ait, qui tot equos inutiles tandiu habuiſti in ſtabulis? his tu, quaſi Diomedis eſſent, te depaſcendum tradidiſti. Dum in aulâ tanto comitatu circumſeptus vis conſpici, & fortunam tuam vexas, vt grandior appareat: dum viros Principes plus imitaris, quàm ſequeris: dum ſtudes placere alienis vxoribus, & faſtiditâ coniuge, turpiſſimæ voluptates magno emendæ ſunt, diripiuntur ea bona, quorum nunc iacturam in meum caput retorques. Si plus tibi videor ſplendoris quæſiuiſſe in veſtibus, conſilio non ſuperbiâ illud egiſſe me exiſtima, vt quicumque me cerneret, ex ornatu tuam vxorem ſciret eſſe, non famulam. His dictis, feſtinanter virum deſeruit

mulier, ne audire ab eo atrociora cogeretur; ſimulque Gyges ab turbatâ domo egreſſus, ità cœpit philoſophari.

Quodlibet vitium certè habet martyres ſuos. Grauem eſſe ſuis cultoribus Deum putant omnes qui ab eo deſciuere, nec aduertunt ipsâ declinatione incommodi, in aliud pœnæ genus prouolui miſeros, quo nullum acerbius. Auro dicere quilibet auarus poteſt, quod martyr Chriſto, propter te mortiſicamur tota die, ſua enim ſupplicia auarus & patitur, & amat: dilectæ mercedis intuitu, in longa ſpatia protrahit ærũnas ſuas, nec beatiores credit quàm qui ſub tortore cupiditate iure à cæteris habentur infœlices. Inuidus carnificem habet alterius fortunam, ſi propitiam viderit; quibuſcumque bonis læditur, niſi ſua ſint. Qui libidinosè viuunt, ſub amore ſuo vapulant. Alijs, vt video, duriſſimam famem infert immodici veſtitus ſplendor, vt niſi ieiuni non fulgeant: iucundo amictu, querulo ventre, neque vnquam benè paſti, niſi cùm apud inuitantes famelici conuiuæ, diu laborantem, contractumque domeſticâ penuriâ, explicant ſtomachum ſuum. Quàm acerbè edent iſti cum in alienas ædes ſucceſſerint! quàm minaces carnibus, quam terribiles erunt, vbi cultros ſimul & dapes dabit menſa; licebitque ijs armis

vti, quibus beſtiarum cadauera, poſt venatorum varios ictus, morſus canum, coquorum iniurias, vltimo impetu conficiuntur!

Homines ecce bombicibus per omnia ſimillimos; iſti enim vermes tandiù edunt, quandiu ſub ſuo ſerico non latitant; mox vt illos excepit pretioſus carcer, opuſque ſuum peregit artificis oris ambitioſus labor, egere diſcunt, in totum ieiunant, tanquam per id natura nobis innuat, eos omnes, qui vt carè nimis induantur ſe exenterant, iure habere pro cibis ſuas veſtes.

O patientiæ miraculum! nemo diu loricam geſtat, quia graue humeris pondus, & corpori humano, vbi ſe tuendi neceſſitas abeſt, haud idoneum: togam ponimus, ſi nimio calore infeſta eſt, cocco licet vel auro conſpicua ſit; & tamen inueniuntur qui famem pati malint, quam veſtem abijcere.

Quos iuſtiùs damnem, neſcio; ex ſuperbiâ voraces, an ieiunos: Turpiſſimum certè eſt, ex ciborum affluentiâ & luxu quærere famam. Immanis venter, cui tanto labore parantur cibi, quos etiam nauſeans, & faſtidiens capiat. Atrox gula, quæ tot curſores habet qui culinas ſuas inſtruant; quæ tot periculis quæri vult, quod ſæpè ipſa nolit, vbi repertum eſt; quæ tot ſtagna, tot fluuios, ipſumque occeanum turbat, cum

ab

ab ventis, & ab ſyderibus pax eſt; quæ ingentes feras capi vult, vt modicam partem ſibi delibet; quæ condimentis iraſcitur, ex mollitie, & conſuetudine, non ex guſtu, coquis placari difficilis. Horrendum, ita viuere, vt quod in vnam diem peremptum, aſſum, elixum eſt, menſi, ſi ſobriè illum ducas, planè ſufficiat. Sed inſanum quoque, de veſtibus præcipuam curam habere. In ſubere præter corticem nihil videas, quod vſibus humanis ſeruiat; infructuoſa prorſus arbor cuius tota vis in integumento laborat, vt obducatur egregiùs. Aliter ſe gerit prudens vitis; quod virtutis habet, ſapienter impenditur? quantum opus eſt, ex eâ cortex accipit, ſed major de vuis cura; nec dedecus eſt arboris, quòd rami informes tantâ vtilitate peccant. Quid ſtultius, quàm in pretioſas veſtes totam conferre ſubſtantiam? ſibi ſuiſque patientiam imperare, vt cæteris exhibeas decentius ſpectaculum? ad quaſcumque nouitates ambitioſè mutari; dolere, ſi quis in amictu, quem ad ingens ſartorum commodum mos nouus induxit, citiùs, aut cariùs inſaniat?

Non attritu, aut colorum damno, ſed opinione, iam apud nos panni vileſcunt. Vt pretium veſtis amittat, ſatis, ſi per paucos dies viſa eſt; vna ſe veſtiendi lex, oculorum faſtidium.

Ad comparandos hos ornatus, vbi pecunia deficit, ſæpè dominus ſolidiora cadentis fortunæ ſolatia lugens vendit, ſuas cœnas, ſua prandia; non rarò matrona pudicitiam; tanti eſt ſplēdidè veſtiri, vt turpius credatur, obſcurè continentem eſſe, quàm fulgere iacturâ caſtitatis.

Verùm ſe prodit tandem tantâ arte palliata neceſſitas; minuitur in dies ſupellex; liberis ſubtrahitur annona; indicitur fames ſeruis; & vt familiæ leges apud vicinos peruulgauit, aut vernaculorum loquax egeſtas, aut ipſa iam vacuæ domus miſerabilis ſpecies; intutum eſt foras exire; ſtat in vijs cum ſatellite ſollicitus creditor; qui longo carcere dominum cogat ea reddere, quæ olim in fortunæ ſuæ decus mutua ſumpſerat, vt clariùs rueret.

FORTVNA IMMEMOR.

SI quis è templorum fastigijs iacentes circùm terras conspiciat, vertitur pauore cerebrum, nisi stiterit aut insita animo audacia, aut ipsa videndi consuetudo. Aliquid simile accidit his qui è fæce vulgi ad sublimes gradus, amplissimasque opes peruenere: nam debile caput vehementissimè concutit sortis illius nouitas, quæ plebem abiectè miseram tanto celsitatis interuallo infrà se intuetur.

Inter copiosè diuites, vir erat, vt ferebant, porcario patre genitus, verùm cui animus ad tot facultates adeò intumuerat, vt pristini status, ac consanguineæ paupertatis, quæ in eius adhuc cognatione per notissimos agros pecorum curam agebat, non videretur meminisse.

Regijs negotijs, vt sua curaret, diu ac variè implicatus, ex illo munere se spectabilem, ac

plurimorum fortunis pernecessarium plus iusto aduertens, optabat assiduâ petitorum concursione, quibus (& ex composito) non semel colloquium negabatur, strepere aream suam, in amplius intolerandæ superbiæ spectaculum. Ad hanc frequentiam tanta hominis lætitia erat, vt ex cancellis, quibus tegebatur, aduentantes quosque, aut abscedentes ex tædio, otiosus ipse, & cum familiarissimis colludens sæpiùs conspiceret.

Nullus primo congressu ab inflato aliquid vnquam adeptus erat; procrastinabantur quæ magis vrgebant; & etiam quæ vendebat beneficia, lento gradu procedebant, vt ex morâ fortiùs sentirent qui erant recepturi, ex illius arbitrio pendere fœlicitatem suam, ac, nisi misereretur, posse neminem debitas pensiones accipere, aut armorum stipendia; redditi iuris pactam à Principe mercedem, vel denique regijs donis frui. Ipso salutationum vsu, vanitatis gustum adeò sibi fecerat, vt licet fatigatus sæpè quereretur miserum se qui tot honores excipere quotidie cogeretur, illis tamen haud posset satiari.

Hominem istum non tantùm videre cupiebat Gyges, sed & sanare si posset; in id conducebat, superbiam viri ad sua natalia reuocare,

ideoque Gyges ſecum tulit vnde illam validè comprimeret.

Eo domum ſubeunte, nobiles equos agaſones aliquot ducebant ad flumen, vt lauarentur, ac biberent. Inter eos mulus erat, diſciplinæ impatiens, & in prolixis auribus, omnibus equis glorioſior, quem vt vidit Gyges, Domini ſui (inquit apud ſe) imaginem præfert mulus iſte, neque enim meminit ſe aſino patre editum; fratres habet qui piſtrino quotidie ſeruiunt, dum nimio eſu impinguatus recalcitrat, & phaleratus per vrbem graditur, aut nitet in ſtabulis. Ridiculum animal, improbè etiam genitum, & tamen ipſo Alexandri bucephalo ſuperbius. Quàm verum eſt, in abiectiori tumidiorem eſſe ſolere arrogantiam! fræno generoſi equi obſequuntur, duci ſe ſinunt; auritus iſte rudentis aſelli filius ire renuit, iactatiſque impetu calcibus rectorem ſuum conatur excutere.

Quod in beſtiâ Gyges notauerat, illud quoque in diuite mox aduertit cum ad eius cubiculum perueniſſet. Aderant multi; ille omnibus medius, omnes ferè increpabat, quòd feſtinantiùs vellent perfici negotia, quàm poſſent. Tot petitoribus non ſufficere principis ærarium; facultates ſuas Regem haud ſatis noſſe, qui tot penſiones, tot dona ſæpè immeritis concederet:

largitiones nisi castigaret ipse, breui nihil superfuturúm ad grauiora regni negotia: denique recederent, seque quiescete tantillùm paterentur, quem iam tot anxium curis, immodestis etiam petitionibus ad tædium vsque vitæ perduxerant.

Silebant plurimi; & quibus maior fiducia erat, demissè requirebant vt liceret breuiter loqui, neque enim postulata, ab æquo deflectere, sed ex prece iratior, cum iam terga verteret, soleas ligneas Gyges, quas de industriâ attulerat, ante illum ponit, vt ad styrpis abiectissimæ recordationem vtilissimo pudore suffunderetur. Visis quales olim puer in domo parentis induerat, & ipse sordidissimi gregis pastor, simulque ignoto qui eâ cauillatione anteactam egestatem exprobrarat, eo furore accensus est, vt omnibus qui aderant grauia minaretur, nisi contumeliæ authorem illicò proderent. Sed omnes cum iuramento negabant (vt res erat) scire se quis illi sic illusisset. Cum diu ex vultuum inconstantiâ ac incertæ vocis indicio frustrà quæsiuisset in arcanum illud penetrare, & iam aliquos videret non satis à risu cohiberi, dolore frendens, nec quid vltrà loquutus, quò liberiùs excandesceret, in proximum cubiculum, comitante Gyge se proripuit.

Mene', inquiebat, in domo meâ sub tot virorum conſpectu ludi, nec poſſe hoſtem agnoſcere, in quem ex merito mea tela dirigam! ô dolor! quiſquis læſit, ſecurus fruitur malo meo, ridet inſcium, quòd accepto vulnere, mihi ſic omnino vindicta perierit. Verùm tandem agnoſcam; illatæ contumeliæ gaudium hominem prodet; non diu tacebit, qui ex probro meo apud maleuolos laudem ſe conſequuturum arbitrabitur. O non expectatum, poſt tot annos, ac in tantis opibus, dedecus! Quis fuiſſem iam omnes penè ignorabant; ſtyrpis meæ maculam, quam benè velabat nouus ſplendor, vxor nobilis, mutatum quoque non infœlici induſtriâ nomen! ne quis meorum qui in agris tenuiter degunt, ad me accederet, curaueram ſedulus; quid profuit calliditas? quid, omnibus penè votis amica ſors? Ecce inimiciſſimus homo recentiſſimè detegit, quod tempus, & maximè opes tam altè condiderant, & vt citò qualis olim fui totâ vrbe innoteſcam, mox per ſingulas domos cum cachinno iſti garrient, qui acceptæ iniuriæ teſtes fuere.

Hæc cum ille conſternatus, ac fletu grauis quereretur; ſeruus quidam rudis adhuc, & è villâ recens, ligneos calceos quos ex altero cubiculo tulerat, ne quis ſurriperet, attulit ad do-

minum, ineptè postulans ab irato, quid de illis fieri optaret: iam acerbum in rabiem egit insulsi hominis quæstio: iniurijs, pugno, calcibus, significauit quantùm ista auersaretur, addiditque se famulum cum soleis perditum velle. Seruo fugiente etiam Gyges egressus est, ne si iunctis ex irâ foribus, in illo conclaui diutius hærere dominus vellet, & ipse remorari cogeretur. Tum sic apud se Gyges; bene est, sanitatem polliceri videtur ista commotio: ardet, sudat; si frigidè hæc accepisset, desperata res erat: sic morbus excutitur: timebit deinceps insolenter fortunâ suâ vti, diu continebit fastidientem huius diei memoria.

Post hæc, ad contumaciam viri istius, in mentem redijt libertinorum illorum vetus arrogantia, quos Principes sui, traditis imperij facultatibus, vt ditiora se mancipia dicerentur creauisse, vocauerant ad pileum. Talibus (cogitabat Gyges) publicum ærarium credi, ingens certè Romanæ dignitatis probrum erat; verùm & maius, quòd illorum sæuitiam ferre patriciæ familiæ cogerentur, & ambitiosas abiectissimorum hominum fores, totos dies obsideret in deprecantium habitu circumfusa nobilitas. Quotquot ex præcipuis styrpibus, tanto obsequio, tantâque patientiâ pecunias ab immiti

manu

manu extorquere laborabant, fodinis dabant operam, ex quibus plus ſudoris, quàm auri ſibi caperent; & quoſcumque imperator, velut percepturos ſpectatiſſimæ virtutis præmia, ad eiuſmodi viros remittebat, ſub honoris & auxilij ſpecie damnabantur ad metalla. Vindicabat eo modo ſe conſcia ſordium ſuarum humilitas, & tanquam natura peccaſſet, quòd nimiâ obſcuritate ſeruorum fatum dejecerat, mancipia ortus ſui culpam eâ duritate referebat in nobiles.

Quia abiectè natus eſt iſte vir, pœnam luunt qui honeſtis parentibus ſunt editi; nihil placidè loquitur: tanquam totâ vitâ iratus, omnibus penè infeſtus eſt, qui ad illum accedunt. Hos verbis, alios vultu, quoſdam ſilentio ſuo exturbat, vt ſi tandem cogatur tradere quæ iuſtiſſimè petuntur, nemini fuerit officioſus quem anteà non læſerit.

Sed an fortè humanitatem abijcit, non quòd ſeueritas reipsâ placeat aut ad vindicandam generis ſui ignobilitatem ſit tumidus, ſed quia rigidum eſſe, & procraſtinare ſolutiones, ad fortunam ſuam confert?

Certè audiui à multis victam ſæpè petitorum patientiam, eò deueniſſe, vt crederet ſe non

malè haberi, ſi partem acciperet. Vbi hoc verbum ſonuit, dicunt iſtum hominem non omninò intractabilem eſſe, ac dicere ſolitum; ærarium quidem Principis exhauſtum, ſed ne diutiùs expectet petitor, ſe de ſuis quod tum poteſt, non tamen ſine aliquo domeſticæ fortunæ incommodo, libenter daturum in promptiorem ſolutionem. Si hoc ita eſt, ô vtilem ſimulatæ iracundiæ ludum! ô acerbitatem quæſtuoſam! diu negat totum, vt qui toties fruſtrà poſtulauit, tandem tædio deiectus, ad iniquiſſimam conuentionem accedat, & dato mendaci ſingrapho (quaſi nihil negaretur) abeat lætus, cum tamen partem vnam inuitus coucesſerit, vt alteram emeret.

Sic philoſophante Gyge, per totam vrbem conrumeliæ rumor ſpargebatur, quam incerto authore acceperat faſtidioſus ille vir, qui porcorum ſuorum videbatur obliuiſci. Et mox imitatione iniuriæ, plurimi, nocte obortâ, ad illorum diuitum oſtium quos ſua fortuna inflauetat, varia ponebant quæ priſtinæ ſortis admonerent immemores. Stramineos pileos, cultros recenti madentes ſanguine, lagenas, prout vel in villis olim paſtores egerant, vel in carnario laniones,

aut in tabernis vinarijs œnopolas ; & locus prouerbio datus eſt , quoties aliquis è puluere ad opes & ad munera aſſumptus inſoleſcebat, calceorum memineris.

BIBLIOTHECA DIVITIS.

SÆpè non res habent, ſed duntaxat rerum titulos pharmacopolarum loculi, & eâ nominum vanitate ſolatur inopiam ſuam artifex pharmacis deſtitutus. Iſtud quoque in pleriſque hominibus aduertas: vbi ſe optimis vacuos ſentiunt, ſignis ſtudent; ambiunt præclariſſima nomina, quemadmodum ille Imperator, qui ſe Herculeum dici voluit, cum tamen nihil Herculis haberet præter ſpolium leonis, ac clauam; hæc enim quocumque pergeret, ſecum deferri impendio curabat, & ſuis etiam numiſmatibus cælari, vt ex Herois inſignibus crederetur fortitudini ac victorijs natus.

Talis erat Gygis tempore quidam homo imperitus, ſed præpotens, qui ne videretur illiteratus, ingentem bibliothecam ſtruxerat.

Mortuâ ſine liberis vxore, ſuſpicioſo homini ſecundæ nuptiæ non placuerant, & odio hæredum ſtatuerat in ſuam famam conferre, non annuos tantum reditus, ſed & latiſſimi fundi qui hos dabat, maximam partem, ne inultus decederet. Præclariſſimas lacunas facilè inuenit effundendarum opum conſilium: Gymnaſium ædificauit ſuis ſumptibus: in rurales delicias domum conſtituit, decimo ab vrbe milliari, quaſi in ipſam naturam pugnaret, ita non ferens obiecti collis interiectu ſibi patentioris agri proſpectum eripi, vt immensâ pecuniâ intra breue tempus tolleret.

Librorum præcipuum ſtudium fuit: vetuſtiſſimos codices diligenter conquiſitos carè emebat, nec faſtidiebat neothericos, quaſi ingenij ac doctrinæ detractio eſſet nouitas laboris. Literatos habebat qui omnes ætates, omnem ſtudioſorum penum acuratè ſcrutarentur, nam quidquid ab orbe condito, ad id vſque tempus, omnibus linguis præcipui authores ſcripſerant, volebat in bibliothecam ſuam congerere, ne eâ ſedulitate videretur Philadelpho inferior.

Tot accipiendis voluminibus ampliſſima aula conſtructa eſt; & breui in eum ordinem repoſiti libri, vt facile eſſet ex illorum diſpenſatione agnoſcere inſtitutum ſcriptoris. Cuilibet ingre-

di volenti ſtatis horis apertus erat locus; & ad ſtudentium commodum, adeò familiarem habebat tantam illam voluminum ſupellectilem bibliothecæ cuſtos, vt nullo negotio quærentibus traderet quodcumque peteretur.

Receptus Gyges in vaſtiſſimam illam mortuorum Academiam (æquum enim ita vocari tot ſine vitâ magiſtros, quos intelligis, conſuliſque ſilentio) miratus eſt literatam opulentiam. Studiorum causâ aliquot illuc viri conuenerant; ſed non priùs quid legerent, aut quid ſcriberent voluit ſcire Gyges quàm librorum ordinem leui circuitione percurriſſet. Vbi tot hæreticos vidit ſanctis patribus admixtos; quid iſti hirci faciunt cum ouibus? ait, non ſatis erat illos iudicem Chriſtum ab inuicem ſeparauiſſe, vt diues ille, cuius libri ſunt, domini ſui ſententiam ſequeretur? Cæteræ literaturæ bonum odorem corrumpit immanis fœtor. An fortè de Religione ambigit problematicus homo? & fluctuanti, ex prudentiâ viſum eſt, ea apud ſe tenere arma quibus poſſet Eccleſiam ad arbitrium oppugnare, vel tueri? Non video quo ſymbolo amicas acies diſtinguat ab hoſtibus; nam pari omnes apud illum honore habentur. Quis huic poteſtatem fecit recipiendi veritatis inimicos? licet vitâ iam careant, nocent tamen; & quid frequentius,

quàm putidis cæſorum cadaueribus, cum timeri deſierunt & ſolo aeris vitio pugnant, victores interire?

Cum nuper in ſupellectile magnæ cuiuſdam mulieris, quæ paucis ab hinc diebus deceſſit, arcula inueniretur venenis referta, quorum & vſum docebat, ſimul & antidota, ſuſpectam habuerunt omnes diligentiam illam, quæ non remedia tantum, ſed malorum cauſas ab Italiâ ſibi mitti tanto ſecreto voluerat. Eſt certè cur interrogem quibus ſuccis homo ſanetur; quanto tempore pati ſuum auxilium æger debeat, non quâ pernicie certiùs tollatur: quæ toxica lento odio, aut præcipiti iræ, retardatione vel feſtinatione interitus fideliùs reſpondeant: hæc enim noſſe non prodeſt, & in ſecretæ vltionis commodum, periculosè tenetur quidquid ſollicitat innocentiam. Quo animo vir iſte tot peſtes collegit? Quid de probitate illius cogitem, qui tam exitio prouidit, quàm ſaluti legentium? perire volet aliquis? ad bibliothecam pergat; illic inueniet vnde corrumpatur fides, concipiatur impietas; mores ruant, quos antea, ne dilaberentur, continebat certa ſui Religio. Sed hîc quoque remedia ſunt, dicet. Ineptam ſemicatholici excuſationem! vt ægrotos ſanet, morbos efficit; vipereum virus potandum lectoribus

tradit, vt quid possint in illud sua antidota; norint quicumque volent tanto sui periculo experiri medicamentorum efficaciam. Beneficium non est, nocere, vt prosis; nullam gratiam illi debeo, qui ex me scire voluit quàm bene sanaretur acceptum ab illo vulnus.

In agro Campano speluncam esse aiunt, in quam si canē proijcias, venenato terræ spiritu ita statim corripitur, vt tanquam mortuus iaceat; vires reddit proxima palus, si deficientem opportunâ aquâ merseris. Ancipitis doctrinæ Bibliotheca hæc, & in contrarios effectus parata, pessimè afflat animos quibus postmodum, vt creditur, certissimum robur datura est; satis erat si lacum, non specum imitaretur; si optimos quosque haberet authores, expulsis his quorum tabe aliquando pietas nunquam instauranda corruit: nam vbi gustum sui fecit pernicies, timetur sanitas, & frequenter ita volentes perimus, vt non maiori studio hostes fugiamus, quam medicos. Austera vt plurimum veritas; familiaris error est, vitijs amicus & curiosis animis multùm placens: prohibitæ lectioni suauiùs incumbent qui huc venturi sunt, quàm seueris illis monitoribus, qui vt neminem fallunt, ita & neminem palpant, docentque sincerè quid de diuinis credere, quid agere inter humanos oporteat.

Seriam

Seriam noſtri Gygis meditationem res non iniucunda ſuſtulit. Putabat virum illum, qui ingentem bibliothecam tanto ſumptu conſtituerat, doctiſſimum eſſe, omnibus linguis inſtructiſſimum, ſed non diù in eâ opinione fuit. Duo viri quos longior lectio fatigauerat, ad modicam remiſſionem ſubmiſſâ voce fabulabantur; his admotus Gyges audiuit vtriuſque de diuite iudicium. Vnus aiebat; quoties volet pecunioſus iſte in ignotæ linguæ regionem ſuccedere, ſatis erit ſi bibliothecam ſuam intret, tota enim illi barbara eſt; neque hominem libri nouere, neque homo libros. Alter eleganti ironiâ: Et inde mihi maxima viri exiſtimatio, inquit, commendatur enim præcipuè in exteros charitas; Recipit, veſtit egregiè plurimos ſcriptores iſte vir, cum quibus tamen non poteſt miſcere colloquia; ſufficit viro ad prolixam humanitatem, ſi moneat aliquis, Syros, Hebræos, Arabes, Græcos adeſſe, qui ab ſolo patrio veluti extorres, in Galliâ hoſpitium ſibi concedi poſtulent: ad illorum conſpectum exultabundus geſtit; & quod officioſo ſermone aduenis teſtari haud poteſt, id comitate vultus profert, lætoque ſilentio.

Verùm ſi non charitati ſed ambitioni tribuis quod tot ignotos, ſibique elingues clementer

habet ; & hoc excelſiſſimi animi indicium puto. Illi orbis domitores quorum impetus nec ſe ipſe comprimere poteſt, nec ripas pati, haud curant quâ linguâ ciuitates loquantur, dummodò ſuæ ſint. Putas Alexandrum abſque interprete intellexiſſe tot populos quibus imperium ſuum auxerat? Non ingens cenſetur principatus, qui vno idiomate continetur: gloria eſt per explanatores rogari à ſuis; Ergo ne dedecus puta, hominem internuncijs egere qui referant quidquid authores iſti vernaculâ ſuâ loquuntur: inſcitiam facit poſſeſſionis magnitudo.

Vide vt iſta bibliotheca tanquam orbis quoddam ſimulachrum habeat ſuas regiones; neceſſe eſt in plurimis peregrinum eſſe diuitem iſtum, qui ſuâ ditione omnes occcupat; neque ſcio an in ipſo latio ſatis commodè verſetur cui certè non multùm aſſueuit. Melius apud Gallos aget, dum nos in varias plagas feremur, ipſo ſinente qui cum illis nullum poteſt ſtatuere commercium. Mirum eſt tanto affectu, tantâ librorum curâ literis ignorantiam conſuluiſſe. Sic aliquando Venus voluit loricam fabricari â Vulcano, criſtatam caſſidem, ocreas quibus ipſa non vteretur: nec enim molliſſimæ Deæ ſed armorum præſidi Deo, incus gemebat ſub malleis; totum illud opus Marti fiebat, qui fabrum haud inci-

tarat vt faceret. Fruamur & nos imperiti hominis diligentiâ, ac labore, nobis ſtruxit non ſibi, hæc varij generis ſtudiorum copioſiſſima ſubſidia.

Plura Gyges audire neceſſe non fuit vt diſceret, neminem ex ſuâ bibliothecâ debere æſtimari, & quæ in veſtibus, in ædificijs, in ciborum nimio apparatu quotidie peccat, etiam non rarò in libris vanitatem inſanire. Non quicumque venaticos canes apud ſe habet, venator eſt, multis ſufficit eâ impensâ famam quærere, vt appareat quàm ſint nobiles, quamque abſit à neceſſitate fortuna, quæ tam caro latratu delectatur: libros emere qui domino ſuo nihil præter nomen conferant, idem furor.

Aliqui exterarum gentium arma, ſpathas, arcus, pila, ferratos barbarâ induſtriâ fuſtes diligentiſſimè conquirunt, non certè vt ijs pugnent, ſed vt ad ſe diuertentibus oſtendant, quot modis in ſe ſæuiat humanum genus, quæ ſit odij ac vindictæ varijs in regionibus ſolertia. Haud diſpari animo aguntur qui libros non ad ſuos quidem vſus habent, ſed ad ſpectaculum: ſcientiarum fautores imperiti; muti linguarum cuſtodes; adeò patientes contumeliæ, vt ſinant à tot ſcriptoribus, quos ante ſe habent ac ſuos domeſticos effecere, ſibi quotidie exprobrari inſcitiam ſuam.

Viris iſtis callidiores ſunt matronæ nobiles; formoſas enim pediſſequas cauent, ne pulchritudinis opinionem quam maximè optant, deleat vultus præſtantior. Inter libros turpior eſt ignorantia, quàm ſi longè ab illis ſorderet; neque hoc tamen aduertunt plerique diuites, qui dum ad inanem pompam, tot volumina tanto pretio ſibi comparant, emunt quoque imprudentes ſuum dedecus: nam ſtatim quæritur de eruditione illius, qui tot eruditos conuocauit, & probrum eſt ſi reſpondeatur, cæco amore in literatos ipſum ferri, neque ſcire quid loquantur iſti authores, quos ad ornamentum ſuæ domus tanquam tabulas aliquas iuſſit exponi.

Non omnibus qui bibliothecam diuitis intrauerant, idem erat propoſitum. Vnus ab alto ſupercilio, ac inuſitatâ veſte ſuſpicionem Gygi fecit aliquem eſſe ex ijs qui terrenorum faſtidio ſtellis miſcentur, & ab hominibus tanto interuallo ſemoti, propemodùm ignorant quis ſit cultus cæterorum mortalium. Et verè erat Aſtrologus, non de eorum numero qui ſapienter cœleſtium facum curſus, fœdera, rixas ſcrutantur, docentque quàm variè proſint, aut noceant; quod verè illis ſit in regiones, & in ipſa hominum corpora imperium: nam hæc ſciri omnino poſſunt, & nemo peritus negauerit

aliquās ab illo nobilium ignium cœtu leges dari, quibus orbis inferior nunc seueriùs regitur, nunc leniùs, & modò immodicis imbribus, modò siccitate laborat; leues morbos, aut ciuitatibus graues, ac quandoque igno[illegible] admittit, vel lætâ temporum serie fruitur in exactæ calamitatis solatium.

Maiora audebat ille Astrologus, & in profundioris amentiæ studium, tanquam diutino errore non satis deceptus, adhuc ex antiquo codice inuestigabat quomodo hominum vitam ita stellæ definiant, vt nihil vel adipisci, vel fugere possint, nisi ad præscripta sui ortus; & quâ ratione quidquid videtur casus adducere, aut eligere voluntas, ad illa statuta referatur quæ in nascentes lata sunt.

Magnificis verbis de futuro pronunciabat author libri; euoluebat omnes ætates, & imperantium syderum particeps, decreta illa explicabat quibus (si credere dignum est) nullus homo se absoluit. Vitijs natos affirmabat frustrà in virtutes eniti: religionem concipi non afflatu Numinis, sed pio syderum influxu: virgines necessariò permanere quibus suæ stellæ viros negāt: beneficos homines esse, vel fures, prout in Iouem inciderint, aut in Mercurium: neque virtuti satis virium esse, vt ab improuisâ cæde,

aut triſti ſæuitiâ abſtineat, ſi ita Marti, aut Saturno placuerit.

Erat tunc maior quàm anteà horoſcoporum fides, & ea ſæculi inſania, vt quouis modo aliquis libertatem impugnaret, illicò ſubtilis ac eruditus haberetur. Non futilem modò, ſed prohibitam eſſe eam ſcientiam Theologi oſtenderant; inſpirante cacodæmone inuentam, fotam; vt quilibet prouocantes ad vitia ſtellas lubens ſequeretur, in quas fruſtrà pugnaret, credereturque Religio libertatis vmbrâ orbem ludere, ac ineptè eos præcipere mores qui rationi conſentiunt; cùm optimos, aut diſcordes legibus faciat non laudabilis conatus, vel incurioſæ vitæ ratio, ſed omninò natiuitas.

Vt ſolidè plures in pernicioſiſſimum errorem ſcripſerant, ita & iucundè aliqui; ſed ſuprà cæteros placuerat ille, qui amœniſſimo commento (quod quia breue eſt referam) traduxerat Aſtrologos. Titulus erat, Aſtra Damnata. Hæc autem lepidæ fictionis ſeries.

In ipſo Olympi vertice, ſub frondeo tecto aliquos Deorum Iupiter ad conuiuium vocauerat, Saturnum ſcilicet, Martem atque Mercurium; & ne quereretur ſexus alter ſe à viris deſpici, Venerem quoque, & cum fratre Apolline, Dianam. Vt hylariùs epularentur, curas

omnes Dij posuerant, lætique plenis scyphis, quod alternis propinabat Ganymedes bibebant suum nectar; cùm subitò ingenti strepitu, non sine Numinum tremore, mons totus personuit, nam ex veterum gygantum fœlici propè audaciâ dudum timere didicerant. Repentini tumultus causa, aliquot nocentes, qui cùm ob nota scelera comprehensi, ante tribunal sisterentur, tanquam ipsorum Deorum suasu sanctissimas leges calcassent, totam criminum inuidiam referebant in Numina, & adeò fatua plebs, vt ad primas nocentium voces, abiectâ cœlestium reuerentiâ, clamaret comprehendendos esse Deos illos qui authores scelerum dicerentur; neque arduum facinus proponi, cùm omnes simul otiosi accumberent; & Iupiter suum fulmen, suam falcem Saturnus, Mars gladium, vt inutilia conuiuantibus arma posuissent: nec tum potenti virgâ metuendus esset Mercurius, aut Latonæ proles sagittis quibus confossa Niobes familia momento interijt, & Venus iræ ministrum, qui noxiâ cuspide feriret hostes, non duxisset Cupidinem: denique fatum, cui & Dij subduntur, ita de illorum sorte disposuisset, vt si festinanter in suprema montis conscenderet ciuium manus, omnes vnà capi possent.

Religonem omnem abieceras vulgi furor, &

ſibi multùm gratulabatur inſania quod non homines petebat, ſed Deos. Primùm quidem ſilentio conſcendunt miſſi à cæteris ciues, ſed mox vt ad ſummam planitiem peruenere, & in ingens ſpatium effuſi, locum ambierunt vbi longo imperio fatigati ad curarum remiſſionem Dij diuerterant, quaſi fugâ Numinibus præcisâ, exultabundi, illum clamorem edidere quo conuiuij hylaritas ſimul, & Olympi quies excuſſa eſt. Neque mora: frondeam porticum ſubeunt, inſalutatisque Numinibus vna vox omnium erupit, poſtulari Deos, qui plurimorum ſcelerum accuſati à conſcijs, ſi quid in patrocinium cederet, apud æquiſſimos iudices cauſam dicerent.

Dijs indigna viſa res, ſed conſenſum ab inuitis extorſit neceſſitas, & multùm ad ſpecimen innocentiæ erat, quòd libenter ad tribunal viderentur accedere. Ergo flete Ganymede Iupiter quaſi volens ſuo Olympo deductus, cæteros Deos ita fato conſentire docebat, vt etiam ſuæ dignitatis admoneret. Viſis Numinibus tota ciuitas nouitate ſpectaculi primùm ſtupens, mox effuſo curſu, vt etiam loquentes audiret, ad forum contendit. Illic Ptolemæus ſedebat Radamantho rigidior, nec humanioris vultus ſenes vndecim, qui ex eminentis ſcientiæ famâ

Vrani

Vrani vocabantur. Hos vt Mercurius vidit, in aurem Apollinis demissus, iam quid iste iudex statuat, scio, inquit, virum noui; nullum scelus ab hominibus patrari autumat, nisi quod compulsi peccant, adigentibus Dijs & eâdem insaniâ decepti senes isti, quidquid in virtutem pugnat, nobis impingunt, vt mortalium crimina ad innocentiam videantur accedere, dum nos authores habuerint.

Vbi hæc dixerat, siluit, nam quia cæteris cœlestibus eloquentior erat, & ex eius ore pendebat optimæ causæ fœlicitas, quærenda erant argumenta quibus apud Ptolomæum se Dij absoluerent. Interim vrgebat tacentem iudex vt oraret, non semel obiectis criminibus quibus dicebantur suam sanctitatem polluisse.

Meditante diutiùs Mercurio, quo exordio vteretur, ad inopiam iuris referebat rabida plebs cogitabundæ sapientiæ silentium. Tum Ptolemæus. Quid tu verò, Mercuri, qui cæteris dicendi copiam inspiras, tandiù siles? aut fare, aut vt mutus pœnam cum tuis sodalibus subi; nunquid isti nocentes vestris consilijs sanguinem fudere? rapuere alienas opes? inuasere toros? in ciues quoque suos sumpsere arma patriæ militiæ desertores? Nunquid & vestrâ etiam manu impulistis ad facinus? Non expectauit Mars

donec Numinum interpres loqueretur, sed iracundiâ calens, iurauit per stygiam paludem (nam maius sacramentum Dij non habebant) flagitiosè ea sibi suisque socijs scelera imponi, negauitque mortalium vllum nisi sponte nequam esse.

Dum sic insultantium hominum, Deorumque se frustrà purgantium mixtis clamoribus forum strepit, interim Dij minores famâ referente audiunt quid illis septem contigerat, qui. vt cæterorum principes maiori orbis religione colebantur: & quia communis iniuria erat, omnes vno consilio, vno agmine festinant ad vindictam. Ingens Numinum turba: præcedebant tanquam lictores, Pallor & Febris qui suo aduentu amouerent cùm plebis, tùm iudicum audaciam: neque arma Dijs vltoribus placuerant, sed verbera & fustes, vt ipso genere vindictæ maceraretur insolentium hominum in Deos temeritas. Non expectauit veniẽtes concio: statim adfuturos esse vt rumor in forum perlatus est, diriguit primùm populus, mox ipso timore incitante fugere omnes, vt in illo motu facillimum fuerit reos, quos vnà cum Dijs adduci voluerant iudices, debitis supplicijs elabi.

Ergo præter Ptolemæum suosque assessores qui præ senectute festinanter se subtrahere ne-

Digitized by Google

quiuerant, nullos Dij inueniunt quibus furorem admouerent. Stabant constricta loris septem Numina, & horrore spectaculi exacuebant cæterorum Cœlestium iram. Reddità libertate postulauerunt, vt soli sceleris vindices essent, qui contumeliam acceperant. Annuere petitis omnes. Igitur Iupiter, Sarurnus, Apollo, Mars, & Mercurius fustes sumpsere, vt viriliter ferirent; Venus & Diana virgas, quòd fœmineo ardori magis conuenire viderentur. Tum in eiulantes Astrologos, frustràque obsecrantes sibi parci, impetu ruunt: & vt cœlesti iræ modum posuit vulnerum liuor, cruorque, diu cæsis cædentes imperauerunt palinodiam.

Ea erat vt faterentur, mortales suorum scelerum authores esse, non Deos: si quid influerent Cœli iniquius, non eo cogi voluntatem humanam, suæ prauitatis vt & probitatis arbitram, sed ad summum induci. Fortuita latere prorsùs Astrologos, nec de illis scientiam dari quæ sponte vel eligit homo, vel respuit. Suppliciter tamen petentibus ne omninò damnaretur Astrologia quæ sic in Deos peccauerat, concessum est vt de syderum motu quantùm vellent loquerentur; & quia fabulas vendere consueuerant, nec facilis est solitorum abstinentia, etiam permisere Dij, vt de morbis, de frigore, atque æstu, de

ſiccitate, ac pluuijs cæteriſque huiusmodi impunè mentirentur.

Rationibus aliqui in Mathematicos pugnauerant; nec ardua res fuerat oſtendiſſe eam virtutem fingi, quæ momento cœlis delapſa, & ipſâ ſtellarum feſtinatione tam citò euaneſcens, totam vitam manciparet. Sub eodem ſyderum nexu plures quotidie homines naſci quorum non vna viuendi ratio, diſſimilis fortuna, diſpar exitus, & ineptè dici furere diſcordes ventos, fluctus intumeſcere, ipſum nauclerum obliuiſci ſuæ artis, quòd aliquis qui naui vehitur, naufragij legem naſcens acceperit, vnaque geneſis ſit veluti pelagi fatum, quo cogatur ſtatâ die agi in rabiem, vt ille deſtinatâ horâ pereat quem omninò mergi ſuæ ſtellæ voluerunt. Ridiculum quoque aſſerere, ita conuenire omnes cauſas interitus, vt neceſſariò aquis ferri velit qui ad illas damnatus eſt, tunc cum paratur à naturâ tempeſtas, & infidum mare placidis vndis vectores ad certum naufragium inuitat.

Verùm quia falli homines amant, & fallere, quærebat adhuc apud iudiciarios inanis Aſtrologus vnde ipſe magis deciperetur, alioſque eluderet, & ad ſuæ artis vanitatem ampliores conjecturas, grandiora verba colligebat quæ daret lubentibus. Superſtitioſum laborem! in-

quiebat apud ſe Gyges : ſed & ſpei, ſi quid fauſtum promiſerit, longiſſimum cruciamentum deterioriſque fortunæ, quam & pari audaciâ prænunciat, maturatam calamitatem! nam quis huius artis fructus, niſi vt prolixâ ſolicitudine commodos ſucceſſus expectem, timeam malos, donec temporum lapſu agnouerim eâ in arte nihil eſſe ſuo errore certius, nulloſque hominum ineptiùs allucinari quàm qui ſe prophetas ex ſtellarum conſortio iactitant, & tanquam orbis oracula fidenter promunt quidquid occultante Deo nondùm tempus euoluit?

Impoſtores hos ex merito damnauit Auguſtus: Tiberius, licet aliquando conſuluerit, mulctauit tamen. Vitellius iuſſit: Italiâ excedere; Domitianus combuſſit, vt illuſtri ſupplicio ambitioſam culpam luerent, & ex igne, qui etiam noctis ſydus eſt, agnoſceretur quid peccaſſent in ſydera. Apud nos tamen, ô pudor, ſecurè agunt, nihilque iam communius, quàm diſſimulante Magiſtratu, non ſobrias natiuitates texere, fortuitos euentus, libertatis humanæ conſilia reuocare ad ſtellarum imperium, & tot principum decretis caſtigatæ arti eam adhibere fidem, quam vix damus Chriſtianæ veritati.

In eâdem bibliothecâ alium hominem agebat longè diuerſa ſolicitudo: occupatiſſimus

videbatur, & aliquid ſpei hauſiſſe à libro quem in manus ſumpſerat. Ad eum cum acceſſiſſet Gyges, agnouit quàm inutili ſtudio tam contenſus incumberet. Codex erat ex hebræo in latinum verſus, qui ad maiorem operis reuerentiam, in ipsâ fronte lectorem monebat, ſacra eſſe quæ illic traderentur; prophanos arceri à conſpectu: eumque diris deuouebat qui in occultæ philoſophiæ penetrale vellet admitti, niſi eſſet ſacerdos, aut leuita. Præmiſsâ comminatione, argumentis probabat grauiſſimus author, inferioris metalli in aurum conuerſionem eſſe poſſibilem: deinde per Deum Abraham, Iſaac, & Iacob religioſè iurabat, paucis conceſſam à Deo, ſibi tamen reuelatam fuiſſe eam artem, quam tot mortales, tantis laboribus, tanto fortunæ diſpendio incaſſum quæſiuere.

Verùm auri conficiendi leges magnâ ex parte ænigmata erant, tot intricata figuris, atque coloribus vt ipſi Oedipodi deſperationem facerét. Nihilominus fruſtrà conantem in caliginoſa illa documenta virum incitabat promiſſi magnitudo, nec ingratus labor videbatur, qui propoſitis tot opibus cupiditatem acueret.

Cùm nihil præter pollicitationes, pretioſa vocabula, ac tenebras Cimmerijs denſiores in illo

Digitized by Google

codice Gyges aduertiſſet (nam legebat cum alio) ita ſecum. Iſte vir qui metallorum conuerſioni tantoperè ſtudet, non mihi videtur Aſtrologo ſapientior; artem ſectatur quâ egeat: nam quæ tandem prolixi operis vtilitas? ignium quos fruſtra accenderis, fuliginem diu bibiſſe, & in illam incurriſſe inopiam quæ ineptæ diligentiæ nunquam non merces fuit.

Multo auro quærunt aurum metallici homines; quippe viam & terminum artis idem putant, neque ad illud vnquam perueniri, niſi per ipſum. Diceres Numen imitari metallorum principem, nam & ſuos adoratores habet, & adipiſcendi leges eædem cenſentur apud alchimiſtas, quæ ad obtinendum Deum Chriſtianis datæ ſunt, Etenim in ſe ducit Chriſtus tanquam via, & ad ſe perducit tanquam patria; ſed nunquid non iſtud aurum facit? Audi peritos artifices; nunquam ſe dat quærentibus, inquiunt, niſi auro itinere ſint vſi, vt ad aurum, ſcopum laboris, & vororum finem deueniant. Nugatorum hæc diſciplina, vt ſcilicet profuſionem illam opum excuſent quam gradum ad illas profitentur, & eâ ſpe deceptus diues aliquis, dum conſectatur copioſius aurum, imprudenter ſinat illud deperdi quod ſine clibano, ſine igne, facile patrimonium dederat.

Aurum ita inuestigantium adeò nota est processu temporis tenuitas, vt ex rei familiaris penuriâ, & pannoso cultu pertinacem alchimistam penè à cæteris secernas. Huic tamen studio hodie non pauci se dedunt, cui postquam diu sudauere, ignem suum maiori religione fouentes quàm vel olim suam Vestam sacrarum virginum sedulitas, demum vna dies multorum annorum spem metit, & totum operosæ diligentiæ præmium, laboris ipsius pœnitentia.

Sed & si aurum arte fit, nolim certè inuenire secretum quod nisi iacturâ libertatis in alios haud possim effundere. Nam si deprehendar, statim à Principe custodes aderunt qui mihi tanquam reo aduigilent, ne elabar; inuitus damnabor ad opus quod elegeram; & quia pretiosus ero meo Regi, quæ pretiosorum omnium fortuna est, mea quoque erit, captiuitas. Tantum vero arcanum nulli concredere labor esset scientis; studia licet fœliciter processerint, ingrata sunt, si sileas: nulla sine socio iucunda possessio est. Nolo ita diues esse vt cogar abscondere meas opes; vt timeam frui, ne vsus me prodat, & suspicionem furti faciat opulentia, cuius ego causam celauerim vt libertati meæ consulam. Sed cur de successu laboris, tanquam dari posset, mihi iam imaginatione blandior? Plurimos

rimos certè referunt qui fauste circa hanc artem sudauere, verùm audacibus cœptis quondã fauerit fortuna benignior, quis nunc tantam præceptorum noctem ingenij sui luce discutiat? In auaritiæ spé simul atque supplicium scripsisse videntur authores isti; celant, quod ne celarent, edidere: inuolutis locutionibus, ad maius scilicet inquirentis negotium, addunt figuras obscuriores, & in tantâ caligine si quid fortè luminis curiosum animum solatur, fulgur est, aut tristissimi solis quidam radius, quem vix nube emergentem vrgens & circunstans vapor obruit.

Felix cui non est nisi ad licita, & ad vera ingenium! sed pudet ea tantummodò nosse quæ profiteri saluâ pietate possumus; & quasi non satis pateret superbis animis veritas, in mendaces disciplinas & plerumque nociuas ambitiosè extendimur, fluuiorum more, qui tumentes ripam indignati innatant agris, & ipsâ sui licentiâ cœnosi fiunt, cùm priùs solitis septis conclusi, vt commodè ad gentium vsus, ita & nitidissimè fluerét. Sed ecce nouum Gygi spectaculum, tabescentis scilicet inuidiæ operosam planè diligentiam.

Aliqui sunt quos sic aliena fama discruciat, vt nullam ægriùs calamitatem perferant; quoties

nouum aliquod ſydus in conſpectum prodit, & inſolentiâ fulgoris admirationem orbi mouet, latrant ad lumen, nec placantur rabidi & acres, niſi nube condatur claritas illa, aut vertente cœlo occidat. Ex iſto Zoilorum genere vnus librum recèns editum legebat, non vt eruditior inde euaderet, ſed vt ſi quid peccauerat author, colligeret errores qui in egregium opus incuriâ ſcriptoris, aut obliuione irrepſerant. Neque ſolos defectus notabat; etiam quandoque in optimis inueniebat quod inſcitiæ tribueret mordax animus; & vbi dignitate rerum, aut ſubtilitate ingenij cogebatur ad reuerentiam authoris, tanquam ictus telo, mutatis vultibus, lachrymas dabat.

Iniquiſſimam diligentiam cùm ex chartâ agnouiſſet Gyges in quam ſuas notas referebat criticus ille, O peruerſum laborem! ait, nihil egregium putant emendatores iſti niſi quod ſuum eſt, cum tamen alienâ miſeratione plus cæteris mortalibus egeant; mendoſi cenſores, punctis ſuis digni, & ex ingenij tenuitate ad illud amaræ ſcriptionis inſtitutum compulſi quod omnium abiectiſſimum eſt, atque facillimum, & eorum quos procaciter carpit veſtigia ſeruiliter ſequitur.

Argumentum ſuum inueniſſe ingens eſt ſcri-

ptoris apud eruditos gloria; maior, si in amplissimâ rerum serie non allucinatur ratio, si ea se non dissentit, quæ sæpiùs circà initia magis floret, eloquentia, nec vis illa deperditur quæ incipienti fuit. Imperito viatori, & in multum iter succincto plurima occurrunt quæ errorem vel moram faciant. In patente solo sæpiùs intercisæ vijs viæ; syluæ varijs callibus incertæ, aut ipsâ dumorum asperitate haud penetrabiles; decursus aquarum sine pontibus, neque saltu superandi, absentibus scaphis: precipitia, montes: nihil remoratur euntem, nihil turbat, si se credit alteri, & exercitato duce vtitur. Grauissimis certè curis ingentique labore se exonerant critici, dum in suæ famæ ineptam affectationem libellos conflant, quorum tota agendi ratio, scriptoris alicuius mentem, verba, syllabas quibusdam criminationibus insequi, ac veluti regente filo incedere; ne illo adiumento destituti authores in proprio opere vt in labyrintho pereant. Scribunt quia scripsit alter; Egregiam verò laudem! priores enim gradum facere nequeunt; nec alium plerumqne petulantissimæ animaduersionis ordinem calumnia seruat, quam quem author ille tenuit cui infesta est, vt censuram iure dixeris hederæ simillimam, quæ seipsâ non stat, ipsique muro, cui nocet, debilis innititur. Nobiliori

operæ ideo non incumbunt iſti conuitiatores, quòd magnitudine cæpti territi, ſuarumque conſcij virium, etiam argumenti inopiâ laborant.

Statuam æquali per omnia pulchritudine nec ipſe Phidias fecerit: ſemper in aliquo ars peccat, ſi arduum ac grande opus aggreditur, & neceſſariæ culpæ ſolatium eſt, naturam, quæ vt doctior agendi regulas arti præſcribit, ſæpiſſimè errantem intueri. Nullus ſcriptor adeò inſons, vt apud ſeuerum iudicem omninò ſe poſſit abſoluere. Poſt tot annos adhuc citantur ad tribunal Homerus, atque Virgilius; Cicero patrono indiget, qui inanitatis accuſatum in optimam eloquentiæ famam aſſerat; Ennianas phraſes obiecit illi aliquis, nimiam in verbis mollitiem alter, numeroſque qui plus iuſto ad muſicam accederent. Ita fert humana conditio, vt quidquid à nobis fit, ſaltem ex parte reprehenſioni pateat; ſed abſurdius nihil, aut iniquius, quàm maligno calamo aliorum lapſus perſtringere, vt ſuprà errores poſiti videamur, qui tam ſolutè, tam proteruè arguimus. Stulti eſt, optimam meſſem damnare, quòd inter ſegetes, extrà agricolæ curam, inutiles aliquot plantæ eruperint: Genius ille,

qui non libenter bonis immoratur, & ad solatium suum errata quærit vt corrigat, muscis similis est, quæ non sanis partibus, sed putidis adhærent.

Quotquot hodie eruditi viri scribunt, eodem quo Achilles fato videntur geniti; suos enim Thersites habent, qui generosæ virtuti conuitiantur, verùm facili irâ plectendos, cùm ad hoc satis sit, vel pugno, si illo vti placuerit, vel contemptione quâ digni sunt, ineptè garrientes castigauisse.

Calumniam vocat Augustinus illam nominum impositionem quæ purissimis stellis adulterorum Deorum, furiosorumque crimina videtur impingere. Quid ad hanc contumeliam cœlum innocens? non curant sydera, inquit, quid de illis mentiantur Astrologi, quid schola vomat; constantissimè fulgent, & æquali semper motu exercent cursus suos. Maiori offensâ claris authoribus insultat inuidorum grex; ferantur tamen vt suus illos genius incitabit: magnam orbi iniuriam facient ista lumina, si ob rabularum impudentes querelas quiescant, ac lucere desierint.

Non omnium qui illic libros peruoluebant ea insania erat, vt vellent vetitis, aut inanibus

ſtudijs detineri, vel ex odio, ac dolore animi, in aliorum labores animaduertere; Ariſtotelem legebat vnus; alter diſcebat à Senecâ quàm ſit fœlix, etiam in aduerſis, ſapiens; quàm Deo dignus, qui in paupertatem, in dolores, in cupiditates humanas pugnat, & vincit. Sanctiorem Philoſophiam accipiebat à Chryſoſtomo Eccleſiaſtes quidam iunior, & eo magiſtro. Pauli genium induebat, vt Chriſtianæ veritatis ſecurior interpres eſſet, & in perditos mores vtiliùs inueheretur. Nec rationes tantum, aut acumina, ſed figuras ipſas quibus concutitur animus, quem argumenta vix mouerant, ſtudiosè colligebat, & ad Promethei ſimilitudinem, veluti cœlo admotus, ſacrum ignem rapiebat quo deinde frigidos auditores incenderet.

Ad hos, maximo gaudio affectus Gyges; Iſti libros norunt, inquit, cum quibus honeſtè, atque vtiliter amicitias contrahant: vtinam pari prudentiâ ac ſucceſſu cæteri ſtuderent, nec alios literatos haberemus, quàm qui ſapiunt!

Cùm hæc ille mente agitaret, librorum præfectus legentes admonuit, horam adeſſe quâ iubebatur egredi, & dimiſſis qui illuc ſe ſtudiorum causâ contuliſſent, bi-

bliothecæ (in craſtinum , eodem quo ſoleret modo reſerandæ) iungere fores. Ita ſtudentium labor finitus eſt, omneſque diſceſſere.

REGVLI.

VIrorum qui tum regia negotia curabant ſolertia fecerat, vt intrà Galliæ fines nullus ciuis publicam quietem laceſſeret; ſed à finitimis pericula imminebant: Circùm motus armorum, & ex aliquot Gallorum Principum defectione audacior hoſtis, Regem ipſum ad extremas vſque imperij vrbes acciuerat, vt animos ſuis adderet, exteris metum, propiore maieſtate. Hæc cùm agerentur, pauciſſimi tamen ex viris nobilibus ſponte ad Regia caſtra accedebant; nec pudebat expectare imperium, licet gloriæ ſtimulus (qui perrarò ab ingenuis ſtyrpibus abeſt) patriæque ipſius charitas non modica eſſent incitamenta ad maturandam profectionem. Multos voluptas; otium plures; non paucos detinebat in prouincijs aut rei familiaris cura, aut probroſus nobilitati timor.

Aliquos

Aliquos ex iſtis audiuerat Gyges expectari in vrbe ab amico, non procul ab illis ædibus in quibus ipſe ſibi domicilium collocarat; & vt feneſtræ innixus, aduentantes in equis conſpexit, ſumpſit annulum; mox facilè in illam domum, ad quam pergebant equites, admiſſus cum cæteris. Vt de ſalute omnium vtrimque multâ humanitate quæſitum eſt; & in triclinium amiciſſimi hoſpites ſucceſſere, plurimus de rebus ludicris ſermo fuit; tùm ad grauiora delapſis, ex temporum conditione, & regij exercitus non vnâ apud omnes famâ, de politicæ adminiſtrationis prudentiâ, fœlicitate, erroribus, ſuam quiſque ſententiam protulit: Eâ ratione obſideri vrbes ab otioſis, duci foſſas, muros euerti, fugari hoſtes, ridebat feſtiuiſſimus Gyges; & quàm ſecurè audaces ſunt nobiles iſti! inquiebat, quàm facilè remoto à periculis, de periculis loqui! fictitios hoſtes iſti non timent: O ſi veros non metuant! nam quis ſciat quid in bello futuri ſint qui bella forſitan niſi in triclinijs, non videre; & de vulneribus agunt, non tanquam milites, ſed vt medici, qui ad ſui Hypocratis formam commodiſſimè ictus declinantes, doctè tamen loquuntur, quàm graues corpori humano, & quàm altè recepti ſint?

Proh dedecus! iſti magnâ ex parte enſem

gerunt, vt nihil pro patriâ agant, nihil audeant, & fortitudinis imagine obuelent segnitiem suam. In ipsis Galliæ finibus minatur hostis; iam propè munimentis quibus tegimur, admouet ignes; diù, ac validè in nos paratus, despicit tumultuaria arma; seros milites; tyronesque, quos exercitatis subito consilio objicimus; vocat honor ad partium auxilium, Rex ipse in castris est, & quiescunt! Quid differunt à togatis militares isti, nisi quòd ad forum sunt inutiles, & ore minaci hostes, quos sibi ad arbitrium creant, prouocant quoque, & inclusi, regias cohortes disponunt, hortantur, promouent? lepidi duces, in quoscumque sumant arma, certissimi reportare incruentas victorias. Ita pictores conflant exercitus, præliorumque imagine telam implent, nihil à militibus metuentes, qui penicillo authore prodierunt, eodemque cadent, statim ac nouo labore in eadem telâ artifex ludere volet, & fecisse pœnitebit.

Quàm turpe ad tubam non moueri istos nobiles, qui ideò cæteros dignitate antecedunt, vt ex ipso honore, vbi res publica periclitatur, & Rex hominibus indiget, inuitentur ad obsequium! Plebis est, torpor iste, quæ non nisi coacta, aut receptis intrà viscera hostibus, commodat manus; & solùm præsto est, cum aut à

principe imperium inſtat, aut ab armis, iam penè circa focos rutilantibus, periculum.

Nouerat Gyges, nobilibus viris igneam eſſe indolem, nec amantem quietis: ideoque in venationem immodicè pronam, quòd ille labor quodam præliorum ſimulachro pugnaces animos oblectet, & in ferarum mortibus, (maximè ſi inſequi periculum fuit, & robore aut dolis diu vitam ſuam tutatæ ſunt) adumbret meliores victorias. Cur ergò, aiebat, vacant iſti? cùm liceat ferri in hoſtes, nullumque poſſint edendæ pugnæ theatrum inuenire patentius aut illuſtrius, quàm quod nunc exterorum audaciâ gallicæ virtuti excitatum eſt?

An fortè ex illis ſunt quos campeſtres Regulos vocant, & periculoſo honori præferunt, quod nullo diſcrimini patet, villaticum imperium? Certè nihil regno dulcius, ſi pacatum, aut ſaltem nulla in eo inſurgat poteſtas, quæ timeri digna ſit. Ruſticos habent pro ſubditis viri nobiles; In iſtâ agreſtium turbâ, vt audio, ſuâ purpurâ ſæpè conſpicui, adeò principes agunt, vt qui illos in pagis ſuis viderit, putet Reges eſſe, ità licenter poteſtate ſuâ vtuntur; ſibi ſolui tributa ab fortunis humilioribus imperant; minis, fuſte, ſeruulorum ſatellitio reluctantes quoſlibet coguntad opus; canes ſibi nutriri iubent,

vt qui vel currentem lepotem intueri non audet rusticus, illum tamen capiat domino suo.

Cum sic cogitaret Gyges, illique varia de bello loquerentur, (quippe illud ex historiâ nouerant; & pluribus sæculis mixti, pugnauerant aliquando sub Alexandro, Scipiones habuerant pro ducibus, Cæsari fuerant à consilijs) agrestis quidam derepentè in triclinium irrumpens, horrendo prorsus spectaculo omnium oculos in se conuertit. Immane vulnus caput acceperat, toto vultu proruentibus lachrymis mixtus cruor ita mutauerat speciem, vt vix posset agnosci qui acceperat iniuriam. Prementibus suspirijs anhelum pectus erat, vrgenteque dolore interclusa vox, ante stupentes poscentesque vnde illi hæc pernicies, per longum tempus nihil satis significans. Sacerdotem cui crederent, accepti vulneris religiosum testem secum duxerat rusticus, & vt consumpto illo impetu qui atrocissimis mœroribus ad primos adstantium contuitus verba intercidit, pacatiùs ingemere misero concessum est; antè dominum domus supplex, tremensque (nam dubitabat an vel læsus audiretur) in hos sermones prorupit.

Ecce me, filij tui miserabilem hostiam; cerne, vt ferro non pepercit impotens ira; neque solum

caput ſenſit quid fureret, intuere repetitis ictibus fractum corpus, liuore tumentes lacertos, & ſi nudum conſpici fas eſt, agnoſce quoque in humeris non diſparem inſaniam: heu me qui mortuo fratri nimiùm fidelis, dum vnicam eius gnatam quam mihi decedens reliquerat, non aliâ charitate apud me teneo quàm ſi illam genuiſſem, tot procellis locum dedi! Ne quære quid peccauerim, crimen meum, neptis, eadem futura mihi laus, ſi irritum volens teſtamentum parentis, eam alteri in ſponſam conceſſerim, quàm quem ille nuncupauit. Diu eſt quod ineptam adhuc matrimonio virginem filius tuus cubiculario ſuo tradi vult, qui iunior fuit illi à pedibus; non annui, fateor, ſed ſubmiſſè, ſed orans ne impari coniugio, quod & ipſa puella horrebat, nos afflictos vellet, læderet functos quibus religio debebatur. Nihil noſtræ preces, nihil familiæ luctus apud illum valuere; inuitam ab inuitis tulit; & quia iniuriæ haud ſatis patiens, inermis licet, veneram in vocantis auxilium, tanquam ſibi infenſum rebellemque, in cæterorum exemplar (vt ipſe retulit) qui talia auderent, ita me mulctauit filius tuus, vt in ipſos ſicarios, Numiniſque contemptores mitiùs à iudicibus decerneretur. Tu pater: aut filium imperio cohibe, ne vltrà ſic ſæuiat, aut in totum mori iube

quem ille omninò non trucidauit, lubens soluat, neque enim corpus placet, acceptâ iniuriâ, cui mederi vel solertior ars nequeat, iam ineptum operibns.

Auditis querelis, quæ priùs emicuerat extincta est in omnibus miseratio; dicebant enim ius nobilium esse, vt in obnoxios quosque rusticos omnia possent, nec nisi ex illorum arbitrio orbæ parentibus puellæ, quibus pinguior hæreditas, darentur in coniuges. In mercedem solui diutini famulatus eiusmodi matrimonia, nec gratiori spe conductos fideliter constanterque dominis adhærere, qui ad obsequium sumebantur: rusticis familiarem esse eam audaciam, vt iugum excutere velint; & tædio suæ sortis, dedignentur patientiam illam cui nati sunt. Meritò vulneratum qui id noluisset quod imperauerat dominus; & si quid in raptu iniurium legibus esset, crimen censeri illius qui neptem postulanti domino tam superbè negauerat. Rediret igitur in domum suam instructior, satis sibi concedi existimans, quod eiusmodi querelas aure placidâ excepisset vir nobilis, mendacijs vtique refertas, dignasque quas auersaretur ac fuste comprimeret.

Vera tamen esse ea omnia affirmabat sacerdos, petebatque virginem patruo reddi, vt ex-

parentum voto nuberet; vbi aptam viro, curiſque familiaribus præſtitiſſet ætas maturior.

Non is erat nobilium ſenſus, vt ad ſacerdotis monitionem vellent in ruſticum humanius agere; ſed dum ille luget, & ſuperbè amouetur à conſpectu, alibi meliùs fuſurus lachrymas ſuas, adoleſcens intrat cum epiſtolâ, quam vt domino tradidit, cæteri officioſè paululùm ſecedunt, vt ab illis remotior, ſuis codicillis liberiùs incumberet. Medios nondum abſoluerat, cùm percurrentis vultum inuaſit ſubitum incendium, & mox voce acriter ſublatâ; niſi in ruſticos auſteriùs agimus, inquit, tota ruit nobilium exiſtimatio, reuerentia, poteſtas. En agreſtium illorum nouum facinus, en quid auſi in alterum filium meum. Is verò contextus epiſtolæ erat.

Vt noueris, Optime pater, quàm proteruè in me peccare ruſtici ſoleant, diſce inconditæ temeritatis nouum auſum, & ex poſtremâ iniuriâ collige, quàm non leniter habendum ſit iſtud hominum genus vt in officio maneat. Agros qui nullius erant, ne abſque domino eſſent, iure nobilium tibi ſumpſeras, prohibueraſque ne inpoſterùm ruſticorum vllus in eos ſua pecora intromitteret: Per aliquot menſes obſequioſi, tandem mutato animo ad priſtinum morem, inconſulto me, rediere, eâ etiam fronte

vt dicerent te pagi tyrannum, te acerbissimum hostem, qui incolarum pecudes, quarum lacte nutriuntur, soluuntque annuatim durissimum vectigal, ab solo illo arceres, in quod ex veteri vsu, æquale ius est omninm. Nec verentur quas obtinuisti nuper à principe literas publicè calumniari, tanquam in commune damnum leuiterque concessæ sint. Omnia vitæ subsidia sibi eo diplomate eripi furiosè inclamant; teque mulctam magis à principe quàm ampliores agros meritum, qui fraude, emptoque regij consilij suffragio tam fœdè, tam audacter maiestatem luseris. Eâ insaniâ incitati, suos greges in tua pascua plurimi illorum deduxere, quibus seruorum meorũ manu validè amotis, iterùm rebellat rusticana contumacia. Hanc premere (in tantùm creuit) iam nequeo, cum maximè ad illorum questus sacerdotes accesserint, ob hoc maximè infesti, quòd (vt palàm queruntur) sub plebeio nomine, nobiles viri inuitis templorum rectoribus, decimarum redemptores ea sibi bona adscribant, quæ altaribus vota sunt; tu consule, tu iube, optime pater, quid fieri in tanto negotio oporteat. Si vi agendum est, & imperas, auxilia mihi dari à vicina nobilitate sedulus curabo, & in castigandis rusticis segnem non habebis filium tuum, vale.

Ad

Ad Epistolam indignabundi omnes dixerunt plecti debere rusticos; conuocandos ex amicis qui contumaciam illam comprimerent, opemque promisere. Quod vt audiuit Gyges. O Regulos! ait apud se, quàm in solenter concessis titulis abutimini! Ad hoc ergo styrpis honor vt agrestes pro mancipijs haberetis? vt periret, etiam apud subactos, coniugiorum arbitrium, quoties vestrorum aliquis sponsæ inhiat, quæ egentem, & sordido famulatu notissimum, ab infimâ sorte erigat in honestiorum imaginem? Non ea est Regis aduersus nobiles viros sæuitia, vt præscribat quem cuilibet generum velit, si opulentâ virgine notus est; Neque enim legitimè iussis coniugijs potest ipsa majestas illorum fortunas augere, quos ex seruitijs, aut ex charitate æstimat. Et hoc tamen audent isti! O affectuum humanorum haud ferendam tyrándem; Non bene coguntur matrimonia, quibus conciliandis ideo amor præficitur, vt læto successu excludant, quæ compulsis partibus familiaris est, maritalis vinculi pœnitentiam.

Communes agros tollitis! & vt solertiùs lateat iniquitas, sub emendicato diplomate sæuit in vulgus! An soli habitabitis super terram? an de vobis, non de ipso Deo dictum est domini est terra & plenitudo eius? O egregios vnitatis ama-

tores! ne vario incolarum iure terræ diſcretæ ſint, alienos fundos patrimonio veſtro iungitis. Pacis humanæ cultores certè eximios! ne mixtis hæreditatibus lites inſurgant aut odia, vt omnia veſtra ſint religiosè curatis; Alexandro ſimillimi, dicere ſæpiùs ſolito, ſe ideo bellum orbi indixiſſe, vt ſub vno Rege, iiſdemque legibus fœliciùs ageret. Et vos etiam quis non dicat illo principe beneficentiores? Etenim vt terrarum dominus fieret, nihil dabat; vos ſaltem, ne eiectos agreſtes, triſtes habeatis, aut querulos, comparatæ hæreditatis leue pretium ad arbitrium ſoluitis.

Hæc illo cogitante omnes ad promiſſum obſequium feſtinauere; ſi quid durum ageretur reuocandumque ad tribunal, mercenariorum teſtimonio ac iudicum cæco fauore, reiecturi in ruſticos.

EDACITAS CASTIGATA.

INterim, quia ſacrum tempus inſtabat, plurimi deſipiebant, & in nouas voluptates ineptiſſimè ſoluebantur. Aliqui in curribus, plures in equis, maior pars ad humiliorem inſaniam coacti, pedites ibant; & per vicos, vario laruarum ſpectaculo veſtiumque inſolentiâ, inſulſæ plebis admirationem, riſum, clamores excitabant.

Donec furor ille poneret, & pacatiùs per commotæ vrbis regiones viatores incederent, decreuit Charmion domi hærere, & eorum quæ viderat texere hiſtoriam; eâ ratione, vt magis curatio morũ eſſet, quàm geſtorũ narratio. Nam licet plurimi authores ſcripſiſſent de moribus, omnes tamen pridem decantati argumenti prolixas quæſtiones ſatis mœſtè tractauerant, & nullus eorum aduerterat, philoſophos lectori-

bus ſuis ad nimis ſeria oſcitantibus, nunquam prodeſſe faciliùs, aut efficaciùs poſſe, quàm ſi manente propoſito, veſte mutatâ, hiſtoricos agerent.

Redditâ mente, incœperant ciues modeſtiùs verſari; & indictis ieiunijs, atque oratorum qui cœleſtes minas intonabant ſacris vocibus, laruæ & audaciora quæque ſcelera palàm ceſſerant; cùm ſolito more Charmion, viſurus quid in priuato homines agerent, domo ſuâ digreditur. Non multùm proceſſerat, cùm ad diuitis ædes, quæ fortè patebant, iam ſuſpicioſum compulit carnium odor. Plures ex amicis vir ille ad prandium vocauerat, & quia non omnes ita pietatem abiecerant, vt vetitis cibis vellent ſibi propitij Numinis furorem excitare, curauerat prudens conuiuator, vt inter damnatas epulas intermiſti piſces modeſtioribus viris apponerentur; & ita ad arbitrium quiſque ſumeret quod videretur commodius, intactis quæ aut guſtus horrebat, aut improbabat Religio.

Ad immanis licentiæ conſpectum ſtupuerat noſter Gyges, nec ſatis credebat corruptiſſimi hominis impudentiam, qui conſcientias laxiores eiuſmodi cibis ad ſcelus prouocabat; cùm flagitioſas ſubitò(ne quid caloris vel leui cunctatione perderent) epulas circundant, premunt-

Digitized by Google

que carnarij. Neque de more christiano inuocatus Deus, antequam ventres pascerentur; precis loco, risus fuit; frustrà importunissimis clamoribus concionatores raucos fieri, qui cæteros mortales vellent abstinere à carnibus, ne soli pituitâ & ciborum, quos esse noxios toties monuerant medici, malâ coctione laborarent. Sed cachinnum conspescuit subitus omnium pauor, & maximè illius, qui Religionem eâ ciborum ambiguitate traduxerat, non expectata consternatio. Quippe dum effrenatiùs loquuntur, & ex primo famis impetu concitatiores, tangere vetita properant, voce, manu, pedibus etiam, Charmion omnia turbat. Mixtis ita confusè epulis, iam inutilem & condimentorum vario colore deformatam, subitâ diligentiâ conuiuæ mensam deserunt; improuisoque tumultu ita in omnibus fames perit, vt ciborum, qui promiscuè turpiterque in ipsis etiam sedilibus iacebant, non meminissent. Vnde illa tempestas nemo sciebat; diuinitùs tamen immissam dicebant qui Religione tenebantur; & dum lances, hac, illac dispersas, iactatasque, aut fractas circùm lagenas attoniti serui colligunt, ieiunare interim, tremere discit iam pallida voracitas.

Ne quid de illâ re vulgaretur præceperant famulis domini, sed imperio factum est difficilius.

ſilentium. Ipſo die per totam ciuitatem rumor increbuit, cœleſti manu illis in ædibus turbatos qui vetitis vti non timuerant. Inde vulgi in ipſos magiſtratus indignatio, quòd ſinerent laniones eiuſmodi gulæ irritamenta ita audacter, ita publicè exponere, cauponeſque adeò impunè prohibitis ferculis onerare menſas, quoties licita molliſſimorum hominum palatus faſtidiebat, vt nulla penè apud Chriſtianos temporum diſtinctio haberetur.

Neque minùs peccare medicos aiebant, qui ne artem ſuam nimiâ ſeueritate proſcriberent, nobilium faucibus grati, illud omne quod intempeſtiuè gula optabat, ſtatim ac ieiunijs dicati dies incœperant, nullo penè ægritudinum aut perſonarum delectu, fatebantur laboranti ſtomacho per neceſſarium eſſe. Ad hæc accedebat ſacerdotum facilitas, moſque peſſimus, vt ipſo qui cinerum dicitur die, antequam quid nocuiſſet abſtinentia, ex ſolâ piſcium, quos nondùm aut mare aut ſtagna dederant, nauſeâ, plus libertatis ad edendas carnes, quàm cineris petentibus concederent.

Si vel leuiter turbabatur quies, aut modicam tuſſim excitabat ſaliua frequentior, ſtatim piſces in culpâ, ſi pallorem, ſi macie confectos vultus oſtenderat ſpeculum, ſi caput errabat,

deuouebantur omnium malorum causa cibi; & vocatus illicò medicus testabatur exleges esse, qui sic deficerent, vt vrbanissimo testimonio tota comedonum niteretur de edendis carnibus facultas, ipsorumque Theologorum, qui nimis creduli omnium propè votis annuebant, officiosa conscientia.

Aliorum tamen qui effræni omnem disciplinam soluerant, audacia fecerat; vt optimi illi haberentur qui damnari absque prælatorum licentiâ noluerant. Chartam enim ostendisse quâ pinguis mensa simulatæ ægritudini prohibitas epulas ministraret, maximum pietatis argumentum; & absque scandalo temnere Ecclesiam putabatur modestissimum culpæ genus, cui etiam deberetur, vt singulis virtutibus, sua laus.

Intereà haud silebant concionatores, vt vel finem faceret pessimorum hominum libertas, vel saltem publicè verberata erubesceret; & cùm perturbati conuiuij rumor suspensam adhuc ciuitatem teneret, factum est vt ex sacris oratoribus vnus, presente ipso Charmione sic in carnarios loqueretur.

Ecclesiæ, an hæresi, nomen dederitis, dicite, ô abiectissimi mortalium: vsquequo claudicatis in duas partes? ad altare Catholicos esse

quid iuuat, si inter adipes, mox vt plebi Christianæ imperatur abstinentia, cum hostibus censemini? Inuenistis, ô carnium voratores, quomodo ore sacrilegi esse possitis, etiamsi taceatis. Ergò frustrà iusserit Deus, vos legibus, vos matri obsequentes esse, nisi ventri placuerit? Ergo saluti obstabit fastidiens gula, & ipso cœlestium amore sagina potentior? venenatas carnes quis edat, si sciat breuissimæ voluptatis certissimam pœnam, funus? quidquid prohibente Ecclesiâ in corporis solatia deglutitis, mortiferum est.

Porcos intueri in Romanorum vexillis aliquando noluerunt Iudæi, quod putarent se non satis prohibitas escas odisse, si quod ori concessum non erat, oculi conspicerent: O Gens ad Christianorum dedecus plusquam imperatum fuerat, sobria! non ipsas tantummodò carnes auersata es: ne vel suâ imagine religiosa corpora polluerent, etiam picturas horruisti. Sed discere à Iudæis vetitorum abstinentiam nimis vobis gloriosum, O helluones: doctores habete canes ipsos. Captâ prædâ, vrgēte stomacho, fixis etiam ipsâ in carne dentibus, temperantes sunt si ieiunos esse suus dominus iubeat; vestros docete ventres illam philosophiam, quæ arte, & imperio, esurientibus belluis tam altè infunditur:

non

non pudet humanas mentes quæ regendis corporibus natæ ſunt ,à brutis ſuperari?

Quàm vilibus, ſed & quàm tetris ſæpiſſimè epulis, quàmque parcè auarus vtitur, vt quod ſibi ſubtrahit miſer, in ſuos aceruos tranſeat, & inanitate ſtomachi fiat fortuna tumidior. Pallida vigilijs ora, & ex iugi inediâ attonitos, patentesque, pluſquam natura voluit, oculos ſi lubet intuemini. Placet volenti fames ſua; placet horridior victus; neque curæ eſt, quàm iniucundum ſui ſpectaculum orbi exhibeat, dummodò auro accedat aurum, & ad comparatas, ſed intactas opes, ſtultiſſimè exultet, ſibi crudelis, etiam dum ſibi obſequitur, pecuniarum cupiditas. Tum ad Eccleſiam verſus concionator: quàm vilis es, inquiebat ille, quàm deſpecta apud tuos, ô Eccleſia! quid te ſponſam domini tui, quid te quoque matrem noſtram, toties iteratis ſermonibus iactitas? quod vitijs vltrò concedimus, hoc tibi negamus Chriſtiani: Etenim iucundioribus cibis abſtinere, inuiſis nutriri, ſi auaritia iubet, & vtile, & dulce eſt: arduum non modò ſi imperas, ſed iniquum, & ad tyrannidem propemodum accedens ſæuitia.

Verùm quouſque, ô certè non amplius Domini cultores, ſed abdominis; quouſque pinguedini magis quàm Deo, quàm veſtræ ſaluti

ſtudebitis?Nunquam legiſtis apud Cyprianum, in proprio adipe frixæ libidines bullient, & inter ſartagines flammeas miſerabilia corpora cremabuntur? Sed hæc apud vos nulla ſunt: ſtupidas, ac propè carneas mentes non mouet malum imminens. Ergo ad libitum prohibita vobis edite; talibus vixiſſe, etiam ſuo modo proderit; Nam & vos ad libidinem vegetiores vtique facient, & athletis illis edacibus, certiſſimo fato, mox vt paſti fuerint, interituris, per omnia ſimillimos, qui ſaginantur in pœnam vt cariùs pereant.

Cum his quoque addidiſſet ille Eccleſiaſtes ad terrorem auditorum, quam retulimus de ſubuerſo conuiuio hiſtoriam, multùm gaudebat vtiliſſimæ tempeſtatis author Gyges; & modico riſu perſtrictus ita ſecum loquebatur. O Annulum! quod te pretium æquabit? ſi diu ita fœlix ero, per te quot bona non faciam?

Sed vt licentia illa, quæ diuitum propè omnium eſſe incœperat, efficientiùs compeſceretur, non ſatis fuit in eam ſacros oratores inuehi, nec vnius exempli, de quo & plurimi dubitabant, ad id ſufficiebat tota vrbe ſparſus rumor. Nouo igitur ingenio Charmion cogitauit, antequam ieiunijs dicata tempora effluxiſſent, tot diuitum menſas afflictare, vt nemo deinceps

quod edere fas non erat, quietè comederet.

Cucurbitas syluestres quas Colocynthides vocant, vili pecuniâ comparatas, in minutissimas partes ita pulverauit, vt contritis aspersa leui manu esculenta sic delicatis faucibus acerbissima fierent, vt non amitterent colorem. Hac arte non semel diuitum multi à prohibitis epulis abstinuere, & primùm, quòd nescirent vnde tanta illa ferculorum amarities, coquis irati, mox vt didicere, plurium qui similes mensas struxissent, eam calamitatem fuisse, ad sobrietatem compulsi sunt. Religiosam abstinentiam maximè suadebat, quòd illam ciborum iniuriam apud verè ægrotos non aduerterant, quasi hominum status, edendique varias causas distinguente prouidentià.

Iucundissimum quoque illud fuit, quòd ad Matronæ cuiusdam conspectum, quæ concessos ab Ecclesiâ cibos auersata, ne piscium vsu vultus caderet, solebat illicitis vti, assam perdicem ita momento fœdauit, vt vermibus scatere videretur. Testudinis musicæ chordas aliquot secum tulerat, sed in frusta consultò ita sectas, vt quælibet pars vermiculorum mensuram non excederet. Has in fumantem auem, antequam quid de illâ detraxisset mulier, plenâ manu iacit Charmion, & quasi animam calor daret, illicò

cœpere moueri, ac putidæ carnis in cultiſſimâ menſâ exhibere ſpectaculum. Ad ſubitam mutationem horruit illa, neque qui aderant ſerui leniùs concuſſi ſunt, mox perdice damnatâ, mulieris iuſſu admiſſi canes, qui proiectam comederent.

His omnibus effectum eſt, vt qui ventri nefariè indulgebant, deinceps modeſtioribus epulis, quoties iubebat Eccleſia, Catholicè veſcerentur. Sed & oppugnatæ veritatis præſidium fuit illa Charmionis in tot menſas, quæ per vrbem irreligiosè peccauerant, inſultatio. Multi enim tunc temporis haud credebant aliquos eſſe ſpiritus qui extrà carnis huius commercium nobiliorem vitam agerent, eſſentque quolibet elemento ſubtiliores. Angelos toties hominibus apparuiſſe, ac eorum ductu tot victorias atque Regiones obtinuiſſe Iudæos, fruſtrà referebat diuinus codex: bonas mentes, aut Regnanti Deo aſſidere, aut in certiſſimum ſubſidium mortalibus mitti: Dæmones quoque exiſtere, qui virtuti inſidiarentur; &, vel prædam quæſituri, vel ad tempeſtatum inſaniam collecturi nubes, per aera diſcurrerent, donec æterno carcere incluſis omninò adimeret Deus illam quæ in viuentium exercitationem iuſtiſſimè conceſſa eſt, nocendi facultatem.

Dogma hoc tot euentis, tot rationibus firmatum, mera fabula à plerisque habebatur; nec apud fatuos ipsi Æthnici, quorum tamen erant reuerentiores, authoritatem inuenerant. Nam quid notius inter philosophos quàm cœlestibus orbibus intelligentias præfici, spiritus esse qui Regnis, qui ciuitatibus præsunt; qui etiam priuatorum curam suscipientes ad virtutem capessendam dant animos, vires, & aliàs incautis subeunda pericula, suâ luce, suo præsidio amouent? Talis erat Socratis ille genius qui nutantem & incertum à noxijs solitus erat auertere, ne quid ageret quod Socrati exprobrare vel inimicissimus posset. Et si de nefarijs spiritibus etiam agitur, quotquot historici de rebus Romanis scripsere, spectri illius meminerunt, qui Bruto iam suis partibus desperanti, petentique quis esset, respondit, ego sum tuus malus Genius. His adde, tot sæculis tripodes loquutos; statuas quoque, quasi ipsæ metuerent, in proximæ cladis præsagium subito sudore manantes, & quidquid ludente Dæmone, dum adhuc vigeret superstitio, Græcia vidit, aut Roma mirata est. Hæc omnia fieri nisi spirituum ministerio haud certè potuere, qui muto lapidi sermonis imitationes addere, eâ quæ illis nota est industriâ, ad arbitrium possunt, & ad mortalium

ſtuporem, quoties lubet, reddere elementa vocalia.

Virtus illa quâ magnes ferrum allicit, ſimulque tactum cogit, ſi motum facilem præſtiterit ſubiectus cardo, eandem Cœli partem quærere, inuentamque conſtantiſſimè intueri; illa, inquam virtus, cùm noſtros omninò ſenſus fugiat, creditur tamen, & ignotæ cauſæ non minor apud nos fides eſt, quàm effectus illius, quem neſcire haud poteſt quiſquis efficta ad magnetis leges ſolaria perſpexit. Eſto, ſpiritus illi non videantur quos tamen credi Religio imperat; tanta ab illis acta ſunt, fiuntque quotidie quæ ſuprà corporeæ ſubſtantiæ vires eminent, vt angelos, latentes licet, ſua virtus prodiderit. Nam vnde illa, quæſo, ſaxorum articulata vox, toties audita quoties oracula cecinerunt? & vnde in arreptitijs illa facultas pluribus linguis eruditè loqui, quas nunquam didicere? Rudes fœminas, pueros græcè fari, cùm Græciam eſſe ſæpè nec norint, certiſſimum eſt argumentum, præter humanos ſpiritus, alias dari mentes, quæ non ad vitam quidem, ſed ad potentiæ ſpectaculum, in corpus aliquod delapſæ, illud regunt; eaque organa non tumultuosè, ſed conſultò mouent, quibus ſermo efficitur; vt quidquid velit Angelus, omnibus linguis, ipsâ ignorante animâ

quæ naturaliter corpori inserta est, distictè pronuncient.

Error hic quo negabatur alios esse spiritus quàm qui carni immersi sunt, inde processerat, quòd qui se totos corpori dederant, in brutorum modum nihil caperent præter id quod acceperant à sensibus. Vt stultissima opinio exploderetur, effecit noster Gyges, incogitans licet, & longè alia meditatus, quàm vt illam de spiritibus veritatem assereret. Nam quia inuisus tanta varijs in locis patrauerat, omnes vno ore fassi sunt, aliquos sine dubio spiritus dari, qui humanæ probitatis, vt & nequitiæ testes, Deo iubente, bonis sæpissimè fauerent, & in sceleratos sæuirent pro merito.

DIONYSIA.

NOn tantùm aere circumsepti viuimus, sed & illum spiramus omnes; neque tamen maior pars hominum satis nouit quod perenni internorum motu, in caloris leuamentum non plus exturbat, quàm trahit: Nam quanti sunt qui de his, quorum etiam vsu vita subsistit, philosophantur? Nihil aere fortius, debilius nihil; montes concutit si irascitur, & totas aliquando vrbes subuertit, cùm tamen vel muscis volantibus cedat ipse, & in omnes formas, prout locus coegerit, patiatur se effingi. Talis propemodùm Gallus: si de bello quidem agitur, nulla gens illâ natione acrior; nam quis ad furentis Galli impetus non pertimescat? si de moribus, vix in orbe aliquem populum inuenias qui faciliùs, vbi cum exteris mixtus est, peregrinæ improbitati consentiat. Ille inquam vrbium domitor,

domitor, mox vt ab armis quieuit, & in otia delapsus est, quidquid vis, efficitur.

Inter Germanos & Gallos noua fœdera intercesserant, nec quid vtrimque prætermittebatur, quo ille nodus strictiùs fideliúsque coalesceret. Aulam impleuerant Germani, & frequenti consortio, non Francorum tantummodò vestes magna ex parte corruperant, sed & suam quoque sobriæ genti dederant sitim: illisque authoribus, apud nobiles Gallos magno applausu recepta erat opinio, Heroas vino non minùs quã virtutibus effici, aut nobiliũ armorũ fœlicitate. Ex illis qui cum Germano legato venerant, vnus erat quem ab haustu, & vrceis vocabant Biberium. Nunquam ad satietatem perpotasse fama erat, & bibacissimo cuique ita metuendum, vt nemo mente illæsa posset ad tot sanitates prouocanti, ex æquo respondere. Dolium dixisses qui tot scyphos, tot amphoras capiebat.

Ineptam bibuli hominis gloriam meditabatur Charmion, cùm duo iuuenes, quos ad eumdem dominum pertinere indicabat vnus vestium color, per vrbem incedenti occurrerunt. Amplissimas lagenas præcipuo vino graues dextrâ gestabant, sinistrâ hederam: & quasi nihil vrgeret, pleno gradu ambulantes, ad obuia quæque, de more seruorum, spectatores otiosi,

etiam inter ſe fabulabantur: ſed exhauſtus curſu alius ac ſudore madens, qui ſeros accelerare iuſſus fuerat, mox vt ab illis audiri potuit, intercißis multo anhelitu clamoribus, manuumque iactatione cunctantes increpans, ſimul monebat, dudum à domino expectari, nec impunè abituros.

Hæc cum audiuiſſet Charmion, ſubito cõſilio in obſcuram porticum, quæ tum fortè obiecta eſt, ad modicum tempus ſeceſſit, vt aptato ſecretè annulo, ſimul ac egrederetur, extrà conſpectum fieret. Mox adoleſcentes, ipſe ardentior, concitato greſſu adipiſcitur, & vnà cum illis domum ſubit, in quâ dicebatur minax dominus de ſeruorum morâ queri. Plures illic menſæ aſſidentes de famoſiſſimis vinis ambitiosè loquebantur; & ad noui meri, quod nuper ab extremâ Galliâ, vbi vitis generoſior, allatũ fuerat, celebre nomẽ, duos ex ſeruulis miſerant qui de œnopolâ emptum feſtinanter deferrent, ſimulque hederam, nam placebat in ſolutiores delicias celebrare Dionyſia. Multarum virium erat vinum illud, & mox vt communi potatorum ſuffragio probatum eſt, detracto pileo ſinguli ſibi virentem coronam impoſuerunt, omneſque vnà, exundantes penè ſcyphos ſublimi manu tenentes, hymnum Baccho cecinere.

Quid ! aiebat Charmion, an me mea fallit acies? non ex vulgo isti sunt; licet ensem posuerint, nobiles tamen arguit vestium cultus, & maximè famulorum frequentia : ô sordes ! qui egregiâ styrpe editi sunt, in id opprobrium patiuntur se deuolui; & quasi non sufficeret vitijs illis laborare, quæ dignitatem aliquam præferunt, etiam turpiter peccant ! Sic ingurgitari vinis ingenuos quis ferat? ac vt fiat sitis ardentior, saltiusculis illam per tot horas prouocare, quam tamen benè extingui, cum merso stomacho corpus simul & ratio nutant, penè non sustinent.

Quis ex Gallis Germanos fecit? vah ! tam modico tempore discipuli, iam suos magistros æquant ! iam temperantia apud illos sic viluit, vt cùm temulentos aliquis petet ad colloquium, non pudebit responderi à seruis, quod nullâ famæ iniuriâ in iustissimam excusationem aiunt passim à Belgis vsurpari; à potatione recens est adhuc dominus meus, stertit in lecto; abi rediturus ad vesperam, commodum enim non habebis donec ebrietatem prolixior somnus excusserit.

Quid tandem Gallus erit, si fœderatarum gentium omnia vitia eâ facilitate suscipiat? Iam plurimi quòd cum Italis mexti sunt, nihil penè sin-

cerum loquuntur; quidquid in vrbanitatis, aut amicitiæ ſpeciem proferunt, non immeritò dixeris aut tricas, aut ambages. In promiſſis verboſi, poſtquam ſimplicioribus ſpem fecere, tandem contemptos deſtituunt; tota illorum prudentia, cæteris nox eſt; & licet fulgorem ſuum habeant, non videntur tamen, adeò radij illorum cum tenebris conſentiunt. Binos vultus habent viri iſti, vt ille ex fabulis Ianus; vno propitij, altero quem non intueris, ſæpè truces, vt prorſus neſcias cùm tibi magis arriſerint, plus ne ab amicitiâ ſperandum ſit, quàm ab odio timendum. Ab Italis quoque venit ad nos ille luxus, qui in domeſticâ ſupellectile, in aulæis, in picturis etiam ac ſignis, quibus ab nomine artificis, aut ab ipſâ ætate pretium eſt, tot pepecunias quæ creditoribus debentur, ſtultiſſimè ac iniquiſſimè effundit. Reſtabat vt à Germanis diſceremus quàm ſit capax vini humanum corpus, & quot ſanitates vna bibentis ſanitas abſque damno ferre queat.

Interim potabant voluptarij homines, & vnus illorum, qui medicæ diſputationi aliquando interfuerat, retulit ſe tum multa didiciſſe, quæ oſtenderent ineptiſſimum fuiſſe Pyndarum, cui fons ſuus Hippocrene adeò placuit, vt inde frigidus Poeta, nec ſuâ lauro dignus, aquam opti-

mam caneret; Medicos pene haud necessarios esse, vbi vinum admitteretur; & meritò Bacchum huius artis peritissimum dici, quòd vinum sit omnibus morbis, quibus afflictatur mortalium vita, singulare remedium. Deinde affirmabat vtiliter dari nascentibus, cùm nihil sit quod pituitã, quâ scatet infantium ætas, magis attenuet, incidat, coquat. Iuuentutem illo optimè vti ne robur caderet; senes in illâ frigiditatis atque cruditatum necessitate, quæ vltimæ ætati adueniunt, non impunè quod illis superest temporis ducturos, si vinum negligant. Illud quoque non tantùm ad fugandas curas pernecessarium esse, sed & ad illos spiritus arcendos, qui melancholicis atra consilia subijciunt: venenis esse antidotum, balsamum vulneribus; paralyticis suos neruos restituere; lethargicis excutere soporem; eodemque adiutore effici, vt apoplectici excitentur & spirent, Epiplептici conquiescant. Nam pestem vino amoueri, exsiccari catharros, notius esse quàm opus sit vt referat.

His auditis, alter qui historiæ magis quàm medicæ arti studuerat, ne vini patrocinium deseruisse crederetur, retulit de Alexandro. Magni cognomen meruisse, non quòd Asiam suis armis obtinuisset, sed quòd vina amabat; & prolixus

conuiuator, etiam ad ſcyphorum pugnam aliquando prouocabat ſubditos, iucundiſſimo bello ita deditus, vt multorum funera, qui nimio vino interierant, ab eiuſmodi voluptate Principem non auerterent. Antonio, qui ſuis poculis famoſus fortunam quoque ſuam bibit, addebat & Catonem, cui non ſemel in anno placebat procurata ebrietas, vt laſſatos ſerijs animos exhilararet, & ita vtiliſſimam imperio ſanitatem tueretur.

Politiæ inſuper ignaros fuiſſe aiebat Principes illos, qui in vltionem homicidij totâ Ægipto vineas ſuſtulerant, ne plebs quæ vino peccauerat, deinceps ebrietate fureret; optimos enim ciues eos eſſe qui potu ſi fortè aliquid à Principe nocuit, iram mergunt, & ex vini genio ita veritatem loqui conſueuere, vt notiſſimo prouerbio locum dederint. Meritò ſuſpectos eſſe qui totâ die ſapiunt, & à potantium hilaritate nimiùm auerſi, triſtes ſæpiſſimè cogitant quibus machinis, quâ vi imperia moueantur, vt publicâ pace excuſsâ, in illo tumultu priuatis fortunis melius ſit: Denique nihil optimo vino iure præferri; & quia ſe moriturum ſciebat, nolle ſe dulciori fato occumbere quàm quod Principis cuiuſdam fuerat, qui damnatus ab alio, conceſsâ de genere mortis optione, vouit in aromatici vini dolio

vitam extingui, vt acerbitatem casus leniret naufragij suauitas.

Quia hæc omninò insulsa non erant & aliquis literarum odor sermonum licentiam temperabat, à risu Charmion non abstinuit, sed & cogitabat. Quid istis profuit studuisse? frustrà riuos argenteos fontes emittunt, si in cloacam præcipitant. Quidquid literarum isti didicerunt, inter pocula fœdatur. Ex floribus mella conficiunt apes, venena aranei; quod isti bibuli in suam perniciem vertunt, candidioribus ingenijs ad formandos mores multùm esset.

Plurimis morbis vinum mederi quis negat? Sed quid stultius quàm si vel vtiliorum intemperanti vsu naturam ipsam cogas ijs te interimere quæ sobriè hausta profuissent? quid infœlicius quam ægrorum remedijs ea labi corpora, quibus vires non parcè sufficiebat ipsa ætas, ac elementorum sub optimo cœlo optimum fœdus? Vinum sumere cùm iubetur à medicis, sapientia est; nec in totum etiam ea voluptas prohibetur, si cum illâ ratio virtutesque consentiant. Verùm eâ hodie insaniâ bibunt perditissimi ganeones, vt sæpiùs mersa, tandem omninò hebescant, cadantque hominum ingenia, & plures à vino morbi quotidie creentur quàm leuare idem possit. Multorum tortor vinum, multo-

rum funus; podagricis dolore magis quàm delicijs notum, non raró desperationem fecit, frequentissimè pœnitentiam.

Quid autem iste in sui vini prædicationem de Alexandro mentitur? Pessimum nomen habet apud historicos Princeps ille, quòd vino semel, & iterùm victus, ea fecit quæ lachrimas ab ipso extorquerent, postquam sui compos vir militaris, ad mortem amicorum quos illa ebrietas tulerat, doluit, & erubuit. Cæterùm, Alexander erat, cùm inter hostium tela impauidus ducem simul agebat & militem, cùm à voluptate abstinebat, non cùm biberet: & quia in illud probrum aliquando lapsus est, dubitauit historia, an magni cognomen mereretur, qui animis ingentibus, qui clementiâ ac fœlicitate cæteros Principes vicerat, tantæque fuit castitatis, vt pulcherrimas virgines, quas iure victoris tanquam suas alius tulisset, ne formâ earum caperetur, sæpè nollet intueri. Generosissimo Principi, atque inter æthnicos continentissimo, ita nocuit illa ebrietas, vt efficeret, ne apud authores qui de illo scripsere, totum Alexandrum haberemus.

Nimio vino Catonem suam maculasse sapientiam, haud verum est; sed adeò rarum Catoni bibere, vt etiam cùm ex medicorum præscripto paulò

paulò largiùs potaret, historici notarent. Neque putandum est vino deditos, reuerentiores Regibus esse, cùm nulla sit maior audacia quàm quæ Baccho inspirante rapit arma, & sæpè à vino initium sumpserint illi tumultus, quibus tot Principes destituti sunt, aut cæsi.

Rationis opus est obsequium illud quod Regibus defertur à subditis. Vbi prudentia deficit, frigidis illius consilijs, securisque vt plurimùm succedit noxius calor, qui si vino quoque augescat, furiosam plebem, ac suis ignibus cæcam, non sinit Maiestatem reuereri aut futura prospicere.

Sed ô quàm falsè, & quàm nefariè dixit iste vir, optare se abiectissimi Principis sordidum interitum! Morientis nulla voluptas est, nisi quæ à virtute ortum habet; Exeuntem nullus liquor iuuat, nisi lachrymæ. Quàm diuersa loquetur ebriosus iste, cùm extremis temporibus vicino, vina sua in memoriam venient; hymni illi, quos vix patientia Christiana ferat, etiam si ab æthnicis canerentur: sic dies effluunt, sic noctes?

Charmionis meditationem turbauit impurissimorum hominum, quibus iam sua ebrietas salaces stimulos fecerat, obscœnus sermo. Sine Baccho frigidam esse Venerem dixit aliquis;

alter ſubtiliùs, ac fortiùs: abſque illo libidinem monſtrum haberi, & propè ad fidem non eſſe, ſi quis dicat ignominijs patuiſſe abſtemium. Iſti qui tot vinis madidi, ſitis imitatione ad promptiora pocula vrgebant feſtinantium famulorum diligentiam, citò in ſpurciſſima prolapſi ſunt.

Suos vnus amores narrabat, vt quàm fœliciter redamatus, ad optata perueniſſet, cæteri ſcirent; & abiectâ ſilentij fide illud omne effutiebat, quod vt taceret conſtantiùs, toties Numine inuocato, ſe perditum voluerat, ſi vel animi perfidiâ, vel ſermonis leuitate aliquid de turpiſſimo ſecreto excideret. Alter fingebat ſe feciſſe quod ſolùm in votis fuerat; & in palmam obſcœnitatis, plures volebant ea de ſe credi ſcelera quibus nec fortuna fauere toties ſolet, nec penè humani corporis vires ſufficiunt.

Digitized by Google

RELIGIO VINDICATA.

HOs cum pati ampliùs non poſſet Charmion, ob verborum ſpurcitias, in alterum conclaue, vnde rumor audiebatur, ſe contulit. Alii erant eo ludo implicati in quo temeritas & caſus, non ratio, aut conſilium valet. Ne verò de ſolâ temporis, aut pietatis iacturâ ageretur, ingentes pecuniæ iacebant in menſâ, ad ſpem metumque ludentium. Pallere vultus aut incitari, commune omnibus, quoties fortuna tacitis votis aderat, aut videbatur recedere.

Incogitantes nautas fluctu rapiente in oceanum deuolui, & mox eodem referente, ſuo reſtitui nauigio, aliquando vidimus; ſed quod in pelago rarum, hoc in ludo frequentiſſimum erat, nam ſubito alearum iactu fœlicitati erep-

tos, rursùs in opulentiam referebat casus, & eâ varietate ludentium statum quassabat alternata sors, vt nemo diù ad comparatas pecunias lætaretur, aut ad perditas deficeret.

Quantò dulciùs, aiebat Charmion, concessis â Deo opibus isti fruerentur, quàm trepidè sperant, & vt alienis facultatibus augeantur, suas exponunt, quas si tandem, vt fit sæpissimè, ludus exhauserit, frustrà dignitates à patribus expectabunt filij, matrimonia gnatæ! Quis hic alearum furor, vt homo, cui sua constant, egestatem quam tantopere reformidat, pluries in die experiri sustineat, & vt leui spe reficiatur incertus animus, toties pauere & irasci?

Ad breue spectaculum metheora effingit natura, fluxos in aere ignes, coronas, arcus, solesque mox vt admirationem sui fecerint, interituros: breuiora ludus ostendit, fortunas momento sublimes, momento deiectas, quæ vt inuidiam cupidis fecere, mox illos ad risum detorquent, aut, si humani sunt, ad miserationem.

Aleatoribus ita perierat ratio, vt ista non aduerterent. Dum sic ludo incumbunt, contigit vt vnus illorum eâ die cæteris infœlicior ingentem pecuniæ vim amitteret, quo factum

est vt ipsi Deo iratus, non deieraret tantummodò, sed horrendâ impietate, inauditis ad id vsque tempus sermonibus, notas blasphemias cumularet. Ad scelestas hominis voces nihil primò Charmion, nisi se cruce signare, mirarique, quòd adstantium nullus furentem animum reuocaret ad Numinis reuerentiam; moneretque coutumacem, nisi silentio premeret diros animi motus, se protinùs aleas proiecturum in ignem, ne impietatis conscij haberentur quibus ad tam nefarium scelus non defecisset patientia, aut domus ipsa repentino casu ruens, ludentes contereret.

Quo fræno teneatur iacturæ impatiens animus? quid non audeat, vbi se destitutam sentit à fortunâ, rabida impietas? Phreneticus ille tam acerbè, tam constanter in Deum iniuriosus fuit, vt pauere inciperent qui aderant; sed duplicatus derepentè terror, cùm Gyges non visus mensam sic leuiter mouit, vt tremere ipsa, & aliquid videretur minari acerbius. Verùm illo motu cessante, perditum hominem ad nouas execrationes compulit infœlicissimus ludendi ardor, quas vt iterùm Gyges compesceret, denuò mensam sed fortiùs, ita concussit, vt ex pauore, vix collectis quæ prostabant pecunijs, omnes vno consilio fugerent.

Relicto deinde ſcelerato illo, cuius voces vel ipſa ligna horruerant, agitauerunt cæteri an res deferretur ad iudicem. In eâ quæſtione haud idem omnium ſenſus. Aliqui dicebant Religionem ſummoperè lædi, ſi ab illâ accuſatione abſtinerent: iam per Gallias illud ſcelus non vulgare tantùm eſſe, vbi deterior ludus turbatas obſtinato damno mentes ad impia impelleret, ſed & à frigidis ſæpiſſimè vſurpari, qui nullâ iacturà prouocati, aut triſtes, verùm famam eâ inſaniâ quæſituri, noua conuitia publicè fundebant in Deum, non ferenda mancipijs: iniquiſſimâ opinione iuuenes ita corrumpi, vt inueniendis eiuſmodi contumelijs ingenia ſponte laborarent, & ille ſubtilior haberetur, qui in Deum peruicaciâ, contemptu, inuſitatis iniurijs eſſet atrocior. Timendum ne Regno iſta ferenti aliquid accideret triſte; Cœleſtem iram quæ tot annos non audienti ſimilis à ſupplicijs abſtinuerat, tandem poſſe laſſari; & ſæpè effundi in Principes, qui ſe ſatis fœliciter regnare exiſtimant, ſi deſpecto à ſubditis ſummo Deo, ipſi reuerenter habeantur, & quodcumque in mentem venerit, ad arbitrium faciant.

Probata quidem omnibus quæ de atrocitate ſceleris dicebantur, & de Numinis irâ: ſed inclytis parentibus erat genitus ſceleratus ille, &

timebatur ne Religionem quæ in eum teſtibus eſſet pugnatura, vindicta exciperet. Qui peſſimàm cauſam cum opibus habent, minis agunt, & iuſtiſſimâ delatione ſæpè fruſtrantur tribunalia, quòd metus ipsâ pietate ſit fortior, paucique inueniantur qui ad arduum nobiliſſimumque facinus pares animos acceperint. Quid? & ipſi iudices gaudent eiuſmodi reos non vocari in crimen, ne aut periculosè illos damnent, aut fœdè abſoluant, & tota fere illorum in egentem nequitiam authoritas armatur. Hîc implacabiles, hîc nouâ ſeueritate inſueta ſupplicia aliquando quærunt, cùm pauper ea egit, dixitue, quæ Magiſtratus iram merent, & expedit in ampliorem ſedentium famam publicè vindicari.

Functis hominibus parcebat olim medicina, ne crudelis videretur ſi ſectis illorum cadaueribus inſtructior fieret, & noſtrum genus reuerita, ſi quid de internis ſcrutandum erat, humaniori conſilio ſæuiebat in ſimias: Eodem prorſus genio in nobiliſſimos quoſque reos aguntur plerique iudices; nam intactos abire ſinunt, quibus atrociora ſupplicia debentur; & quæ ab illis manus abſtinuit, ita in pauperes incitatur, ſi quid in leges graue peccauerint, vt non raro ab æquitate ſæuitia deflectat.

Tunc temporis Vaurclorius quidam ſanctiori-

bus Christianæ Religionis mysterijs ita illuserat, vt vulgatâ criminis famâ cogeretur Magistratus abominandum hominem in carcerem detrudere. Non diù captiuitate illâ maceratus fuerat, cum impium libertati reddidit sua nobilitas, & reuerentia sanguinis, quem ille fœdissimis moribus, & maximè Numinis contemptu tàm scelestè corruperat. Pone, viliori manu perpetratum id crimen, nunquam euasisset pauper, aut ignobilis, adeò generis splendor, atque opes ex scelestissimo quoque innocentem creant, & iudiciorum momenta sunt.

Hæc sciebant qui de illo alio quem Charmion ab aleis, & nefandis sermonibus suâ industriâ tulerat, inter se loquebantur, & ideò plures innuebant, vt periculosam ita & inutilem delationem fore; sed numero minor, animis fortior fuit altera pars; & quatuor viri qui religione præstabant, denuntiandi hominis prouinciam suscepere, cæteri si vellent silerent, aut minuerent crimen, cùm in testes vocarentur.

Vt primùm audiere iudices, visi sunt ingenti ardore illud negotium amplecti, & subito satellitio comprehensum hominem velle se in exemplum cæteris nobilibus dari, qui simili insaniâ atque impietate furerent. Verùm aliquot mensium lapsu frigidioribus effectis, tandem quid-

quid

quid graue crimen illud habebat, visum est ad ebrietatem pertinere, nimiæque seueritatis esse, si vinum in nobilissimo viro, alio quàm carceris supplicio plecteretur.

Tunc in memoriam redijt non delinquentis tantùm claritas, sed & emendationis spes, Galliæque ipsius commodum, si ad sapientiam eâ animaduersione compulsus, regijs in castris militaret. Ex illis stirpibus seruandos esse, qui cùm licentiâ ætatis, vel contagione morum plura peccauerint, maturi posteà officiorum vtilitate pulcherrimè compensant quidquid in contemptas leges actum est; & sæpè pœnitentiâ vapulatam religionem quæ tardos iudices in eiusmodi reos incitarat; nam peremptos redire non posse, cùm illorum operâ eget exercitus; & frustrà functorum nomen inuocari, quos perire voluit pietas ciuilibus negotijs non raro infesta, & in ijs quæ huius vitæ sunt, plerumque cæcutiens.

Eâ mollitie, eâ iudicum morâ securum crimen erat, nisi pauperis calamitas iam propè extractum carcere virum nobilem ad merita supplicia reuocasset. Egestate & diuitum sæuitiâ in desperationem actus fuerat homunculus quidam, & in eâ mentis caligine, plurima in Deum loquutus, etiam de Virgine matre ea dixerat, quorum

Digitized by Google

propè crimen memoria. Furentem multi audierant, & re illicò delatâ ad iudices, ita animos zelus accenderat, vt vix benè auditis testibus, sponte confitentem reum, tanquam negaret, acerbissimâ vexatum quæstione, intra paucos dies flammis darent.

Festinantissimo iudicio consenserat pium vulgus, & pereuntis, nullæ spectantium lachrymæ, gemitus nulli, acerbissimum fatum lenierant; sed vt de illius nobilis veniâ, qui mox de carcere egressurus dicebatur sparsus est rumor, ingenti tumultu concitata plebs, neque sine armis, forum impleuit. Vna vox omnibus: Nisi diues ille pari supplicio afficeretur quo nudiustertius pauper, se iudicum officium occupaturos, damnationem insuper accelerarent, nisi & perire vellent ipsi: non ferendum enim, ideò nequissimum hominem supplicijs eripi, quòd affines, quòd amicos in eo senatu haberet, aut denique corruptos pecunijs. Leuiora pauperum crimina esse, quos ad nefaria necessitas adigit, quàm diuitum qui ex voluptate scelesti sunt, & maximè istius, cuius nota impietas in eam audaciam creuerat, vt quicumque Deo iniuriosi priùs fuerant, homini perditissimo compositi, viderentur innocentes.

Deliberante adhuc Magistratu, aulæ fores in

Digitized by Google

in quâ iudices recumbebant, repetitis frustrà per aliquod tempus ictibus, tandem ingenti conatu, ab irata plebe afflictæ sunt; & feruente multitudine, cùm vix obtinuisset silentium ille qui principem locum in senatu obtinebat, quantùm potuit voce contensâ, vt audiretur ab omnibus, petijt, quid verò meruissent iudices, vt eâ vi dignitas illorum tam indignè haberetur? inauditum illud facinus esse: si quid expectarent à Magistratu, precibus multò fœliciùs obtineri, quàm armis: & licet forsitan iustissima essent petituri, iniquitatis tamen speciem habere tumultus illos, qui ius extorquere malint, quàm à volentibus accipere. Ad hæc iam modestiore plebe, timenteque ne plus deliquisset quàm causa illa merebatur, qui audacissimus erat inter illos nec omninò imperitus, cæteris in eum intentis, in hæc verba prorupit.

Vel iniquissimo equiti quod à vobis meruit, reddite, iudices, vel pauperi vitam: non enim ita interierit ille quem ad impios sermones adegit orta ex diuitum immanitate desperatio, hic autem inultus abibit. Egenum tam citò damnauistis! quid suspensos tenet adhuc diuitis scelus? donec tam acerbè peccantis memoria prorsus in populo euanesceret, tandiu tribunal expectauit! & propè perierat detestandi flagitij imago, sed

illam excitauit miserrimi hominis vobis damnantibus properata mors. Ergo quòd officiosi estis in Deum, debebitis inopiæ nostræ, & torpebit in iudicibus zelus ille Religionis, quem tantoperè iactatis, nisi ex plebe ærumnosus aliquis, ad leges quas iam opulenti neque sentiunt, neque etiam timent, vos oblitos compulerit? blasphemauit pauper, moriatur: blasphemauit nobilis, vix damnetur ad carcerem; & inclusus, regijs sumptibus viuat, vt in fortunæ prouentus cedat ipsa pœna; vt ditior sit, quia reus, & iudices videantur non de supplicio hominis, verùm de œconomiâ tanquam procuratores cogitauisse.

Sermones hos sequutum est populi murmur eadem confusè iterantis; vixque à turbidis obtentum est, vt ad modicum tempus recederent, donec decerneret senatus quid de illo diuite agendum, cuius mortem tanto iudicum fauore, totque artibus dilatam multitudo postulabat.

Quod æquitas, ac Religio non potuerant, hoc à tribunali metus obtinuit; nullus fuit ex senatoribus qui impium absolueret. Iam vinum peccasse dicebat nemo: subitâ mutatione restituta est homini ratio vt iustissimè ab omnibus damnaretur. Neque visus regno vtilis, aut emendationis spē dare, qui consuetudine peccandi cæ-

lestem iram ita prouocarat, vt Gallis placari nisi eius interitu haud posset. O iudicum potestatem cæteris mortalibus inconcessam! oculos ad arbitrium habent, ac ponunt: quid mirabilius in Lamijs suspexit credula antiquitas? Cùm nox lucro est, statim optantibus ingruit; cùm dies vtilis, illicò nascitur: vt iure dixeris, lucis ac tenebrarum dominos; crimina sint ipsis altiora montibus, & Deo notissimâ impietate iniuriam inferant, non videbunt si volent.

Diuitem nouissima exempla meritum pronuntiauerunt iam oculatissimi iudices, licet aliquid ex supplicio demerent ad vitandas nobilium querelas, qui se minùs mori existimant quoties non vulgari fato pereunt, & probrum etiam minui, si damnatos ob scelera ingenuos, ad distinctionem plebis maneat suum dedecus.

Ad æquissimam sententiam quamprimùm pacata plebs; & supplicij famâ ad aulam perlatâ lætatus Rex teterrimi monstri interitu expiatam fuisse suam Galliam, addidit quoque edicto se curaturum, vt iudices in eâ Numinis iniuriâ ad humanitatem non flecterentur, & nemo eo scelere constrictus vel leuem gratiam à Maiestate expectaret.

OCEANVS AVLICVS.

SVbtiliter licet impiè, naturam noſtram Lucianus adumbrauit, cùm hominem quemdam, qui ſuperorum numero adſcitus fuerat, dixit conſtantiſſimum hunc immortalium ſtatum diù ferre non potuiſſe, ſupplicemque oraſſe Deos, vt tantæ dignitatis pertæſum, priſtinæ conditioni quæ noua ſemper ſuggereret, reſtituerent.

Si impietatem demas, facetoſùm illum non ægrè probauerim: nam varietate rerum magis delectamur, quàm rebus ipſis, adeò inquietos agit nouitatis amor, conſilijque ad diuerſa reſpicientis mobilitas. Quid pulchritudine amabilius? & tamen poſſeſſori ſuo quàm non rarò vileſcit? iniucundam facit conſuetudo, & niſi ardere conceditur alterius formæ deſiderio, prior

Digitized by Google

illa quam ſolam ſuſpirare licet, non amantis ſolatium eſt, ſed ſpecioſa calamitas. Ita eſt omninò: bonorum ſucceſſione, non vſu metimur fœlicitatem noſtram. Placet lux, ſed ſi non perpetua, ſæpiſſimèque occidat, vt toties rediens, faſtidienti oculo noua ſit, ſuique tædium auferat, per alternas noctes repetitâ natiuitate. Pax ipſa quam tot bellis demereri volunt mortales, quam tot emunt malis gemitibuſque, vbi obtenta durauerit, contemnitur, tempeſtatum, quas ipſa ſedauerat, deſiderio.

Ad naturam planè concinnata eſt hæc Gygis hiſtoria; tædio obſtat ſua diuerſitas: nam quia ille vir nunc in illam domum penetrabat, nunc in alteram, prout ſe dabat occaſio, ſæpè factum eſt, vt omninò pugnantia vna dies oſtenderit. Facillimum quidem erat omnia quæ ad eamdẽ materiam ſpectant in vnum cogere; verùm hiſtorico non rerum, ſed temporum ordo ſeruandus eſt; & quæ laudaretur in docente, in referente crederetur ineptiſſima diligentia Gygen ſequor, non rhetorum, aut philoſophorum præſcripta, & ad delicias lectionis plurimùm facit, quæ caſu euenerunt, quadam etiam caſus imitatione ſcribere. Præuiſos dolores minùs ferire aiunt: idem prorſus & de voluptate cenſeas; non expectata magis placet: & quæ de Gyge narra-

mus gratiora erunt quòd ferè ſemper nõn cogitantibus occurrent.

Aulam velut quemdam oceanum eſſe aliquando legerat, in eaque inueniri ſcopulos, ſyrtes, animalium pugnas, immanes cetos quibus eſca piſcium vulgus; tempeſtates, naufragia, ſyrenes etiam, quæ faciliores quoſque cantu alliciunt, neque placent niſi vt perdant. Ventorum adeò regionem eſſe plagam illam, vt nunquam ab illis quieſcat; & quidquid in ea agitur, aut fauentibus auris in portum ſuccedere, aut auerſis mergi.

Semel quidem, aut iterum aulam viderat Gyges; ſed nihil præter tumultum in eâ aduerterat. Igitur ad huius elementi naturam ſcrutandam ſolertiùs, denuò placuit in illud admitti, eâ tamen ratione, vt Plinio fortunatior eſſet, qui incautâ diligentiâ Veſuuij flammas propiùs luſtrans, dum nimis Philoſopho ſtudet, ab illis abſumptus eſt. Nihil officere viro poterat, ſi annulo ſuo tectus, inter vaferrima ingenia, & plerumque timenda verſaretur.

Eâ die ſolito copioſior aula erat, vbi cùm & Monachos, haud cæteris diſſimili motu, ſurſù m deorſùm curſitantes, erectiſque ceruicibus, intuitus fuiſſet Charmion, ô Verè oceanum! inquit, nam & hîc quoque Amphibia ſunt, quæ

dupli ci

duplici elemento ita vtuntur, vt æquali facilitate ſiluas traijciant, & æquora. Clauſtrum certè ab aulâ multùm diſtat; illud quietis locus eſt, procellarum hæc; & tamen iſti ad vtrumque ita nati ſunt, vt cùm ſua illis pax diſplicuit, ſubire fluctus cum cæteris poſſint, & ſeruato ſpiritu ijſdem turbinibus volui.

Piſcium innumeras eſſe figuras aiunt, quaſdamque inueniri non tantùm corporis humani, ſed & veſtium quibus vti conſueuimus, imitationes: Verùm quod referentibus libris haud credidi, hoc iam cerno, mirorque, piſces Monachos. Sed quia videbantur duo ex illis cum aliquot aulicis mixti, ſatis commoto pectore ac vultu, ad quæſita reſpondere, voluit ſcire Charmion quid illi agitarent, & vnde hæc ſermonum vis, ruborque qui dicentes incenderat.

Frequentiùs illi in aulam concedere ſolebant quàm ſolitarios deceret; & tot negotijs implicati dicebantur, vt ſui ſtatus virtutumque, quæ ſeruari niſi ſemotæ vix poſſunt, non viderentur meminiſſe. Hos cùm fortè obuios habuiſſet quidam aulicus, malitioſè petierat, an ignis corripuiſſet cænobium vt ſic monachi fugerent. Dentatam quæſtionem audiuerat alius, cuius riſu mox plures acciti, circà hos conuenerant, vt & ipſi, ſi quid iucundum eſſet, caperent, &c.

ſi videretur, alijs etiam facetijs laceſſerent cucullatam patientiam. Iam ad quæſtionem non ineptè ſenior reſponderat; & in amplioris diſcurſus ſeriem, odiumque ſtatus illius qui diuerſos à cæteris mores profitetur, ita tum monacho aulicus, cùm ad illos accesſiſſet ſubtili veſtigio Gyges auditurus quid dicerent.

Ne quæſo moleſtum tibi ſit, ea à me audire quæ cùm æqualiter cogitent omnes, nullus tamen vt opinor dixerit tibi. Meliùs, credite, ac decentiùs veſtra vos ſolitudo, quàm hic locus excipiet. Mores alios, alias etiam à nobis veſtes non ideo induiſtis, vt inter nos quotidie mixti, aut oſtenderetis quàm vobis diſpliceat cultus veſter, aut noſtrum denique, qui tantùm ab illo diſſentit, continuâ quaſi exprobratione damnaretis. Auibus quidem delectantur aues, ſed non extrà ſuam ſpeciem; neque enim ciconiæ coruos, aut aquilas milui quærunt? cum quibus verſari debeatis, ex plumis agnoſcite. Sed negotiorum cauſâ huc conuenitis: quæ autem illa? oro, aut aliena certè, aut veſtra ſunt; ſi aliena, ô vos ſimplices, ne dicam fatuos, qui vt cæteri meliùs habeant, abdicatis, quam tamen tot exornatis laudibus, pacem veſtram! An peribit Reſpublica ſi non procuretur à monacho? & tot capita ciuilibus nata negotijs, quid

bello, quid pace agendum haud ſatis ſcient, niſi à vobis, quos ignorari melius ſit, oracula veniant? An fortè in precum veſtrarum libello legiſtis Ariſtotelis politica, illudque didiciſtis otioſi, quod peritis Magiſtratibus vix infudit ſua experientia, ſuus labor; & militaribus viris tot annos ducta ætas ſub caſſide, & clypeo? At ſunt priuatorum negotia, non Regni quæ ita vos agunt, & ad hos tumultus inuitos rapit non quietis faſtidium, ſed in miſeros charitas: ipſi gerant quorum intereſt facultates non perire. Vos eſſe ſæculo mortuos quis credat, ſi quoties amici aut affinis alicuius familia vexatur, tanquam ſitis præ cæteris viuentes, ſubito caſu ad primas inuocantium querelas venitis in auxilium? ſtatus veſtri, quem ſenſibus exutum tantoperè iactatis, pudor eſt tot quotidie defunctos excitari: verùm non Angeli voce, ſed hominis, vt ſic ſuſcitatos feriat diuinum illud verbum quod tyranno in martyres ſæuienti aliquando dictum eſt: tibi reſurrectio ad vitam non erit; ideò autem hæc refero, quia notiſſimi totieſque etiam à vobis decantati ſermonis, videmini memoriam perdidiſſe.

Atrocia hæc erant: ſed vt copioſiori licentiâ poſſet & ipſe monachus quæ cogitabat effundere, iam placidior aulicum ſubridens rogauit, vt

donec loqui non turbatus sineretur, si quæ in solitarios proferenda restarent, liberè diceret. Tum ille: De alienis quidem negotijs dicebam quorum curam ineptè, ac etiam inhonestè suscipitis. Quid autem si vestra? turbidos certè vos esse arguent, nec inuicem officiosos aut patientes, qui controuersijs componendis toties adhibetis exteros, & tam frequenter ad lilia prouocantes, lassatis Regiam beneuolentiam, satis vobis adfuturam si aliquando subueniat. Neque enim negauero eâ potestate solitarios quandoque indigere; verùm nemo mortalium probet, apud vos tanta agitari, vt in claustris patronos, iudices, ipsum denique ius negotia non inueniant.

Sed gratia nostri forsitan, aulam teritis, vt tepentes animos accendat zelus vester? paululum vini si in multam aquam proijcias, vincitur; inter tot aulicos citò monachus in aulicum transit, faciliùsque nos illum mutamus, quàm ille nos. Si quid leuitatis habet aula, si quid iniquius sperat, si dignitates assentatione quærit, aut vili in viros Principes obsequio; citò has artes, hæc fortunæ compendia discit monachus, & fastiditá veste, quâ religiosus dicebatur, inquietus apud se agit quâ tandem illam ratione commodiùs, si placent opes, aut, si honor, decentiùs

exuat. Viſco tota aula oblinita eſt: qui ad illam acceſſerit, capitur, niſi celerrimo fortiſſimoque volatu inſidias declinarit; ad gluten hoc, quòd tenaciſſimum ſit multùmque adhæreat, plerique veſtrum pennas ſuas amiſere. Quid vobis cum aulâ, monachi? æmulari nos vultis? quomodo liceat, monebo: conſuetudinem veſtram, colloquia veſtra, ex veſtitus morumque diſparitate vitamus, & nos fugite. De cætero, vbi vos non ſæpè videmus, reueremur; ſi quid tum tanquam homines delinquitis, latet nos: & facilè excelciſſima virtus putatur quæ non ambit laudari, aut conſpici, quæ ad ima non deſcendit. Sacra ſua Eleuſis ideò abditiſſima habuit ne detecta vileſcerent; reddite vos cellulis veſtris, & modeſtiores ſocios imitamini, qui totum inſtitutæ vitæ pondus ſemoti ſuſtinent, dum hic aulicos agitis, quos cæteri rideant.

Vbi hæc ille loquebatur, tunicati quidam incedebant prolixis veſtium lacinijs, ſuique ordinis inſignibus conſpicui; quos cum vidiſſet ſenior monachus; An & iſti peccant, ô Aulice? inquit; ſuâ dignitate ita ſancti ſunt, vt ſi quid in nobis ſacrum, illud habeamus, quòd ipſi nos tetigere. Si vel diuina loquimur, vel ad altare accedimus, illorum omninò munus eſt, neque culparum aliquid condonamus plebi, niſi ad id

priùs poteſtatem petentibus nobis fecerint; vt ſcias quantùm ſuprà monachorum ſtatum emineat illa ſanctitas, cuius, cùm effundi placuit ne ſolà ſe frueretur, riui ad nos peruenerunt. Chriſtianam perfectionem, ad quam nos ſolitarij toto niſu, totis viſceribus properare iubemur, iam adepti ſunt proceres illi, & ex fidiſſimo portu quem contulit illis ſua dignitas, ſæpè nos in fluctus fruſtrà enitentes miſerantur, aut naufragos deflent. Certè tu rigidus, aulice, ſi quod in perfectiſſimis viris minimè culpas, tam acerbè damnas in nobis, vt niſi ſceleſti aulam adire haud poſſimus, quam ipſi pietatis duces non frequentant modò cùm in vrbe eſt ſtabilis, ſed & mobilem conſtantiſſimè ſequuntur, non amiſsâ ſanctitate

Pleroſque illorum ſuis in ſedibus fixos, nec alteri in pacatiores ſomnos commiſſi ſibi gregis curam concrediſiſſe, equidem ſcio, ſublimeſque illos ſpiritus pulcherrimè mouere ſuos orbes, qui abſentibus Angelis aut peruersè agerentur, aut omninò quieſcerent. Illuſtrium laborum eximiæ nec citò laſſandæ ſolicitudinis fama ingenti rumore venit ad nos, & illi maximè ſponſis ſuis digni habentur qui nunquam deſerunt, illudque Apoſtoli ſibi dictum exiſtimant, quod Deus coniunxit homo non ſeparet.

Sed quia vix credibile est aliquos ex diuinis illis hominibus inueniri, qui in suam dignitatem scientes, diuque peccare velint, inde conijcio crimen haud esse monachis in aulam ingredi, cui tot proceres, quorum virtus cæterorum lex, adeoque est eminens sanctitas, ita se dedere, vt tanquam sedium suarum obliti, stipatores Principum agant, & nusquam sint, nisi vbi Rex.

De Alexandro forsitan audiueris: captum piratam qui lembo sua latrocinia exercuerat pluribus verbis increpabat, quòd mortalium quietem in ipsis vndis insectaretur: Sic verò ad illum miser: Ego reus, Alexander, quod timidè, quod nauigio vno piraticam ago; tu innocens quia palàm, totque triremibus, vt sub illis pelagus gemat? Ad nos redeo: quod verecundè, quod necessitate compulsi agimus, quid reprehendas, si illud ipsum toto anno, totâ aliquando vitâ illi faciant, quos tu orbis lumina vocas, & ex eruditione atque sanctimoniâ suspicis? Aulâ excedant illi, suisque sedibus restituantur, vt & nos repetamus rupes nostras: Nam quis dicat illud solitarijs prohiberi, quod illi ordini conceditur, qui præ cæteris sacer est; qui diuina sublimiùs tractat; qui ab aulico tumultu tantò plus tenetur recedere, quantò plus trãquillitatis requiritur, vt illud expleat quod à turbidis im-

plicatiſque, & aliud agentibus, geri non poteſt? Si extrà culpam ſunt exemplaria, illi rei qui imitantur? & noſtra forſitan ſolitudo, iuſtiùs à nobis ſe quereretur deſtitutam, quàm ab ſuo duce exercitus, ab ſuo paſtore grex, plebs à medico tot vulneribus ſaucia, vt qui derelictam viderint dicant, quis medebitur tui?

Quod dixiſti de negotijs, ſi nos agnouiſſe contigiſſet, dixiſſes ſapientiùs. Sua aliquando baptiſmata, ſuas ſyluas deſerebat ipſe Ioannes, vt principi eſſet à conſilijs qui audito eo multa faciebat, & regimini per tot prudentiæ ciuilis amphractus ſæpiſſimè perplexo, certius, ac diuinius lumen infunderet. Qui longiùs à vitijs abſunt haud certè negabis Numini propiores eſſe, ex quo lux illa eſt quæ nec fallit, nec fallitur. Mendaces radios habet non rarò quorumdam hominum ſapientia, quibus ſi ſe Reges credant, aberrabunt ab illa regnandi fœlicitate ad quam certiſſima, ac etiam vnica via ſagax pietas, nó flexuoſa illa nequitia tot funeſtis meritò infamata ſucceſſibus. Hanc verò oculatiſſimá pietatem ſæpè Regibus dederunt, tanquam aliquo cœlo deducti, ſolitarij homines, & ideò abſque Prophetis quos ſpeluncæ aut ipſorum cacumina montium negotijs dabant, ſæpè non viſum eſt ex prudentia, aut bellum inchoare, aut cum hoſte

hoste pascisci. Neque tu etiam ignoras nostrâ tempestate vnum ex illis, quos in totum à regimine amoues, adeo vtilem regno fuisse, vt functum amarissimè fleuerit purpuratus ille minister, quo in distinguendis hominibus, præficiẽdisque, aut consulendis nemo certe sagacior. Iam vides solitarios, si vocantur à Principe, non ineptos publicis negotijs. Aliorum autem priuatas res haud curamus; nisi dicas illis nos implicari; quia iudices interdum prouocamus ad integritatem, principes ad misericordiam; vbi pudens egestas nummisque distituta, leges pauet quas non læsit; aut infœlicibus illis omninò opitulamur, quibus ad maiestatem nisi per nos non daretur accessus.

De nostris quoque negotijs habeo quid respondeam. Adeò pax nostra diuturna & nota est omnibus, vt si quid illam leuiter concusserit, & modici mali nascentes molestias pervulgarit, vel minus cauta prudentia, vel auxiliorum necessitas, continuo ingentes tumultus fingatis; cùm tamen apud nos rari sint illi motus, quos vt patimini fama non loquitur, quòd consuetudo admirationem tollit, illisque vita vestra damnata est.

Præthereà, vt infrequens apud nos ille domesticus turbo facillimèque placandus, ita non

rarò à cupidis hominibus impetitur res nostra; qui quòd sciant nos quieti deditos ac pietati, perferendis iniurijs aptiores esse, neque illarum memores, audaciùs, si quid opum nobis contulit religiosa fidelium beneficientia, in eas peccant; & modò annuis reditibus, modò agris ipsis imminent, quasi facultatum securitas nulla esse debeat, & in illas ius omnium sit, vbi ad quietos peruenere. In tantâ tamque frequenti prædatorum ac nequiter insultantium iniuriâ, restat vt tribunalia, & aliquando ipsi Reges norint, quàm malè sit illis, qui inermes & innoxij, ne quid adhuc in illis aliena nequitia concupisceret, tot bonis se abdicauerunt, vt quicumque copiosos dicit, & nimio otio obesos, illorum tamen labores, vigilias, paupertatem denique timeat profiteri. Hæc sunt negotia quæ inuitos nunc in forum, nunc in aulam ipsam aliquando nos compellant numquam recessuros à solitudine, si non ipsi cogeretis.

Dum ita suas agit partes monachus, Charmion cogitabat non illos nocentiores semper esse, in quos lingua inuehitur licentiùs, & sæpè peccata apud ineptos minui, cum dignitatibus accessere.

Sed his intentum auocauit ad alia vir quidam,

qui ſubmiſsâ voce, ne ad cæteros perueniret, amico loquebatur. De potentiſſimo homine inter familiares ſermo erat, quem æquali damno aliqui nuper violauerant, dum ita perditum credunt, vt numquam rediret proſcripta fœlicitas, aut facultas vltionis: fugerant alij, affectu in aduerſas partes trahente, & miſellis ſpebus incubuerant à quibus fortuna abfuerat. Auditis his, agnouit Charmion quàm vere in aulâ ſcopuli eſſe dicantur in quos ſi impingas, frangeris: impetu enim tangi non ſuſtinent; quàm duri ſint teſtantur quaſſata circùm nauigia.

Arma virûm, tabulæque, & Troia gaza per vndas.

Sed & nimium ſi recedas ab illis ſcopulis, quæ tot naufragia fecere, vix habebis vbi iactâ anchorâ nauis hæreat, ſi te à cæteris remotum terris aliquando atrox tempeſtas per commotos fluctus circumagat: ſaxa enim illa, quæ tot periculis, tot mortibus famoſa ſunt, non paucos ſeruauere; & ſi leniter, ac præmiſsâ veluti bolide, ad illa accedas, ſæpè pro portu habebis, & rerum tuarum ſecurus non timebis pelagi minas, aut ventorum inſaniam.

Vix hæc didicerat Gyges, cum viſis aliquot mulieribus, quarum vna vultu ac dignitate præſtantior malorum omnium cauſa ferebatur, quæ cùm vulgus, tum principes ipſos ad ſatietatem

exercuerant; alijſque prætereà, quæ blanditijs vel nobiliſſimos viros habuiſſent in cõiuges, vel incautos atque inaniter ſperantes exhauſiſſent ſuis opibus, & iſtæ forſitan, inquit, Sirenes ſunt licet Acheloum patrem non agnoſcant, neque illas Calliope genuerit.

In extremis Neuſtriæ partibus Syrenem aliquando viderat Gyges, quæ recedente pelago aquis deſtituta in arenâ iacuerat, & flebili voce in proximâ domo quæ ad oram maris ſita eſt, iuſtiſſimum timorem mouerat, ne ex pueris aliquis in aquas lapſus, cùm ſe expedire à periculo non poſſet, hos ederet gemitus. Cùm ſubito ad pereuntis repetitos clamores acceſſiſſent diligentiores famuli, pro puero piſcem vident. Humanum planè caput, ſed paulò craſſius; capilli breues; oculi, naſus, aures nihil à noſtris diſſentiebant; ſed os grandius, & ferinis dentibus terribile. Manus illi noſtris per omnia ſimiles, verùm abſque brachijs mirabili naturæ ingenio ſub vtraque mammâ ad natandi facilitatem videbantur erumpere; & vbi ad pubem vſque humana ſe figura produxerat, tanquam oblita ſui, & fluidi elementi leges ſequuta, deſinebat in piſcem.

Multùm diſtant ab illâ, inquiebat Charmion, aulæ Syrenes: vbi commodiùs natent, nouere;

mox vt recedentes aquas aduerterint, ſolertiſſimè fugiunt, nam alto æquore ferri gaudent, gemunt ſuauiùs: quod humanum illis deeſt, venuſtiori formâ compenſatur, calliditate nocent non dentibus; denique rariùs capiuntur, quàm capiunt.

Iuxta mentem Platonis cuique orbium Cœleſtium ſua Sirene præficitur, vt ordinatiſſimos motus comitetur, quæ maximè placet, ſymphonia: Neque his ſimiles ſunt Syrenes aulicæ, quidquid enim mouent ab ordine deflectit, quidquid canunt, non Deum delinit, ſed exaſperat.

Quis verò iſte qui tanto comitatu, tanto faſtu graditur? Non ex modicis piſcibus aliquis: Cetus eſt, ah! ex ſuis iconibus hominem noui: vt tam vaſto animali ſua moles conſtet, minora voranda ſunt. Quantas fauces habet hæc fortuna! ſufficiat ne tot fœcundum bonis pelagus, vt tantam voraginem expleat?

Alter mœſtiſſimo vultu, nexiſque articulis, & in ipsâ ambulatione ſæpè hærens, à cæteris receſſerat vt ſuo dolori ſolus eſſet, & ijs qui tandiu expectabundum ſperare iuſſerant liberiùs iraſceretur. Longè diuerſo genio alius veniebat à Principe, & multis iam facultatibus ab eo donatus, quotidie etiam illis honoribus creſ-

cebat qui lentiùs dari consueuere.

Ambos vt vidit Charmion, in isto inquit oceano sunt qui cessantibus ventis progredi nequeant; suntque quos amica quidem, sed violentior aura ita promouet vt non sine periculo fœlices sint; festinantibus enim sæpè nocet velocitas sua. Media pars horæ effluxerat, cùm vir quidam concitato gressu in ædes Regias intrauit. Vultus illi haud pacatus, & qui hominis esset aliquid ingens nunciaturi, si fari sineretur. Sed à pluribus rogatus quid didicisset, quid afferret, nihil cunctatus ibat, silebatque. Quiddam tamen grande in aulâ patratum haud vané conijciebant omnes, maximè cum id verbum incauto excidisset se ad Regem properare, neque fore apud eum sine culpâ si in audiendis amicis vel modicum tempus insumeret.

Hunc sequi in interiorem domum Gyges constituit, nam huc vsque in areâ tantum substiterat, ad inuestigandam aulicæ vitæ rationem omnibus mixtus, imminensque non modo singulorum verbis, sed & silentio, ac nutibus, qui persæpè in principum aulis, cum loqui non placet, aut fortunæ periculum est ingenuitas, inter cordatos pro voce sunt.

Vbi peruenit ad Regem vir ille, repetitis quæ tanto fastigio debebantur ad humum penè salu-

Digitized by Google

tationibus, hoc ſolum addidit, omnia vt imperauerat fœliciſſimè eſſe peracta. Tum Rex, quâ verò conſtantiâ animi tulit non expectatam captiuitatem? num turbatus, aut inſolens aliqua dixit ſuis natalibus haud digna, vel iniurioſa maieſtati? Reſpondente nuncio nihil tale factum fuiſſe, ſolumque colore matato captiuum interni doloris dediſſe indicia, & ad Regis nomen patienter ſuſtinuiſſe in medio ſuorum exarmari. Sic Rex ad proceres, repentinâ hominis clade ita perculſos vt quaſi, res ſua ageretur, conceptum timorem non benè occulerent. Quem locum apud me habuerit vir iſte, inquit, qui nunc primum vobis cernentibus à me digreſſus, mox vt in ſuas ædes peruenit, meo iuſſu detentus eſt, omnes noſtis. In immeritum mea beneficia cecidiſſe agnoſco iam, ac doleo: nimio beneuolentiæ meæ vſu faſtidiuit fœlicitatem ſuam: Et quidem plurima quæ in me peccauit gratiarum immemor, potuiſſem non recorri, niſi ea ſecretè molitus fuiſſet, quæ peſſimi quique in principem ſuum audent, cùm ad hoſtes deficiunt.

Regis hæc verba non pari animo excepere qui audierant, omnes licet conſentire viderentur in eam Regis ſolertiam, quæ publica mala vnius ruinâ auerterat. Nec de flagitio ambigebant

plurimi, cum vtique ærumnosum esse in aulâ, & principis irâ percelli, satis sit ad criminis nomen. Aliquot tamen vultus sibi vim inferri eo in cœtu nolentes testabantur, non tantum iacturâ coloris, sed & lachrymis, quas improuidè cadentes illicò negabat sub hilaritatis laruâ prudens dolor, se non ausus profiteri. Quod vt aduertit sagax Gyges, Quis hic orbis, ait, vbi fletus culpæ sunt, si non ad præscripta fluant, vbi lætitia iubetur, cùm maximè gaudij sensus omnis præcisus est? O Naturæ sortem grauissimam, ad alacritatem cogi tunc cum perditis amicis aut desperat, aut furit.

En quod ab alijs toties incredulus auditor acceperam, facinorosis nullus vnquam iudex prohibuit gemitus, cum ad crucem traherentur; leuamentum illud doloris in aulâ solâ damnatum est; nam hic si calamitosum plangis, si suspiras vbi non licet, instat crudelis delator, qui te charitatis reum potestati deferat, tuosque singultus calumnietur; quòd latentis animi statum, sensusque rebelles nimium audacter explicuerint. In mœstitiam ipsam proferuntur testes, indicia in numerato sunt, ne quid quod lugentis perniciem maturare potest, memoriâ excidat; vnde ille acerbissimus mos, vt amici amicos negent statim ac fortuna mutata est, nec securè de illorum

rum casu doleant. O non omninò miseros quibus flere conceditur! eâ aulæ sæuitia effectum est, vt infœlicibus quibusque aulici, in ipso lætitiæ vsu, inuideant suas lachrymas.

Dum his cogitationibus abripitur Gygis animus, vir nobilis captiuo illi summâ charitate coniunctus, verùm nouæ cladis inscius adhuc in cubiculum Regis lætè, vt solebat, ingreditur, eam quoque in omnes toto corporis habitu comitatem præferens quæ dolos vtiliter celat, vestit odia, liuorem pingit, cæterosque noxiossissimos affectus nullibi quàm in aulâ atrociores. Alacritatem hominis castigauere sùbitò omnium vultus: nullus fuit qui annueret ridenti, aut amicè conspiceret. Tanquam peste afflatum crederent, declinare omnes virum, vt in amplissimo conuentu societatem frustrà quæreret, alieno iam fato laborans quod nondum acceperat. Nihil verò eâ in sorte, Regis intuitu durius, etiam plusquam conceperat odij arte fingentis, vt ex ipsius oculis intelligeret miser sibi exilium imperari. Haud satis capientem ex principis conspectu quid sibi fortuna loqueretur, ad stantium vnus breuiter monuit, præpotentem amicum, cui suus fauor innitebatur, coniectum esse in custodiam; abiret igitur suâ Regem præsentiâ liberaturus, quam ferre haud poterat.

L

Perculſo vix ſatis virium reliquit teterrima vox, vt feſtinanter Regiam, nunquàm rediturus, deſereret; ſed omnino recedendum erat, & perditis ſpebus iam ſucceſſerat non fugæ tantum neceſſitas, ſed & (quod infœlicium aulicorum crudele fatum eſt) huius quoque diligentia.

Abeuntem comitatur noſter Gyges, tandiu enim ſtare non valebat ſedentarius homo; ex hoc ipſo miratus tantos qui apud ſe quietem adeò molliter ſectarentur, vbi diuertiſſent in Regiam, totos dies abſque cathedris agere.

Interea magno miſceri murmure pontum.

Toto namque palatio rumor ſerpebat, captum eſſe ex Regis imperio virum nobilem, cuius alter amicus ferebatur, hinc obuijs quibuſque timor ad iſtum quoque accedendi, & ex longo interuallo frigidæ ſalutationis officia, quam afflicto negare, cum prior gratiam dediſſet, omninò non poterant.

Tum ſic cogitabat Gyges; Aulam eſſe occeanum, quis neget? quot fortunæ his fluctibus ſe credidere, tot naues ſunt; imparia certe verſantibus vndis onera; quædam enim ad tempeſtates fortiùs ſunt comparatæ, ſuiſque velis commodius vtuntur, omnibus tamen vna ſors, ſæpe ferri quò nolunt, latè circunſtans periculum trepidè intueri, non plus inter aquas ab aquarum

insaniâ, quàm ab hostili igne metuere, qui si semel, flantibus auris, noxiè accensus est, cum fugæ præsidium desit, omninò pereundum. In eo autem damno, quæ priùs non periclitanti socia nauigia adhæserant, vt vastantem flammam deuitent, fœdus soluunt, ac vel otiosâ miseratione commoti, vel se euasisse gestientes quotquot ea sibi declinatione consulunt, procul spectant amicorum incendium.

En destitutum Aulicum: infœlicem nemo palàm audet solari, nemo loquitur, accedit nemo, omnes quippe ardentis fortunæ vel leues scintillas reformidant; & putem in aulâ stabiles amicos inueniri, cùm haud læsi terga vertant familiarissimis quibusque, statim ac principibus accepti esse desierunt, tamque citò deficiant? Vbi in rus suum secesserit vir iste, nullus nisi furtiuè inuiset, si qui scribant, ipsæ epistolæ sub pallio vel consciâ tantum nocte traditæ, pauebunt, ne qui se promisit latorem, delator fiat, Qui fastidiebat agrestes iá pene pro æqualibus habebit exul miserrimus, vel mœstissimâ solitudine, vt scilicet breuior vita intolerabilis ærumnæ compendium faciat, conficiet corpus suum. Redibit in memoriam pristinæ fœlicitatis imago; clientum frequentia; adulatorum tot artibus adumbrata fides; intumescentis spei, cum nihil

ſibi imperuium crederet, audacia; inter fletus continuo occurret, quàm benè initia proceſſerant; quàm ſæpè Rex familiariter loquutus; deniqueiam inimicos frui illis bonis, quæ aut tenuerat ipſe aut ventura prorſus erant niſi ea calamitas immiti manu optimæ ſortis contextum præcidiſſet.

Vt aulæ genium profundiùs noſſet Gyges, duo etiam viri effecere, quorum alter memorabat quibus modis nouitiũ aulicum luſiſſet apud principem, & incautæ ſinplicitatis fidem nimiam, quæ omnium mentes ex ſe æſtimans maturius ſua ſecreta prodiderat. Alius per omnia probabat habiles dolos, viciſſimque referebat, quàm ſæpe pari verſutiâ vſus, improuidæ virtuti, iamque ſibi placenti fortunæ eos ſtruxerat laqueos, à quibus ſe expedire ſerâ prudentiâ, ipſoque amicorum ſuffragio nequiuerant.

His ab auſcultante Gyge perceptis; En, de quibus audiueram, ſyrtes, inquit; nihil hic ſecurum, vt video, vbique diſcrimina latent; & tamen ſunt qui malint experiri hos fluctus, quàm quietè in modicis vrbibus agere, aut in ipſis villis ſe ſuâque fortunâ tutè frui. Quod aquarum iſtud faſcinum, vt neglectâ terrâ, quaſi tæderet natiuæ quietis, mobile illud infidumque hominibus pelagus tot mortales, aliàs oculatiſſi-

Digitized by Google

mi adire velint, ac tandiu patientissime incolant? & hæc apud se cogitans, turbulentissimum elementum, non sat ipse quietus, deseruit. Dehinc, domi suæ tranquillior, cœpit inquirere quo regente pelagus illud moueretur. Vt philosophus audiuerat lunæ oceanum subdi, quæ humidis corporibus præest; sed & didicerat vt Theologus, esse Angelum qui ab aquis nomen habet, videretur in procellosum illud ac fluxum corpus, ne suos terminos præteriret, inperium obtinere.

Dubitanti vtra potestas aulam ageret, oportunè succurrit ista distinctio. Duos motus nouimus in oceano, regularem vnum; nam quemadmodum quartana ad horam venit, podagra ad tempus respondet; purgatio, si nihil obstitit, statum diem seruat; quemadmodum præsto est ad mensem suum partus; sic aquarum illa vastitas interualla habet quibus se retrahat, & quibus reddat. Nihil hoc motu ordinatius; & vbi siue horam mutat, siue ampliori fluctu arenas mergit, non tamen à se dissentit sine lege, nam in eâ varietate adeò constans est, vt expectatus semper adueniat, & nautis scientiam fecerit.

Motus alter oceani turbulentus est, ferus, minax, neque vllas regulas habet, ex quibus futuram perniciem, nisi fortè cum instat, præ-

uidere quis poſſit. Supra omnem prudentiam tranquillum, amicumque nauibus mare agit in rabiem, & ſpumantes ac ſubitò caſuros montes eâ vi iactat in aëra, vt nubes credas coïre in prælium, & cum vndis miſceri.

Aulam duplex ille motus agitat; nec dubitauerim, inquiebat Charmion, illum eſſe ab Angelo, qui normam aliquam ſequitur; qui nemini per ſe infeſtus eſt, qualem maiores noſtri ſub optimis Principibus vidêre: Nam tùm certis legibus regebatur aula, & conſtantiſſimâ æquitate ſua probos quoſque ac Regi fidos præmia manebant: ſecura virtus temporum vices, miniſtrorum faciles iras, aut Principum, haud pauebat; qui peccauerant, plectebantur ex merito.

Verùm non rarò accidit, aulam ita turbari, vt conſtantiorem ſapientiam tempeſtas abripiat, nulla nauis in tuto ſit; flant, terroremque latè ſpargunt etiam inter ſe pugnantes venti: intercipit pereuntium voces fluctuum fragor, ipſiſque voluentibus attolluntur quæ depreſſa priùs, ſub illis altiſſimè iacuerant; quas tum regulas ſequatur politia fruſtrà quæſiueris, negotia tot ſine lege concurſantes atomos dicas: æquali horrore omnes timent: perit cum profuſis opibus iuſtitia: fluctuat non priuata tantùm ſed etiam puplica fides: nec ſaltem anchoræ ſuæ ſpes miſerri-

ma meminit ad præſentium malorum ſolatium.

Motus ille ab Angelo certiſſimè eſſe non poteſt; propterea referendum credo ad malignum aliquod ſydus, quo regnante omnia ruunt, ac tanquam peccaſſet, pax ipſa proſcribitur,

Ita philoſophabatur Charmion, id maximè ſtupens, quod cùm tempeſtate ſæuiente religioſiores fiant qui ſe pelago credidere, numquam tamen pauciora vota aula conciperet, quàm cum turbida eſt, nec niſi Deo miſerante ſua quies reditura ſit.

SENECTVS DELIRANS.

IAm tùm amplissimam ciuitatem nouæ quotidie adificationes in maius spatium extendebant; non aduertente Principe ea vrbium monstra timenda Regibus, suo sæpè motu totas prouincias inclinauisse: neque prætereà prouidentiam videri, si tot vnà nutriendis ciuibus, ex ingenti cibariorum transuectione varijs in locis carè à populo emerétur ea naturæ beneficia, quæ profusè suis in regionibus creuerant. Inter tot noua ædificia vnum eâ venustate fulgebat, vt qui negotiosi festinabant per vrbem, ad tam bellum spectaculum libenter aliquid de suâ diligentiâ detraherent.

Annulum suum ad quædam alia sumpserat Gyges; sed conspectâ ædium illarum pulcherri-

mâ

mâ fronte, ſcire voluit an receſſus eâ dignus; & quis tanti habitaret: Vt introeuntibus voluptatem atque admirationem omnia facerent nihil prætermiſerat luxus: ſed multæ ætatis, & etiam podagricus videbatur, qui tantis ſumptibus hanc ſibi recens domum poſuerat; & inter ſtantes artifices recumbens ipſe in geſtatoriâ ſellâ, quam mollis pulluinus auxerat, quærebat à ſingulis an quæ imperarat perfeciſſent; cur tam lentè procederet opus; nam pictores, ac ſtatuarios tenebat adhuc apud illum ars ſua, neque feſtinanter tot additæ per cubiculorum ambitum tabulæ ornamenta ſua accipere potuerant, & in ampliſſimâ porticu vacuæ baſes expectabant ſua Numina.

Ad hæc Gyges fatuitatem hominis pluſquam ſuas ædes demirans? quanto ſapientiùs ſenex iſte (aiebat) de ſarcophago, quam de domo cogitaret; illum iam pedes deficiunt; curuatur annorum pondere miſellum corpus; iam magnâ ex parte ſepulchorum noctem admiſerunt caligantes oculi; & quàm venuſtè, quàm ambitioſè per longa tempora, quàm magnificè habitet anxius curat. Quaſi noua ætas canitiem amouiſſet, hoc ipſum quod benè agere vnicum poteſt, haud agit, ſenem. Non meminit adeò conſtruendis ædificijs ſenes olim ineptos iudi-

catos fuiſſe, vt cum publico ære reficiendi pontes erant, ad ſuffragia non admitterentur, ideoque vocatos depontanos. Cum orbe exeundum eſt nouas figit ſedes vetulus iſte; & quod teſtamento debetur, in ſaxa, in picturas quibus fruantur alij, tempus terit, quaſi prolixior vita illum maneat, quem cæteris mortalibus incommodum feſſa dudum natura tot morbis expellit, & laſſati ampliùs hæredes, tot querelis, tot nutibus, tot denique votis exturbant.

Verùm vnde illa in ſenibus ædificiorum inſania? credo, vt longioris vitæ imagine mitigetur ille dolor animi, quem ex dierum ſuorum breuitate concipiunt, nam reuiuiſcere aliquo modo ſibi videntur cùm actuoſi ſunt, & robuſtiſſimæ ſanitatis quadam vmbrâ mens luditur, cùm ſenex in tot cœpta, in tot curas, non compulſus, ſed ſponte ſe extendit.

Prætereà, cum cæteris ferè voluptatibus deſtituti ſint ſenes, facileque credant ſe ſperni; dulciſſimum eſt noua ſibi in eâ ætate delicias procurare, & quaſi ad renaſcentis imperij oſtentationem, plurimos conducere artifices, qui ad nutum obtemperent. Sed iubeat, diſponat, diuque ſeruatas opes paucis menſibus diſſipet infatuatus ſenex, interim properabit mors, & alia domus ſubeunda, eſt vnde non exeat.

Digitized by Google

Sed forſitan famæ ſuæ conſulit prouidus homo? ita vero! nam cùm fato ſuo functus erit, multo poſt tempore dicetur: toto vitæ decurſu paternis laribus contentus, ſub finem vitæ quàm ſublimes prætulit ſpiritus! quàm largè prodigus! quàm fortiter reſpuit amicorum piorumque hominum conſilia, qui vel familiæ, vel egenis ſuadebant illas facultates relinqui, quas tandem abſorpſit immanis ſtructura; & poſteris frequenti reparatione non importunus modò, ſed noxius labor! Diu viuet qui ſic ſplendidè functus eſt; qui inter artificum turmas diem ſuum obijt.

O ſenectutis deliramenta! ô inſulſam ſuperbiam! ſic fama quæritur? vt qui domum tuam viderint cogitent te annoſum deſipuiſſe: ineptumque negotijs, cum te tandem fugerent homines, fugeret quoque mens & ætas, ne ſolitarius aut omnino otioſus videreris conuocaſſe operarios, egiſſe cum lapidibus?

Si ſaxorum mouendorum amor erat, vrgebatque dementem gloriæ cupido, conſultiùs egenis quàm vanitati manſionem ſtatuiſſes; vt receptis quos vbique extorres agit diuitũ ſæuitia, tuas illi laudes dicerent. Neque tibi muta defuiſſent præconia, ſi ab egenis gratitudo defuiſſet: ipſum namque opus factorem ſuum indicaſ-

ſet poſteris ſilentio ſuo; & illud in optimæ famæ ſecuritatem, te pauperum hoſpite, veriſſimè dici ex Euangelio potuiſſet, ſi hi tacuerint lapides clamabunt.

Sed ab hominibus celebrari parum eſt: ſi in id opus contuliſſes opes tuas, laudatorem haberes Chriſtum ipſum, toties admiſſum, quoties vaga eius membra tuis tectis ſuccederent. Quæ apud Deum fama eſt, æternum manet, nam vnde deficiat? quæ extra ipſum quæritur, cito perit; & quis ab ædiſicio priuato diuturnam ſperet, cum neque pyramides illæ Ægyptiæ; illa orbis miracula, authorum ſuorum nomina ab obliuione vendicare potuerint?

Fidem videtur amiſiſſe iſte ſenex: nam ſi ſeruat adhuc, quid in temporali domicilio totus eſt, neque quomodo habitet curat, vbi illum egreſſum ſæculo æternitas exceperit? in alterâ vitâ commodas ſedes nulli habent, niſi qui hîc ſapientes architecti, præſenti operâ, futuris laborauere: etenim ſub ædificante Deo, manſiones illæ à mortalibus fiunt, quæ promittuntur immortalibus.

Hæc erat noſtri Gygis cogitatio, cum iubentem dominum in ſuum conclaue, ne tenerum caput ſol aut nimius aer læderet, famuli deferunt: quos cum amouiſſet à conſpectu quibuſ-

dam epiſtolis cœpit vacare. Has cum ille exararet tremulâ manu, Gyges in alterâ mensâ codicem videt, vbi expenſarum quæ ad ingentem fabricam pertinebant, ratio habebatur, ne in comparandis quæ tanto operi necessaria fuerant, aut in numerandis tot artificum iuſtis, deciperetur hominis prouidentia. Fortè fuit, vt & in hac menſa theca calamaria eſſet, cuius illicò occaſione hæc in fronte libri ex ſacris codicibus ſcripſit Gyges, vt quàm inſipienter nouam ſibi domum ſtruxiſſet, ſenex agnoſceret; ſtulte animam tuam hac nocte repetent à te, & quæ paraſti cuius erunt?

Tum ad illum accedens, miratus quid ſcribendo gemeret, maiori ſtupore tactus hæſit, vbi argumentum Epiſtolæ vidit eſſe amorem. De nuptijs cogitabat, & neſcio cui adoleſcentulæ ſuos ignes, ſuos ſingultus eâ verborum elegantiâ, ijs argutijs commendabat, vt qui vultum hominis non intueretur, crederet eum in illâ ætate, cui non ſapere, & leuia loqui, ſtatim vt amat, penè conceſſum eſt. Quid! aiebat Gyges, in iſto funere velut quædam noctua inſidet libido?

Iſte qui tam intempeſtiuè amat, credit adhuc poſſe amari! quæcumque illum in coniugem accipiet, nubet cineri, non viro. Si ad illud

ſepulchrum lubens videbitur accedere, ob id ſolùm faciet, quod ſperabit inter oſſa, ac ſiccas carnes, aliquem ſe theſaurum reperturam: horrebit tamen ſperans: illudque ſpectrum amplexata, horam cogitabit quæ ab illo in fœliciſſimam diuellat, vt ſi iterùm nubendum eſt, ſaltem non illud videatur coniugium, quod quaſi iubente Mezentio cum carne mortuâ alligatam viuam copulet, vt fœtore intereat.

O Iam non commentum ſed hiſtoriam quod de Cupidine & morte Poetæ luſerunt! mutauere arma: Cupidinis iaculum mors ſumpſit; & dum ſenem perire vult, amatoriâ ſagitta percuſſum, in has cogitationes cumpulit, vt ſe miſerum credat ſi non habeat vxorem; verùm quas non dabit Zelotypo homini curas forma præſtantior, ſi in domum frequentes amici conueniant, & mulier (pudica licet) quia tamen pulchra amari mos eſt. & ferè neceſſitas, alteri quam marito placuerit?

Rugarum ſuarum conſcius, & quàm iniucundè adoleſcentem aget, ſemper queretur ſe deſpici à muliere: quidquid litterarum ſcribet illa, putabit fatum ſuum: tot emptores pudicitiæ credentur, qui munuſcula miſerint; de omnium fide ſollicitus, perpetuâ famulorum

ſucceſſione ſtudebit ſuſpectæ vxoris caſtitatem tueri; & cùm fecerit omnia, cùm ſpeculatores habuerit qui de illâ certiſſimè referant, cùm duplici ſerâ tutus erit, & totâ nocte etiam accenſus ignis vigilabit ad cuſtodiam, nihil de timore decedet.

Sed & amet atque ametur, neque illum pauidæ & inſomnes curæ diſcrucient, nubendi tempus non eſt cum mortis nuntia ſenectus abſtinendum eſſe admonuit; niſi illos velis imitari, qui ob ſcelus in maiore Britanniâ à iudice damnati, vt vltimam vitæ ſuæ noctem iucundiùs agant, petunt, ſi carent vxore, vt in ipſo carcere liceat nouo matrimonio ſupplicium auſpicari, quod poſtridie paſſuri ſunt; nam inueniuntur mulieres quæ lucelli ſpe infauſtas nuptias contrahere cum ſceleſtiſſimis velint, & coniugij breuitatem atque infamiam non cogitent, modò pecunia egeſtatem ſubleuarit.

Grandis erat, & ſuo digna ingenio ſic apud ſe meditantis Charmionis philoſophia. Sed ſi videbetur ſenex inſanire, qui eâ in ætatæ poſitus de vxore cogitabat, quid putas de illis ſenibus dixiſſet, qui illicitis omnino amoribus canos ſuos dehoneſtant? vitam illorum exhauſtis vino dolijs iuſtiſſimè compares; quibus ſo

lum reſtat ſua fex, nam priorum temporum ſenes illi nihil ſeruauere niſi ſpurcitias; decrepitam ætatem, cloacam effecere in quam quidquid præterita ætas fœdum habuit, confluit. In cæteris memoria labens, adeo conſtanter retinet turpitudinum imagines, vt nulla vis, nulla ratio, nulla ipſorum corporum infirmitas, aut impotentia delere eam poſſit.

Sub ipſa mortis falce luxurioſi ſunt; & ſi quid Religionis in animo ſupereſt, nihil tamen de obſcœnitate minuit illa diuinorum recordatio; pauent ſimul & peccant: perditiſſimo amore iam non ducuntur, ſed trahuntur; viuunt non quomodo volunt, ſed quomodo cœperunt: & dum conſuetudini non reſiſtitur, neceſſitas facta eſt voluptatum mancipijs.

PRINCIPVM AVCVPIVM.

SI tempore atque ingenio bene vtatur ars, neque abdicarit patientiam, quid non tentet fœliciter? quid ab illâ tutum erit? frustra delitescent in speluncis suis feræ; pisces immensis fluctibus condentur, & notos in oceano recessus trepidi subibunt; frustra pernicibus alis aues cœlum petent: quidquid terra celat, inuenit, vel sagacitate canum vsa, vel ducentibus ipsorum animalium in profundiores latebras vestigijs, quidquid natat, hamo, retibus obtinet; qnidquid volat, aucupio.

Nunquam tamen subtilior ars quàm cum capit & principes: hic autem modus vt se didicisse Gyges à peritissimis aucupibus referebat. Sub eodem tecto duo viri habitabant, vnus poëticâ illustris, alter soluti sermonis elo-

quentiâ clarus; & tum fortè fabulabantur, cum ad illos Gyges venit. Prolixam chartam manu tenebat qui in poëticis excultus ferebatur, & ſubridens ita ſocio. Fœliciùs certe in Heſperidum hortis, vbi mala aurea opulentæ arbores emittunt, quàm in ſummitate Parnaſſi, qui egenâ tantum lauro nobilis eſt, Muſæ degerent. Nam quem mihi dabis Poëtam, qui condendo verſus, illas opes obtinuerit, quas alijs non raro confert ſordidus labor, & in paruis diligentia?

Virgilio iam multum tempus apud Auguſtum manenti; ne abſque præmio ſudaſſet tantus Poëta, panes dati ſunt; petinacius, digniùſque laboranti, iterum panes; vt venuſtiſſimè Auguſto dixerit Virgilius ipſe, ſi ex illâ mercede liceret de optimi Principis coniectare natalibus, nihil aliud credere ſe poſſe quàm piſtore genitum, qui tot opum Dominus, poëtæ dudum expectanti nihil præter panes dediſſet. Eâ forſitan voce Auguſtus ad illa talenta compulſus eſt quæ poſtea contulit; ſed vt tardè, eo etiam numero data ſunt, vt inde Maro paupertatem quidem vitarit, non attigerit opulentiam. Triſtior omnino fuit Homeri ſors; egenus vixit; deſpectus à ſuis, adeò clarus poſt mortem, vt qui ingenium viri con-

tempserant, de cadauere contenderent.

Vide quod consilium mihi fecerim; clarissimis poëtis ingratus plerumque labor fuit, functos Principes cecinisse: viuos volo promereri: præconijs suis plurimùm delectantur Magnates, quod officiorum assiduitati, periculis etiam sæpiùs negant, laudibus dabunt; eâ arte illos capi ita certum est, vt si quis peritè hos laqueos incautis parauerit, nemo de successu ambigat.

Optimè, retulit Orator, sed si lubet, videamus quàm venustè mentiaris in isto carmine. Poëtis ea fingendi libertas cumulatè concessa est; nobis cautiùs agendum, vt quidquid dicimus ad veritatem videatur accedere: decet enim nos, non ille Apollimis furor qui vos ab humanis rapit, inspiratque calentibus quod cæteris loqui fas non est, sed modestior per omnia, frigidiorque assentatio. Idem Poetæ sperantis, & Oratoris aulici propositum, fallere; mulcere animos encomijs; naturam, cum quid rarefacit, imitari; id est, quæ per se minutissima sunt in amplissimam gestorum seriem extendere; ex pigmeïs creare Gygantes, Colossos; ingentes animos formicis, artusque terribiles addere, vt qui ista legerit, vel audierit, putet ambos de Elephantis, aut leoni-

bus loqui. Sed fraus illa oratori maiore ſagacitate ornanda; etenim orator dicitur vir bonus dicendi peritus, & licèt eodem faſcino vtatur, fama tamen ſeruanda eſt. Verùm tu qui cæterorum Poetarum more non timidè, aut obſcurè ſoles fingere, dic quâ ratione in principis beneuolentiam aditum tibi facies, fruſtrà illud opus tentas, niſi multùm placueris.

Argumentum poëmatis erat, Regijs armis oppugnata quædam ciuitas, quâ iam de deditione cogitante, princeps aliquis aduenerat, vt lauros facillimâ manu meteret, quas iuſtior fama debebat laborioſæ virtuti. Ita non raròredditæ ſanitatis nomen vſurpat, qui ſub finem morbi vocatus venit non peritus medicus, ſed fœlix. Et tamen principem illum qui vix ſuos hortos, ſuos amores reliquerat, vt ad hoſtes pergeret, inuictiſſimum prædicabat poëta: ipſo marte ferociorem: prælijs aſſuetum; cùm quidquid præliorum anteà vidiſſet, ſpecillis vidiſſet, voluptatem ex aliorum diſcrimine captans, ipſe à periculis tutus.

Attonitos in ciuitate tutelares Deos deſcribebat carmen illud, mox vt venientem ſenſerant; commotas ſponte arces, ſed quæ non caderent niſi principis imperio, cùm propior,

ſolo nutu, ea munimenta deleri iuberet, quæ tot turmis, tot machinis, tot ignibns negauerant obſequium. Abſque illo Achille bellum abſolui non potuiſſe; fato illius publicam fœlicitatem deberi; tanto ſyderum nexu editum, vt quadam neceſſitate principis arma victoria ſequeretur. Ad huius Galli conſpectum leonem tremuiſſe; quidquid virium, quidquid animorum miles habuiſſet, fluxiſſe ab illo; nam vt caput exercitus fuerat, ita & cor, vnde illa neruorum caloriſque ad extremas vſque partes diffuſio. Denique non fœliciùs Amphionem lyrâ ſuâ olim ciuitatem excitaſſe, quam ille alteram diruerat; hebræo duci comparandus; Cæſare fœlicior, cui aliquando ſatis erat videſſe, vt vinceret.

Cùm hæc fuſè, & numeris vocem inflantibus, legerentur à poëtâ, indignabatur Gyges, & ita apud ſe: O adulatores ſeruum pecus! & hæc patienter, hæc libenter princeps audiet? iniuriâ mercedem quærit ſcriptor iſte, nam ita hominem laudaſſe, luſiſſe eſt, iuſtè profectò, & ad poematis huius naturam egerit munificentia Principis, ſi authori ſperatam mercedem, fuſte, non pecunijs ſoluat. Adeone deſipit adumbratus Heros, vt neſciat qualis ſit, quàm non libenter deſeruerit priuata

ſtudia, otium, delicias ſuas, vt inter tumultus bellicos ſpectaculum ſui faceret? fierine poteſt, vt ad picturæ iſtius conſpectum, quam vt ipſi ſimillimam exhibet poëta, non erubeſcat, non ſuccenſeat?

Verùm nihil horum formidabat carminis author; & ſocio effuſiſſime ridenti, quod tantos animos molliſſimo homini daret, ita excuſauit verſus ſuos. Nihil agimus, Amice, niſi impudenter mentimur; falſis adeò ſunt aſſuetæ Principum aures, vt ſi quid ſincerum de illis protuleris, perrarò benignè excipiant. Plures modeſtiæ ſuæ pœnituit; ſi ex vero tantùm laudas, nihil ad tuam fortunam efficies. Recordare quàm largus in ſuos laudatores fuerit ille Purpuratus, qui ab aliquot annis apud nos extinctus eſt. Tanto cultu illum proſequuti ſunt ex noſtris ſcriptoribus aliqui, vt exteri venuſtiſſimo tractatu nobis idololatriam obiecerint. Vigilantiorem ſyderibus, vnus dixit; dignum quem ſol ipſe miraretur; ſtupefactam ad hominis perennes curas, cœleſtium luminum turmam. Nihil ego certè audacius; nihil quod à veritate magis alienum dicas, nam tremuiſſe muros ciuitatis, omnino minus eſt, quam ſtellas ſtupuiſſe: vis autem ſcire, vt quæſtuoſum fuerit poetæ ſuum carmen? ſingu-

Digitized by Google

li verſus auro æſtimati ſunt, breuiſſimo labore ampliſſimam mercedem tulit.

De iſto quoque purpurato, tanquam de Deo ità quidam loquutus eſt, vt etiam trinum diceret. Salutis authorem cecinit ex aſſentatoribus vnus; alter incarnatam ſapientiam retulit, quæ mortales miſerata cum illis miſceri voluerat, vt præclariſſimis laboribus, ingentibus meritis, cruce denique, Galliam vetuſto regiminis delicto corruptam, damnandamque, redimeret. Epiſtolas lege quæ viuenti datæ ſunt; vix aliquas modeſtiores inuenies. Sed inter alias illa eminet, quæ (defuncto quidem illo Principe) authorem adegit, cum iam id ſecurè poſſet, vt profeſsâ culpâ, & in locum blanditiarum ſubſtituto ad Chriſtum voto publicè oraret ſibi ignoſci, quòd tanto thure mortalem placauerat.

Et verè, ait alter, nimia fuit in hunc virum aſſentatio; ſed vtcumque condonanda; nam certum eſt ingenium illud, quod & ipſi hoſtes faſſi ſunt, noſtræ ætatis ſcriptoribus dediſſe ſuâ prudentiâ, cæteriſque virtutibus, quæ in politico homine eximiæ cenſentur, non ignobilem materiam. Sed vix fero tantis præconijs exornari Magnates illos, qui præter ſuam fortunam nihil habent quo intumeſcant, aut diſtinguantur à cæteris.

Si quis hoſpes, quæſo, in Ægyptum veniſſet, cum toto Regno tympana ac tubæ natum Apim ſignificabant, rogaſſetque ſibi oſtendi numen illud, non putas Ægyptios erubuiſſe, qui ſuum vitulum petenti prodidiſſent? nihil enim aliud Apis; & tota ineptiſſimi cultus ratio, quod illud animal, vel illudente dæmone, vel ludente naturâ, candentem maculam geſtaret in fronte, in tergo aquilæ effigiem, duplices in caudâ pilos. Hic Ægyptiorum Deus ad cuius ortum nemini licebat non lætari; quo perempto, præconis voce luctus publicus indicebatur, vt ad bouis funus quiſque plus lachrymarum effunderet, quàm in ærumnoſâ domo, vel in patriæ ipſius cladibus, acerbiſſimi caſus expreſſerant.

Sublimis ſtabat medio in templo bos egregius, dumque ſuum fœnum vel porrectum mandit, vel ab imo reuocatum ſtomacho multo labiorum motu ruminat, proni ſacerdotes, ſuppliceſque, ac trepidi thus adolent; ad mugientem beſtiam peruenit cum ſuo ſuffitu Religio; votum fit omnium, bellua ſalus; & ne meritis quoque laudibus careat, non tauro patre, ſed fulmine genitum Apim muſici vario carmine intonant; ſupremos honores illi deberi, qui cæteris bobus natalium dignitate,

ac

ac ſignis præſtantior haberetur.

Mentem meam quid ſimulem? quoties aliquis ex magnatibus illis ingenti præconio extollitur, qui ſuæ fortunæ mole magis inſignes ſunt, quam vitâ, aut ingenio, Apis colitur. Et vide ne tuo poemate ad ſacra illa ſis delapſus, quæ iuſtiſſimè in Ægpytijs damnamus.

Suprà merita Principes velle laudari, maximè probat quod de Alexandro dicitur: Receſſurus ab quadam regione, ingentia arma fabricari imperauit, quæ humanam omnino menſuram excederent, ſpargique per agros, vt eâ arte decepta poſteritas crederet aliquando, gyganteâ mole fulſiſſe quidquid ſub Alexandro pugnauerat; neque mirum tantis hominibus cæteros mortales, aut vi, aut ſponte, fuiſſe obnoxios: nam quis ille exercitus in quo puſillum nihil? in quo ſub immenſis artubus pares animi, referebant illas acies quæ olim in cœlites pugnauerant? Putem quoque illum Principem, tot ſerpentes, tot leones, tot vrſos, ac efferas gentes finxiſſe, in illâ quam ad Ariſtotelem ſcripſit epiſtolâ, vt eo commento crederetur quidquid in orbe fortius eſt, atque immanius, ceſſiſſe Alexandro.

Fabulis laudari Principes volunt; Certum

eſt, ſi tamen (quod fortè non aduerteris) aliquid veritatis eiuſmodi commentis inſeratur; illo enim vehiculo eget laudantis falſitas, vt iucundè, leniterque ad Principis animum perueniat; & non ſine fundamento videatur adulatio ſuam machinam ſtruxiſſe, cuius ſummitas nubes dedignata, ipſis æquat ſyderibus. Aliàs aſſentatione læditur Princeps: & laus quæ à merâ fictione petitur exprobratio eſt, non præconium,

Itaque crediderim ego tuæ fortunæ eſſe conſultius, ſi de fortitudine taceas, & in Principis iſtius fœlicitate atque prudentiâ totum carmem tuum luſerit; alioquin ridebunt quotquot audient; & ſi ſapit ille, muſam tuam non feret, quæ militari fronde pacificum caput, ſic iocata coronauerit. Verſus quidem tui ſunt elegantes, ſed memineris floribus aliquando tyrannos, hoſtes ſuos ſuffocauiſſe, & te pulcherrimis Pricipem certiſſimè læſurum, ſi in immerita eius acta tantam præconiorum copiam indiſcrete proijcias.

Plura quidem vobis, vt dicebam, quàm nobis oratoribus conceſſa ſunt; ſed ſit etiam aliqua, poeſeos veluti hypocriſis, vt quæ fictionibus nata eſt, videatur ideò tantum fingere vt ſub illo ornatu veritas digniùs, magnificen-

Digitized by Google

tiuſque appareat; per ſe enim inculta eſt, nuda, & licet formoſiſſimam dicant, amatores tamen plerumque non habet, maxime ex Principibus, niſi & ipſa aliquo faſtu aulæ genium imitetur, diſcatque fucum pati, & cum illo commitatu incedere quem fabulæ dabunt: ſic enim maiore ſtrepitu veniet, monebitque, aliàs fortè non obſeruaturos; quàm ſit conſpicienda mortalibus.

Aliquid Regiè dederit princeps hic ſiſte, hic finge; non diſplicebit famæ ſuæ cupido, nubem illá latiùs ſpargi, vt in ampliores terras videatur effudiſſe ſuos imbres. Semel in acie viſus eſt? gaudebit magno verborum ambitu prædicari ſua pericula, ſuos animos, hoſtium quoque vires atque audaciam, quos vt fortiſſimos atque obſtinatiſſimos deſcribes tuis verſibus, clarior apparebit illa virtus quæ dimicantes contriuit. Præteriti certaminis imagine paſce, delecta principem tuum; reuoca quidquid terribile pugna habuit; proſtrata hominum cadauera; equos vel temerè fugientes abſque dominis; vel in ipſâ morte inſanientes; deſperationem; hoſtium vltimos pereuntium fremitus, hiſque admixtam, diſſono clamore, alacritatem vincentium.

Grandis inde bellicæ virtutis ſcena fit; &

quia inter hæc artis ludibria aliquid veritatis insertum eſt, facile putabit princeps ſe heroibus parem; placebit ſibi, deinde tu illi, quod eiuſmodi voluptate, ac gloriæ ſenſu animum demulſeris, & in præmium laboris dabit quod tantopere concupijſti. Nam tui carminis finis eſt, non princeps, ſed pecunia: & ſpe incitatus laudas, non famæ illius ſtudio, aut ſubditi, vt videtur, obſequioſâ charitate.

Illud tamen maximâ curâ celandum eſt, nam omne oleum tuum amiſeris, ſi; quæ latet, vel leuiter appareat ſcriptionis improbitas. Vide picas, coruos, paſſeres, quam ſuſpicioſæ aues ſunt, quanto tempore poſitam ab aucupe eſcam intuentnr, quanto circuitu timent, antequam tangant; capi non poſſunt niſi ita iuduſtria lateat, vt naturæ eſſe videatur, quod artis eſt. Vis ineſcare principes? cautè agè; citò ſe dabunt in laqueos: ita quidam ex noſtris has inſidias magnatibus parauere, vt qui capti ſnnt, muneratum à ſe authorem ſciant, non irreritos arbitrentur.

Hæc audiens Gyges artem diſcebat quâ tamen nollet vir ſinceriſſimus vti; ſimulque ſtupebat non aduertere principes, quoties impenſè laudantur, toties quæri in prædam; & inaniſſimis præconijs aurem dare, quæ ſpecie

obſequij illorum ad optata dona ſollicitant, ac ſuperbos efficiunt.

Plurima certè ſunt quæ principes viros ſuæ mortalitatis admoneant. Eſcarum illa tot conuiuijs nunquam explenda neceſſitas, illa naturæ officia, quorum non poſſint abſque pudore meminiſſe: dolores, morbi; & quidquid in dedecus, aut in ſupplicium, Deo vindicante, genus noſtrum perpetitur. Sed vtiliſſimis monitionibus ita plerumque officit dignitatis ſplendor, vt qui his radijs circùmſeptus ſuprà cæteros eminet, minùs ſe mortalem quàm Principem ſentiat. Quid modeſti ab illo expectes, ſi iam ſui, propemodùm oblitum, in altiores cogitationes erexerit adulatio? ſi in cœlum ſe aſſerat? & panegyricis aſſuetus, neminem amet, niſi qui abiectiſſimo laudum ſeruitio, ac mendaciorum concinnitate gratiam illius promeruerit?

Subtiliora quoque audiuit in aliâ domo Gyges, vbi de capiendis Principibus confidenter interſe agebant duo Aulici. Querebatur vnus ſe hactenus infœlicem, qui illud aucupij genus ignorauiſſet, petebatqne doceri: & hæc callidiſſimæ artis præcepta accipiebat ab alio.

Aulicorum Numina Principes eſſe, bene

nosti : putas autem satis , si adores ? Illud quidem multum placet , à cultoribus suis frequenter thura accipere ; prostratas ante sublimem fumantemque aram subditorum fortunas intueri ; sed alia sunt quæ minori pompâ licet tamen potentiùs , atque vtiliùs , animos eorum demulceant. Ab ipso supremi Numinis cultu disce Regibus famulari, vt tibi propitios facias.

Maxima pars Religionis non in eo constat, vt canticis , atque prostrationibus maiestatem Dei profitearis : parua sunt ista , quibus tamen , tanquam præcipuis , adeo indulget absurdum vulgus ; vt vix aliquem ex plebe inueniias , qui putet se in Religionem peccare , si hæc signa prætulerit. Præter numeratas , lustrales aquas , campanarum sonitum , cæteraque eiusmodi , quorum vsus ad externi cultus rationem admissus est ab Ecclesiâ , præter hæc, inquam , quæ sensus feriunt , & vel ab impio quoque possunt simulatè exerceri ; nihil aliud esse Religionem putat insulsa multitudo.

Quid verò Theologi docent ? illa certè esse optima , placere Deo , sed nos illi minime acceptos fore , nisi & ipsum imitemur , illudque quod obsequiosum os cecinit , ac sacri Ecclesiæ ritus significant , vita pronuntiet. Cruci-

figi cum Christo maior est cultus; quàm si charitatem morientis, fusumque sanguinem, ac inuictam sub tortorum sæuitiâ patientiam grandibus præconijs exornes. Panegyrici optimum genus, facti mores ad exemplar voluntas ad placitum illius ordinata, quam flecti non est æquum, cùm suprema omnium sit, nec aliâ lege regatur orbis cuius homo tantum pars est.

Recordare quid dixerim, quodque non abnuis. Principes habemus pro Numinibus, ergo colantur vt Numen, scilicet imitatione magis, quàm hymnis, ac laudibus. Pinge in te quos reuereris; se agnoscant, cum te cernent, obserua quid velint, quid agant, sciasque inde tibi formulas dari, quas præterire non licet.

Princeps aliquis indecore in alteram partem ceruices flectebat, nullus aulicorum fuit, qui recto capite incederet, omnibus collum reposuit cura placendi, sed inepta hæc, & nimis professa adulatio. Animum Principis imitare, non corpus; nam histrionum est, aliorum gestus mentiri, neque caret iniuriâ, quod natura in Principe peccauit, hoc illi similitudine defectus tanquam in speculo proponere.

Cum aliquot caluos authore Seiano ſimul in aulam introeuntes, vt choreas agerent Tiberius conſpexiſſet, illicò excanduit, putauitque eo tripudio ſibi illudi quòd caluitio deformem ætas ſimul, & voluptatum intemperantia fecerent. Bablutit Princeps, claudicat, curuus graditur, ne imitere; ne quod ignorari maximè cupit, agnouiſſe te ſentiat: alij defectus ſunt, quos vtiliſſimè, non hærente quidem linguâ, aut pede dubio, vel inflexâ ſpinâ, ſed tuis moribus exprimas.

Si mollis eſt: & tu mollis eſto; lauda delicias, conuiuia, amores: extolle, quod captus formâ mulierum, vago Cupidine inſanit; quidquid dicis, quidquid hortaris, ſubijciat faces, vt maiori corripiatur incendio; atque etiam, ſi eſt opus, & altioribus ſecretis dignus habearis, miniſtrum te Veneris præbe, reluctantem pudicitiam illi concilia; nihil probroſum eſt quod Principum gratia fit, & fortunam noſtram promouet. Aliquos noui quos adhuc deturparet ſua paupertas, niſi facilem ad opes viam iſta officia dediſſent, quæ tamen caute celanda ſunt, ne inde exurgat calomnia, & in tuam famam debacchetur.

Venationem amat Princeps tuus? nihil loquere præter canes; amoue illum à conſilio,

vt

Digitized by Google

vt insectetur lepores, ceruos; & si fortè audaci telo percusserit occurrentem aprum, lauda egregium facinus, vt sæpe victorijs illis delectetur, quæ magis canum sunt, quam hominum, & tempus illud omne absumunt quod debetur publicis negotijs: Beneficium putabit, quòd à regiminis curis illum ad ferarum certamen & auium pugnas transferas. Non meministi Romani illius, qui nihil eximium habens præter aucupandi artem, ita perdices, merulas, corniculas cepit, vt simul & Principem suum, & ad illud dignitatis fastigium auiarius peruenerit, quod bellator mereri, atque obtinere debuerat? Magnum fecit non militaris labor per solitos gradus scandens, vt summa attingeret; non animi vis sed industria, vt sponte auersum à negotijs Principem, illis remissionibus delectaret, in quas pronum aduerterat. Suas dignitates alij, suas opes illustrius consequuti sint, illo certè viro nemo vnquam, meâ sententiâ, fœliciùs optatam fælicitatem aucupatus est.

Vides quanta sit aspirantis fortunæ solertia, Principum moribus studere, vt nihil illis proponas nisi quod amant? Si pecuniarum amore teneri illos agnoueris, protinùs nouos habendi modos cupidis subministra; non diu sine

mercede erit consiliorum vtilitas. Nec de plebe multùm cura; laboribus nata est, neque crudele videtur aliquid ærumnarum addere necessariæ calamitati. De cætero caue ne aliquis te diligentior illa consilia proferat, antequam promas; soli enim tantorum authori debetur gratia, non illis qui Regiam cupiditatem ad modica aut ad nota compellunt. Si ergo benè quid somniasti, festina effundere fructus principis, etiam tuus erit, dum nihil ad gazam illius tuo ingenio perueniet, antequam quod pollicitus est, promptissimâ solutione acceperis. Sic ego quondam Principem meum demeritus sum, & ita publico ærario consului, vt fortunæ meæ magis; illasque sim consequutus opes à quibus sæpè, vt tu haud ignoras, non dedignetur prementibus negotijs ipse Rex auxilium mutuari,

Quod de amoribus, de venatione, de pecunijs dixi, etiam intellige de sæuitiâ; ferus est Princeps? ne auertas illum à sanguine: suscita veterum iniuriarum imagines, obijce nouas; si quid incautè in illum peccatum est, scelus voca, iram nutri, sic placebis turbido, nec amoueberis ab aulâ, qui ex animo Principis pependeris, acceperisque mores tuos.

Nondum omnia in illam rem dixerat senex

Aulicus, cum ſubita tuſſis ab inuito Gyge excuſſa, aliquem adeſſe colloquentes admonuit: Sed fruſtrà ſub aulæis, ipſoque ſtrato quæſitus eſt. Hinc pauor vtrique ingens, ne ad Principes perueniret eiuſmodi ſermonis communicatio, periretque aſſentationis aulicæ quæſtuoſiſſima illa & antiquiſſima ars, quâ perſæpè capiuntur.

Digitized by Google

TRIVMVIRATVS IN SYLVANOS.

NE optimo colendæ pietatis consilio frequentia noceret, viri aliquot in syluas secesserant: ignotum penè cæteris mortalibus hominum genus. Principua illis cura, latere, & pati: Dies labore ducebatur; ipsa quies, ne securitate peccaret, tanquam in militum statione, interrupta vigilijs: lectus, stramen: Cibi, radices; aspero vestitu, constitutisque per alternas noctes flagellis, ita sponte ad castitatem erudiebantur, vt subactum eâ sæuitiâ corpus animorum tranquillitatem haudquaquàm perturbaret. Summa inter illos concordia; fuga honorum; studiumque ea agendi, quæ Deo acceptiora esse, ratio vel pietas ostenderat. Ab cæterorum hominum consortio ita semotis,

Digitized by Google

ipſa ſeceſſio dederat nomen, nam quòd in ſyluis degerent, eos vulgus ſimpliciter appellabat Syluanos.

Dum ſic quaſi in altero orbe, vni Deo operantur, interim peruadit ipſas vrbes fama virtutis, neque enim diù tanta lux condi poterat; Sed maximè, poſtquam plerique nobiles illam vitæ rationem ſequuti, cæteris ſapientiſſimæ ſeceſſionis exemplum fecerant, prioris inſtituti faſtidio.

Magna perſæpè virtutis ſecuritas, ignorari. Diu ſeruatur tectus odor, quem nimius aer citò diſſipat, ſolque ipſe radijs allicientibus diſperdit, ſi ex pixide eduxeris. Solitarijs hominibus ſua fama nocuit: Ad multiplices pietatis curas magno ciuitatum conſenſu, renitentibus tamen ipſis, vocati ſunt; & quidem fœliciter ac promptè plurimos animi morbos abſtulere, quos medicorum notæ manus prolixâ curâ conuellere nequiuerant.

Fortunatos ſucceſſus non tulit Trium virorum auerſa mens. Igitur cogitauere, quâ ratione Syluani: qui iam vrbibus ex officiorum ſedulitate chari eſſe incœperant, iterum in ſuos ſaltus, compellerentur. Virorum nomina penè eadem quæ olim Romanam Rempubli-

cam tot cladibus exercuere: Vnus enim Tonianus; Lepidus, alter; tertius vocabatur Augustulus. Quadam die cum in illud consilium conuenissent, sic præsente Gyge suum quisque in insontes stomachum profudit: Et prior quidem Tonianus, quòd æstuanti bili impar, eam diutiùs comprimere haud posset.

Amouendos esse dicitis, inquit, perdendi sunt. Non videtis quantâ superbiâ se extulerint, quòd iniquis temporibus tanquam rebus publicis necessarij à nostris antecessoribus quæsiti sunt? Ambitiosis, & plusquam satis est alienâ iam sollicitudine se onerantibus nihil antiquæ solitudinis restat, nisi nomen. Ipso suo instituto syluarum incolæ, quid morantur in vrbibus? Ex quo admisimus homines istos, qui mixtis laboribus in sacram segetem nobiscum succederent, quoties experti sumus duros messores. Suum nobis subsidium nimio vendunt, vtcumque ferendi nisi & exprobrarent. Auxiliares copias non fero, quæ suprà nos in tantùm creuere, vt ipso numero timendæ sint, si animis auertantur, & suâ iam famâ noceant, dum vbique vulgatur, maiores animos habere eas acies; minore sumptu ali; constantius arma ferre; haud curare sti-

pendia; denique militare fideliùs.

Iam nobis inuitis præliari volunt accitæ in opem turmæ; neque ſuos tantum duces noſtris æquant; neſcio quos ex militum vulgo in cœlum tollunt, tanquam ea egiſſent quæ ex noſtris imperatoribus nullus. Sua manû additas Chriſti imperio regiones verboſè commemorant; ſuorum facinorum annales texunt, quibus pietatem (quâ ſæpè orbantur) ac literas apud populum ventilent, vt iam eâ arte per totam Galliam clari ſint.

Audite propoſitum meum: totâ vitâ cum libris verſatus, ad illam eruditionem perueni, vt aberrantem quomodocumque Eccleſiam, poſſim auitæ fidei, ac optimis moribus reſtituere. Totum lumen illud quod hauſi à libris, in Syluanos conuertam; ſentient quid valeat mea doctrina, vbi odio acceſſerit.

Immitis cenſor decerpam ex illorum voluminibus quidquid minùs prudenter ſcripſere; ipſam charitatem quâ prodeſſe mortalibus voluerunt, accuſabo veneficij: in ſceleris vltiotionem, lentos iudices meis querelis prouocabo; quodcumque vnus peccauerit, omnibus impingam; tollam fidem authoribus, qui clariores ex illis prodiere; Verminoſos impuros;

latronum, homicidarum fautores deſcribam, publicas peſtes. Ad mea monita ſine dubio hærebit ſaltem vulgus (vernaculâ enim linguâ, vt notior ſim, homines aggrediar) magna famæ detractio, ſuſpectos reddidiſſe. Sed quàm putas laborabunt, ſi & oſtendero etiam à fide alienos? In hoc maximè enitar; quidquid magis ſincerum exauere, affirmabo ſcatere erroribus. Anſam dabit perplexa ratio ſcribendi; terminorum æquiuocatio; ipſa ſermonis eloquentia ſæpè rebus fidei haud exactè conueniens: in has me tenebras penetrabo, vt quæ cogitaui, nocturnus hoſtis ſecurè perficiam.

Quis legentium ſatis patientiæ habebit, vt velit in notas meas inquirere, omneſque eos peruoluere authores, quos dente tetigerim? Donec ſe omnino apud vulgus Syluani purgauerint, multum temporis effluet: & quàm interim dulce, in eas anguſtias inuiſos homines perpuliſſe, qui ſe cæteris meliores eruditioreſque iactauerant! nec conſcientiam timeo; hoſti quaquà nocere, ius naturæ eſt, & pars pietatis, inſolentiſſimos homines religioſè calumniari. Itaque furiarum occupabo officium; admouebo ignes, qui fumo ſimul & ardore infuſcent quidquid vſſerint. Et ne ipſo

vindictæ

vindictæ vſu tandem fatigatus animus, ab iniuriâ quieſcat, voto obſtrinxi me, quidquid virium habebo, quidquid temporis, ad obitum vſque in id opus inſumpturum.

Cum hæc Tonianus magno impetu diceret, ſic apud ſe Gyges; tantæne animis cœleſtibus iræ? Et hic homo ſacer eſt, & ita ſæuit, & ita loquitur? ad altare ſic ſuccenſus accedet? non ponet odia? & cùm ſacram hoſtiam tenebit manu, animo ferox, in gratioris ſacrificij recordationem, cogitabit Syluanos?

Lepidus, ex ſui nominis ſignificatione ſatis eſſe credidit, ſi lepidè noceret. Ergo riſu incœpit. Et mox. Quàm iucundè inter mortales ſim receptus, haud ſcitis, inquit. Stellæ ludebant cum natus ſum; Nam (vt accepi à matre) neſcio quis Mathematicus qui fatale momentum nouerat; interrogatus quid verò futurus eſſem, pronunciauit, eâ die hominem editum, qui facetijs foret ipſo Luciano fœlicior. Quod in me igitur fortius natura poſuit, ac ſubtilius, illud vibrabo in Syluanos, iocosè pungam, nec credar verè hoſtis qui feſtiuus inſultabo.

Ampla ridiculi materia, ipſum Syluanorum nomen, quæſitæ ad ſordidam egeſtatis ſuæ pompam, veſtes, horrida ſupellex, & quid-

quid in illis ſuperbiam peruersâ viâ ſequitur. Virorum otium, labores, ipſam fraternitatem, quam morum ſimilitudine, & communitate rerum ſibi fecere, traducam ſcommatibus, vt nemo putet ſuâ famâ dignos, quos ego ſic luſerim. Eâ ratione deſpectio fiet ſtatus illius in quo tot ineptias cæteri, detegente me, aduerterint, & pudebit viris illis adiungi, quos in fabulam vertero. Quid plura? hiſtricum ſic fœliciter agam, vt quicumque ad me accedet voluptatem ex verbis percepturus, ſimul lethale venenum hauriat, & neceſſariâ fugâ ſolitarios illos aut contemnat, aut oderit.

Ad vafram hominis propoſitionem riſere alij, ipſeque Tonianus, optimè, inquit, etenim, dolus an virtus quis in hoſte requirat? Me leonem proculdubiò dicent, qui profeſſo odio immeritos dilaniabo, vulpem te, qui mordebis callidiùs. Verùm quid vocemur parum intereſt, dummodò cadant quos perdere volumus. Si animo impetus reſpondeat, ingentia vulnera faciam, latè nocebo: tu qui non odiſſe videberis, ex hoc acerbior, per ſecretiſſimos meatus penetrabis in medullas: non enim meminiſti verbi iſtius, molliti ſunt ſermones eius ſuper oleum, & ipſi ſunt iacula?

Laudabis interdum viros, & dentatos lusus inseres malignis præconijs. Quod tanquam seriò in ipsorum commendationem texes, retexes statim; nam, vt puto, tua mens hæc est, vt nihil beneficij maneat, cuius (iocans licet) tam properâ mutatione egeris pœnitentiam. Ita scribes, vt si opus sit, possis à calumniâ absolui, & sales vocare quidquid aculeati protuleris in hostium nostrorum perniciem,

O sagax planè consilium! ô armorum vtilem nostris temporibus solertiam, vt qui fortè ensem ense amouerint, nec aperto marte satis ruent, omnino tuâ versutiâ tuisque insidijs pereant. Et, oro, laborem istum ne distuleris; dum ego audacior, neque multùm curans quid de me sentiant catholici, aut Roma decernat, volumen compingam, omni alio atrocius:

Tu verò quid in rem nostram, Augustule, quo ingenio putas syluanos debellandos? Aliquid ingens profectò meditaris, nam te cogitabundum arguit vno in angulo hærens oculus, longumque silentium; sensus nostros accepisti, tuum & ipse, si lubet, animum prome.

Augustulo frigidior malitia erat, atque te-

ctior. Quid ſi autem, inquit, aliquod vitæ genus inſtitueremus, quod inuſitatis moribus, & non expectatâ luce ſyluanos iſtos obſcuraret? Aliquot viros noui iam ſpontè à cucullo alienos, hos monebo, non abiecto ſæculari amictu in vnum conuenire, ijſdemque legibus regi, & vt auguror, facilè in id conſilium ituris, me ducem conſtituam. Anachoreticæ diſciplinæ aliquid non hactenus viſum, mitiori inſtituto temperabitur. Theologiam famoſis ſententijs; ſacellum, quod & egregium nobis erit, inſolenti cultu ornabo, vt quidquid ad nos pertinebit, ipſo nouitatis charactere (quæ verò multùm placet) inſigne ſit. Eâ ratione comparatis plurimorum animis, non deerunt qui frequenti præconio inſuetæ vitæ propoſitum mirificè commendent, dicantque ſyluanos meritis longè inferiores eſſe, quorum iam ex incautâ ſui proditione, ſolitudo ac quies omnino perierit. Ita conſenuiſſe inſtitutum illud, vt nihil prioris ſanctimoniæ deprehendatur in poſteris; & magno Dei conſilio, quoſdam noſtrâ ætate miræ pietatis viros aliquid religioſius oſtendere ſyluanis, quàm quod ipſi profitentur. Ita ſenſim euaneſcet importuniſſimorum hominum opinio, vbi aliquid apud nos faciliores Chriſtiani de-

Digitized by

prehendent, quod ex fronte melius putabunt, ſuſpicientque lubentiùs.

Magnum erit, ſi & aliunde in eos clerus inſurgat, ſtudijſque ac veſtium reformatione trahat animos, quem vetus inſcitia, & immodeſti cultus libertas in contemptum adduxerant. Magna, credite, ſyluanorum erit in iura imitari quod faciunt. Et quàm ſæpè vicit ſuum exemplum, æmulatio?

Annuebant Tonianus & Lepidus; cùm Gyges triumuiratum illum diutiùs non ferens; Operam, inquit, perditis; quiſquis in ſyluanos ſic armatus eſt, illæſis hoſtibus, tela conſumpſit. Ad inuiſi hominis monitionem obſtupuere illicò tres-viri, & iam non de ſyluanis, ſed de voce ſollicitos deſeruit Gyges, vehementer miratus, Chriſtianos inueniri qui tot artibus in optimam vitæ formam hoſtiliter agerent.

FVNVS VIRTVTIS

QVi omnia nosse vult necesse est omnia videat atque audiat; per hos enim præcipuè sensus scientia fit, qui subtiliora rerum idola, facilesque id discendum vias inquirenti animo subijciunt.

Dictum fuerat Charmioni aliquem ex magnatibus nocturnas choreas breui daturum matronarum præcipuis; & licet intempestiuam hanc virorum atque mulierum conuocationem minime probaret, quòd sciret periculis plenam, & inde non raò rixas, odia, sæpiùs autem flagitiosos amores exoriri, tamen adesse voluit, vt cùm eiusmodi saltationibus aliquis se patronum diceret, certiùs in illam licentiam inuehetur, cuius discrimina non à theologis tantum accepisset, quos ex illarum re-

Digitized by Google

rum ignoratione ac ſtudiorum ſuorum mœſtitiâ nimis rigidos ferebant, ſed etiam hauſiſſet à ſenſibus.

Veſpera appetebat, & ne cui matronarum ſuæ ſtellæ deeſſent, quidquid gemmarum habebant, in nocturnos ornatus ex ciſtulis ſuis deprompſerat, quæ inter fœminas acris eſt æmulatio vanitatis. Omnibus ſui cultus maior cura, quàm ſi de patriæ ſalute ageretur: de ſingulis capillis in conſilium ibant; nihil ad formæ venuſtatem ſatis, niſi quod centies dubitantibus matronis amica ſpecula oſtenderant; nam ſuſpecta ancillarum fides, & deformitatis periculum erat, alienis oculis tantum negotium concredidiſſe.

Ex plurimarum auribus dependebant bina patrimonia, inſulæ, ſaltus, & præter naturam videbatur tanta onera geſtare ceruices leuiſſimas. Vt candidiores genæ apparerent, nigra quædam corpuſcula, tanquam muſcas cuti admouerant, eâ arte vt quod conſilio & prolixâ patientiâ poſitum fuerat, caſu videretur adhæſiſſe. Formam augebant pretioſiſſimæ veſtes, additæque armillæ lacertis, quos propemodùm à cubito nudos in reliqui corporis coniecturam ac ſpectaculum amoris voluerant, vt non ſolo mammarum ad papillas vſque

conſpectu, in illâ ſaltantium turbâ ferirent intuentes.

Poſtmodùm prouectâ iam nocte currus audiri cœperunt, & publicas ita vias præcedentium facum ſplendor colluſtrauit, vt ſcirent aurigæ quâ pergerent, vitarentque facillimè quodcumque in illo equorum rotarumque tumultu carpentum occurreret. Ad ſtrepitum, Charmioni ſommus excuſſus eſt: nam paululùm dormire placuerat, vt cæteræ noctis vigiliam ferret faciliùs. Dum induitur, ô inſaniam, inquiebat, tunc moueri, tunc mortalium quietem perturbare, cum ceſſationem operum indicit ſolis abſentia, ipſaque natura nos admonet ſpiritus illos ſomno reficiendos eſſe, quos diei labor, & curarum multiplex æſtus abſumpſit! Diem, vt puto, odere iſti noctiuagi, quòd gratuitus eſt, quòd & eo fruitur pauper; & facum lux ideo placet, quia emitur, nec egeſtatis eſt, eum ſibi quærere fulgorem cum aſtra deficiunt. Totam vitæ humanæ rationem mutauere: ne aliquid cum illis commune plebs habeat, aliâ horâ petunt ſtratum, aliâ ſurgunt, aliâ cœnant; & maxima illis voluptas fit, tunc loqui, tunc turbari, cùm cæteri ſilent, & cum toto orbe quieſcunt.

Neque

Neque timent istæ mulieres quarum causa tot currus intempestiuè agitantur, per noctem cùm grauis est aër sic ferri: morbos non pauet hîc saltatricum mollities: si quid dies nocuit, habent pro Æsculapio, tenebras, cæterùm miraculis famosa sunt loca illa quæ nocturno tripudio destinantur: nam statim ac in ea pedem inferunt, fugit dolor ille capitis, ille artuum languor, qui in templo, cum maturè surgunt ad pietatis officia, aut longius sacrum ducitur, redire consueuit. Nihil quod placet, noxium est: illa mala quæ medicos aduocabunt, cogentque debiles domi hærere, & acerbissimis remedijs vti, non inuehunt vigiliæ istæ, sed in sacris ædibus, quæ vt plurimùm nimio frigore sunt insalubres, nimis protracta religio.

Sed cur noctu? cur cum viris qui mariti non sunt, gaudent suis rhedis gestari mulieres istæ? Certè cum horâ, & cum ipso consortio maximè, castitati non conuenit. An fortè satis duxit vxorem maritus, cùm in sponsam accepit? ideoque turpe habetur si vbique ducat? & cum nemo dubitet de coniugio, alijs tradenda est, quoties per noctem iubebit agi currum suum; & castitatis non suspectæ argumentum est iste mos, quo fit vt quisquis venu-

ſtulus in mariti officium volet ſuccedere, illam ducat ad choreas?

Inductus veſtes Charmion, annulum ſumpſit; & cùm iam pauciores currus audirentur, quòd ſaltationis hora inſtaret, pergit ad domum illius qui matronas inuitarat. Neque multùm ſubſtiterat ad ianuam, cum laxatis à cuſtode foribus in aream admittitur; mox aliquot matronis mixtus, ipſum triclinium ſubit, in quo, donec conuenirent omnes quarum gratiâ nocturna hæc lætitia erat, cæteræ quæ diligentius venerant, vt cuiuſque ferebat conditio, in orbem ſedentes fabulabantur.

Sua muſicis in editiore triclinij parte ſedes erat; & in lucis commodum iuſto ordine, ſuſpenſæ funalibus quinquaginta faces, per varia ex nitidiſſima criſtallo ſpecularia ita diem æmulabantur, vt vix ipſe ſol dum nubes amouet, gaudetque conſpici, decentiùs fulgeat.

Vbi tot ignes vidit Charmion, ah! inquit apud ſe, ne ſit iſtud funus virtutis! tum coronam illam virorum atque mulierum circumſpiciens, reuocauit ad memoriam verbum iſtud ſcripturæ; congregatio taurorum, in vaccis populorum; cogitauitque quàm potens in alterum ſexum eſſet ſexus ille, qui infirmior dicitur; & quidquid turbidum magis, hominum

vitam exagitat, opus esse mulierum. Non multo post cum nulla ampliùs ex primarijs fæminis desideraretur, & musicam silentium expectaret, dictum est modulatoribus vt plectro saltantium motus regerent.

Aliud sibi spectaculum fecerat Gyges; non quàm bene saltarent matronæ, sed quàm castè, quàm Christianè vigilias illas agerent, scire volebat. Omnes penè motus animi conspiciuntur in oculis; si mœret, graues sunt ac lanquidi; si irascitur, illico minaci flammâ feroces sunt; si pauet, micant quidem, sed tremulâ luce incerti, vt non metus tantummodo, sed ipsius periculi imaginem non obsurè præferant; si amat, rident; in osculorum præludium suauiantur & ipsi, fatentur, petunt, & & amœno prorsus incendio significant illum placere, illum optari, in quem contentas acies toties vibras. Vt de matronarum animis coniectaret Gyges omnium oculos intuebatur, & in plerisque tanquam in amatorijs codicillis legebat Cupidinem.

Ne tamen aspectuum seuerus nimis interpres esset, aut leuis, vt commodè potuit, aures dedit ijs quæ sedentibus matronis dicebantur, dum aliæ fidibus pedes moderantibus, flectebantur ad numeros. De forma illarum sermo

erat; quàm venuſtè ſaltauiſſentt; quid magis iuſtiſſimam admirationem faceret, pulchritudo oris, an animi? quàm fœlices quos illæ dignarentur ſuis; ad hæc, annuendo negabant quodcumque de illis dicebatur eximium, & ſermones compeſcendo qui de illarum præconijs erant, modico riſu, ac ſuauiter auerſæ, prouocabant ad alios, placebat quoque de matronis illis loqui quarum forma deterio, aut mores minus ad modeſtiam compoſitir meliorque fama quàm mererentur frequentes cum maritis querelæ, inepta pietas, aut etiam ſecreta turpitudo.

Cum iſta audiret Charmion, & hæ choreæ, inquit, ſunt innocentes? quid turpius illis, quid crudelius? ſi quod ſcripſit Plato verum eſt, amorem in calidiori ſanguine gigni, conceptumque ad amantis primùm oculos, tenues ſpiritus mittere, qui cùm ab illis ad amatæ quoque formæ lumina peruenerint, mox ad cor ipſius properant, quòd ſedem illam naturali ac neceſſario motu petant, vnde ſunt geniti: Quot putem matronas amare; cum tot viri ſuum illis amorem profiteantur; & nullos penè videam, qui comptulas, & amari geſtientes, pudicè aſpiciant?

Inter tot voluptatum incentiua, quæ maneat frigida caſtitas, cùm ſæpè ad conſpectum

formæ vinus, quam nec exertæ mammæ, nec vestium elegantia, nec ad musicam fractæ motiones augent, pudicitia pereat?

Ciuitates ferunt ortum habuisse ex accessu ad ignem; quòd cum priùs homines nullo commercio iungerentur, sensim ex occasione ignium, frigus depulsari conuenere; inde prolixiùs loqui; contrahere amicitias, inire connubia; vrbes meditari; struere, condere legis; illam denique ciuitatum ac prouinciarum concordiam statuere quâ constant imperia. Aliquid simile in isto virorum ac mulierum cœtu aduerto: tanto affectu tantâque frequentiâ certissimè non conuenirent, nisi quisque ignem quæreret; non enim satis est *illis* proprio calore aduri; alienâ flammâ corripi volunt: & quid ab illâ immune, cum verè sit stupa collecta, Sinagoga peccantium?

Ad chorearum istarum excusationem forsitã dicent; nihil turpe in illis videri, neque vnquam passuars matronas, si vel in leues actus prorumperet, virorum licentiam. O choreas innocentes! quòd viri, Cinicorum more, spectantibus vniuersis non id agunt quod nulla nox satis altè celauerit! interiorem pudicitiam violari putant, modò corpus sibi labem inferri non sinat; os non promat quod probauit an-

mus; & honeſtam dicunt quæ corrupta corde, tam libenter, ac toties, ſpectante Deo, admiſit (cum vlteriores delicias fama negaret) oculorum adulterium?

Nocturnæ ſaltationis turpitudinem comitatur etiam, vt perſpicio, atrox illa crudelitas, quæ abſentes perimit, magorum ſæuitiam imitata illorumque quos odit excitatis imaginibus infligit vulnera, vt exemplaria pereant, & lateat manus quæ intulit iniuriam.

Sed quid agant iſtæ remotiores à cæteris, vbi comſumptâ cerâ lux tenuior eſt, ſcire cupio. Nihil in iſto cœtu audiuit Gyges, aut vidit, quod magis læderet. Pediſſequæ erant, quæ ſaltationi minùs intentæ ad quam nemo inuitabat, cum viris aliquot miſcebant liberiora colloquia. Sed & illarum vna cum adoleſcente neſcio quo obſcurior, fauentibus tenebris ipſoque tripidij tumultu, magis ab honeſtate receſſerat, videbaturque ne vltrà in verecundiā peccaret, ſolo circumſtantium timore cohiberi.

Hîc patientiam perdidit Gyges: & vt flagitioſam concionem ſolueric; titione quem primum focus obtulit, magnum opus aggreſſus eſt: Concitaciſſimo impetu ſe intulit in choreas: mox demiſſus, ingentes in ipſo pauimento litteras exarare cœpit, ſtupente coronâ

Digitized by Google

quod non visâ manu sub omnium oculis eiusmodi scriptura procederet. Ad spectaculum non modo turba expauerat, sed & matronarum ac puellarum aliquæ in deliquium lapsæ sunt; nec erat qui ad subleuandum ægritudinem, merum aut odores postularet; vna cunctis sollicitudo, quæ manus characteres illos faciebat, & quid scriberet?

Nunquam grandior expectatio, aut maius silentium fuit, donec scirent quid monere eos vellet spiritus ille, qui iam pluribus in locis sæuior, hucusque tamen nocturnis choreis, tanquam pietati minimè aduersarentur, omnino pepercerat. In hanc autem sententiam scriptura loquebatur: Ædibus his cœlestis imminet vltio, nisi perire amatis, cito fugite. Horrendam comminationem nemo bis legit; & vt prima vox alijs mandata totum triclinium percurrit, morituros omnes nisi statim recederent; quisque vitæ amore, præcipiti fugâ, nullo ordine seruato, festinauit ad fores; Sed iam aperiri præ multitudine haud poterant, & stipatis corporibus, horribilis omnium clamor suspicionem incendij fecit, his ad quos per silentium noctis ingenti circuitu peruenerat: Ergo non domestici tantùm, sed & ex vicinis plures seminudi, ne componendis vesti-

bus moram traherent, in auxilium veniunt; Et mox proſtratis foribus; quod quiſque ſe primum vellet in illo turbine, vno impetu in aream, quæ latè patebat ſaltantium torrens effuſus eſt.

Vnus interim quietè agebat Charmion, & nondum triclinio egreſſus, ingenti lætitiâ fruebatur, quòd tam citò, pauciſſimis litteris, eam ſibi ſolitudinem fecerat, fugaratque lucifugos, & intra ſe ita aiebat. Nocte pios conuenire ad Religionis opus vix fert Eccleſia, ideoque vigiliæ illæ per totum annum ſublatæ ſunt quarum vſus olim fuerat, & in dominicæ natiuitatis honorem vna relicta eſt, quæ tamen ſic violator à pluribus, vt illorum nequitia in prouerbium venerit, & ſinam ego per tenebras inſanientium conuentus fieri, cùm impediendi poteſtatem habeam in annulo? reddam ſoli ſaltatores iſtos, qui ſuas faces illius ſulgori prætulere, Quiſcere cogam turdidos & lucrum quod ab eiuſmodi peruigilio emergit, medicis eripiam, ita vnâ charitate tribus conſulam quæ choreis certè præferenda ſunt, animæ, corpori crumenæ; & ſic religioſè benefecero, vt etiam ſui amantes, & auaros demerear.

SCHOLA

SCHOLA AMORIS.

HOmicidium doceri palam eſt, vt quicumque hoſtem meditatur, diſcat à peritis quo ingenio, quo impetu, quâ ſecuriùs parte illum confodiat; & quoties fœliciter peccauit ſagax crudelitas, tiro laudatur quòd ſæuitiæ præceptis bene vſus, peremerit inimicum; magiſter, quòd effundendi ſanguinis regulas ritè fideliterque docuerit. Aliquid tamen iſta diſciplina habet quod non omnino vituperes; nam quia frequenter ipſa virtus armis petitur, & fit pugnæ neceſſitas, inde modum accipit, quo certiùs ſe contegat, ac feriat. Sed nefandum planè, quòd in ſcholam amoris ſcena ornatur, & ad hiſtrionum ſpurciſſimas ſcurrilitates tot viri cum fœminis inuerecundè conueniunt.

Digitized by Google

Olim Romæ Pantomimi magno populi concursu exhibebant ſuos ludos, nec erubeſcebant ſpectatores ea intueri quorum exempla in ipſis numinibus præceſſerant.

Suam Ledam, ſuam Danaën iam non furtiuè amabat Iupiter, & ita in cygnum, & in clariſſimum imbrem mutari geſtiebat, vt vellet ab omnibus ſciri, Deum eſſe qui ſub plumis adulterum ageret, & ſub auro funderetur. Quod Vulcano celabat Venus, concioni oſtendebat. Suam noctem illuſtrari gaudebat Hercules, vt tam breui tempore quinquagies patrem miraretur populus, & ex illo labore, qui ſecundus Heroï fuit, iuuenes diſcerent tunc dignam præconijs turpitudinem haberi, cùm omnem modum exceſſit.

Hanc mimorum obſcænitatem temporibus Chriſtianis adhuc perſtare non tulerunt patres; neque acriùs in cruentos ludos, vbi homo occidebatur in hominis voluptatem, quàm in iſtos inuecti ſunt. Nam quis pudicè iſta conſpexerit? Meritò certè Eccleſia nullos tunc ad ſalutare lauacrum admittebat, niſi qui prius ſolemni ſacramento renunciauiſſent theatris, & comœdos, vt impuritatis magiſtros, ac peſtes publicas omnino defugerent.

Digitized

Gygis æuo illa obſcœnitas caſtigata dicebatur, & quidquid luderetur à ſcenicis eâ agi modeſtiâ, vt vel ſeuerior matrona probaret eiuſmodi voluptatem ſuis virginibus dari. Ad illam opinionem multum erat quòd Rex tragædos nouo diplomate ab illa infamiâ abſoluerat quam priſcæ leges intulerant, & plurimi qui ſacro charactere erant inſignes, non dedignarentur in ipſâ ſpectantium coronâ miſceri cum cæteris. His indicijs tutus Gyges non putauit ſe aliquid in pietatem peccaturum, ſi & ipſe intereſſet illis remiſſionibus, quæ optimis ingenijs dignæ, delicias facerent, nec læderent mores.

Omnis ferè ſtatus perſonas iam ſcenæ locus acceperat, cùm ad theatralem conceſſum, datâ ianitori pecuniâ, palam Gyges admiſſus eſt. Honoratiores ſedes acceperant proceres illi, eamque ſeueritatem abiecerant quæ ſacris debetur, nec ſeruatur commodè, vbi vultus amœniores poſtulat publica hilaritas. Ne quid auſterum nimis aut religioſum illi voluptati officeret, etiam poſuerant togas, & in breui veſte ſenatores illos videbatur imitari, qui vt liberiùs cœnarent, nec admonerentur quid peccaret in magiſtratu ebrietas, exuebant ornamenta dignitatum.

Hos contuens ſic apud ſe Gyges aiebat. Quid in tollendis theatris ita ſudant noſtri theologi ? quodcumque ſcriptione, vel concionibus egerint, delebit apud plebem Chriſtianam omni argumento validior horum Antiſtitum præſentia. Ore ac calamo potentius eſt exemplum iſtud, æquum certe, vt omnes id ſibi licere autument quod in illis aduerterint.

Suſpendit tamen virum, quòd nullus eorum adeſſet, qui inſigui pietate noti, ſuas dignitates in maiorem reuerentiam extulerant; & iam dubius, an ſecurè iſtorum exemplo niteretur timidior aliorum conſcientia, ita ſibi. Putas, Charmion, omnia tibi licere quæ ſacri homines faciunt ? Optime, modò ad omnia quæ agent, ſuum ſtatum, ſuam famam conſulant. Ergo ſi in ſuperbiæ ſpectaculum, ſi in pingues menſas, ſacros reditus impendunt, ſi in illicitos amores, nec pauperes curant, & illud poteris ? credeſque pronitus opes tibi datas à Deo, ita in vanitatem aut in delicias poſſe effundi, vt nihil à te egeni accipiant? Caue ne ex illorum vita qui liberiùs agunt, theologiam tibi facias : meliùs ab alijs regulas ſumes, qui frequentiùs cum libris quàm cum aulicis verſantur; qui nullibi magis quàm in templo noti, ſi nonnunquam in remotiora

loca iter inſtaurant, ob id ſolum faciunt, vt populis ſuis bene ſit, & ex vultu illam poteſtatem agnoſcant cuius nomen audiri certè non ſatis eſt; neque enim luna, licet vicaria ſolis, illud efficit quod ſuo ſplendore, ſuâ vi, diurnum ſydus. Vide vt rident iſti; vt toto animo comœdos expectant, dum muſici ne otioſis ex morâ tædium fiat, adſtantium aures ſuo cantu, ſuoque plectro deliniunt. Cum ex iſto cœtu ſacri homines ad ſuas ſedes reuertent, & in templo Tiaris conſpicuos ſeueroſque conſpexero, in memoriam redibit iſta libertas, veſtitus iſte concinnior, cachinnus hic, credamque, ni me Deus adiuuet, alteram populo ſed grauiorem ab illis comœdiam exhiberi.

Aderant plurimæ cum ſuis matribus virgines, & mox vt in primam ſcenam ornatiſſimum theatrum aliquos actores dedit, qui ſpectaculum inchoarent, in pantomimos omnium acies conuerſæ ſunt. Amatorium argumentum ſumere placuerat, ſed eâ verborum honeſtate turpes affectus velauerat ſubtiliſſimus poeta, vt nihil videretur timendum caſtitati, ſi hos ignes, has amantium curas, hæc ſuſpiria miſeraretur.

Inter ſcenicos illos, eâ paſſionum laruâ naturam æmulabantur duo iuuenes, vt ſperare

ac irasci, vt cadere animos putares, quoties ex vario adumbrati amoris impulsu, vel dulciùs insaniebant, vel audacius; aut deiectos affecerat languor ille, qui vitæ pertæsus Parcam in remedium vocat: Magnum vtrique odij incentiuum, vnam amabant. Illa interim quem fouebat ignem celabat prudentiâ, vnâque nutrice excepta, nouerat nemo quàm turbidè amaret, quàm anxiè de illo prælio audiret, cui se precipiti irâ ambos commisisse fama referebat, vt alter fœlici marte ab æmulo tutus, tranquillè suis votis potiretur. Vni timebat mulier, & si illo certamine caderet, decreuerat mori. Solabatur miseram nutrix, deficientem excitabat in spes dulcissimas, suspirabat cum alumna. Cùm secretè sic dolerent, flentes tamen videbat, audiebatque gementes tota concio; & veras lachrymas ita in plerisque mouebat fictitius mœror, vt diceret apud se Gyges, hanc tenerrimi amoris, dolorisque imitationem, ex spectatoribus tragœdos effecisse, licet ipsi nescirent; Nam quid aliud, cùm assidentes, histrionum motus sequuti, ad fabulam accessere?

Nec omnino tamen ab illis affectibus liber erat Gyges, ad suspirantis fœminæ questus sentiebat se molliri: & licet nihil certum ama-

ret, amabat tamen, ſolutoque propemodum illo philoſophi gelu, quod toties noxijs ignibus obiecerat, leniter in venas ſerpebat aliquis calor, qui occaſione datâ acriter vrgeret ſeriò amantem, ac conflaret incendia.

Heu me, dicebat, ad iſta moueor! neque Plato, & Ariſtoteles ſuccurrunt vt ab iſtis paſſionibus me expediam. Credam ego, abſque periculo matronas audire commœdos iſtos qui tantos iam mihi ſtimulos creauere, vt reluctans acceſſerim ad affectus amantium?

Honeſta quidem ſunt verba iſta ſi ſingula perpendero; fœmineam cupiditatem, ne inuerecunde erumpat, continet, magnâ certè poëtæ ſolertiâ, admixtus pudor, cura honoris verumtamen; vbi ſecretum nacta eſt iſta mulier, miſeram ſe ex amore refert; quàm malè ſomnos agat fatetur nutrici; & dum ſuos ignes liberè profitetur quos extingui nunquam ſinat, dum queritur, ac luget, ad hos gemitus, ad has lachrymas, concioni fit teneritas illa, quæ ad debellandam pudicitiam eo fortior eſt, quo ſe dulciùs in animum penetrat, & inſidioſo Cupidini aperit faciles vias. Sicut enim vitrum in cuius centro radij ſolares conueniunt ac ſtipantur, ſtupam vrit, licet flammam cuius cauſa eſt, ipſum non ſentiat; ita ſæpè fit,

vt qui friget comœdus ſimulatione tamen amoris veros ignes tibi creet ; quippè hoc perfectiſſima quæque naturæ imitatio habet, vt æquali propemodùm poteſtate eoſdem effectus ſortiatur , & imago ſolis quæ videtur in ſpeculo, tam lædat oculos, quàm ipſe ſol.

Dum cæteri cómœdos mirantur gaudentque eâ affectuum ſucceſſione mutari, & noxij ignis ſcintillulas vna cum honeſtiſſimis verſibus hauriunt, hæc meditabatur Gyges , optabatque Poëtas qui non verborum certè libidine , ſed arte nimiâ hanc mollitiem facerent, in melioribus occupari.

Ab illâ tragicomœdiâ exacto vix biduo , vt aliquid de priuatis moribus noſceret , ſolitus diſcendi ardor virum impulit, ideoque ſumpſit annullum , & quam fortè primam patente ianuâ vidit domum ingreſſus , ſtatim vt ad interius conclaue peruenit , virginem vidit, grandioribus incedentem veſtigijs , ac diuulſis comis terribilem videbatur inſanire , neque furenti ſatis conſilij reliquerat turbo ille , vt conſpici timeret , ac iungeret fores. In acerbos gemitus ſoluta , ſimulque irâ ferox , nunc prærupta verba , nunc impetu lachrymas dabat ; & errantibus oculis , quaſi aliquid circà ſe quæreret, nihil ſatis videbat. In molli puellâ tantos affectus vigere , Gyges mirabatur ; expectabatque

pectabatque donec aliquid illi excideret, vnde tẽpestatis huius origo posset agnosci. Quid tantũ lugeret, quid desperaret misera virgo, prodidit non multo post ingenti suspirio laxata vox; Si alteri quam illi nubere iubeor, quid vltrà viuimus? Deinde in lectum humilem, qui ad quietem diurnam positus fuerat, quasi vires deficerent, negligenter procubuit. Breue silentium sequuta est infœlicissimi amoris descriptio tanquam alteri loqueretur, illudque omne quod in theatro audiuerat Gyges, nisi quod versus non erant. Ita ad exemplar accedebat luctus ille & pertinacia amoris, vt propterea Gyges virginis ora diligentiùs intueretur; constitit vnam ex illis fuisse quas ad comœdos viderat.

Tum cogitans quanto pudoris damno theatra illa personarent à quibus abesse dicebatur obscœnitas; ista virgo, inquiebat, spósum à matre expectaret, nisi diligendi audaciam accepisset à comœdis, quod lusit mimica mulier, serio agit hæc, luget ex animo, didicit, non quam subtiliter tantum, sed quàm fideliter, fortiterque amandum sit. Frustrà proponas alios, consilium omne iniuria est amoris; crudelitatem vocat amicorum prouidentiam; fortunam damnat, ex quâ coniugij leges sume-

se parentes iubent : vltra procedit turbatissimus affectus, etiam fatis puella irascitur, quòd in maiores nuptias sit genita; denique mors placet, nisi maritum, quem ab alijs expectare solet virginalis pudor, ipsa optet ac eligat.

Miserè amantem puellam ita deseruit Gyges, vt sortem illius plangeret, & egressus ad profundiorem philosophiam animum applicuit. Virtutes accipimus ab alijs, inquiebat ille, neque enim nobiscum natæ sunt; peregrinas homini esse non obscurè probant, labor ille improbus, qui in acquirendis, aut fouendis, sæpè frustrà insumitur; parentum curæ inutiles; & quidquid circa nos agit, aut patitur institutio. Longè aliter de vitijs sentiendum, sponte generantur & adolescunt; ad hæc proprio genio instruimur omnes; nullo docente acuitur quotidie peccandi solertia; & vt quis perditissimus sit, sufficit se sibi tradidisse.

Planè mirabile est quod videtur in Ecclesiâ, intra se habet doctorem suum; non enim extra illam Christus, sed cum ipsa vnum corpus est, & dum ille præceptoris officio defungitur; caput docet cætera membra, linqua loquitur pedibus suis; sed miserabile omnino, quod sibi magister ac schola sit peruersus animus, neque indigeat altero, vt discere possit

ea omnia quæ diuina lex prohibet, ratio damnat. Nihilominus tanquam vnusquisque nostrum, se doctore non satis foret ad vitia illa eruditus, quorum est ingenita cognitio, in maiorem nequitiam publicè schola proponitur à comœdis, eâque naturæ imitatione adumbrantur noxiosissimi affectus, vt non rarò qui fabulam viderit, verissimè peccet quod ad voluptatem spectantium histriones mentiti sunt.

Gratis datur à concionatoribus veritas; & quàm pauci sunt qui illos cupidè audiant; qui non putent se horam perdidisse si in templo consumpta est! Quidquid fingunt pantomimi vendunt pretio, & emptores inueniunt; Inuitat nos ad sanctissimum spectaculum pietas, nec mouemur: comœdiam deperimus, quâ mores ruunt: hæc per menses integros impatienter expectatur ab omnibus, si promissam aliquid fortè distulit; instantem nemo petit serus; vt nescias quorum sit diligentia maior, histrionum, vt festinent ludere; cæterorum, vt ludantur.

Has nugas procrastinari nemo sustinet, vt sacris solemnitatibus relinquatur suus locus, suus honos; vnum diem diuidit cum Religione, comœdia; & vt ipsi etiam illudat festiuitati, prætiosiora ornamenta sæpiùs ostentat,

dulciori muſicâ placet, plures denique faces accendit quæ diutius luceant.

Sed quid indignius, quàm quod ſæpè apud principes idem locus qui ſub noctem comœdos ſolet admittere, manè ſacros oratores accipit, qui de Chriſto renuncient? vt in vnam quaſi ſcenam conuenire videantur ſcurrilitas & Euangelium; & dum Chriſtianis proponitur domini ſui acerbiſſima mors, cogitent quâm benè in eadem aulâ pridie egerint comœdi, quàm tenerè ſuo amaſio loquuta ſit, icta cupidinis telo mulier; & omnia confundente memoriâ, miſceantur cum ineptiſſimis fletibus, Chriſti cruor: cum mimis, Apoſtoli: cum fabulis, veritas; & nihil proponat Eccleſiaſtes; quod ad auditorem Chriſtianum impermixtè perueniat.

ÆGROTANS SINE MORBO.

SVauissima certè ægritudo, ita malè habere, vt sanus sis. Quis credat ista simul posse consistere? & tamen in vnâ personâ conuenisse tantopere dissidentia, Gyges fassus simul, & miratus est.

Ad cuiusdam matronæ fores plurima carpenta videbantur: quid tot currus significarent scire ille voluit. Dies erat qui Saturno olim dicatus, nunc solo nomine retento, immaculatæ Virgini apud Christianos sacer est; & tum in mulieris cubiculo aderant cum aliquot viris fœminæ nobiles non paucæ; illa, non exuta vestes, tanquam ad subitæ imbecillitatis leuamen, decumbebat in lecto. Iacenti tamen color viuidus erat, compositæ comæ; & quod maximè stupebat Gyges,

quodque ſuis ægris medici ſeuerè prohibent, expedita loquacitas. Ridebant circà illam cæteræ, ipſaque viciſſim geſtiebat ea audire & loqui quæ omnem mœſtitiam amouerent.

Quod morbi genus iſtud eſt, inquiebat Gyges, cujus ſigna non in languente videntur, ſed in ſolâ duntaxat quiete, ac lecto, niſi enim ſtrato ſuo adhæreret iſta mulier, inualidam certè haud crederem; verum forſan pedibus laborat, ideoque decumbit quia ſtare non poteſt: ſed cur nullus inter matronas de ægrotatione ſermo, cuius cauſâ huc venere? Cum ſic cogitaret, audiuit ab aliquo qui alteri colloquebatur, mulierem illam ſabbathum ſibi deſumpſiſſe vt aduentantes amicas ſic exciperet; optimèque morem hunc apud primarias fœminas in vrbe receptum, vt ſimulatione incommodi, alternatim iacerent; quippè laborem eſſe nimium, ſi quaſque inuiſentes, ad ipſius cubiculi fores cogerentur deducere.

Quæ hæ nugæ? ait intra ſe Gyges, morboſam fingere, cum de ſanitate iacentis dubitet nemo; matronarum hunc iocum quis non rideat? Ergo ſic hebdomadam inter ſe diſpartiunt, vt vnaquæque illarum nouerit, quâ die non debeat tibijs vti? Regularis eſt iſta inep-

Digitized by Google

tia, vt video, & quæ per ſex dies quieuerat, ſeptimo redit muliebris fatuitas. Vt videantur, iacent; quantò honeſtius eſſet, ad vrbanitatis officia ſurgere, ac moueri: quis hic mos! tempus eligitur, quo inuiſant matronas immobiles, & vt nulla cæteris lepidum illud ſui ſpectaculum neget, per orbem inſaniunt.

Paucis ante diebus aliam matronam viderat Gyges, cui cum nuntiaretur mox adfuturum virum nobilem, qui præmiſſo famulo quæſiuerat an tunc domi hæreret, & an commodè inuiſenda, illicò cubile conſcenderat, vt ægritudinis nomine ab illis honoribus abſtineret quos in ſuis ædibus illi viro negare conſtituerat. Et quidem ſubdolum conſilium haud coniectaſſet ſimpliciſſimus Gyges, ſed illo apud ſe agitante, cur tam feſtinanter matrona quietem peteret, ipſa liberè inter domeſticos detexerat improbitatem ſuam.

Huius igitur quoque recordatione; ad quàm multiplices vſus qui me omninò latebant, inquit, iam lectus aſſumitur! non plus hodie inualetudinis aut ſomni, quàm fœmineæ vanitatis, ſiue conueniri ambiat, ſiue alicui iniuriam paret, locus eſt. Vno aut altero modo olim lectus peccabat, voluptate ſcilicet, aut prigritiâ; nunc ſuperbiæ, & malitiæ genus

eſt, ante illos decumbere quos honorare non velint, quo tamen quid abſurdius? cùm in omni obſeruantiâ humillimum ſit, atque vltimum, illud ipſum quod matronæ ſibi ex faſtu imperant, deiectio. Quanta ſexus huius imbecillitas, qui proſtratus inſultat?

Poſteà cogitauit non ſolum ineptè, aut malitiosè fingi morbos, ſed pænè omnia quæ dicuntur, aut fiunt à pleriſque hominibus, eſſe ludibria artis. Tanquam ſe amarent, conueniunt; gratiosè loquuntur; ſe ad obſequium natos, nec quid magis optare quam vt data occaſio proferat quod altè in animo habent, non tantùm aſſeuerant, iurant etiam: Verum iſta omnia ita fidem non inueniunt, vt ab occurente quolibet, (ſi notus eſt), eadem quiſquis expectet. Neque ſe inſinceris officijs ludi vllus queritur, cùm viciſſim alios ludat, & iam mos ſit in mutuam fiduciam ea palam profiteri, quibus tamen nemo credat. Eo modo quo nunc ægrotat iſta mulier, & aliæ ſuis diebus ægrotabunt: conuenere, vt ſic fingerent; quis iure impoſturam vocet, quod ex pacto geritur?

In eo matronarum cœtu, quia nihil præter nugas audiebat Charmió, citò tædio affectus eſt, exiuitque, vt quod hîc temporis amiſerat, apud ſe cum libris acri ſtudio recuperaret.

IMAGO

IMAGO REA.

PIcturæ inter liberales artes non immeritò plurimi locnm dederunt, videtur enim propriè pertinere ad ingenuos illa naturæ imitatio quæ olim apud Athenienſes ſolis nobilibus concedebatur, & cui etiam tot Reges ſtuduere, vt ex ipſâ dignitate artificum, ſuprà cæteras artes, quas ſeruiles vocant, ſibi dignitatem fecerit: Et verè quidquid agit pictura, non tam labor, quàm ludus eſt.

Naturam prouocat, dum ſequitur, audaciſſimique certaminis tunc exitus eſt dubius, cùm neſcis, veritate natura vicerit, an ars venuſtiſſimo mendacio, & inter illarum opera ſuſpenſus miraris vtriuſque ingenium. Nam animantia procreaſſe, magnum quidem; ſed æqualis propemodum gloria videtur, ita fingere, vt ad adumbratos canes, alij latrent,

ipſeque homo penicilli ſolertiâ , ac colorum fraude deceptus, putet ſe alterum hominem intueri, vbi in obuio pariete cernit non expectatam effigiem.

Tunc maximè pictura eſt in pretiò cum ingenia ſubtiliora ſunt, & poeſis ac eloquentia florent, nam tria hæc æquali ſemper veſtigio proceſſere, nullaque ætas oratores ac poetas excluſis pictoribus admiſit: Pingit poeta, pingit & orator; deſcribit mutis coloribus pictor; ex imaginum qualitate mouet affectus; vt poſſis dicere Apellem ſuo ſæculo feciſſe, quod ſuâ ætate poſteà Cicero, atque Virgilius; illos autem quod Apelles priùs egerat, colore verborum, ac figuris fuiſſe imitatos.

Gygis temporibus, vt eloquentiæ ac verſuum apud Gallos maximum ſtudium erat, ita & picturæ; eodem genio qui poëmatum ac orationis munditiem commendabat, ad hanc artem incitante. Qui ſibi plures tabulas comparauerat, præ cæteris laudabatur; adeòque placebat horum operum quantitas, vt pleraque diuitum cubicula putares artificum officinas, neque ad ſpectaculum, ſed ad ementium prouocandam cupiditatem eiuſmodi picturas exhiberi.

Artem hanc plurimùm amabat Gyges, li-

cet non probaret tot nummis colligi eam oculorum voluptatem; & quia nobilium vnus, tabularum famâ notissimus vrbi erat, lubens in illius domum concessit. Vbi tot picturas vno in conclaui intuitus est, primum confusè supellectilem miratus, pretiosè inutilem, deinde in singulis hæsit. Suprà cæteras placuit illa in quâ Curtius Romanus iuuenis videbatur, consenso eqno se in specum præcipitans, vt pro salute patriæ dijs manibus deuotus illam labem medio in foro expleret, quam non coituram Oraculum dixerat, nisi aliquis ex primæ spei adolescentibus sese deiecisset in hiatum, tanquam timeret equus, simulque admotis calcaribus sponte pereuntem dominum non dispari audaciâ sequeretur, pauenti similis, iubâ tamen ferociter concussa, nec iam humum, sed auras calcibus verberans spectante populo in eam ferebatur illuuiem.

Non multò deterior erat altera, quæ Mutium exhibebat, ad Porsennæ stupentis conspectum, nullo damnante, iniectam in foculum dexteram exurentem, vt eam pœnam ab illâ exigeret, quòd in cæde aberrans, satellitem purpuratum pro Rege occidisset. Has cum auidè, diuque conspexisset Charmion, cæteras vt inferiores ingenio non æquali curâ

obiuit; cumque iam vna restaret quàm ob dignitatem artificij remotam à cæteris ad aulæum pependerant, horruit ad illam Charmion. Venerem cum Marte ludentem pictor inuerecundè expresserat; & ne sua Vulcanum Zelotypia importunè his misceret amoribus, vigilabat an ianuam Cupido, abiectâ fasciâ quâ cæcus est, nisi cùm oculos dedit æmulatio, aut timor.

Cùm leuiter, nec consultò illam tabulam vidisset, ad focum pergit, vbi duo viri, (nam frigus erat) inter se seriò colloquebantur, vnus ex vestitu & sermone videbatur theologus, & alteri, cuius erant hæ picturæ, ita dicebat. Non pudet te Christianum eâ spurcitiâ infamare domum tuam, vt quicumque te inuiset, istam Venerem cum suo adultero cogatur intueri? Quidquid eâ in tabulâ alijs ostendis, doces, vt nemo hinc pudicus exeat, & illorum criminum reus sis, quæ ipse non perpetraris.

Suam picturam defendebat alius: Non ideò exponi, vt bonos mores corrumperet, sed tantum ne absque spectatore esset artificij excellentia; quotquot eiusmodi operum æqui iudices erant, solitos mirari: apud plerosque, qui etiam inter pios habebantur, conspiciali-

quando eiusmodi nuditates, quas si intueri aliquis ex infirmioribus timet, tegat ipse, palpebræ enim vnicuique à naturâ datæ sunt, & velum hoc rebus obducit quicumque vult. Cæterùm aiebat se pictores reos apud historicos legisse, quemadmodum ille Parrasius dicitur, qui vt Prometheum sub depascente aquilâ laborantem ad verum pingeret; hominem torsit; nusquam verò, quod sciret, imaginem ream inueniri, quæ criminis accusata, iudicum seueritatem meruisset.

Non ergo legisti ait alter, quod de Theaginis signo libri tradunt? Ad viri huius memoriam, quem inter heroas collocandum oracula dixerant, statua in foro posita erat: hunc honorem mortuo deferri aliquis non ferens, quòd hominem acriter odisset, statuam illam solebat seruiliter flagris cædere, nec impunè illi fuit; quasi patientiam sub contumeliâ marmor perderet, in ferientem concidit, oppressitque pondere suo. Statuam illicò vt homicidij ream citant ad tribunal, trahuntque hæredes illius quem suo casu signum illud afflixerat: & quia ex veteri Draconis statuto pœnam contrahebat quæcumque res hominis interitum maturauisset, siue ensis, siue telum, aut quoduis aliud, sontem dixerunt Theagi-

nis imaginem iudices, quia peremerat hominem, iusseruntque protinùs mergi, vt ab insensatâ statuâ perpetrata mors non sine vindictâ foret; omnesque eo naufragio discerent, nihil innocens censeri debere, vitâ licet careat, ex quo aduersus hominem pernicies emergit.

Ecce imaginem ream: putas autem tuam Venerem nulla pœnâ affliciendam esse, quæ tot iustos occidit? Nam stante homine, toties cadit iustus, quoties in illo iustitia perimitur. Quid de fortitudine nostrâ tantoperere gloriamur? ea est animi humani imbecillitas, vt leuissimis rebus excitetur ad turpia. Si nudas mulieres frigida saxa repræsentant, impudica ista naturæ imitamenta plurimi non sine ardore conspiciunt, votis peccant, & ne dicas me nimiâ obscœnitatis opinione infamare nostrum genus, recordare, quæso, quantos non dicam admiratores, sed & amatores habuit lignum illud Gnidiæ Veneris, quod ob præstantiam artis tot mortales ad sui spectaculum alliciebat. Vesano illius amore captus iuuenis, cùm in templo delituisset, simulachro cohæsit, maius dicam: corrupit quoque suum artificem statua, referunt enim Praxitelem ipsum, Venerem quam paulo ante finxerat, perditè

adamaſſe, ſibique minus temperantem frequenter irruiſſe in oſcula. Vt aliud poſterioris ætatis ex hiſtoria referam. Ad Chriſtiani principis ſepulchrum imago erat, quæ licet vnam ex virtutibus referret quas vir ille habuiſſe dicebatur, ita tamen ex artuum nuditate ac forma, intuentes prouocabat ad libidinem, vt cum illa libertus quidam concumberet, mox ad ignem damnatus à Iudice, quod lapidi virgini vim intuliſſet, nec ſepulchrum reueritus aut nomen virtutis, abſtinuiſſet ab illicitis amplexibus. Eo proceſſit obſcœnitas, vt ſaxea matre genita (nam illam induſtrius lapis in perditiſſimo viro excitarat) ſuam parentem pollueret.

Mira imaginum poteſtas; ſi ſanctæ ſunt, ſi martyrum vultus interritos, nec in ipſâ pœnâ cadentes pictor oſtenderet, ſi virginis tanquam ad nuptias irent, ore hilari feſtinantes ad ſupplicium; ſi aduertas ex pictura non renitentes, ſed placidas vri; & dum pati gaudent, ludentem cum palmis in æthere cœleſtium turbam; fere tibi fit pœnarum illarum amor, quibus tot præmia parantur; nec inſueta res, videre magis Chriſtianos ex tabulâ. Ad illas imagines diſco, plus ſperandum è cœlo auxilij, quàm à tyranno metuendum; bre-

ui ſupplicio infœliciſſimam vitam abſolui; neque lentè beneficum Deum eſſe, cuius gratiâ patimur, cum idem ſit naſcentis gloriæ articulus, & pœnæ finientis.

Hanc picturarum vim quia nouit Eccleſia, proponi Chriſtianis iubet illas icones, vnde plurimi diſcant, quod longo verborum circuitu vix ſatis deſcripſerit eloquentiſſimus orator; & quia etiam in annalibus legere multi ex imperitiâ nequeunt, vt vexati fuerint ſancti illi homines, breuiſſimam captuque facilem docendi viam, in ſubſidium Euangelij, ſapiens Eccleſia pictoribus reliquit. Si religioſis imaginibus ſpectatores ita ad virtutem incitantur, ſi pro libris, pro concionibus ſunt, piæ effigies non putas, ex aduerſo, incentiuum eſſe libidinis tabulam iſtam quâ licenter adeò turpitudo proponitur, vt à lupanari, (pace tua dixerim) modicùm diſtet domus tua, cum has ſpurcitias cuilibet intranti obijcit: & profeſſa impuritate peccet in omnium oculis pictura laſciuiens?

Apud veteres æquale crimen erat tyrannum admiſiſſe, & ſeruaſſe imaginem eius. Continenter licet viuas, pœnam tamen non effugies, quòd tanquam luxuriæ receptator, imitationes illius ſuſcipis, & ſtupentem in alijs libidinem

bidinem toties excitas, quoties aliquis ad tuæ Veneris conſpectum caſtitatem abijcit.

Innocentem putas eum qui non manu quidem, ſed conſilio ſcelus promouet? Non tu certè obſcœnitatum patrator, ſed ſuaſor es: nam ſicut qui olim in morborum leuamentum ſalubres herbas experti, ne periret vtiliſſima cognitio, publicè proponebant in tabulis, & ex illà charitate, naturæ interpretes, authoreſque ſanitatum habebantur; ſic tu æquiſſimè cenſeris hortator turpitudinum illarum, ad quas intuentem quemque inuitat tua pictura; & vitijs alienis laborabis, qui aliàs ex morum honeſtate poſſes inter ſaluandos recipi.

Vnum mihi reſtat, quod & breuiter dicam, copioſæ pecuniæ breuem imaginem aliquando præferri plurimi mirantur; iſtud ego non ſtupeo; nam vbi ad ſummum peruenit pingendi ars, opera illius vix æquauerit pretium ingens; ratio in promptu eſt; tunc non colores emuntur, ſed ingenium, & quid par eſt ingenio? verùm meâ ſententiâ ad monſtrum accedit, inueniri aliquos, quibus charior tabula ſit quam propria ſalus; & qui æternùm cremari potius eligant, quàm turpiſſimam figuram ignibus dari.

Ad hæc verba visus est alter sic mutare consilium. Neque mihi in totum credam, inquit ille, neque tibi; expellam certè domo meâ anathema istud, sed combúri non feram; nam quid de me putas dicturos qui hæc opera tanti æstimant, tanti emunt, si paterer egregium opus perire? Vis me fatuum ab omnibus haberi, aut quòd comparauerim, aut quod vsserim. Acerbas loquacissimæ famæ cauillationes benè vitauero, simulque saluti meæ consulam, si tabulam hanc vni dabo amicorum, qui sæpiùs illam audiente me ita laudauit, vt videretur non obscurè petere; ita mihi eripiam quod vetitum dicis & alteri beneficium præstabo, cum hoc illi detulerim quod tantopere optauit.

O beneuolentiæ nouum genus, Theologus ait, ea dare amicis quæ tanquam nociua à nobis remouemus! putas verò tibi licere, vt ipse saneris, ad alios traducere ægritudinem tuam? istud quidem incantamentis plerumque fieri referunt, vt verè sanatio non sit quæ authore dæmone comparatur, sed, quædam valetudinis transmigratio. Ita vis non perire, vt amicus tuus pereat? Neque dare ista illæso Deo potes, neque vendere, delenda sunt; nam beneficij materia non est, pernicies: &

Digitized by Google

iniquè pecuniam accipis, vt ad emptorem aliquid transferas, quo si careat, lucrum facit; si potiatur, habet vnde miser fiat.

Cum hæc frustrà dici à theologo Gyges doleret, leuiter à foco discedens iuit ad tabulam. Prægrandis non erat, & vt paulo altiorem posset manu contingere, subsellio vsus, facilè tulit. Hanc cum loco moueri, & mox nullo ferente ad se accedere cernerent qui de illâ loquebantur, illicò proiectis sedilibus, in extremum conclaue vno saltu se conferunt, nam venientem expectare, videbatur temeritas; dum ita remoti spectant, ac timent, Gyges fractam priùs vtrâque manu tabulam, iacit in ignem; ac ne fœdissimæ imagini vel leuiter parceret flamma lentior, noua ligna iam labenti subministrauit, & assumpto folle, qui illic fortè iacebat, festinauit incendium.

Famosissimæ picturæ inopinata sors citò per vrbem vulgata est; nec simile prodigium expectauerunt plurimi, vt ab illâ tabularum turpitudine abstinerent, multis ambitio erat, illa lasciuiæ monumenta publicè comburere; Et reclamantibus pictoribus, quòd nobilissimæ arti atrox inferretur iniuria, primò sibilis excepti sunt; statimque publicâ voce dictum, religioni picturam, non religionem picturæ

debere famulari. Periret ergo artificum labor, ſi cum pietate non conueniret : Gallos, eſſe Chriſtianos, non ſpurciſſimorum Numinum cultores; opera hæc ſceleſtè aſſeruari, vbi crux admitteretur; denique colores, vt & marmora, iuſtiſſimè damnari, ſi id referant quod intueri non licet.

ANDROGYNI.

ERret, an ludat natura, cùm ambos ſexus vni corpori inſerit, incertum Sed ſiue peccato, ſiue ioco id agat, quidquid ſic naſcitur, monſtrum eſt. Honeſtiùs certè videntur eſſe Androgyni, viri illi qui ſic lacte abundant, vt in nutricum vices poſſint, ſi vocentur, non malè ſuccedere; nam tales aliquando inuentos refert hiſtoria; nec medici negant, licet aliqui dubitent, an hæ in viris veluti adumbratæ matres, poſſint eo ſucco ſibi traditos infantes ita alere, vt alio nutrimento non indigeant; nam minùs elaboratum dicunt; neque vnquam viros germanum lac à naturâ accepiſſe, quos illa ad fœturam & partum non deſtinauit. De perfectione, aut defectu alimenti experientia iudicet; ſatis mihi ad propoſitum, quòd aliqui ita nati ſunt, vt ſub vno ſexu, aliquid maris & fœminæ habeant; tanquam

dubitante naturâ quid potiſſimùm velit, cùm ambiguum illud opus, & veluti Hermathenam quandam (ſtatua erat Mercurium Et Mineruam coniungens) in ſpectaculum adornat.

Hanc corporis humani amphibologiam & alio modo vidit Gyges, cùm ad cuiuſdam iuuenis cubiculum perueniſſet. Recens adhuc è lecto, togam ſumpſerat, ſedebatque ante ſpeculum; & dum ille vultus ſuos miratur, in vitro, ſollicitus ſeruus, digitorum habili motu patientiſſimi domini caput fingebat, vt vario ordine nunc in breues, nunc in laxiores annulos prolixa coma reciderer. Quidquid primæ barbæ proximâ nocte ſuccreuerat, iam nouacula decerpſerat, vt omninò neſciret Gyges virum an fœminam cerneret. Monſtrabant fœminam læues genæ; effuſiſſimum capillamentum; & maximè illa animi fortitudo, quæ mulierum eſt, cum diu ornantur, hanc enim in viris haud videmus ineptiſſimam conſtantiam. Non tantopere curat ſuos crines generoſior ſexus, vrgetur ad alia; laborem iſtum non fert. Ergo fœmina eſt, ajebat Gyges; ſed cur non ancilla, ſed famulus dominæ ſuæ comam componeret, inuenire non poterat; donec in memoriam redijt quod audiuerat ab

aliquo, iam non pudere fœminas nobiles in familiaria illa operosissimæ vanitatis officia seruulorum ministerio vti; neque apud multas eam esse verecundiam, vt timerent virorum manu, antequam de cæterâ veste cura esset, interiorem tunicam accipere. Quid igitur in famulo isto hæreo, inquiebat Gyges, iam receptus est mos, vt viri fœminas è lectulo surgentes, ac propemodum nudas liberè videant, ornent; agit iste, quod cæteri faciunt; digitis, pectine, ferro, dominam suam comit. O quot procos illi faciet exquisitior diligentia, tantoque labore crispatus in varios orbes crinis? maritum facilè inueniet tanta venustas.

Defixum in illa cogitatione, in aliam sententiam auertit comptissimi iuuenis, qui diu silentium tenuerat, vox robustior: nam tonus ille virilis videbatur; mox, ad aliqua respondens famulus, calamistrato illi qui quæstionem fecerat, tanquam viro loquutus est vocauit enim dominum suum. Tum Gyges apud se. Itane? sic igitur vultus, sic speculum, sic coma venustuli istius me fefellerit; & malè de sexu coniectarim ex muliebri patientiâ? Dein togâ depositâ iuuenis, vt thoracem indueret; cum brachis visus est, & iam non tota fœmina, neque etiam vir totus, sed semiuir apparuit.

Sumpto post ex sui speculi consilio, reliquo cultu, vnum erat quo abstinere Hermaphroditus cogebatur. Etenim, galerum capiti imponi mollis coma prohibebat. Ergo manu sumpsit vt eo totâ die luderet; tanquam brumali tempore nimij calores essent, nudato vertice excepturus grauis cœli iniurias, ne periret illud lepidissimi capitis artificium quod tot horas consumpserat.

Sapientissimæ cogitationis occasio fuit nimia hominis de suo cultu sollicitudo. Secum enim ita Gyges: Ingens Deorum beneficium existimauit Socrates, quod vir esset, non mulier, & in digniori sexu obtineret rationis principatum: iuuenis hic sponte euiratus, naturæ suum munus videtur impingere; sexum enim quem ab illa accepit, palàm abijcit, occultè tantùm resumpturus, vbi libidinosa nox quid natus sit admonebit, interdiù propemodùm oblitum sui. Talis ille apud Dionem princeps, quem cum aliquis salutauisset vt dominum, respondit se dominam esse: muliebrem enim pallam sumpserat; diffluebant vnguentis comæ; gemmis articuli fulgebant; & incessu, ac voce mulier, vt imperatricem indueret, imperatorem exuerat.

Subito euentu fœminas in viros mutatas, non

non ſemel referunt hiſtorici : licet veriùs , latentem ex aliquo natalium vitio, ſexum oſtenderit caſus , quàm fecerit nouum. Prodigium iſtud noſtra forſitam ætas non viderit ; ſed habet vnde erubeſcat , quod tot viri , compoſitis comis , deglabrato in virginum ſimilitudinem mento , vt oſcula ſuauiora ſint, veſtium curâ , denique imitatione ſermonis , ac vitæ otio , tanquam ſe viros faſtidiant , fœminæ fiunt. O contagioſas planè viris mulieres, quarum etiam ſexus vt morbus aliquis magnâ ex parte ſumitur , ſi diu contingat cum illis verſari ! Nam ideo iuuenis iſte Androgynus eſt, quòd ex illarum conſortio virum dedidicit ; vt ad matronarum ingenium , mollis , ac differtus odoribus accedens , ſub annullatâ cæſarie mulierem ageret. Reſtat , vt Calathum , ac colum ſumat , illæque gladio ſe cingant , & eo ludo fractum Herculem, iamque ſemiuirum adumbrent , quem ſua Omphale ad lanificium compulit , dum ipſa clauam geſtat , & ſub leoninâ pelle mentitur monſtrorum ac ferarum domitorem.

Cùm in epulonum menſâ odores glutiuntur , quod ſæpe fit , hanc immanis guſtus ægritudinem , atque inſaniam vocauit aliquis ſolœciſmum voluptatum ; non enim cum pa-

lato, ac linguâ sed cum naribus odor congruit; nec benè concordant ad vnius sensus delicias, quæ in duorum commodum suis proprietatibus à naturâ discreta sunt. Quid non & virilis comæ solœcismos vocem annulos istos, qui cum illâ prorsùs non conueniunt? Extra mulieres incongrua est huius mollitiæ, & capilli humani compositura; non pessimè vniuntur, sincinnus ac debile caput; calamistro penitus aduersatur forte cerebrum; ideoque quisquis crinem suum ita torqueri voluit, se fœminam fassus est.

Verùm hîc non sistit opprobrium; ne quid de sexus dignitate maneat, suis etiam equis per vrbem ferri erubescunt iuuenes isti; quippè hoc robustum nimis, atque militare: puluerem, ac lutum odere; solem quoque reformidant; nusquam illos nisi in auratis curribus videas, aut in gestatorijs sellis inclusos vnde muliebriter exeant, tanquam aliquæ ex suis machinis Deæ, cum placebit apud amicos, aut amicas, in spectaculum prodire. Ea Heliogabalo amentia fuit, vt mulierum senatum cogeret qui de cultu fœminarum decernerent. Nugarum istud negotium, dignum visum est imperatori de quo curam sumeret Princeps; timuit, ne periret defectu consilij

venuſtas, ac veſtium ille apparatus, quem tollere vt nocentem ciuitati Auguſtus voluerat, ſi de ſuo vnquam cultu deliberabunt inter ſe matronæ, abſque dubio conuocandi erunt & Androgyni; nouerunt enim quæ veſtium forma magis placeat; quæ ſit amicitia colorum, ne malè coëant, qui ſibi inuicem aduerſantur ac nocent; quæ ſtrophia mos nouus maximè probet; quo pretio comparanda ſint, vbi fiant; quo puluere, quibus radicibus, albeſcant flaui aut ſubnigri dentes; quibus aquis capillus tingitur, ſi aut rufus putidæ carnis ſuſpicionem facit, aut celandæ ætatis tempus incauto candore profitetur.

O certè dignos qui in mulierum ſenatu honoratiores ſedes habeatis! ius omne muliebre ita didiciſtis, vt illud à vobis fœminæ petant, quoties de venuſtate inter illas controuerſia oritur. Quid ad formam; quid ad mollitiem; quid ad mendacium oris pertineat, decernite iudices, dum fortioribus iucumbent qui viri ſunt, & enſes in publici hoſtis perniciem ſtringent, quos geſtatis innoxios.

IVVENIS ANVS.

EXeunt ab oceano flumina, ſed non id longum vale: ita enim ſemper abſcedunt, vt ſemper ad fontem ſuum redeant. Non ſic labitur ætas: circulum neſcit; rectâ viâ fugit nos, vt quos ſemel deſeruit, nunquam repetat. Iſtâ tamen naturæ lege potentior viſa eſt quædam mulier nobilis, poſtquam in conſpectu Gygis, annis obſita, præteritam iuuentutem reuocaſſet; longe alio modo quàm quem in recens baptiſatis annotauit Auguſtinus; ſic enim ex Adam veteres, per Chriſtum pueraſcimus, vt fiat in nobis noua vetuſtas.

Sexagenaria erat matrona hæc cum ſurgens è lecto, renouanda properauit ad ſpeculum: frontem rugis ſulcauerat edax tempus; ita

vultus ceciderat, vt in mentum ex vtraque parte recederent iam non genæ, ſed pelles; buxeus color, & à iuuenili tantùm diſtans, quantum à vernis frondibus autumnales, quas malè ſuis adherentes ramis leuis aura diſcutit. Capillos non omnino corruperat ſenectus, ſed breues erant, nec qui ſtruendo vertici ſufficerent. Eo in ſtatu, dum annoſum caput vna ex ancillis pectine percurrit, aliquandiu fuit matrona; ſed tædebat vetulam ſuæ ætatis; & prioris formæ deſiderio, imperauit vt accelerarent iuuentutem famulæ, nam ſe ferre, niſi maturetur, diutius non poterat.

In eburneâ thecâ quatuor ex argento pyxides erant; vna dilutam ceruſſam acceperat, quâ & aurea cutis albeſceret, & rugæ æquarentur: purpuriſſum altera, vt imitatione ſanguinis, quâ parte ſolent genæ rubeſcere, nimium candorem temperaret: in aliâ puluis erat odoratus, quem Cyprium dicebant, vt ex eo, ſuauiter comæ ſpirarent: quarta breues aliquas ſpongias continebat, cauæ ſenectutis, vt mox agnouit Gyges, non mediocre ſolatium. Et hæc præcipua erant ludibria artis, nondum enim ad eam ſolertiam venerat ſæculum illud, vt ea noſſet quæ poſtrema vanitas vſu, ac temporum patientiâ didicit. Nondum tot ſecreta

collegerat muliebris, diligentia, quibus seruaretur nitor ille cutis ipsâ sanitate, & interdum famà charior, aut omnino compararetur si natura negauerat. Inauditum eâ ætate lac virgineum; incantata (vt vocant) sudaria quibus si vtaris, tanquam negligenter repentinum sudorem detersurus, illico vultus candident.

Non multùm in dominæ suæ vultu hæserant famulæ, cum anni circiter decem ab illius calendario decerpti sunt: non multò post, alij decem; nam sub illâ diligentiâ sensim rugæ peribant, & ita abscondebatur anus, vt alteram crederes; sed pallidam, & morbosæ simillimam deformabant adhuc flaccidæ malæ: viuacem fecit, purpurissum: & maiore prodigio, receptæ in os molles spongiolæ, tumentes genas ad floridam ætatem reuocauerunt. Artem cumulauit adscititius crinis, ac vestium splendor: & quia etiam sublimes cothurnos induerat mulier, iam non anicula Gygi visa est, sed prægrandis quædam virgo, quam adolescentes suspirarent, & velut iuuentæ tabulam, ad Deorum iocum, incautis amantibus pictor Cupido proponeret. Sic mutata risit ad speculum Matrona, & tanquam cunis proximior, nec quid de ætate iam metuens,

Digitized by Google

digitorum læto sonitu, morti illusit.

Nunquam incundiùs temporis iacturam passus est Gyges; nec semel fœminam mirabatur, Eane est, inquiebat, quam tot sulcis deformem nunc nunc vidi? quæ pusilla processit ex lectulo? ea est: Deus bone, tot anni, & simul cum illis iuuentus! breuitas hæc, & tanta magnitudo! sed altitudini tibiarum imparia brachia erant, & quæ ingentibus coxis (nam sic iudicabat oculus) superuenerat statura mulierculæ videbatur. Post hæc, quia ambulationem sublimes grallæ prohibebant, postulanti nouam sedem matronæ altior cathedra data est, ne si in humili acquiesceret, inuenuste genua ad pectus accederent.

Satis risus philosopho Iuuentutis spectrum fecerat. Abijt igitur, & cum mulieres aliquot, formâ præcipuas, suis in curribus per vrbem euntes vidisset; dubitauit de omnibus, verene Iuuenes essent, an aliquâ arte senectutem occulerent. Ad quemcumque fœminarum occursum, suæ anus meminerat; quis scit, aiebat, an capilli isti, vertici adhæreant? longè forsitan abest, aut iam perijt caput, ex quo illi desumpti sunt: spongijs, an solidâ carne genæ illæ turgeant, nescio omnes mihi iam albedo suspecta est; neque satis fido sanguini;

& cùm grandes mihi videntur mulieres, est cur pusillas suspicer.

Peruersè nos Deum imitari, apud sanctos patres legeram; cùm scilicet, de cordium secretis iudicamus; æquales non patimur; omnia volumus possidere; scire omnia; timeri, vt & diligi suprà cæteros; cùm gloriam, delicias, longam vitam optamus; vindicamus iniurias. Verùm haud credebam, æternitatem Dei, quâ semper vetus ac nouus est, vllâ posse imitatione adumbrari. Sed & hanc, vt video, nobiles anus æmulantur; ita enim vetulæ sunt, vt sint iuuenes. Præposteram, ac scelestam Numinis imitationem! varijs artibus mutantur vt nemo mutatas agnoscat, quibus dies omnis vestigium sui relinquit, ne memoriâ excidat quantùm durauerint; & quasi non liceret sanctitatem Dei, bonitatem, iustitiam, liberalitatem in exemplum sibi proponere, hoc tantùm quærunt, vt stet, aut stare videatur ætas, tanquam si id assequutæ, ad Numen accederent, de quo illud legimus, Omnes sicut vestimentum veterascent, tu autem idem ipse es & anni tui non deficient operosiorem ineptiam vidisset in fœminis Gyges si ad nostra vsque tempora protraxisset dies suos.

Quid Popeæ insaniam damnamus, quæ in

suo

ſuo comitatu tot aſinas duci imperabat, vt earum lacte ſingulis diebus mergeretur; digna Nerone mulier, ex balnei vſitatiſſimi candore ſemper futura candidior? Non tanto quidem impendio formoſæ fiunt noſtræ mulieres; ſed æquali fatuitate peccant, dum collecto rore tingunt ſe; dùm vini ſpiritu ita non ſobriè vtuntur in ſuæ venuſtatis incrementum, vt licet non potent, erres tamen, ſi abſtemias dixeris. Dum perſonatæ, & ſeruatis chirothecis dormiunt; vt pelli humanæ admotæ beſtiarum pelles, calorem illum continent, quo nimiùm rubeſcit cutis, & puſtulæ micantes generantur. Nam hæc omnia fieri certum eſt; ne deformes aut vetulæ appareant.

Ex nimiâ illâ ſenectutis fugâ fit quoque ſæpiùs, vt grandiores natu filiæ, quaſi fari neſcirent, matris nomen non rectè, ſed tanquam puellulæ quædam vix cunas egreſſæ, fractis ſyllabis pronuncient. Nam vt infantem ſimulat adulta, & non rarò maturior virgo, ita aliquid ſuæ ſenectutis mater videtur amittere, nec ſentit ſe fato proximam, quamdiù natæ ore blæſo loquuntur, ac veluti nondum ablactatæ papillas peterent, pro matre, mammam dicunt; Interim tamen ſeneſcit proles; excipitque decrepitas matres vltima ætas; &

cùm ſemper iuuenes videri ex fuco, & cultu velint, vbi multa progenies adeſt, iuxta gregem nepotum trementes virgunculæ componuntur.

SECESSVS GYGIS, ET FVNVS.

CVm duos circiter annos in vrbe Regiâ commoratus fuiſſet Gyges, & pauca vidiſſet quæ ad vota procederent, cogitauit de ſeceſſu. Meminerat quàm iucundè duxiſſet tempus illud in quo, vt ab hominibus, ſic à vitijs ſemotus ſecuræ virtuti laborabat, & de alienis erroribus minùs curans ſeipſo ſuauiſſimè fruebatur. In illo rerum humanarum tumultu redierat librorum amor; & priſtinæ quietis grandior imago ſtimulos philoſopho dabat, vt ſua ſtudia repeteret.

Sed & tot mortalium conſpectu anxius ſecum iurgari incœperat, damnabatque nimium illum videndi ardorem qui non ad turbida tantum ſed ſæpè etiam periculoſa compulerat. Nam quanti inueniuntur qui ſcelera oculis

haúſere, vt per illas imagines ad pectus deducerent? non ſecurè ludas cum ſerpentibus, & te voluptati ſocium dare, intutum eſt, licet à veneno caueas.

Timebat Gyges ne demùm amica ſibi crimina fierent ſi diutius eſſent familiaria, & iam ſentiebat odium illud minui, quod validiſſimum fuerat cùm ex ſolis libris didicerat vitiorum corruptelam. Magnum ad virtutem incitamentum, non aliter noſſe; quoties enim de illis agit philoſophus, non quàm ſuauia, ſed quàm turpia ſint, diſputat; quàm à ratione adhorrentia, & monſtrorum deformitatem ita illis impingit, vt ferè neceſſariò oderis, ſi non aliunde agnoſcas quàm dulci faſcino mortalibus illudant. Verùm vt illa quæ nos prius læſit in exteris veſtium forma, ſi diu cum illis agimus, ſenſim ſui patientiam facit, deinde & patrij amictus faſtidium, vt pudeat in alienâ gente aliter conſpici quam cæteri ſoleant: Ita prorſus vitia nobis conciliat improborum hominum contubernium, & videndi conſuetudo. Primùm illis iraſcimur: proximè ſuccedit huic motui alter humanior, inter iram indulgentiamque medius; hunc excipit excuſandæ nequitiæ facilitas, tandem conformitas affectuum, ac morum ſimilitudo. Nondum huc

quidem peruenerat Gyges, ſed ex parte deſierat ille impetus animi quo priùs incitabatur in vitia, & licet tota virtus ſtaret, necdum poſuiſſet arma, tamen erat languidior.

Hoc cùm ille aduerteret, paulatim ſibi reddebatur ſocietatem humanam deuitans, vireſque colligebat. In illâ fugâ factum eſt aliquando, vt vno ab vrbe milliari ambulantem & cogitabundum ſiſteret ad Sequanæ ripam amœniſſimus locus; ſponte, aliquot arbores creuerant & æquali ramorum pondere in arcum nutantes, quadam artis imitatione quoſcumque illuc caſus adduxiſſet ad vmbram inuitabant: vt molliter quoque ſederent, læto gramine, & ex aquæ viciniâ facili humo, etiam natura prouiderat.

Inde liber in vrbem proſpectus, quam cùm mœſtiſſimis oculis intuitus fuiſſet Gyges, O miſeram, inquit, quæ mala tuo ambitu contines! O te nunquam ſubiuiſſem; quid enim ad fœlicitatem proderat tot miſceri tumultibus, tot videre ſiue fortunarum, ſiue virtutum ærumnas, tot fraudes, tot ſcelera? Domo meâ egreſſus ſum, vt turpia, vt nefanda conſpicerem, plector ex merito: vt homines adirem libros reliqui; O mutationem quam etſi longâ mœſtitiâ proſequar, nunquam tamen ſatis

fleam! Nunc agnoſco quàm dulcius, quàm tutius ſit ſecum hærere, diſcere à mortuis, quàm à ſe abſtrahi, & ex viuentium conſortio ſcire quantùm à recto aberrat humana mens; quot deliramentis ſub ſapientiæ nomine laborat; quot vitijs corrumpitur.

Puto, beatus ſum, quod immanes aras vidi; cæſos pauperes; turpiter pios; Chriſtianos abſque Deo; latentem hæreſim; Inſana conuiuia; tormenta Magnatum; iudicum artes, & crimina: ventres malè paſtos, vt veſtis ac ſupellex fulgeat; recentis fortunæ barbaros mores; literatam inſaniam; oppreſſos ab ingenuis ruſticos; violatam ab helluonibus abſtinentiam; nobiles vino merſos; læſum Numen à blaſphemis; aulicæ vitæ tempeſtates; ſenum ineptias; aſſentationem in Principes; impotentis inuidiæ multiplices dolos; caſtitatem inter tripudij faces peremptam; theatrorum ſpurcitias; fictas ægritudines, picturæ delicta; enerues viros; figmenta ætatis: an hæc qui non videt, miſer eſt?

Tum ſuum annulum reſpiciens; fortiori debebaris, inquit, ô annule, qui ſaluâ virtute poſſet ea omnia intueri, quæ iam nimis tuo auxilio nota mihi ſunt. Sed quis me mortuo, te habebit? Si in auarum incidas, quot

furta faciet! si in crudelem, quot cœdes! si in salacem, quot sordes perpetrabit inuisus! quæ timentis auari sagacitas, quæ hostium fuga, vigilantissimi amoris quæ excubiæ, insidias declinarint?

Cum hæc ille dixisset paululum fleuit, timuitque suâ cogitatione læsisse philosophi manes, in cuius sepulchro librum cum pixide inuenerat. Mox iterùm annulo loquutus; Ergo te abijciam, inquit, quem vnico mihi tot sæcula seruauerant? quid fecisti vt pereas, tam abditæ philosophiæ munus? quid peccauit lapis? quid astra, cùm istam virtutem concessere, vt quicumque illum cum amico flore gestaret, non videretur?

Inter hæc cœperat molliri, dnbitabatque an seruaret adhuc eximium illud naturæ opus, verùm sibi inutile, cùm ex illo secreta hominum audire, aut intueri nollet vlteriùs. quid enim aiebat de futuro sollicitus sum? Ne in malos vsus seruiat, curabit prouidentia. Postquam decessero, forsitan me meliorē inueniet, maneat annulus; quicumque hæres meus erit, eo bono fruatur, quod nulli Reges dare possint; tutus pergat quocumque ibit; & meo beneficio suprà sortem humanam elatus, quoties vtetur, meminerit quantum mihi debeat. Sed si inde scele-

ra proueniant, ſi in ſuas in cupiditates aliquis iſtum annullum induerit, an tu non conſcius, Charmion, qui reliqueris? in hac mentis tempeſtate ſubito zelo annulum iacit in flumen; Et melius eſt, inquit, te perire, quàm ſi homines pereant. Cùm hoc non omninò lubens feciſſet, diu in vndas reſpexit, quaſi inuideret quod ſe deſtituto tantum illæ theſaurum poſſiderent.

Non multò poſt cùm domum ſuam reuertiſſet, in morbum incidit & fato vrgente cum vigeret adhuc animus, narrauit amicis quod huc vſque alto ſilentio preſſerat; addiditque ſe in ampliorem notitiam ea omnia calamo exaraſſe quæ ſciri à poſteris vellet. Cæterùm in ſuâ ſupellectile fruſtrà quæſituros annullum illum quem fluuius acceperat, & fortè iam rapiente curſu deuoluiſſet in oceanum.

Tanta res ſubito rumore peruagata admirationem omnibus, plurimis metum fecit; quòd neſcirent, quandiù potitus fuiſſet eo annulo Charmion, an ſecretè peccauerant, quid enim ſi ille teſtis fuerat, & arbiter actionum.

Functo Charmione ingens populi concurſus fuit, poſtulantis vt antequam terræ mandaretur, diducto ſarcophago eiuſmodi hominis liceret ora intueri; nec ſatiabãtur aſpectibus;

rei

Digitized by

rei nouitate, quæ animis ſtuporem fecerat, ita etiam oculos fallente, vt aliquid in eo vultu inſuetum aduerterent.

De ſepulchro poſteà ambitiosè ſtatuerunt ciues; vt viri apud ſe nati, & quem tanto fauore ſors nobilitauerat, cadauer non indignè tegeretur. Charmionem exhibebat induſtrius lapis, & cum eo fortunam vna manu librum dantem, alterâ porrigentem annulum, tot monſtrorum materiem; & aureis literis ſplendidum marmor hoc Epitaphium legenti proponebat.

Siſte, & ſtupe, viator. Hic iacet vir in medio hominum cœtu, dum viueret, numquam viſus niſi cùm placuit. Simillimum ſpiritibus habuit corpus, non mutatâ hominis naturâ, ſed fauente annulo, qui dum non quæritur, & aliud vota ſuſpirant, à fortunâ conceſſus eſt. In ſepulchrum viuens admiſſus, accepit à mortuis vnde viuentes noſceret; Notos deſeruit, ex malis quæ vbique vidit, edoctus nullos eſſe fœlices niſi qui fugiunt. Abi viator; & ſi quid turbidum mediraris, diſce, opibus, delicijs, famæ præferri debere innocentiam tuam, pacem tuam.

FINIS.

SOMNIA SAPIENTIS.

PETRO FIRMIANO
Authore.

Digitized by Google

LECTORI.

QVid in fronte hæres, Lector? num pudet vocari ad ſomnnia qui ſerijs paſci vel cupidus, vel aſſuetus? an tempori times? an pietati? vtrimque te ſecurum præſto. Librum hunc legiſſe non iactura temporis erit, ſed fœnus, ingenſque pietatis (quod maximè optandum) acceſſio. Quæ fides ſomnijs adhibenda ſit, Religio docet: plurima damnat, non pauca haberi vult pro oraculis: & quæcumque liber iſte tibi exhibet religioſe poſſe obſeruari fateberis, Lector, ſi legas. Sapientis quippè ſunt, cuius non raro ſopor eruditus, & vigilantium magiſter. Ne tamen aberrantis mentis inania quædam ſpectra eſſe exiſtimes, ſcias velim, ſobriæ animæ cogitata tibi hîc proponi, ſplendidiſſimaſque imagines, quas ſi intueris, tam certa, tam varia de rebus humanis percipies, vt nec inuideas Epimenidi, qui præceptore ſomnio fœliciter iacens, ſi Græcis fides, vniuerſam hauſit philoſophiam.

Argumentum dedit operi ex occaſione cha-

riſſimus mihi Hermias : viro huic amœniſſimum ingenium, & etiam in ſerijs non indigna ſapiente hilaritas. Scientiam ſuam aliquo labore emi amabat, non facilem ad nos venire, quoties proferre rogabatur quæ vel à libris, in quos multus erat, accepiſſet, vel à ſeipſo: ſibi namque doctor ſæpiſſimè eſt animus, nec alio ad plurima radio indiget, quàm ſuo, ſi habere ſe reflexus aduertat, neque vti neglexerit. Quodcumque Hermias ſiue virtutum, ſiue vitiorum apud mortales viderat, id ſe ſomniaſſe aſſeuerans, gratiſſimis commentis ſuam ſic intexebat philoſophiam, vt in diſquirendâ veritate, opus nobis ſimul eſſet, & voluptas Hoc cum iterùm & tertiò feciſſet vir ſuauiſſimus, indeque amicorum qui mecum aderant ſolers induſtria plurimam deduxiſſet ad formandos mores ſapientiam, placuit ludus; communique ſuffragio rogatus Hermias, promiſit non ſibi magis quam nobis ſomniaturum in poſterum, & ex fide, quando ſic volebamus, nuntiaturum quodcumque per ſoporis viſa nox oſtenderet. Quod fuerat pollicitus ſoluit. An benè dormierit vir ille, an ego qui ſomnia excepi inani labore tempus abſumpſerim, dignus quē nemo requirat, ferat nemo, iudica lector, & ſi opus eſt, faue.

SOMNIA SAPIENTIS.

SCENA DOLORIS.

PRIMVM SOMNIVM.

ITa ſæpè mœſtus eſt aër, vt denſiſſimo imbre humum verberet, & tamen ſolares radios non impediat: quid nouum igitur, ſi in exordium huius operis, omnibus ego placiturus, ita iam ex propoſito varius ſum, vt doloris ſcenam exhibens, riſum moueam?

Iam ſtellæ ad acceſſum ſolis languidiùs ſpargebant ignes ſuos, & purioribus ſimulachris matutina ſub auroram ſomnia mortalium mentes ludebant? cùm rei ingentis ſpectaculum, aiebat Hermias, mihi per quietem oſten-

ſum eſt. Inter atras cupreſſus, taxoſque immanes, palatium ſurgebat, eâ arte conſpicuum vt terrorem incuteret intuenti. Ornatus qui exequiarum ſolet eſſe, non ſine ambitione triſtiſſimus: nam papauera, apium, cæteraſque herbas quibus functis parentare olim Religio erat, intertextis noctuis operi ſuo ſculptor inciderat, & mortis plurimâ imagine adeò funeſtauerat domum, vt niſi viuentium ſedem forma oſtenderet, ſepulchrum crederetur.

Arcendæ voluptati titulus hic, cælatis in obuio marmore literis, propugnabat infauſtas fores, omni præſidio fortior, DOLORI SACRVM. Plurimæ per ambitum ſtatuæ erant; virorum pauciſſimæ, mulierum numerus ingens, quæ maritorum iacturam non ferentes, crudeli manu ſibi mortem conſciuere, creditaſque nec reuocatas à naturâ, *proiecere animas*, vel conſtanti pietate acerbiſſimos fletus ad remota vſque fata prorogauere, vt chariſſimorum coniugum manes longiori pompâ proſequerentur.

Aditum duo ſigna ornauerant: hinc Porcia cibo ardenti mortem vrgebat, & quaſi ad guſtatos carbones horreret natura, in dubio vultu diuerſiſſimorum affectuum notæ micabant, vt ſcires mulieris eſſe ita mori properantis,

rantis, vt tamen aduocatum funus non ſine pauore exciperet. Illinc ſub Reginæ lugentis amictu Artemiſia Mauſoli cineres admouebat ori ſuo, ſublatis ex mœrore oculis ne in funebri paterâ iam breuem maritum, qualem nolebat, cogeretur aſpicere. In lethali palatio ampliſſimæ feneſtræ, frequenteſque, ſed inutiles: nulla enim illarum patebat, ne per eam ſolis lumen admitteretur, vmbraſque diſcuteret quibus pretium fecerat odium vitæ, & doloris atrocitas.

Intromitti in illud nulli conceſſum niſi atrato; nam vt lætitia & riſus, ita & colores exulauerant: neque iris ipſa ad ianuam, licet grauida fletibus, ſupplexque inter mœrentes admiſſa eſt, quòd.

Curuata picto nuntiat nimbos ſinu.

Interim dum indignata virgo (nam illam ſpeciem referebat) ſuas repetit nubes, ſuamque Iunonem minatur, Hymenæus ex iridis repulsâ cautior, viſus eſt illicò togam mutare; in illam enim domum recipi ardebat, nec poterat multicolor, aut perfuſus odoribus. Lepidiſſimam fraudem adiuuit picea fax, quam pro tædâ nuptiali præferens etiam flere videbatur: neque voces deerant quæ veritatem adumbrarent, nunc in acutiorem ſonum elatæ,

nunc tanquam deficiente naturâ flebiles, & ad horrorem quandoque intercisæ silentio.

Admisso Hymenæo, tympanorum & tibiarum alacer sonus, simul & saltantium voces audiri cœpere: mox arbores quotquot ominosæ erant aptæque funeribus in myrtum mutatæ (Veneri sacra hæc arbos) & puer Cupido laureatus, cum gratioribus litteris fores ornasset, tanquam victor doloris, effusissimo risu somnium soluit.

Hæc dicente nobis Hermiâ omnes vnâ silebamus, iucundissimi sermonis voluptate ita affecti, vt nullus ne tussi quidem, aut manuum applausu, quod plerumque fit, narrantem perturbaret. Vt autem loqui desijt, primus Asterius, nam & antiquior erat, & sacrâ dignitate insignis, in hunc modum exorsus est.

Dignum planè somnium tuum, ô Hermia, quod vigilans animus recoleret: neque enim ex illis est, quæ turbinum instar, non benè redditas rerum corporalium imagines miscent, & à ratione deficiunt. Dormisti sapienter: ô vtinam labor alijs, tam benè cedat, quam tibi quies: sed cuius ordinis putas visum istud? nam & somnia, vaga licet & sine lege errantia, optimus rerum distributor Aristoteles ordinauit, & ab eo suas quæque sedes sortita

ſunt. Ad illa certè non referam, quæ ex diuerſarum qualitatum imperio quibus humanum corpus ſubiacet, ſuas omninò ſpecies mutuantia ſtatum corporis adumbrant; & medicis quandoque non modicum lumen conferunt, ſi de remedio in obſcurâ ægritudine dubitantibus, narrauerit æger ipſe quæ rerum ſpectra per quietem ſibi contingant: an præcipitia meditetur, an incendia; an mitioribus ſimulachris aberrantem animam ludat nox benignior; ſpemque faciat, non inutili labore curari corpus, ex quo iam turbidum nihil cogitationum ſeges eſt, & ſomniorum materies.

Non vt te doceam, aut cæteros qui hîc adſunt, Hermia; ſed ne dedocear ego, repetam quæ à Philoſophis accepiſſe me memini. Æquum eſt, plurimas ex imaginibus illis quarum occurſu & contemplatione variatur mortalium ſopor, aſſignare temperamento: ſicut enim ex cuiuſque terræ genio, orbis regiones vel alimenta in vſus humanos benigniſſimæ præbent, vel crudeles venena in interitum generant, ac neceſſariâ ſterilitate quoſcumque colonos amouent; aurum creant, aut in viliori vim ſuam produnt: animantia quoque manſuetiora, aut ferociora ſortiuntur.

nam & oues quaſdam ex ſui ſoli naturâ rabidas & intractabiles ſcimus, & leones aliquos inueniri quibus ſuæ ſyluæ remiſſiorem iram indiderunt, quàm quæ cæteris inſita eſt; ita hominibus varia ſunt ex diuersâ corporum conſtitutione illa rerum ſimulachra quæ per ſoporem nobis obijciuntur.

Qui natiuis aquis veluti immerſus eſt, alias vndas ſæpiſſimè dormiens intuetur, & non rarò, aut inter nautas ſuperat fluctus, aut inter piſces ipſos ſpirat quoque, quia ad illorum naturam accedens ex dominantis ſcilicet elementi lege, liquidiora fingit phantaſmata, totuſque fluit in ſomnijs. Alius ex aliâ corporis temperaturâ aut cum Dædalo ſublimis in aëre volat, aut cum Encelado premitur, laboratque ſub incubis, prout leuis humor ſua tenuitate cerebrum iucundiùs verſat, aut terrenus grauiſque, phantaſiæ ad vtrumlibet pronæ pondus impingit. Aliquos incendio tradit ſuus calor, non priùs à flammâ liberandos quàm euigilent: ita quippè à naturâ conditi ſumus, vt nos ipſos magnâ ex parte ex ſomnijs noſſe contingat, & frequenter illæ ſpecies, quas deluſi nobis facimus, non rectiùs cætera quàm pictorem ſuum adumbrent. Ab his, ô Hermia, haud ineptè, vt mihi videor, con-

Digitized by Google

ijcio , non esse ex temperamento somnium tuum ; nam tibi iucundissimo viro tot tristia, sepulchrales arbores, noctuæ, fletus, cæteraque huiusmodi vix contigerint. Ad illa meliùs reuocauero, quæ ex rerum quas vidimus recordatione ita emergunt, vt tamen obiectas non omnino eâdem ratione repræsentent, mixtis etiam quandoque mendacibus formis, quas æquali facilitate admittit humanus animus, vapore, benigno licet & necessario, laborans, nec iam suorum phantasmatum iudex, sed ignauus spectator.

Grande negotium dormienti, memoria infinitis propè figuris, quas hauserunt sensus, referta, & ad leuissimam causam mobilis; sic enim fit, vt impellente, quod ab alimentis in caput assurgit, humido illo soporis parente, rerum imagines veluti rotet, reducatque imprudens, quas aut sub recentioribus formis, aut ex affectu fortiùs in animo insidentibus, longâ obliuione absconderat: Sæpiùs tamen illa quiescenti redeunt, quæ vigilantem benè aut malè affecere, & ex præteriti sensu doloris, vt & gaudij, restat in animo illa variæ repræsentationis facilitas, vnde nobis vel tristes obiectorum formæ occurrunt, vel hilares, quæ collapsam voluptatem, inaniter licet, ad gustum

tamen dormientis gratiſſimo errore reſtituunt.

Non tu quidem mœſtus, ô Hermia, ſed ſatis tibi fuit, mœſta conſpexiſſe vt iniucundè ſomniares. Neque hoc peculiare tibi aut nouum; fere quidquid oſtendit dies,, tragœda nox ludit. Non ea mihi eſt, noſtri, quæ imperitis credulitas, qui ex nocturnarum imaginum obſeruatione futuros euentus ſcrutantur: vates inepti, quibus oraculum ſua mens cùm maximè delirat, neque lumen diuinius, quàm quod trepidis, & ad ſua viſa laborantibus, infuderit.

Pictus imaginibus formiſque fugacibus adſtans
Morpheus, & varijs fingens noua vultibus ora.

Aliâ tamen ratione dicam, ô Hermia, vnde tibi palatium illud tot funeſtum imaginibus; vnde tot, verùm tam ſubitâ lætitiâ arentes lachrymæ, breuiſque adeò deſperatio, quæ ad Hymenæj latitantis aduentum tota in choreas ſoluta eſt.

Dolorem in ſpectaculum prodire, quoties aliquis ex viris illuſtrioribus è vitâ decedit, ita certum eſt, ita tritum, vt nihil ſit iſtâ lachrymarum ſcenâ famoſius, aut communius. Sicut neſciente orbe interit pauper, ita turbulentiſſima eſt magnatum mors: aliquem enim efferri qui ſtirpe, prædijs, clientibus præcipuus fuit,

maximus mortalium rumor, ac ſtrepentis familiæ ambitioſa lachrymarum materies. In cinerum reuerentiam nemo ex notis eſt qui ſolitos vultus gerat, induendi, vel inuito, quos ſimulatio componit, vt potentiorum exequias â popularibus ſecernat ſuſpiriorum ludus ille, & altioris fortunæ hoc ſaltem in vitæ exitu ſolatium ſit, aut etiam honos, quòd grandiore tumultu ſoluitur, & lugetur acerbiùs. Ita eſt, circà diuites adeò ſincerum nihil, vt & vitâ functos vrgeat adhuc quæ viuentes obſederat crudelis aſſentatio, & doloris frontem præferens, quaſi manes illis officijs demeritura, tacito riſu funeribus illudat.

O iocularem mœſtitiam! ô mimum funebrem, & fatuè ſerium! in hac acerrimi luctus neceſſitate (illum namque lege fortior mos imperat) qui ab amore lachrymas non habet, ad gratioſam triſtitiam ita eruditur, vt ſæpè ex teſtamento hilaris amicus, aut ab noua ſucceſſione turgens hæres, molliùs gemat, quàm quos verus dolor conficit, & impreſſa gratis viſceribus beneficiorum recordatio.

Aderat cum Anagnio, & Euſebio, triſtiſſimus adhuc ex patris obitu Dyrcæus: ille gemitus damnari quos ſinceriſſimos paterno funeri adhibuerat, non ferens; nihil crudelius,

inquit, ô Asteri, quàm lachrymas, quæ ex acerbissimo animi motu defluunt, cumulare ludibrio. Nescis eas vocari à plerisque, & ab ipso Augustino sanguinem cordis, qui exire prorsus nequeat, nisi vulnus aliquid viam fecerit? vbi nobilissimum cruorem aduertis, de plagâ ne dubita; quod integrum fuerat, telum aperuit. Non credis, quia non vides? & fluuiorum caput latet, quod tamen esse ex labentibus vndis scimus; cur ergo existimes flere illos absque dolore, qui lachrymis manant, cum sua sit omnibus fluuijs origo, & humanis fletibus, quos tu improbas, quos tu irrides, nullum possit verius assignari principium.

Quidquid pluuiæ collegit grauis aer, terra recipit, & ideò tantum lutosa est, & viatoribus infida, quòd altius elementum suas illi vices ex necessitáte impertit, neque patitur sub madente & fluido siccitatem suam seruare. Idem puta de animâ & corpore; prior illa luget, quàm istud: & quæ in imo, torrentium instar, impetu feruntur lachrymæ, vt ita inundarent, ex alto ceciderunt. Ab sua orgine, fletus æstima, Asteri, illos, inquam, concipit anima, admittit corpus, & ista quæ modò iacet aqua, paulò ante nubes fuit, maneretque vbi cogente dolore primùm densata

ſata eſt, niſi pondus deduxiſſet.

Tuus me ſermo, fateor, non contriſtauit tantùm, ſed & læſit. Exiſtimas ergo neminem niſi lætum in alterius bona ſubſtitui, & ſucceſſionis commoda adeò lenire dolorem in amico, vt in ſignis totus ſit? Putas filium crudelem ex beneficio patris, quod nunquam fortiùs ſentitur, quàm cùm illo extincto non per partes, vt ſolebat, ſed totâ ſui effuſione in hæredem venit, vt nihil iam vltrà à parente vel cupidiſſimus exoptet.

Quod diuites ad propinquorum funus amplioribus lachrymis indulgeant quàm cæteri mortalium, non doloris adſcititij, vt tu ais, fraus eſt, ſed humanitatis, cui à primâ ætate ſtuduerunt, argumentum: id enim fere quæque honeſtior fortuna habet, vt ex eâ ad alienos caſus molliores efficiantur, quorum ſenſum aut omnino impedit, aut tollit citò abiectioris vitæ aſperitas, & comparata in genus noſtrum quædam ex proprio incommodo ſæuities; nam qui pati conſueuit, vix libenter compatitur, quia totam quam habet miſerationem ſibi impendit propiori humanitate, neque ſe miſero aliquem credit digniorem gemitibus.

Illud tibi ſi ſatis non erit, plura conijciam. In laborioſâ fortunâ quæ operum aſſiduitate

constat, obtunditur facillimè illa diligendi suauitas, quæ post amicorum decessum apud diuites constantius perseuerat; omnem quippe cæterarum rerum curam tollit potentior alimentorum sollicitudo, timorque iustissimus ne otioso mœrori deditos paupertas conficiat. Non quid in amici funere amiserit diù pensat vir humilis, sed quid sibi, quid suspiranti familiæ desit, & perfunctoriè luget suos, quia ad alia vrgetur quæ in paupere tecto diuturnioris mœstitiæ potestatem non faciunt. Aratrum, serram, malleum promptissimos habet sui luctus solatores, & maximè confert ad medelam doloris negotiosa illa vitæ ratio, cuius nulla est apud opulentos consuetudo aut necessitas. Ita fit vt diuites qui affectibus humanis magis patent, vt dixi, etiam cum admiserint fidelius seruent ostendantque diutius.

Præterea, ad fortunæ ictus, quos raros perferunt, delicatiores fieri ex longo vsu fœlicitatis facillimè concedes, & quid ergo mirum, si vbi flendum est, acriùs fleant, quàm quos ab ortu in cætera vitæ spatia damnauit sua conditio, vt nunquam desit calamitiosis mali alicuius societas, questuumque materies?

Sed hæc scilicet sola sunt quæ diuitum largiores fletus excusant? & ista alijs etiam cumu-

labo. Statim vt aliquis apud illos diem ſuum obijt, maximè ſi familiæ dominus fuerat, pluresque ad ſui reuerentiam vel amicitiam compulerat poteſtate aut opibus, & bona in hæredem cadunt à quo eadem timeri, aut ſperari oporteat; Ingens hominum reuerà concurſus fit, Aſteri, qui mœſtâ facie verbiſque dolori conſentientibus (vt par eſt) ad triſtiſſimos lares accedunt, teſtaturi quàm condoleant, quàm ciuitas amiſerit.

Inter tot lachrymas, quæ nouæ identidem, neque conuocatæ tamen adueniunt, fouetur familiæ luctus, & nouo vulnere recrudeſcit in dies functi memoria, quoties aliquis, aut ordinem morbi, vt moris eſt importunus quæſitor ſibi enarrari poſtulat, aut mortis ipſius queritur immeritam neque expectatam acerbitatem. Nam contagioſus ſupra cætera dolor: illum in alijs vidiſſe, ſatis eſt vt tu ſentias: ſicut enim laborantes oculos qui conſpicit oculus, læditur ipſe, & neceſſitate quadam naturæ malum trahit, ita mœror viſus mœrorem creat, & à lachrymis abſtinere haud poteſt qui in domo ex ſupellectilis nouo horrore ipſi funeri ſimillimâ, tot fletus intuentur.

Ad cœmeteria nemo ferè niſi triſtis accedit, nam quis læto animo conſpiciat miſerrimæ hu-

manitatis non tantùm tristissima monumenta, sed plerumque proiectas reliquias. Funestiores sunt, Asteri, diuitum ædes, ad quas tot honestissimi viri in eumdem luctum consentientes, non nisi mœsta loquuturi conueniunt. Inter hæc quoque suum diem quisque cogitat, dum de alieno sic agitur, & mortalitatis necessariò fit planctus, atque memoria, à quibus excitantur facillimè fletus illi, in quos non iniuriosè modò sed tam securiter inuectus es.

Miror te, cum ipse diues sis, in eam fortunam sic loqui; tuamque styrpem incusare, quod non more vulgi, efferat mortuos suos; & ad digniora funera plus lachrymarum effundat quàm solet stupida plebs, vbi ex illâ aliquis infœlicissimam vitam exuit, mitiorem certe terram experturus, cùm sub eâ extinctus iacebit, quam cum viuus calcauerat.

Quis deinceps sub oculis tuis audeat mortuos lugere, quibus ideò lachrymas damus, quia non dare immanis quædam feritas est, nec aliter iusta functis persoluere vix possis, vrnâ licet pretiosissimâ amicos cineres excipias, laudesque marmori insculptæ immortale nomen transmittant ad posteros? Effecisti certè, Asteri, tuis sermonibus, vt te durissimum lachrymarum interpretem fugiam, quoties ad

memoriam chariſſimi patris inſtabunt gemitus, & oculi ſtillantes ſigna dabunt me percelli: Hæres ſum, Aſteri, hæres ſum; ſed ô viueret chariſſimus parens! illo frui mihi dulcius quam auro, aut prædijs; diuitem eſſe me ſine patre non cenſeo; cætera, vt volet fortuna, rapiat, patrem amiſi.

Plura loqui obortæ lachrymæ ſuſpirantem impedierunt, quas vt ſiſteret Aſterius, mutato, mox repetiturus, argumento, aſſeruit non modicæ laudis eas lachrymas eſſe quas non fingi omnes ſcirent: & plurimos inueniri, qui amicorum iacturam ferrent duriùs, quàm ſi acerba ſors induxiſſet cæterorum penuriem. Chriſtum ipſum viſo amici tumulo non abſtinuiſſe à fletibus, licet dubium ſit, an quia mortuus erat, lugeretur, an quia in vitam reuocandus, nouoque ſenſurus experimento, functis quàm viuentibus eſſe fœliciùs. Addidit & ſe quoque vix placari ad ſuorum funera, expertumque ſæpiſſimè, iniuſſas prodire lachrymas, nec facile retundi. Propè homines non eſſe qui flere nequirent, vbi caſus exigit humanitatis officia, & ſupra inhumanitatis nomen peccare, qui nollent. Neque philoſophos ipſos damnauiſſe ſenſum doloris, cui ſapiens, nolit licet, eſt obnoxius, ſed illum duntaxat

tristitiæ apparatum quæ arte procedit; suique famâ aduocat inutilem solatorum turbam: Sineret ergo in eas lachrymas inuehi quæ theatris aptiores sunt quàm funeribus, & scenam illam constituunt quam, si pateretur, ampliori sermone exhiberet audituris. Cùm non abnuisset, liberrimè Asterius sic prosequutus est quod incœperat.

Alieno gemitu delectari non semper est inhumanum: immo iustissimam sui causam sæpissimè lætitia habet luctus ipsos, eòque plus quo videntur effusiores. Negas? ô te lachrymarum ludibrio dignum, qui mœroris scurrilitatem nondum inter ludicra aduertis; ignarusque quàm multiplici fabulâ faciles oculos ludat scenicus dolor, ad omnes aliorum fletus solueris, cùm major vtique eorum pars publico tripudio excipi debeat, digna plane non contemptu tantùm, sed etiam cachinno sapientis!

Viris præstant, quis enim nesciat? eâ lugendi arte mulieres, & frequentior apud illas spontaneæ mœstitiæ vsus in causâ est, cur amplior statuarum pars quas somnians vidisti, ô Hermia, sexum hunc, non nostrum expresserit: nam ad maritorum excessum, ita doctè fletum faciunt, vt & eas doloris præcepta

Digitized by Google

hausisse, & cæteris mortalibus dare posse, non immerito existimes. Viduo amore, dum adhuc cruda est separatio, nihil certè tristius: verum sæpissimè contingit, vt exhaustis ex necessario mœrore lachrymis, iam sicca mulier nouos fletus fingat, ne citò desijsse videatur, vbi longum tristitiæ argumentum casus dedit, aut recepta consuetudo misellam cogit non concessos à naturâ fletus ab arte mutuari.

Etsi indecens est, ô Asteri, intercepit Hermias, aliquem te adhuc differente loqui, dicam tamen: nemo vnquam te veriùs in dormientium imagines lusit, attigisti profectò somnium meum, sed si placet prosequere. Tum ille læto vultu, vt etiam mœstissimum Dyrcæum exhilararet.

Atra sors nobilem fœminam coniuge amisso in frigido toro iacere! huic fato priuatæ lachrymæ non sufficiunt, aduocandi affines, amici, vt videatur vrbis calamitas raptus vnius, quem forsitan viuum, si viduam & mercenarios excipias, nemo optabat. His testibus mulier variè furit, ne vna personâ videatur suam scenam ornauisse. Ex dolore immanem dicas; aliarum namque maritos viuere queritur; tempus supputat matrimonij, suamque vocat iniuriam, quòd fœliciores coniuges in longæuo

toro consenuerint, ipsa verò infœlix in solatium breues annos acceperit, menses, dies. Quasi incerta cui irasci debeat, nunc in medicos atrox est, nunc in Deum, nunc in seipsam, quòd scilicet negligentem curam adhibuit languido, quòd facilem coegit illis remedijs subdi quæ afflictas vires non oportuno auxilio in desperationem sanitatis adduxerunt, suâque vi mortem festinauere, in quam lentiora subsidia fœliciùs pugnassent, aut sola etiam natura, quæ se vti solertissimè consueuit, suumque ingenium aduocat, vbi ars tot infamata erroribus, & noxiè audax, non porrigit sua pocula; denique sublato coniuge, importunè iterat nihil sibi inter viuos superesse solatij, quod fatum reliquit, pœnam esse non beneficium, tanquam suus illi maritus fuerit Omne bonum, quod cæteris Deus.

Quæ primæ erumpunt lachrymæ, vt modò dicebam, ex vero fluunt, ideoque laudabiles quòd nemini imponant, quod ritè fundantur, vt natura imperauit: has sequitur per aliquot dies fletuum pompa, cellæ obscuritas, solitudo quædam omnes admittens, vt fugientem fœminam latitantemque soletur amicorum frequentia. Tunc in Solis iniuriam accenduntur faces, vt diurnæ luci videatur renunciauisse mulier.

Digitized by Google

lier, neque aliquid vltrà placere desperatæ, quàm quod exasperat lugentem, questus fouet, aut functorum statum adumbrat. Intereà videas omnes ad interiorem cellæ partem tanquam ad aram procedere: qui ad officium primus accessit, eodem vestigio regressus, manu oculis ad motâ, flebile nescio quid submurmurans cæteros inuitat ad simile obsequium. Longus suspirantium ordo, dum mulier immota in toro breuissimos singulorum sermones excipit, & rogata an valeat, an viuat, aut ad singulorum quæsita verboso dolore repetit suam cantilenam, aut in maioris luctus specimen, respondet gemitibus: vltrà mensem durant Næniæ istæ: neque mœrori officit sua prolixitas, non finitur nisi consenserint mos doloris arbiter, & Regina opinio.

Verùm quis Hymenæo subtilior? in medijs sæpè fletibus non visus aduenit, & secretâ noui coniugis imagine adeo gemebundam ferit, vt antequam quod restat funeris amoueatur ab oculis, quæratur mente sponsus, sitque ratum matrimonium.

Intempestiuum amorem inter tot lachrymas inueniri si miraris, recordare ipsam Venerem ortum duxisse à fluctibus, ideoque dictam Aphrogeniam, quòd quæ post immanes

pelagi motus; sedatis nondum vndis spuma superfuit, Deam dedit. Aquas non odisse Cupidinem inde conijcias; quod ab illis matrem habet. Quid apud Maronem quæris in constantissimâ (vt iurabat ipsa) fœminâ.

Veteris vestigia flammæ.

Suas Didones fert etiam nostra ætas, quæ miserrimo Sychæo non ita fideles sunt, vt successorem tori Æneam timeant, aut velint auersari.

Sed neque hoc cogitet orba mulier: certè ineptum est tandiu iacere in lectulo, & in se sæuire otio, fugâ, tenebris, diuinorum quoque abstinentiâ (nam tunc temporis ad templum non itur) cùm iam dolor euanuit.

Iure irascimur tyranno illi, qui vexatæ tributis plebi laborem etiam imperauit, lege latâ vt singuli in domum regiam definitæ mensuræ vasculum quoddam afferrent, quod nisi miserorum sudore impletum obnoxios potestati ciues non absolueret. Huius certè sæuitiæ pars est ille mos, quo iubente per mensem aut flet mulier, aut flentem imitata, improbè facit quod neque sapienter ageret, si germanus ex affectu dolor, eâdem vi tempestatis quæ incipienti fuit, ad id vsque tempus prorogaretur. Quanta naturæ iniuria prolixior fletus! Illa

Digitized

enim hominum amantiſſima parens effecit, vt nemo poſſit valdè dolere, & diu: Et immanem credi volumus, dum finitas lachrymas circulo quodam mœroris reuocamus ad initium, & longo fletuum apparatu veluti probamus violentiſſimum aliquid durare potuiſſe.

Dum hæc ille loqueretur, cogitabam ego Chriſtianam ſanctitatem pollui eiuſmodi lachrymis, neque licere orbe conuerſo, tanquam adhuc antiqua gentilium ſuperſtitio, eâ mœſtitiæ laruâ inſultare funeribus: nec multò poſt ſilente Aſterio, quid mihi in mentem veniſſet his verbis aperui.

Apud infideles certè triſtitiam fingi, non omnino indecorum videbatur, cum & fictitios Deos colerent, neque à cultoribus profundi deberent lachrymæ, numinibus veriores. Apud illos omnia falſa; oracula, Auguria, Imperatorum vbi homines eſſe deſierant, in Diuos conſecratio: quid mirum ſi & gemitus?

Quantâ dementiâ ad functorum exequias conductæ mulieres non flebant modò, ſed vlulabant, haud referam: piget quippè narrare lamentatricum ordinatiſſimum furorem, quæ niſi dato ſigno non inſanirent. Vnum dicam quod ipſe vidi. Aſſeruantur adhuc plu-

ribus in locis vrnæ veteres, quæ Romano more mortuorum reliquias per tot sæcula intactas ad nos vsque pertulerunt. Cùm vnam ex illis, me præsente, vir quidam antiquitatis studiosus aperuisset, miratus sum phialas, & hæ vitreæ erant, ipsis cineribus admotas tanquam ad funebre obsequium. Quæ Religio, quis eâ in re superstitum fuisset aduersus mortuos animus, non capiebam. Vacuæ erant, nec odores accepisse color ipse monstrabat, sua enim vasa quælibet aromata infuscant atque inficiunt, nec impunè benè olet quodcumque in hos vsus destinatur. Hærentem me & vasa illa sæpiùs, vt in ignotis fit, contrectantem non sine voluptate aspiciebat is in cuius ædes concesseram, visurus quidquid antiquorum operum multo, nec minore fœlicitate collegerat. Tum ille: quot phialas vides, ô Firmiane, tot vasa doloris credi voluit lachrymosa antiquitas, diues aquæ, quam nunc parcissimam ex posterorum oculis vel teterrimæ calamitates eliciunt.

Magna olim amicorum impensa, amici funus: dum corpus circumstante plebe inter plorantium gemitus votaque manes ad ferales rogos inuitantium, subiecto igne cremabatur, qui chariores homini fuerant, in amicitiæ pi-

gnus dabant igni quodcumque pretiosius in supellectile fuerat: miles ensem, mulier monilia, vestes, &, si magis vrgeret dolor, tristiori obsequio etiam comas. Tanti erat mortuos demereri, vt & caluitio deturpatæ maximam inde laudem vsurparent, neque magis placerent ad rogos, quàm cùm formam amiserant.

Soluto ignis officio; oculis, manu, ore legebant religiosos cineres amici: & ne lignorum reliquijs improuidè miscerentur eandem cum illis vrnam habituri, quod hominis fuerat non ex calore tantum, sed etiam ex pondere & gustu secernebant à cæteris. Putas hic dolorem substitisse? maior inde lachrymarum vis, vt ampullis, quas hic vides, studiosissimè exceptas charissimo cineri superponerent, & distractos fati sæuitiâ amicos saltem fletus sequerentur.

Cum hæc ille dixisset, ô historiam simul & fabulam, inquio; quid enim verius, nam id te legisse non ambigo, ad mœroris ostentationem eiusmodi phialas in sepulchra comportatas fuisse: quid falsius, lachrymis plenas; cum dolor in promptu non sit, vt arbitrarios fletus quoties postulatur, proferat: & tot aquis vix sufficeret ingens plorantium turba,

quot quiſque illorum affirmabat ſe dediſſe mortuorum exequijs?

Quod ambitioſe tanquam ſuum, promebat fictitius mœror, hoc putei dabant, & mutuatus è fontibus latex, additis ex arte gemitibus, publicè audebat profiteri ſe lapſum ex oculis, vt crudelitatem fati ſolaretur officioſa illa in mortuos pietas, ſimulque crederentur immaturè raptos ſui deſiderium reliquiſſe: Si hoc vnus tantum feciſſet, illum procul dubio inter amentes numerauiſſent, ſed quia Romæ laborantis iſtæ ineptiæ tunc erant, nec ſapere licebat, ſanitatis patrocinium erat, inſanientium turba.

Idem certè apud nos error. Morem tolle, ex cuius imperio viduæ nobiles per menſes integros tenebricoſæ lugent, nulla audebit in hunc ludum doloris conuocare amicos, neque eâ fronte erit vt tandiù inter triſtia, gementi ſimilis, iaceat exceptura in lectulo per ordinem ſolatia ſingulorum. Sed nullo pudore fit quod probat conſuetudo, & in dignitatis argumentum vulgatur compoſitus dolor, tantoque apparatu ſtrepit, vt iure dicas mulierem ad mariti funus rem comicam agere, cùm vtique perſonam gerat, & in theatro lachrymas fundat.

Breuem certè solitudinem non ægrè concesserim nobilibus viduis ; occultando dolori aptissima est, quem prodi , dum nouus adhuc magis obstinatè audet rationem amouere, non est honestum. Paucos tum ex amicis acerrimi mœroris socios matrona habeat , illisque si opus est , adiutoribus vtatur in doloris leuamentum. Isti non spectatores erunt sed medici, & solatium lubenter tristitia admittet quod credetur simplicius. Lenito vtcunque dolore cæteris etiam locus detur , ne abiectam nimij mœroris duritate vrbanitatem existiment. Sed hos iam æquiori vultu , nec iacens , ad solis conspectum matrona suscipiat : & se sapientem , se Christianam eâ oris sermonumque modestiâ profiteatur, vt iacturam fecisse agnoscas , coniugemque dilexisse , sed & paruisse necessitati , quæ superbè-dolentes , reluctantesque ferit atrociùs.

Pietatem autem ex nimio luctu negligi, ingens culpa : neque enim à diuinis dispensat dolor , maximè immissus à Deo vt humana contemnas. Acceptâ calamitate sacris non interesse , vindictæ quædam species est, Deo exprobrantis suam sæuitiem , quòd flecti lachrymis noluit , negantisque ei cultum , qui petenti vxori maritum negauit , relictamque

coegit ad gemitus. O viduam verè fractam. Ita toro est affixa, ita deficit, vt stare, vt scipione tremebundas tibias fulcire omninò nequeat, & si velis querulam vehementiori sermone ad templum vrgere, antequam hanc lachrymatum scenam impleuerit menstruus dolor, respondebit sibi potestatem ereptam, motum in arbitrio non esse, expectandum tempus in quo dolor maturescat, assuetosque facibus oculos, solare lumen nondum satis pati posse.

Plurima quæ peccant eo in luctu mulieres prætereo vt ad alia veniam. Coniugalem amorem nullâ re fortius probari existimant quàm eiusmodi lachrymis, quas si parcè effundant, oculata suspirijsque incubans tot aduentantium turba, non amasse, non satis æstimare iacturam suam, statim vulgabit. Flendum ergo non modice: & illa maiori laude digna censetur, quæ veluti quædam altera ex fabulis Cyane in fontem versa, stratum primò, mox proximos quosque aut perfundit, aut mergit.

Aliquæ apud barbaras gentes mulieres; in ignem qui comburendis maritorum cadaueribus accensus est, se præcipites agunt, vt eodem fato vtantur, videanturque dilexisse quibus iungi vel in ipsâ flammâ exoptant.

Sapientiores

Sapientiores credis viduas noſtras, quæ lachrymarum famâ probare ambiunt amorem ſuum; dabo diſtinctionem, tu iudica. Apud indos incendio viduæ pereunt, apud nos naufragio volunt videri periiſſe.

Turpiter etiam flere quæ tam improbè lugent, ſi placet argumentis demonſtrabo. Quid ita in amiſſo coniuge deflet mulier? cur ad patris, cur ad matris funus modeſtioribus lachrymis tingitur, & minore negotio, ceſſantibus amicis, ipſa ſui doloris curatrix ſolatium admittit? At maritum perdidi, ais mulier, & præſtat parentes amiſiſſe. Illud ne honeſtè & ſine verecundiâ dixeris? illos à naturâ accepiſti, iſtum à te; ſine illis eſſe ſuſtines, ſine quibus formari, naſci, ad iſtud vſque tempus perduci non potuiſti? ô quàm durius ſeparari â coniuge! voluptatem luges, an ſubſidium? nam vtrumque ab illo. Tori ſolitudinem ſi quereris, venis in ſuſpicionem deliciarum: ſi te deſtitutam ais, nec ſine coniuge ſatis validam, ad repellendas naſcentis ex eius obitu inuidiæ, fortunæue iniurias, quis non videat iſtud lachrymarum officium tibi conferri non marito: & te furioſam effici non vi amoris, verùm deperditæ ſortis quam tibi ſeruaturus erat, deſiderio?

Præterea videtur quæ tantoperè priorem ma-

ritum dilexit, alium facillimè posse optare, ad hoc enim tendit amatorium temperamentum, & natura suam iacturam pluris æstimans, quàm sinat morum grauitas, & laudabile pudicitiæ frigus. Quæ summè casta est mulier, non sine aliquo rubore fatetur se suum maritum vehementer amauisse, & licet absque crimine illum adhuc ignem foueat sinu suo, Vestarum tamen more prudentissimè occulit, non quia prohibitus, sed quia ignis est, nec decenter muliebris honos profitetur flammam suam. Quanto putas ardore flagrat illa, quæ mariti absentiam tormentum suum vocat, quæ tot acerbissimæ desperationis vocibus Æthneum quoddam incendium præfert, siquidem scintillas eiusmodi tantamque fumi caliginem nisi ingens calor non emittit. Vasta profectò delitescit in illo pectore ad nutriendum ignem materia, & quis credat viduam auersari posse omnes viros, quæ ad vnius contubernium, ne quid grauius dicam, tanto feruore succensa est?

Mihi nuper dicebat aliquis plurimas esse quæ ad insidias lugent, vt cùm ex fletibus apparuerit, quàm constanter, quàm tenerè amauerunt, nouo dignæ marito habeantur, & ita in hanc pedicam doloris incurrat imprudens ali-

quis procus, sui facilitatem amoris fortè luiturus prolixâ pœnitentiâ. Hanc certè lachrymarum vafritiem neque mihi facilè persuaserim, sicut neque viros inueniri qui anatum fluuialium more ad has aquas ab aucupe Cupidine capiantur. Stultè potius quam solerter illas mulieres flere existimem, quæ suos questus ita obstinatè protrahunt, leuissimi enim cerebri indicium est iste dolor, siue ad veritatem, siue ad fabulam ducitur, & æqualis insaniæ videtur, aut se cupere esse infœlicem, aut ab alijs æstimari.

Si maritum sapienter amauit vidua, sapienter & doleat, iam enim ille in tuto est: exiuit huius vitæ miserias: vltimam hanc absentiam ex breuioribus alijs, quæ toties dulcissimam societatem non præuisæ intercciderunt prægustare mulier debuit. Cæterùm Christiana est, neque illam decet insanire, quia suus coniux vitam amisit redituram meliorem.

Ampliora dicere in hanc sententiam animus erat, cæterique expectabant, sed aduentans in funebri veste Theodorus, ad breuitatem compulit. Mirum fuit quòd vultus cum veste pugnabat, nam solitò hilarior videbatur, & lugubria indutus ad risum inuitabat. Cum hoc ego primus notassem: scis quid in mentem

venerit, inquam, ô Theodore? Non vnus homo es, aut certè Chymeræ similis, quæ leonis rictu, & serpentis caudâ à seipsâ dissentiebat. Verùm loquere, nam ni fallor referenda attulisti. Tum ille: cur ita diuersus sim, & sub lætiori vultu vestis lugeat, nemo vestrum dixerit: anthitesim tamen illam, prælium illud, non verborum, sed rerum, nullus cùm explicuero mirabitur, neque me ineptum oratorem existimabit, qui hanc in me figuram silens expressi.

Hyppiam virum nobilem, & bellicâ etiam virtute notissimum, scitis in mediâ ætate, dum apud exteros famam quærit, diem suum obijsse. Nondum trigesimus effluxit dies ex quo tristissimum nuntium fulguris instar, improuiso ictu Flaminiam vxorem non perculit tantum, sed pene exanimauit. Quid apud amicos mentiar? rem aperiam. Virum suum nescio quâ animi diffidentiâ non oderat quidem Flaminia, sed frigidè amabat. Multùm ad communionis non spontaneæ ægritudinem, quod ex illo nullos susceperat liberos, quibus mitigari posset necessaria illa, & nisi mors intercederet, in multos annos duratura societas. Malè diligi ab vxore adeò Hyppias non tulit, vt sua illi domus durior esset quocunque exilio, &

abeundi consilia, in dies tristior, meditaretur. Vicit tandem impatientia virum: excessit Galliâ, quæsiturus in alieno solo quod sua illi sors in patriâ negauerat: nec infœliciter aliquandiu inter fœderata arma versatus, aeris intemperie nouus in eâ regione homo, inter inutiles, dissentientesque medicos paulò post extinctus est.

Extemplò nuntius destinatur ad Flaminiam qui coniugis primùm inualetudinem, mox periculum, fatum denique ex ægritudine diceret. Illo aduentante Flaminia parandis quibusdam choreis (nam Bacchanalia instabant) intenta erat: & quâ venustate ad fidium concentum vestigia flecteret, discebat à musico. Vt lepidissimè saltantem nuntius aduertit, dissimulato dolore cogitabat quàm tristia afferret molestissimus tripudij perturbator, & tacitè mulierem miserabatur, quæ præcipitanda in acerbissimos gemitus, eâ mentis alacritate mox futurum dolorem acuebat. Finitâ saltatione, tremens accedit ad viduam, & se quædam afferre significauit, quæ solitudo meliùs exciperet, neque enim audiri debere à cæteris, & ita imperasse qui miserant.

Mox vt in proximo conclaui solus adfuit cum muliere, rem illi pandit ex ordine: ad mor-

b :m moueri visa est, ad periculum dubitauit oculus an fleret, ad mortem aliquot lachrymas fudit, stupente nuntio, quòd ipse matronâ tristior, in fletus solueretur. Mox obfirmato vultu, ad illum Flaminia: & nemini quæso dixeris. Scis Bacchanalia instare, instruitur publicè saltatio, vt vides, cuius ego pars nobilior: iam ad hoc paratæ sunt vestes, vt Orphæi fabulam senæ cum tot viris mulieres referamus, & me, si placet, ô homo, proximis diebus videbis Eurydicen. Substitit ille, & inter flentem iratumque medius, promisit tamen nulli se dicturum ad id vsque tempus quod celari voluerat.

Non multò post cùm transissent lætitiæ dies, publice Flaminiam admonuit sortis suæ: quantis illa clamoribus exceperit illud nuntium, quantos singultus ab imo pectore mulier expresserit, nemo referat. Quid plura? colore mutato inter ancillarum manus collapsa vires amiserat, & mori videbatur: deficientem compositus subitâ diligentiâ lectulus accepit, & quia, nisi cum mense non vult finire lachrymas miserabilis mulier, iacet adhuc, expectans donec noua luna admoneat satis datum gemitibus.

Comediâ hac frui quia non poteram nisi

pullatus (nam aliter non licet) vestem hanc sumpsi quæ toto colore dissentit ab animo. Quandiù gementi matronæ adfui, ex reuerentiâ risum tenui, quem nunc nisi inter amicos soluo, coactus nec iam custodiæ patiens, ventrem credo disrumpet.

Dum omnes idolum doloris rident, facilesque eorum fletus qui humanitatis prodigi non debitas lachrymas fundunt, & vero affectu mouentur ad ineptissimum spectaculum: venit in mentem quod de Tibulla Sempronij nepte legeram. Hæc mulier opibus fœlix, verùm sex filijs maximæ spei, multo clarior, cùm omnes in floridâ ætate improuiso fato amisisset, dolore victa mori decreuit. Nobilem fœminam non decebat ignobilis interitus: vt doleret, vt mater esset, vrbem totam voluit scire, extructo publicè monumenro in quo viua conderetur. Tot sine dubio spectatores adhibebat suo funeri mulier vt aliquis prohiberet: sed in speciem furiosæ (nam quis credat sibi ipsi viuas exequias ornare voluisse) stupens populus consensit, vt tumulo inclusam, & frigidos charissimorum pignorum cineres, quasi posset pristino calori restituere, fouentem sinu suo, dira fames necaret. Ad immanis fati memoriam titulus marmori additus qui hæc legentibus proponeret.

Plutoni , Proſerpinæ , Cerbero , damnatam
Dedo animam : Viuam hoc me condo
Monumento : quietem poſteri non inuideant.

Ad hiſtoriam miratus & ipſe Hermias , niſi te narrante , inquit , non crederem . ô Firmiane, eo vſque proceſſiſſe doloris inſaniam: ſed ni fallor mulier iſta citò doluit ſe nimis doluiſſe, & officioſo ſacrilegio ſepulchrum illud violauiſſet quiſquis viuam adhuc , & iam tenebrarum pertæſam auulſiſſet à mortuis. Sed ô dignam cui interitum attulerit ars ſua , & oſtenſus plebi dolor , quem latere , quiſquis verè dolet , optat. Fleant quantùm voluerint noſtræ ætatis mulieres, ſemper Tibulla vincet: nunquam grandiori ſcenâ luſit dolor : infœlix quod Romam facilem habuit, & petenti conceſſum eſt quod timebat.

Apud oculatos iudices , anxia nimis ac negotioſa ſceleris purgatio , ipſiuſmet indicium eſt , innocentis enim ſuâ cauſâ fiſi , minor cura , pacatiorque de exitu litis expectatio, & ipſâ agendi fiduciâ , probari non malè putatur integritas conſcientiæ. Libenter dicam ; & nimius mihi dolor ſuſpectus eſt : facillimè verum credam , ſi nihil oſtentati habebit , tragœdijſque ſimile , ſi in vitam non erit contumelioſus ; ſi patienter illam feret , nec ad

citiorem

citiorem interitum ferrum poſcet, aut laqueos, Naturæ lege quiſque ſibi quàm alteri coniunctior eſt, & hæc quæ nobiſcum naſcitur ad extremam vſque diem inconcuſſa manet charitas: putem ergo ex alieni funeris dolore hunc vitæ amorem deperdi, qui in ærumnoſa quaque fortunâ ipſiſque facinoroſorum crucibus emicat adhuc, neque cedit ſupplicijs? Nullus èſt, niſi dolor mentem excuſſerit, qui ſincerè velit mori, vt extinctis, neque iam opis noſtræ egentibus, præbeat inutilem comitatum. Itaque cùm orbata viro mulier ſe vitam odiſſe inclamat, cùm ſe dicit miſeram quòd ſola remanſerit, neque liceat properare ſuam mortem, aut mentitur, aut ſtulta eſt.

Vna aliquando querebatur omnem ſibi vim inferendi poteſtatem ereptam ab amicis, nam ad furioſas mulieris voces, ne in ſe auderet, omnes cultros ſubmouerat credula familiarium pietas; inter hæc fortuitò adfuit malignus puer, qui necem optanti fœminæ, & ſæpiùs gladium fruſtrà poſtulanti, vltro obtulit, vt ſi tantoperè cupiebat vmbræ mariti miſceri ſuam vmbram, non dilatâ morte feſtinaret ad coniugem. Quid ad hæc feciſſe illam putas? irata gladium retorſit in puerum, & nouo dolore inſaniens queſta eſt, quòd arma in ma-

nus darentur, quæ negari, humanum erat, quòd fastidio cæteris esset suâ vitâ; quòd hæredes expectatæ dudum successioni acerbè inhiarent; iurauitque se omnibus quibus posset modis, dies suos prorogaturam in eorum malum, qui ministro puero vsi, periculum necis fecerant.

Non ita flent, quæ ex animo modestior per omnia veritas. Quæ ab arte est mœstitia, imitatione furoris fidem quærit, quâ meretur destitui, dum grandioribus indicijs probari ambit, quàm quæ factus ad naturam dolor habere consueuit. Longe abest à mœrore, solemnis mœror. Vbi tot cerimoniæ, crede mihi, dies festus est.

Per id tempus occubuerat eximij meriti vir, & secundæ à Regibus nobilitatis, Turritius: & quia ad solatium destitutæ vxoris sæpè me vocatum fuisse omnes sciebant, postulauit Asterius, quomodo hanc illa ærumnam accepisset, nam plurima nec certa, de eâ re loquax fama vulgauerat. Gratissimum mihi fuit, ea enarrare quæ taceri vix poterant absque virtutis iniuriâ, & in fœminâ principe non quæsiti fletus exemplum proponere. Sed quia, inquam, visa est aliquibus altiùs ingemuisse quàm sua postulabat calamitas, ab sublati

Digitized by Google

coniugis dotibus facillimè efficiam, vt effusissimas lachrymas haud æquales damno existimetis.

Absolutus princeps, naturæ opus ingens, & multi temporis labor: id tamen ille Turritius fuit, ita in bellum genitus, vt generosiorem alterum, aut prudentiorem non tulerit sua ætas; ita deditus pietati, vt inter acerrimos familiæ motus, fluctusque militares, ad quos vel genio honoris, vel negotiorum multiplici sorte adactus est, Religio emineret.

Adolescens celebre apud Batauos armorum tyrocinium posuit, spe quam vel à cunis propè fecerat, suâque ætate grandior; & procedentibus annis, statim vt in virum creuit, non suis tantùm reuerendus, sed & hosti, qui in eo summa omnia mirabatur sæpè humanissimum expertus, dignumque à quo vinci optarent quicumque non habuissent fortunam propitiam. Nullus emin armorum dux in illâ regione aut fœliciùs pugnauit, aut sobriè magis victoriâ vsus est, ita potens sui, vt nisi ad arbitrium non ferociret, animumque quem in pugnâ vehementissimum habuerat, mox ciuili consortio redditus, omninò posuisse videretur.

Suus olim pater nouitate erroris illectus defecerat ab Ecclesiâ, & quandiù Turritius putauit se paternos ritus retinere inoffenso Deo posse, nemo ardentius sectam illam aut professus, aut tutatus est; sed sagacitate ingenij, & eruditissimornm virorum congressu statim vt fraudem detexit, tanto affectu agnitam veritatem coluit, vt neglectâ fortunâ stipendijsque ingentibus, eam publicè amplecteretur, alijsque proponeret.

Catholicus ad maiora certamina vocatur, & in susceptæ fidei exercitationem, pro hoste ipsam quam despexerat fortunam habuit, eoúsque iniuriarum suarum memorem, vt iratam placare, nisi satiatam malis, non potuerit.

Dum illa sæuit in Gallijs, inuitatus à Pontifice, vt Ecclesiasticis copijs præficeretur, suæ virtutis spectaculo totam Italiam impleuit; nam regio prope honore vbique exceptus, non sibi maior visus est, sed manifestior, eâque morum suaúitate dignitatem temperauit quæ omnem inuidiam amoueret.

Compositis ex insperato rebus in Italiâ, dum suas hîc variâ prudentiâ instaurare nititur, in nouos turbines delapsus à se nunquam discessit. Idem animus, idem vultus qui in prosperis; infœlix ita fœlicitatem optauit, vt aut len-

tam expectare quietus posset, aut temnere auersum; æquali semper per omnia robore, neque vnquam amicorum solatio, vel temporum cursu egens vt mala toleranter susciperet. Quin & sæpè risit suam calamitatem, & fortunæ ludum, suum fecit, ex virtute, non ex rerum successu hilaris, & in Deum etiam, per tot familiæ clades quas beneficia vocare solitus erat, quàm antè propensior. Instar prodigij fuit quod referam; cum in deterius irent domestica negotia, & ipse interceptâ libertate aliquid etiam eo malo durius non metueret quidem, sed expectaret: testem suæ alacritatis Deum esse voluit, & voto emisso, sacellum lætitiæ Parenti Mariæ nuncupauit, suis sumptibus mitiori tempore, si ita Christus annueret, excitandum, vt pro signo posteris foret, quam libenter Numini accedens, libertatis iacturam, cæteraque aduersa eo disponente pateretur. Liber postea, ductisque eodem animo per aliquot annos non mollioribus negotijs, sibi demùm ex merito fortunam Turritius conciliauit. In aulam receptus ita volens hereditario principatu cessit, vt acceptis à Rege nobilibus prædijs, etiam latiùs diues esset atque securiùs, mediam scilicet Galliam, non litigiosos, vt anteà, fines aut laborantem sub

hostium, metu potestatem habiturus pro custodia. In secretiora deinde consilia vocatus, ostendit non luce magis quàm sinceritate ingenij, quanto regiæ authoritatis, & securitatis publicæ detrimento tandiù absuisset. Aulæ dicebatur bonus genius, illoque auidè fruebatur Gallia, quia tardè, & negotiorum variæ implicationes eiusmodi virum maximè requirebant, qui imperturbatâ sapientiâ animique magnitudine tot valeret nodos soluere, qui aliâ manu diuelli vix poterant, aut omninò amputari. Ita Regis bonum amabat, vt & plebis: priuati commodi ad honoris normam, non mancipium, sed dominus; vt hostium, sic & opum domitor, quas nisi effundendas non optabat.

Mirum est, ab eo Regi tam gratioso nihil timuisse suspiciosissimum vulgus, expectasse autem ea omnia quæ publicam fœlicitatem constituunt. Nullius cupiditatis labe maculauit gloriam suam; omnia in eo perficiebant vno vestigio incedentes, prudentia & integritas. Vbi inter domesticos agebat, nihil illo humanius; rarò imperabat quæ rogari saluâ dignitate poterant; cum humilibus amicis, non cum subditis, versari Principem putares, adeò officiosè accipiebat officia, aut etiam postulabat.

Digitized by Google

Quàm chara autem illi Leonòra vxor fuerit, & ipſa clariſſimo ſanguine orta inde agnoſcas, quòd ſuperſtitem illam cupiebat, quòd ſecretorũ omniun conſciam ſemper habuit; quod qui ſibi acerbiſſimos caſus non timeret, dilectiſſimæ tamen coniugi vel leuiſſima quæque mala metuere, non exiſtimabat armorum probrum, aut virilis fortitudinis iniuriam. Decem ex eâ liberos ſuſcepit, ita partitâ in ambos ſexus familiâ, vt natos natarum numerus æquet; in omnibus eadem omnino virtutis ſpes, germenque honoris. Maſculos iam commendat ſuus ardor, & maiora ſpirans animus quàm quæ priuatorum ſtudia eſſe ſoleant; totus in illis pater eſt, tota generoſæ ſtyrpis maieſtas. Sua virgines modeſtia ornat, moreſque adeò compoſiti, vt in exemplar editas putes, ita fœliciter ſapientiſſimam matrem referunt.

In mariti funere tot certè argumenta doloris vxor habuit, quot ille ingentia merita prætulit, quot Heroum publicas dotes, quas in eum, ad ſæculi noſtri ſtuporem dicam an decus? liberaliſſima manu natura congeſſerat. Nam eiuſmodi viro priuari, quid aliud quàm orbari virtutibus?

Adde animorum concordiam, adde & ca-

lamitatum ſocietatem, ingens amicitiæ vinculum, ipsâque morum ſimilitudine ſæpè tenacius: Quantùm enim ad amorem confert eodem fulmine afflatos ſua miſcuiſſe ſolatia, ſimulque deiectos à fortunâ communibus votis in vnam ſpem incubuiſſe?

Nihil autem putas eâ in ætate obijſſe Turritium, quæ valentior cæteris, ad maxima quæque negotia vires ſufficit? eo tempore quo genio illo maximè indigebat Gallia, inteſtinis diſſidijs à ſe miſerabiliter diſcedens, & faſtidio miniſterij, ſibi quàm hoſti nocentior? eo denique Regis fauore, qui familiam tot exhauſtam pace belloque ſumptibus, nouis incrementis aucturus erat, ſi illo diutius frui maturatum funus ſiuiſſet. Magna doloris cauſa, vir fortis præcipiti fato ſublatus, deſtitutum optimis conſilijs regnum, fœlicitas occidens, cùm naſcitur.

Quo autem modo in vnius caſu tot conglobatas afflictationes Leonoram tuliſſe exiſtimas? vehementer certè conſtanterque doluit; neque enim vulgari fletu, & citò finituris gemitibus tantus vir lugendus erat. Eſt etiam aliquando lachrymis ex ſuâ vaſtitate, & perennitate dignitas, & æquitatis iuſtiſſimus ordo cēſetur, amiſſæ rei pretium teſtari ſolatij tarditate.

In

In eo tamen luctu nihil admissum est quod erubesceret ratio, aut Christiana pietas improbaret; non dirus clamor, non acerbis questibus ad adstantium tædium verberatus aër latentis impotentiæ signum dedit. Vt ingentia quædam flumina nullo aquarum tumultu voluuntur in occeanum, placidissimũ olei cursum imitata, sic eâ fletuum largitate manauit Leonoræ vberimus dolor, vt propè vocalis non esset; alta quies cadentes lachrymas comitata est; & si lenissima suspiria condonaueris, quæ interdùm premente mœrore laxabat anhelum pectus, aurora ipsa matutinum rorem non stillat maiore silentio.

Non lucem, non cibos, non societatem auersata est, sui cæterorumque mortalium hostis; & licet ex Genio doloris turbam importunè solatia ingerentem declinaret, amabat tamen cum illis versari, qui diuinis colloquiis mulcebant gemitus, & æternorũ æstimatione minuebant breuissimæ fœlicitatis pretium, quæ hîc, inter tot aduersa vix purè & ad arbitriũ emergens fulguris instar, statim perit vt nata est. Nunquã maior de egenis solicitudo fuit quàm cum cæterarum rerum oblita videbatur: quod de vestium, quod de dignitatis curâ detraxerat, Deo dabat. Ad dolorem creuit pietas. Ab-

ſentem maritum, vt ſæpius ab illâ audiui, leuiſſimâ noxâ, etiamſi poteſtas concederetur, ſibi reddi minimè optaſſet, exanimem namque, quia ſic ferebat prouidentia, amabat in tumulo, & renitente naturâ horrenteque, quod hominis eſt, lubens tamen, ſeque fortior, amplectebatur lachrymarum materiem.

Illas ita effudiſſe non conſtantiæ labes fuit, ſed amariſſimæ pietatis officium, & coniugalis amoris validiſſima lex, cui certè nemo obtrectet, niſi qui hominem abiecit, vt inter feras percenſeatur, aut rupes. Nobiliſſimum Principem, quod mihi certe multùm dolet, ipſe non vidi; ſed ex plurimorum teſtimonio, qui eum propiùs nouere, famæque ipſius integritate illud certiſſimè didici, dignum omnino fuiſſe, qui tantæ vxori olim traditus, tantis poſt obitum ſuſpirijs ab ipsâ ploraretur.

Huc vſque Anagnius ex modeſtiâ ſiluerat, ſed cùm de viris mentionem inieciſſet, qui & ipſi aliquando ineptiſſimè dolent, inuitatus à cæteris ſic in eos inuehi cœpit. Viriliter viros peccare quamuis lex prohibeat, ferè tamen conſentit opinio: neque enim turpe exiſtimatur illos iraſci: ad ſingulare certamen prouocare hoſtes, & rei familiaris impendio ſectari famam, quæ profuſionis damnoſæ ſola

plerùmque merces eſt, pœnitendumque ſolatium. Sed virum ad muliebria vitia deſcendere, nemo tulerit.

Vix honeſtè plurima quæ in ſexu digniori præclara ſunt, imitetur ſexus alter: nam audacem fœminam, prouocantemque pericula, quis ab impauidâ mente æſtimet, cum tamen maxima virorum commendatio ſit, ſi ſtrenui inter formidanda quæque ſtent, & etiam quieſcentes hoſtes laceſſant, ne aut timuiſſe prælium, aut minùs alacres ſuarumque virium diffiſi, expectaſſe videantur? Metus in fœminis, pudicitiæ non tantùm eſt ſecuritas, ſed etiam ornamentum; neque illis probrum, fuga, quoties periclitatur fragilis honor, & trepidâ celeritate ſeruandus eſt.

Orbem etiam peragrare, vt aduertat ipſa quàm pugnent diuerſarum gentium ritus, ac legum condendarum diſciplina, ſi velit mulier, nemo non damnabit mobilis animi impetum, qui intra patriæ fines arctari ſe non patietur; quòd ſcilicet mulieri decentius ſit in natali ſolo pacatioribus curis immorari, orbemque neſcire, cuius partes tanto vitæ tumultu obeundæ ſunt.

Quin & iure fœminam reprehendas ſi grandioribus diſciplinis ſe tradet; & barbarum erit,

nouumque (neque aſſueta viris , feret ſchola) ſi Ariſtoteles inter , ac Ptolemæos numerabis etiam philoſophas , aſtrologas. Ad hæc nomina ridere vos haud certè miror ; illa enim ridicula eſſe prorſùs effecit, non modò apud nos mos receptus vt ad illa ſcientiarum ſecreta non admittantur mulieres , ſed naturæ quoque iuſtiſſimus ordo , vt in rem domeſticam genitæ, altiora nòn ſapiant.

Hæc tamen omnia in viris laude digna : Et Hercules , quòd multùm errauerit , monſtra vbique gentium debellaturus, illuſtris habetur inter Heroas ; nulluſque Archimedem culpet, quod neglectis quæ circà ſe erant, familiariùs in Cœlo, quàm in ipsâ terrâ egerit. Non fatuè magis fortiorem ſexum imitantur in pleriſque rebus mulieres , quàm nos illas , in luctu ac lachrymis ; & neſcio maiori ne dedecore penſum , an dolorem trahamus , cùm aliquem ex noſtris fatalis illa neceſſitas tulit quæ ideo vniuerſorùm eſt , ne pars iuſtè quereretur, quòd æquali ſorte admiſſis in hanc vitam omnibus, exeundi tamen lege aliquos natura diſcreuiſſet à cæteris.

Quoties amputatur vitis , longo fletu manat , vt penè ex lachrymis credas non ſine ſenſu doloris iacturam ramorum feciſſe , quos

Digitized by Google

tamen officiosa manus tulit, ferrumque ex vulnere beneficentius, quam si pepercisset luxurianti: Cæde robora, patientissimè ictus perferent, & nec stilla decidet quâ suam orbitatem defleant. Eadem sit inter mulieres virosque distinctio. Quid nobis blandimur fortitudinis opinione, si vtrique sexui æqualis sit mœroris fletuumque pertinacitas; si amicos, famæ nostræ non minùs, quàm saluti consulentes, amouemus à conspectu; si luctum fouemus, quem vel leuiter admisisse, totum est quod virilis honos sinat, ingenitaque rationis illa dignitas, quæ, negante Deo (vt penes nos esset potior consiliorum pars, & ciuile imperium) non reperitur in fœminis!

Lugeant illæ, quia afflictis vt plurimùm deest maximum ex remedjis, iudicium; & se molles calamitatibus præbeant, quòd ad illas sexum hunc, (qui flecti facillimè debuit, ne fortior insolesceret) natura non durauerit. Surgamus nos in aduersa, & in mortem ipsam siue nobis iam vicina in luctam venit, siue ex amicis rapit aliquos, quorum vita fortunæ nostræ fulcimentum erat, aut solamen.

Vbi adsunt quæ dolorem vincant, flere non licet, aut saltem non diu: & etiam breuis illa consternatio animi, quæ tam cito virili pudo-

re excutitur, dedecet nos; quid enim aliud quàm nobiliorem ſexum, Tireſiæ alicuius inſtar, per aliquod tempus abiecisse, in turpiſſimum experimentum, vt promentibus nobis mundus ſciat, vtrâ ſors maris, an fœminæ, expetenda mortalibus.

Hac tamen iniuriâ non pauci dignitatem noſtram infamant, & lugentes mulierculas, in eandem ſcenam adſciti, imitantur. Amiſſa vxore quoſdam videas prolixitate mœroris adeò omnibus moleſtos, vt ingens cenſeatur pœna in eos incurriſſe: nihil animo voluunt, nihil loquuntur præter vxorem: & in condimentum cuiuſcumque ſermonis, cum ipſi palatum amiſerint, non penſato aliorum guſtu, cineres miſcent. Flere vel lætiores quoſque volunt, quia ipſi aut nequeunt ridere, aut non audent, prohibente conſuetudine, cui parere neceſſitas eſt, &, vt putant, etiam decor.

Priuatæ ſunt conditionis? Ceſſat familiæ cura, vt teſtem doloris ſegnitiem habeant, ipſoque larium ſqualore oſtendant illam abeſſe, cuius induſtriâ nitebat iam neglecta, propeque inutilis ſupellex.

Magiſtratum agunt? egredi ad publicum munus, dolor non ſinit; licet gemens, & tardas leges incuſans, miſerrimæ plebis egeſtas,

fores pulset, & non vno ore queratur, parere ius mœrori: vxorium iudicem non flecti aliorum lachrymis, quia suis intemperanter indulget; & proprij fati impatiens, non aduertit cæteros duriùs premi, dum ipse inuocatus, vrgentibus malis non adhibet nisi serum subsidium.

Si per idem tempus, & hoc fieri posse quis dubitat? eiusdem dignitatis plures eâ insaniâ simul laborarent, quid tristius sub calamitatis publicæ ictu Roma pertulisti? dum.

ferale per vrbem
Iustitium. Latuit plebeio tectus amictu
Omnis honos: nullos comitata est purpura fasces?

Ad suorum funera lugubri veste Cancellarium indui vetat in Galliâ, siue consuetudo, siue lex: vt à primariâ illâ dignitate cæteræ discant, magistratum, nisi sapienter doleat, & priuatos affectus subdat publicis curis, nocere ciuitati. Exiguo licet tempore sol lugeat, dum eclypsim patitur, quid tamen breuissimis tenebris orbi funestius? certè magistratus velut quædam sydera, ex alto lucent, sed quid ab illis boni expectes, si plus animo quam veste atratos longus dolor obtenebrat? Passiones in iudice si non extinguantur, saltem lateant, & ex nimio dolore nemo inferat, cæteras

etiam ſuas contemnere leges, licet cautiùs à recto aberrent, & integrâ famâ ius proterant, ceſſaturæ ab iniuriâ, quoties ſpectatorem inuenerint. Mœrori non benè aptatur dignitas, ſuprà illum eſt: Inepta res, lugens Senator, & mulierum more in flebiles voces erumpens: Eiulatus, quid iudicat? cum non niſi viros ea munera admittant.

Sacerdotem verò ſuprà cæteros dolori imperare debere, ex hoc conijcio, quòd apud Iudæos Pontifici prohibitum erat, etiam in luctu publico, religioſas veſtes ſcindere, cùm tota plebs ſuas ad calamitatis ſignificationem iniuſſa laceraret. Vnum erat, in quo Pontifex afflictæ plebi per omnia accedebat: ſi videlicet nomen Dei à Blaſphemis, illo audiente, violaretur. Nam tum ſacræ veſti non parcebat ſacerdos, ad cætera durus, & ex dignitate dabat lachrymas, quia cauſa fletus, læſum numen, & contemptæ Religionis ardor. Sacerdotem quidem decent lachrymæ, ſed quas animæ morientis funus expreſſit. Quid facilis ad alia buſta mouetur, vbi nihil ſacro gemitu dignum? flere tantoperè lubet, ecce triſtiores exequias, homines, qui cùm Deo mortui ſint, viuere ſe credunt, & ſuo putore infeſtant quod viuũ ſupereſt in Eccleſia: vt falſum ſcias, quod

Afer

Afer ille aiebat, in mediâ hoſtium carnificinâ, nihil putrido inimico eſſe ſuauius, aut ſalubrius, cùm fœtore peccantium iuſti laborent, neque maius periculum adſit, quàm quod inſtat à mortuis.

Militares autem viros dolore frangi, eiulare cùm vxorem aut liberos mors tulit, quid ineptius? Quis enim credat imbecilles adeò animos, hoſtiles impetus retundere; patriam tueri armatâ ferociâ poſſe, & puluerulentos, nec cruore minùs, quam ſudore madentes, inter vulnera, & ferientium cæſorumque horridas voces, palmas legere, quæ nec viris fortibus contingunt, niſi renitentes audax manus abſtulerit?

Dicam ego etiam quod vidi. Apud nos vir erat à puero inter arma educatus, nec tum mollis habebatur. Amore captus, vxorem expetiuit, duxit, amiſit. Neminem iniquiùs enſem tuliſſe oſtendit dira ſeparatio: ita fleuit, vt fleat adhuc. Nulla ei niſi inamœna ſocietas: ſolatia fugit: odit viuos, inanis vmbræ deſiderio, & in vacuis ædibus, vix vnicum ſeruulum ferens, aut vxorem, aut mortem inuocat.

Amantium Numen

Nihil ferè præter imaginem mortuæ Lubens

intuetur, picturæ iam maritus non mulieris, artisque quæ colorum ministerio fœminam reddit, insanus mirator. Tanquam breui moriturus, testamentum conscripsit; in eo non tantùm cum vxore sepeliri vult, quod nemo improbet, sed marmori quoque incidi suas lachrymas, suos gemitus: & ne desit poëta, carmen ipse condidit quacumque elegiâ flebilius, quod qui leget, vix credat militem, virum. Quid posteros scire opus est eiusmodi hominem insomnes noctes duxisse, ex quo decessit vxor: ab illo funere, solem nullos dies mundo dedisse nisi tetros, dignosque quos nox solitò promptior obuolueret, ac deleret obliuio? Desperato non sufficit ad sui mœroris spectaculum ætas sua: nascituris scenam ornat: per plura sæcula dici vult, nullum vnquam extitisse stultissimi doloris comædum meliorem.

De isto homine iam audiueram, inquit Eusebius, viuentis epitaphium legi, in quo se Phœnicem inter maritos vocat, solumque dignum propter quem nuptiæ à Deo institutæ sint. Nemo decentiùs luget, quàm qui sibi: cætera, probant testes; dolor, maximè probatur si nolit, si respuat. Neque tamen solitudo suâ arte caret. Multi non videri optant,

vt ſciantur : & peruersâ viâ famam doloris quærunt, dum amant vbique vulgari, ipſos delitescere: non eſſe ex illis qui clariùs gemunt cúm audiuntur: denique non contagiosâ calamitate laborare, cùm miſerum præter ſe optent neminem.

Hæc Euſebius, quem cum cæteri probaſſent, Hermias nouâ hilaritate ad ſua viſa reuerſus eſt.

PVERI PATRES.

SECVNDVM SOMNIVM.

MAgnum ſibi Theatrum homo, qui omnium apud ſe rerum imagines, etiam dormiens, fingit ſimul & intuetur: cæcus author, ſpectatorque operis ſui, & ita frequentiæ natus, vt in ipſo ſtrato, vbi maximè ſolus eſt, ſæpiſſimè turbam faciat.

Cum hoc exordio, cæteris quæ dicturus erat præluſiſſet Hermias, nouum ſomnium propoſuit, priore obſcurius. Ad ea tempora remeauiſſe me arbitrabar, inquiebat ille, quibus in auguſtiorem imperij formam, ex optimis ciuibus aliqui, Romæ patres conſcripti ſunt. Nondum marmora inſano labore ſurgentia eâ in vrbe oſtenderant parcitatis verecundiam,

diuitumque ſuperbiæ incruſtatas domos, voluptati thermas dederant. Aedes adhuc vt plurimùm lateritiæ, necdum triumphales viros ita corruperat opinio, vt ſordidam laurum crederent, quæ ſub luto ſeruaretur. Omnia ad modeſtiam compoſita: menſæ nullâ artis induſtriâ ſpectabiles, aut pretio ſuo notæ. Sellas tamen curules iam ex ebore vſus receperat excipiendis Magiſtratibus, vt dignitatem honeſtaret additus decor, vulgique oculis miteſceret non plus rigida quàm formoſa poteſtas.

Sedes illas in ampliſſimo atrio repleuerant aliquot ſenes, ijs planè vultibus quos regiâ faſciâ dignos ita cenſuerat mirabundus Cineas, vt ſuus illi Rex vileſceret, poſtquam in conſeſſu patrum Romanam grauitatem conſpexerat.

Stupente me ad tot ſapientum vetuſtam maieſtatem, ſubitò adfuit non expectata Clotho parcarum vna; quas humanæ vitæ ſtamina diſpenſare, aſſerentibus Poetis credidit aliquando ineptum vulgus. Firma illi frons, neque placabilis; inceſſus modò in illam, modò in alteram partem, eâ arte per varios circulos ductus, vt neſcires ad quem pergeret.

Atrociſſimi nuntij fœmina; nam vt in medio conſtitit, ex patribus aliquos quibus integrior

ætas, virgâ cupreſſina, quam in manu pronixam tenebat, percuſſos priùs, deinde monuit, in vacua colo defeciſſe ſingulorum ſtamen, fatiſque vrgentibus lethum inſtare. Non fruſtrà loquutam probauit repentina mors patrum quos perire fata voluerant; è ſedibus eburneis omnes vnà lapſi, concionem infœliciſſimo vitæ exitu funeſtam effecere. Tum Clotho leui veſtigio totum atrium percurrit, & confuſum neſcio quid dentibus premens, tanquam fari prohiberetur, cæteros quoque ad non mitiora pericula ſeruari, manu, oculis minax ſignificauit, & deſijt videri.

Mox virorum turba ingens viſa eſt in illas ſedes irruere, quæ ſeſſores expectabant, ſed pauci admittebantur, cæteris expectare iuſſis quodcumque fortuna in prolixiorem largitatis pompam dare tarda decreuerat. Mirum fuit, pueros vix primam infantiam egreſſos, frementibus viris, immaturâ fœlicitate in ſenum vices ſuffectos, & amethyſtinâ tunicâ inſignes, ad ſolutiſſima gaudia inuitare nutrices ſuas, gerulos ſuos. Mox in ſellas eburneas, iam pro ſedentium exilitate laxiſſimas, ſeruis opem ferentibus, puelluli conſcendunt, & firmandæ dignitati præco vocatus, altiſſimo tono pænam in eos pronunciauit qui ſic à fortunâ

euectos non numerarent in patribus.

Quid somnium illud significaret nemo satis videbat. Nam de iudicibus illud interpretari qui adolescentes filios, fato vicini, in suam dignitatem substituunt multa prohibebant, & maximè tenerrimæ ætati additus vestium color: nam nec puerulos iudices habemus, sæpe licet iuniores quàm lex aut ratio postulat, ideoque leuissimos, neque amethysto sed purpurâ gaudet ea dignitas quæ regiæ vicaria potestatis, ciuilibus negotijs præest, & armatur in scelera.

Dum singuli hærent, & difficultate argumenti in occultæ veritatis inquisitionem ardentiùs excitantur, otiosus interim Hermias fenestram petit, ex quâ in subiectam viam, quæ domui meæ adiacebat, prospectus erat: nec multùm in eâ moratus, venientem in curru cum suo adolescentulo Sabinianum aduertit. Secundus illi erat filius, & iam designatus Abbas violacea induerat, beneficiumque à principe non modici census dicebatur expectare. Ad strepentis currus conspectum cum nos omnes subito clamore inuitasset Hermias, ô fortunam, ait! ô somnij mei lepidissimum explanatorem! nec dum me capitis, ô amici! non vestis, non ætas adolescentuli istius in

meam mentem vos penetrat? dicam ergo apertiùs: Ecce ad ſeniorum inuidiam, & noſtri ſæculi dedecus, puerum patrem: tum repetitis ſedibus, ſic ille proſequitur.

Iam conſuetudo inualuit, vt ſi plures liberi ſint in familijs illuſtrioribus, vnus, non ille quidem qui parentibus charior eſt, aut primus ætate, ſed qui deſpectior, aut poſtremus natu, pater dicatur. E. enim non vbique videtis puerulos quos dominos Abbates famuli vocant? Et licet ſæpiſſimè non vero titulo in eam ſortem adſcitas, tunicâ tamen talari, quâ ſordentem humum verrunt, apud ſuos venerabiles & duntaxat colore dignitatis?

Abbas, nomen ſyrum eſt, & patrem ſonat; ô quàm bene congruit Sabiniani filio ſomnium meum! eſt certè quod gratulemur homini illi, qui non expectatâ ſaltem filij pubertate, illi ex generatione, aut ex canitie nomen poſuit, vt ſcias dignitatem illam quâ iam adoleſcentulus fulget, fortunæ arbitrio ſuo cuncta maturantis, non annorum beneficium eſſe. Quid autem magis indecorum, quàm eo nomine pueros inſigniri, quo multæ ætatis ſenes, & ſacerdotes? Quanto iuſtius infantibus illis auguſtiſſimum nomen tribuas, qui in Aſiâ velut annoſi vitæ primitias agunt, &

cum

cum canis naſcuntur : aut certe homuncionibus illis, quibus cum gruibus vario euentu res eſt, adeòque breuis ætas, vt quinto anno, niſi nos fallit hiſtoria, in viros euadant, & ſeneſcant octauo.

Subridentibus ad hæc cæteris, longum negotium, inquit Aſterius, nobis faceſſeret ſomnium tuum, ô Hermia, niſi aduentaſſet interpres puer, tuæque nocti lucem allaturus Sabinianus, qui & ipſe filium, vt audio, patrem vocat; malè imitatus poteſtatem Eccleſiæ, ita (teſte Auguſtino) generantis filios ſuos, vt plurimos ex illis ſibi patres conſtituat, eadem ſimul parens, & proles.

Quid non poſſit in cæteris vir iſte qui hoc miraculo nobilitauit familiam ſuam, vt homini ætate confecto, impubes filius patrem daret. ô certè generationis portentum! ô fœcunditatem prioribus ſæculis inauditam! infantuli patres fiunt, neque noſtra ſtupet ætas, quippe aſſueta intueri quidquid vltrà rationem, ipſamque naturam immaturè creſcit, nec ſeruato rerum ordine ad conſpectum orbis feſtinat ſpectaculum ſui facere.

Sed quid de filio querat? ducitur miſer: &, quod multum ad innocentiam, nondum ſapit. Quis puerum culpare poteſt, quòd ad nutum

parentis, ineptus licèt, ſacram veſtem induerit? In Sabinianum patrem iuſtiùs cadet totum diſputationis pondus, & in illo optimè agetur cauſa illorum, qui precipiti ambitu filios vrgent, vt antequam altare norint, ſacri fiant: ad hoc enim tendit, vt video, vtiliſſimum ſomnium, ô Hermia; Verùm vt in cauſâ iſtâ, ordine quodam rationis procedamus, nec in vanum cadat tota quæſtio, quæ in plures partita poteſt agi iucundiùs: tu, ſi non diſplicet, ô Anagni, an bonus pater Sabinianus ſit, qui filium iuniorem in gratiam fratris templo mancipat, illique opes ſacras tantâ diligentiâ quærit, oſtendes. Euſebius quàm ſit Chriſtianus ille vir palàm faciet, illi enim pietatis argumentum optimè conuenit, cum & pietatem Græci vocent Euſebiam; Et ne fugiendi laboris, aut affectati inter differentes ſilentij reus agar, qui cæteros ad copioſiſſima verba prouoco, quæ tandem ſit in diſquirendis eccleſiaſticis facultatibus prouidentiſſimi viri œconomia, ego ipſe, ſi tempus ſiuerit, & me tuleritis, dicam.

Tum Anagnius. In publicis iudicijs non rarum eſt, inquit, vt is qui cauſæ actor crediti ſibi clientis partes tuetur, in aduerſarium priùs humanus ſit, quàm ſæuus, & vrbaniſſimâ præ-

fatione leniat quod aculeatum, asperumque in progressu sermonis vehemens oratio habitura est. Tanquam adsit Sabinianus, eâ ratione in illum inuehi statui vt me laudatorem priùs, quàm reprehensorem habeat, & casuræ causæ solatium sit, aliqua hominis commendatio.

Ambos filios vir iste æquali omninò amore videtur amplecti; & ne alter alteri cedat, iuniorem Deo vouit: ita enim vnus dignior erit, natalibus; alius, sacris; & quam potestatem concedet grandiori sua ætas, minori dabit quoque suus ordo; vt penè nescias quis imperare debeat, quis obsequi, cùm diuersis titulis vterque sit fratri præpositus, & obnoxius. Eo modo iustitia pulcherrimè seruatur inter germanos si authoritatem spectas, & si prouentus, diuitiarum etiam æqualis sors, nisi ais, quia patrimonio dignior est Ecclesiæ census, præferri iuniorem.

Paternæ quidem opes senioris erunt, sed eas deperdere vario fortunæ euentu potest, hostium vi, sedulitate, dolis, suâ denique inscitiâ: bona Ecclesiæ, eius conditionis sunt, vt tolli, vt alienari prorsus nequeant; illis frui vel negligentior quisque fœliciter potest; suâ enim dignitate seruantur, nec aliquis rapaces

manus in illa inijcere audet nisi qui sustinet anathemate percuti, propriæ salutis contemptor, & sacrilegij infamiâ laborare.

Sed coactus (nam hoc certissimum) Sabiniani filius templo datur, sed luget, ais, illorum annorum est, ad omnia quæ non placent lachrymas dare. Inuitis pueris conferri debet quodcumque illis vtile iudicauit maturior ætas; vt musas ille, sic tunicam odit. Veniet tempus quo agnoscat, quàm benè suus illi pater consuluerit; nihil eâ vîolentiâ optabilius quæ ad præcipuos honores, & securiores diuitias reluctantem compellit.

Addam & alia. Sabinianum aulica prauitas & domesticæ fortunæ ambitiosa lex non adeò flexit, vt Numine auerso velit ditari. Sacras opes piè illum amare existimabis, si adstantem aris videas; nemo quippè maiori aut constantiori religione Deo supplicat. Diu est quòd filio amplissimos reditus comparauisset, si emptor turpissimis conditionibus illud voluisset in illius partem cadere, quod ideò beneficium dicitur, quia gratuitum venit, nec aliâ pecuniæ solutione comparatur, quàm quæ vel à pauperrimo facilis fluit, si doctrinâ & Religione polleat; æquissimum enim Ecclesiasticæ dignitatis pretium est, scientia & pietas.

Digitized by Google

Theologos certè inuenerat Sabinianus qui vtilissimæ conuentioni religiosam viam facerent, & tremulæ etiam conscientiæ, nisi obstitisset grauius à peritioribus consilium, securitatem. Tutiorem partem secutus eas omninò opes auersatus est, quæ facili, latentique commercio illis accessuræ erant quas patrimonium dederat, si maior diuitiarum cura fuisset, quàm Dei prohibentis timor, aut ardor Religionis. Non igitur inter eos Sabinianus reponendus est qui facinorosi mercatores perditionem, stimulos, non salutem aut quietem emunt liberis, eosque sacris initiari solummodò curant, vt opulentiùs scelesti in contumeliam Ecclesiæ eas opes turpissimè impendant, quæ ab altaribus egressæ, nisi suo fonti restituantur, immaniter currunt, postquàm copiosè fluentibus, in honestissima quæque vitæ officia vsa est cum dignitate necessitas.

Innocentior multò Sabiniani in quærendis opibus diligentia; non aliâ ratione filio beneficium quærit quàm assiduitate officiorum, verborumque blanditijs. Virorum Principum, frustratâ sæpiùs quiete, matutinus salutator ad vsque vesperam fastidiosa limina terit; quod non pecuniâ, illud postulat opportunissimis laudibus, earum tantummodo prodigus re-

rum quas auarus quiſque effuderit integro marſupio. Quodcumque altiori fortunæ placere animaduerterit, hoc omne probat, ſuſpicit, alieni guſtus mirator, traditor ſui: quis verò ſacrilegij reum dicat, quem ad obtinenda beneficia tantoperè aptum efficit, non grata ſolummodò, ſed vt tempus rerumque non vna facies exigit, etiam flexuoſa vrbanitas?

Ne qua capiendi beneficij prætermittatur occaſio, aut ſedulos amicos, aut emptos non vno in loco mercenarios habet qui expectanti, vel fœlicia funera referent, vel acres etiam eorum morbos qui fato vicini tot vacantis tituli candidatos in ſpem tumidiſſimam erigunt, quot ſacræ dudum prædæ incubantes, vetuſtiore obſequio, & patientiâ, principibus viris commendat ſua ſeruitus. Verùm in hoc Sabiniani diligentiam vix carpo, illum enim facere quod plerumque facit diuitum non ignobilis turba, illiſque mancipijs addi, quæ genere clara in abiectiſſimas tamen preces repetito toties famulatu ruunt, non modica culpæ detractio eſt. Innocentem propè facit Sabinianum multitudo, & vel Catonis ſi viueret expugnaturum probitatem, exemplum. Non ad iſtam humilitatem ſuo genio agitur, ſed numero, & impetu; neque cæterorum more,

etiam in publico vilis eſt, niſi quia nouit virtuti ſuam excelſitatem nocere, ſecuriuſque ad optatos gradus perueniri, ſeruitiorum ignobilitate, quàm ingentis ſpiritus publicè profeſſâ ſapientiâ.

Hæc ſunt quæ Sabinianum ex parte excuſant, non omninò improbè illis inhiantem dignitatibus quas plurimi dato pretio ſibi comparant, vt primùm velut quidam venatici canes, quæſitum odore venditorem inuenerint.

Non ideò tamen Sabinianum inter eos patres reponam quos laudabiles efficit ſua in liberos charitas. Sæuiſſimè amat ille vir, in iuniore filio omninò diſſimilis ſibi, illorumque montium naturam planè adumbrans, qui floridi & ad ſpectaculum lætiſſimis ſtyrpibus virentes, intus tamen ignes fouent; ex amore enim ſacros prouentus optat filio, quem & ipſe tamen calamitoſum ita vult, neſciens licet, vt nullo alio vnquam itinere certiùs ad ingentes miſerias peruenturus ſit puer, quam quod pater inuenit.

Molles eſſe poſſe tyrannos poſterioribus ſæculis oſtendit Neronis ætas: Princeps enim ille adeò delicijs fractus erat, vt qui ſolutum conſpexiſſet, vix arbitraretur effuſo in tot voluptates homini, animos ad feritatem reſtare

potuisse; interdumque irâ terribili exæstuans tantâ insaniâ furebat, vt nemo amoribus natum crederet, qui vidisset sæuientem. In Sabiniano aliquid simile repereris, humanus est qui filium fœlicissimum vult, atrox qui eumdem ad ea officia cogit quæ non reformidat modò, sed horret.

Adolescentulus iste, vt optimè nostis, ad leuia natus, nobili iugo nunquam nisi inuitus & gemens ceruices flectet; quâ patientiâ autem putas dignitatem ferat, iratus dignitati. Iam præcoci in sexum alterum procliuitate mollissimus puer adeô gynæceum amat, vt vix amoueri possit animaduersione præceptoris. Scio hanc ætatem cupidinis telo lædi non posse, nec nisi maturiore naturâ aptam animam concipiendis ardoribus: verùm scintillulæ istæ, futuræ cupiditatis quædam præsagia sunt, nec ita latentis sub puerilium annorum simplicitate, vt non possit deprehendi.

Vbicumque ferrum, vel aurum, intimam tellurem in perniciem hominis armat, aut ditat, fontes tinguntur, si per illud cursus est, vel arenæ ipsius pretio indicant aliquid ibi delitescere quod miles non frustrà, aut auarus quæsierit. Sol ipse ortu suo qualem illum habiturus sis mediâ die, sæpè ostendit; neque fallax

fallax de seipso vaticinium, nam si emergens tristis est, vix in processu erit hilarior, lucemque suam plenis radijs fundet. Puer est fateor Sabiniani filius, sed non obscurè in eo ostendit natura, quid aliquando peccaturus sit, apud quem castitas, licet adhuc intemerata, nulla tamen dat præludia futuri cœlibatus. Libros odit; saltare amat, mundulus, ad fides ita iam corpus regens, vt æquales suos omnes superet.

Quem ad seria expectes qui iocis impemsissimè deditus, cruciatur honestissimis studijs, & priusquàm ignem senserit iam mulierosus didicit frigidam virtutem odisse quæ sacerdotum est, & sterilis (si ad mortalia respicias) status, ornamentum singulare? Sed hic mos est nostræ ætatis, vt quælibet familia clarior Abbatem suum habeat, si grandiori ex liberis expedit in suæ fortunæ incrementum, templo iuniorem operari. Astra licet noxios ignes venis inijciant, & torridus sanguis in atrocis morbi remedium nuptias optet, vxore tamen carendum est; & quæ Dei tantummodò consilium fuerat, virginitas, fit patris auari domestica lex, nolentisque filij, & sua etiam sacra abominantis, pœna crudelis: quo quid immanius dici potest, quid acerbius? Ecce quid in mi-

ſerrimum adoleſcentulum conijcere optat, cæca & immanis prouidentia, iam tunicâ talari indutum, vt quid de illo pater decreuit in primogenitum totam effuſurus hæreditatem, ignoret nemo. Non Deum, non naturam ipſam conſuluit crudelis parens, qui antequam adoleſcentior filius de ſe poſſet ſtatuere, ipſo veſtitu eam vitæ rationem miſello impoſuit, quâ iam non minùs quàm nato ſpadoni matrimonio interdicitur.

Quomodo felix, & fortunæ ſuæ placatus erit, qui à Deo non vocatus ad Eccleſiam, ad illam tamen parentum ſæuâ pietate coactus eſt? illius ſemper cuius amor erat conditionis inhærebit animo memoria nihil præter venaticos canes, equos, choreas, etiam ſacris indutus, & publicè pſallens cogitabit ille, quem ferreus pater, vt filio chariori meliùs eſſet, altaribus deuouit. Inter ipſos ſolemnes Eccleſiæ ritus, offeret ſe fruſtrà concupitæ voluptatis dira imago; inter feſtorum gaudia, imperati cœlibatus truculenta lex ciet gemitus, & quæ pietatis eſſe videbuntur, ſæpiſſimè erunt atrociſſimi nec profeſſi tamen doloris, deſperata ſuſpiria.

Ea erat apud Romanos Religio: immolaturus Pontifex ipſam victimam non feriret priùs,

quàm illa capitis inclinatione, quaſi dato ſigno, indicaſſet ictum placere, nec inuitam necari. Hoc à pecude expectari æquum cenſuerunt veteres, ne vel in beſtiam inhumanitas ſacrificium contaminaret, ſi publicis votis deſtinata mors, & etiam iubentibus dijs placitura, à nolente ſuſciperetur. Sabiniano velut quoddam Numen eſt grandioris filij fortuna; qua vero ille victimâ Deam placabit? illâ quam maximè optat: altero ſcilicet filio, qui ne quidem fratris ſacerdos in hoc viuit vt ſæuiſſimo Numini ipſe faciat, ſed vt patris manu hoſtia cadat, & duraturâ per plurimos annos mactatione probet miſer, nihil fraternâ fortunâ, vbi ſæuitiæ miniſtro patre vtitur, eſſe crudelius.

Quid filius iunior, quæſo, peccauit, vt in Eccleſiam quaſi relegatus proſcriberetur? an quia non maturè ſatis natus, ideo nothus eſt? & iudice Sabiniano grauidæ ab illo vxoris poſterior fœtus, eiuſmodi crimen, quod adulterij pœnam ſubeat, neque poſſit abſolui? Ergo nihil niſi ſpurium generationis ordo parentibus dabit, poſtquam primum ediderint, in quem cadat quicquid legitimum vel comparauerint ipſi ſuis laboribus, vel antiquiore diligentiâ venturæ ſoboli maiores reliquerunt?

ergo vt quis fratris mancipium ſit, ſatis erit, ſi aut tardè eſt genitus, aut parenti diſpliceat?

Iure belli ſeruitia fieri nemo miratur, armorum hæc nota ſæuities, & victoris atrocitas; ſed quis ferat in mediâ familiæ pace, ad ampliorem grandioris filij cenſum, reluctantes fratres à patribus ſeruos creari, vt diuerſiſſimâ ſorte vitam degant, qui ijſdem parentibus nati, æquali omnes iure ita hæredes ſunt, vt niſi calcatis legibus, & læsâ, quæ prior illis eſt, naturâ, illos à patrimonio amouere non poſſis?

Sed maiores, ais, reditus ab Eccleſiâ percipiet Sabiniani iunior filius quàm quos dediſſet partita in ambos hæreditas. Vt vt ſit, non copia fœlices facit, ſed animi quies, & quocumque in ſtatu ſua voluptas. Incluſam auem non delectat ciborum copia, triſtis edit quodcumque illi obtuleris: caueam laxa, mox vt recuperabit vſum pennarum, aliam omninò videbis, & in ſterili quoque hilarem, vt ſcias infœlicibus ſæpiſſimè miſerrimam abundantiam concedi, & deſtitutis egenam non raró libertatem placere.

Diues erit, inquies, adoleſcentulus Sabiniani; hoc magnum æſtimas? ſed ſi flebit impinguatus? ſi inſomnes noctes ducat? ſi cui-

que pauperrimo ſuam fortunam inuideat, earum omnino pertæſus opum quas inuito gementique pater ingeſſerit, vt eodem fato inſtitutus clericus, deſtitutus hæres, queri non poſſit ea ſibi haud contigiſſe, quæ diſtentam aluum, & ſuâ impeditam mole ſaginam conficiunt?

Fœlicitatem in eo ſtatuas, vt quis inter eſcas viuat? vt bouis alicuius inſtar, pabulo immerſus, non aliud ſtratum habeat quam quod & menſa eſt, quoties alternantem cum ſtomacho ſomnum reuocata fames excutit? O beatum virum quem tot bona circundabunt, ais! ex nauſeâ bonum æſtimas; niſi aliquid deſit, nulla eſt eorum voluptas quæ poſſederis. Si neſcis, ô Sabiniane, plenitudo ipſa, pœna eſt, morbus eſt; vbi nimium creuit, ingens ſibi onus, inuocat in remedium ſui, quam maximè timet, vacuitatem. Sed te intelligo, Sabiniane, non ſoli filio, ſed & tibi optas iſtos prouentus, qui prætextu pietatis in communes vſus cedant, & te etiam ſolicitum patrem exornent: neque enim tibi ſufficit ſolita & tuis æqua natalibus ſupellex, fortunæque illius claritas quam ex longo vſu faſtidis. Nouos quæris ex adoleſcentis filij dignitate radios; tuus ille domeſticus ignis vt fulgeat, ampliſ-

ſimo nutrimento eger, & niſi auido vel oleum ſacrum dederis, ſi non extinguetur, at ſaltem lucebit obſcurius. Sed in alienam meſſem falcem mitto, & dum abſentem vrgeo Sabinianum, vix aduerto, Aſteri, illius finem argumenti iam me attigiſſe quod te iubente ſuſceperam. Non meum eſt oſtendere quàm ſceleſta ſit eccleſiaſtici cenſus, & patrimonij ad profanos vſus mixtura: Mihi ſatis demonſtraſſe, quàm ſit malus pater Sabinianus, & quàm ſæuiat, dum ſe optimi parentis munere fungi arbitratus, miſerrimo adoleſcentulo ſacram pecuniam quærit, cui tollit ſuam.

Iam ſe ad alteram cauſæ partem comparabat proximè dicturus Euſebius, cum me deſiderium ſubijt aliquid narrandi quod priori argumento conueniebat. Breuis erat hiſtoria, quam cæteris non iniucundam fore ex me æſtimans, qui eam ſæpius lubentiſſimè ab amico audiueram: ita retuli.

Neſcio quid dulce inſinuat ſenum menti memoria rerum ſuæ ætatis. Dum euentibus putant ſe adeſſe quibus adoleſcentes interfuerunt, fit in eis quædam præteritorum voluptas, quaſi rediret reſtituto flore iuuentus, & iam emortuæ ſenectuti nouum à fatis ſtamen concederetur, quod parcas diuturno feſſas labore

ad ſuam colum reuocaret. Me adoleſcente actum eſt quod referam & maximé placet animos veſtros tenere hiſtoriâ meæ ætatis.

Trebonius inter præcipuos nobilitate & opibus clarus, filium, puerum adhuc, aulæ dederat, vt Regi, qui necdum ipſe pubes, citiùs natus, occupatiſque circà maieſtatem officijs, maturiorem ab eo gratiam conſequeretur Adoleſcentulo optare, & aſſequi, res pene eadem, & ſæpiùs oculata patris charitas nullo admonente vota filij præcipiebat: ampla doloris cauſa, & latentis inuidiæ ſeminarium.

Iunior huic frater erat, cui cùm hæc negarentur, ideò maxime, vt mos eſt, placebant; ita vt ſæpè diceret, ſibi nouercam naturam fuiſſe, quæ nobilem quidem generat, ſed infœliciſſimum quia vltimum, & vnius anni morâ damnarat cæterorum ſolatium. Puero huic ingenium acre, & vitæ abſtruſioris impatiens, quam tamen ferre cogebatur, & horridiorem fecerat immanis præceptor, ſuo ita latio addictus, vt ab eo diſcipulum vel modicè auelli nefas putaret. Hæc patris ars, ne humaniori manu educatus puer, inter conceſſos luſus, & liberioris vitæ, quæ nobilium eſt, vrbanitatem, ſuæ indolis admoneretur, non facilè reuocandus, ſi ſe ad liberalia ſtudia

ineptum plus iuſto aduerteret. Hunc dare Eccleſiæ Trebonius conſtituerat, vt maior filius ex fratris conſecratione ditior, opulentiorem etiam vxorem inueniret, & aucta tot bonis familia, ſuperaret (quod maxime optabat) maiorum claritatem.

Vt iuſtior ætas puerilibus annis ſucceſſit, amoto præceptore, alium habuit cuius operâ non omnino malus rhetor, inter philoſophos tandem, animo miles, & nihil præter arma & aulam cogitans, indignante ſcholâ admiſſus eſt. Sæpè lachrymas profeſſor in adoleſcentis vultu notauit, & madidam ſub calamo chartam malè excepiſſe litteras, quas etiam, non certis ex animi dolore articulis, tremula manus turbauerat. Suos tamen non raró fraudabat gemitus miſerrimus adoleſcens, ne patri referretur tædium illud cuius poteſtatem non fecerat, & doloris neceſſitas. Pecunia tamen in honorem familiæ ſatis copioſa concedebatur. Neque enim in eâ ætate negari iam poterat, & illuſtriſſimâ ſtyrpe genitum, opus erat eos ſcire quos habebat, ſub humiliori fortunâ colluſores, & ſocios laboris. Ex eâ pecuniâ purpuream veſtem, criſpatas fluenteſque plumas emit, quas decentiſſimo galero imponeret; faſcias etiam, vt tunc vſus ferebat, popli-

tarias

tarias ardenti coccino micantes: ensem denique, qualem extrà pericula & iniurias nobilis iuuentus ferre consueuit in argumentum natalium. Hæc omnia confidentioris serui ope secretò comparata, acerbissimi mœroris materia sæpiùs erant, cùm adducto cubiculi ostio, ijs indutus miserrimus iuuenis, aulicæ, quam ardebat, vitæ, sibi faceret in conspectu serui breuissimum experimentum. Et hæc, inquiebat, mihi tollis crudelis pater, ad quæ, literarum hostis, sponte currebam & natura vocauerat? cui ensis, equi, saltatio maximè placebant, libros dedisti! ergo major natu tulerit totum cuius mihi amor erat, & in solatium calamitatis, solam reliquerit, quam nolo, quam non capio, & quæ nec me capit, philosophiam? hoc incessu militibus, hoc matronis placuissem, abiectâ in gratiam sexus ferocitate illâ quæ castrenses viros decet. Eâ venustate, cùm me intulissem in choream, omnes quotquot adfuissent rapti, me filium, me fratrem, me sæpiùs generum optassent, non stypre magis quàm toto corporis habitu, quàm vultus elegantiâ, quàm sermonis lenitate commendabilem. Ad hæc non sine lachrymis aggemebat famulus, & vt lugenti domino magis placeret, gestu quoque, & audaci, quia

nullus ſecretorum teſtis aderat, voto, ſæuitiam patris damnabat licentiùs.

Non ſemel occultiſſimi luctus tragœdiam excitauit ille dolor; ſæpè calcatâ tunicâ adoleſcens reſpexit ad purpuram, & extracto, qui ſub ſeris in arcâ ſeruabatur, enſi oſculum dedit, eum chariſſimo ferro amorem teſtatus, quem nos amicis. In eo tamen vitæ infœlicis ſtatu aliquot annos duxit, & tandem coactus ſacerdos, ſub Abbatis præclariſſimo nomine, morbo quem ſæpè optauerat ſolutus, exemplo cunctis fuit, eccleſiaſticos honores, opeſque in malis certiſſimè numerari ſi inuitis conferantur. Hæc habui quæ in propoſitam quæſtionem vobis dicerem, quæque à probatæ fidei viro (nam & hoc forſitan quæritis) reſciui, qui Trebonij ad nobile obſequium comes, & domandis equis præfectus, familiæ omnia arcana nouerat, ſæpè patri occultè iratus, quod nolentem filium ad tunicam cogeret.

Finitâ hiſtoriâ, non paruum, inquit Euſebius, mihi iam onus incumbit, qui læſæ Religionis iubeor Sabinianum inſimulare. Certè cùm Abrahamus interficiendum ſuâ manu Iſaacum aræ impoſuit, ſeipſum immolauit in filio: nam parentis quædam portio filius eſt,

eoque nexu ambo vinciuntur, vt quidquid vni competit, id naturæ lege ad alterum pertineat, nec ille propterea fœlix æstimandus sit, qui calamitoso patri superstes quadam fati necessitate (sic loquitur philosophus) etiamsi cùm illo fortuna mitiùs agat, semper tamen illud miserum habet, quòd egeni pars, ab infœlici massâ auulsus est. Eâ certè ratione vir sanctus non sibi quàm nato clementior in quem parauerat gladium, vnâ Religione, vno ictu, bis, vt ita dicam, Sacerdos, bis & hostia, & mactandum immolauit Deo iubenti, & mactantem confecit.

Maximè Christianus esset Sabinianus, si eo animo filium optaret Deo votum : alterius enim consecratio vtriusque est quodammodò sanctitas, laudabilique arte mixtus ciuilibus negotijs homo, toties sedulus in templo fuisset, quoties filius sacerdos patris in se non modicam partem admouisset altaribus.

Nulla inter ciuiles familias illâ beatior, illâ sanctior, quæ licet terrenis negotijs implicata, in aliquo tamen suorum vngitur, & altissimorum montium instar, ita imis adhæret, vt supremis se inserat, eorumque sit veluti nexus, quæ diuersissimis curis, vitæque vsu secreta sunt. Sed non ea fuit Sabiniani pietas; quàm

ſacra ſit ſua familia non curat; neque in filio, illi placet Eccleſia, niſi quia viam fortunæ præit, & ignobili quaſi famulatu illud omne miniſtrat quo commodior illa clariorque poteſt effici.

Ineptos ſacrorum miniſtros templo offerre, magna templi iniuria, verùm multo & maior, ſi inuitos. Quis vnquam imperitus, aut nolens artem ſuam nobilitauit, vel vtili obſequio imperantem herum demeritus eſt? Varia eſt hominum ad ſingulas artes propenſio, & induſtria: hic genium maris ventorumque non vnas leges lubens diſcet; ille timidior, in ſolidiori elemento opes quæret, illudque bidente, vomere, raſtro, indefeſſus cultor coget ſoluere expectatos prouentus: picturæ hic fœlicius incumbet, miſcendis coloribus aptior: Aliqui fortunatiſſimè armis ſtudebunt, alij libris, ad cætera ſi naturam flectas, inepti. Quanta in vrbibus, in agris, & in ipſo etiam pelago officiorum peruerſitas, quanta artium, ſi ad illud quidque cogatur ad quod idoneus non eſt, eaque compulſus tentet opera, quæ aut valentiores neruos requirunt, aut acutius ingenium?

Anatum naturam induiſſe prope videntur qui nauticæ addicti, faſtiditâ terrâ degunt in

aquis ; hos ſi terræ admoueas, videbis inerti manu, lacertiſque fluentibus glebas verſare, qui alacres pacato in mari remos agerent, & ſuas etiam vndas, cùm magis tument ac ſæuiunt, non omnino inuiti paterentur. Agricolam pone in mari, ad leuiſſimas quaſcumque auras turbabitur, & ludente pelago pauebit, in conſtantiſſimâ terrâ opus facere adeò ſolitus, vt quidquid infra ſe vel leuiter tremit, infidum putet. Non eâ manu quâ aratrum, clauum torquebit naualis agricola ; ad obuios quoſque ſcopulos proram allidet, ſi illum rati præficies ; pericula etiam facturus ſuâ inſcitiâ, vbi aquis ventiſque conſentientibus, maxima erit à periculis ſecuritas. Hos omnes ſi pingere velis, telam ſordidabunt pulcherrimis coloribus, non diſtinguent, iratique penicillis, etiam ſtudebunt illud peruerſè facere, quod neque volentes probè efficerent, vt ad rudiora quidem, verum gratiora opera dimittas, & nauta ſuis fluctibus, ſuis agris colonus reſtituatur.

Eadem ſit licet apud poetas Pallas & Minerua, rarò tamen qui Palladem propitiam habet, beneuolâ Mineruâ vtitur ; proſperitati namque armorum vix accedit ſcientiarum fœlicitas. Ex optimo milite abſurdus rhetor, & ex

clarissimo oratore inualidus miles emerget, si illum à castris ad libros quos odit; hunc à libris ad castra, quæ timet, transferas. Quod si ad singulas artes ea requiritur conuenientis naturæ dispositio, & quædam animi voluptas manum ad operam incitans, tædiumque, quod in sui processu labor propè omnis adducit, dulciter fallens, quantâ prudentiâ deligendi sunt, quibus committitur cura sacrorum, vt id munus rectè expleant, quo nemo vnquam præclarè functus est, nisi qui sponte suscepit? Quid ab illo milite exercitus speret subsidij, quando cum hostibus res est, qui nisi tractus, aut fustibus cæsus, ad copias non accessisset? Quomodo fortiter stringet gladium, qui dolens vaginâ exemit; qui malo omine prælium incœpit à lachrymis, & in ipsâ dimicatione vix miles, penates etiam suos cogitans, secretis apud se votis pacem inuocat?

In eo statu est Ecclesia Dei, tot hostibus septa, tot obiecta periculis, vt bellatoribus indigeat. Quid ad animos, quid ad vires, quid ad victoriam conferet lugens, & ex solo etiam pauore fractus miles, cui sua arma oneri sunt, cui cùm à patre imponerentur, ad primam belli imaginem erupit, quasi iam multo prouocatus labore, ignauus sudor? In fidei hostes

an pugnabit ille clericus qui sacris copijs non eo animo accessit, vt ageret bellum domini, sed vt commeatus publicos, quos alendo exercitui comparauit prudens nec futuri tamen præscia fidelium charitas, ederet ipse, otiosus eorum spectator qui ex pugnâ iustissimè æstimantes quantùm cuique alimentorum debeatur, eas sibi citrà laborem facultates dari non sustinerent, quæ in bellantium vsus, non in desidiæ commodum, aut tumorem concessæ sunt.

Multùm aberrat à pietate Sabinianus, qui filium, graue aliquando suis partibus onus, inter eos scribi voluit qui militari sacramento, datisque in sperati obsequij fidem mature stipendijs; religioso bello initiantur.

Videbatur Eusebij nimius in puerum calor, neque modesti animi esse tam certò de futuris eius moribus vaticinari: hoc ergo œstrum compesceret monebam, & mitiora loquerentur; verùm ille ex nostra tarditate incitatior. Neque propterea, inquit, frangetur iustissimus impetus; quin & maiora audebo, & pueri (ni resistitis) absque vllo mathematico cœlo, non dubius aut abscurus vates, horoscopum constituam. Quâ stellarum societate, quo aspectu sit editus haud multùm curo; proscripta dudùm apud me est ista scientia

Digitized by Google

quæ ex ſyderum vi mortalium mores ita æſtimat, vt nulla ſuperſit ad virtutes, aut ad vitia electio. Pro aſtris mihi ſit pueri iſtius iam ſuperba mollities, leuitas mentis, deliciarum cura præcox, & maximè patris per tot vaferrimæ prudentiæ artes, in quærendis beneficijs ſagacitas.

Si vota illius procedant, & ſuis promiſſis ſteterit regius fauor, tot auctus opibus puer, aliquot annos ignorabit ſortem ſuam, nec ad quid valeant ingentes prouentus ſciet, vſque dùm tractu temporis, ipsâque viuendi experientiâ edoctus animus in earum facultatum vſum maturuerit. Quandiù ſub patris imperio ipſe ſuaque fortuna erunt, vtcumque latebit peſſimæ indolis coercita peruerſitas, & quid nocuerit. Eccleſiæ Sabinianus pauciſſimi aduertent: Verùm datâ aliquot annorum patientiâ, non obſcurè illa vitia emergent, quæ tanquam in lucem edita, futuri conſcius (fallar vtinam) iam ego conſpicio.

Neque doctus erit vnquam puer iſte, neque etiam vir bonus; abnuenti enim ſcientia non infunditur; & rarò videbis eo in animo virtutes naſci, in quo ſemina virtutum natura non poſuit. Si ineruditus, fiat tamen ex parentum voto ſacerdos: heu mihi! quâ ratione petenti

populo

populo diuina promet oracula, qui suâ inscitiâ mutus, exsiccati instar putei, quas semper ore patenti promittet aquas nunquam dabit quærentibus? Quomodo sacerdotis istius labia custodient scientiam, quam numquam hauserit? Sed si eruditus erit, ais, si publicè orabit? Quis inde pietatis fructus? quis ad illum sonum in suas cupiditates sumat arma? quis accensus ad tibias istas, velut olim ille Alexander, in vitia decernat? Aptissimè licet motus illos imitetur, quos edit in ardentissimo concionatore sanctitas, illum omnes veluti quemdam pietatis mimum aspicient, & orantis vitam animo reuoluentes, non sine indignatione meminerint, quàm sit in priuato virtuti hostis, qui eam publico præconio honestauit. Quam suis sermonibus telam texet, retexet quoque iniquissimis moribus; & diuersissimi itineris dux ambiguus, eâ castissimi sermonis, & corruptæ vitæ quasi rixâ, non ad salutem magis quàm ad interitùm auditores inuitabit.

Non ex eorum numero erit puer iste, quos apud populum Christianum commendat vitæ integritas, & in ipso quoque opum splendore, modestia. Non superbiæ, non voluptati frænum dabit, neque illis facultatibus sapiens

dispensator parcet, quas deperdere fas non est, aut negare pauperibus. Non quid desit calamitosis, sed quid in sua solatia, quid in famam, quid in amicos possit congerere, egregius sui suorumque cultor, assiduè cogitabit; & escarum iudex fastidiosus, decernet quibus epulis instructior mensa laudaturos sacri viri luxum parasitos celeriùs accersat.

Quantos gemitus Ecclesiæ ciet Abbas iste, dum illa ostenso altari ad sobriam ebrietatem frustrà inuitarit longè diuersa pocula sitientem, & ad illas voces immotum, venite & bibite vinum quod miscui vobis. Vt Tertulliani verbis vtar, nullum templum vir ille æstimabit suâ culinâ sanctius, cui condimenta, charismata; Spiritus sanctus, nidor; coquus, sacerdos. Tanto apparatu comedet, vt si locum ingrediaris, vbi tot pecudes in vnius viri delicias conficientur, tot inter varij generis cultros, effusumque cruorem calida & penè adhuc spirantia exta iacebunt, existimes prælium geri non prandium parari.

Interim vix se Deo sacrum meminerit, & depositâ interdùm, quæ ad modestiam propè cogebat tunicâ, vt effusior epulo suos cibos, sua vina conuiuis iactitet, solutissimos inter & sæpè etiam dentatos risus, sacerdotem abijciet,

Dum ſuo indulgebit ventri, pauperum clamoribus perſonabunt fores, quas ſeruorum nullus miſerturus aperiet; fortunati tamen, nec malè paſti, ſi non & fuſtibus admoneantur, minimè licere egenis ſæuiente fame, ea inclamare quæ ſuggeſſerit; & diuitum domos, vbi dominus poculis aut quieti vacat, honorari ſilentio?

Equos, non quot ad geſtationem ſufficient, habebit, ſed quot ad faſtum nutriri ambitio volet, vt clamoſiori hinnitu, phaleriſque amplioribus currus trahatur, nec principe deterior clericus, minore tumultu humum premat, quoties optabit pretioſiſſimis indutus inter ſtrepentes famulos à mirante plebe conſpici,

Non ſectis ex modeſtiâ crinibus, ſed quaſi Eccleſiæ ſuæ transfuga prophanis omnino ritibus initiatus, promiſſo ac delibuto ſæpè capillitio aulicum agens, nunquam aut amœniori ingenio, aut vultu erit, quàm cùm inter matronarum choros oſtendet, quantùm ſuus illi chorus diſpliceat, vbi occultior diuinitas, & mœſtior adoratio. Virtutum tamen quas oderit patronus, vbique eas coli imperabit, & in aliena vitia vehemens orator fremet ſæpius, vt ſcias nec tibi licere ea noſſe quæ palam fient, aut virum imitari.

Deliciarum quædam mortalibus necessitas est, nam quis viuat absque gaudio? quia autem castas animi voluptates tanquam imaginarias auersabitur vir ille, alias palpabiles quæret, quas vel nominasse culpa prope est, & pudoris iniuria.

Minus audacter de futuris pueri moribus verba facerem, nisi me experientia docuisset innocentem perrarò dignitatem eam esse quæ confertur nolentibus, & maximè si in sceleratas voluptates natura procliuior, suos ad vsus trahat eas opes quæ cohiberi vix possunt, nisi rapidas stiterit aut famæ loquacis formido, aut quæ sanctior est, ipsarum opum reuerentia.

Inter plurimos quos adhuc tenax memoria retinet, vnius memini qui non absimili parentum curâ per vim tunicatus adolescens, statim vt se sensit virum, diuitemque, eam vitæ rationem instituit, quæ ne quidem in veste ecclesiasticum hominem præferret: nam licet quoties in aulam concedebat, talari amictu vteretur, ne inter alios eiusdem instituti viros, dispar cultus argueret leuem, indignumque cui Rex inter tot frustratos petitores pinguissimum beneficium contulisset, nunquam tamen alibi sacræ vestis patiens erat, suis amicis dicere per iocum solitus, eiusmodi ornatum

non bene conuenire suæ ætati, eo melius vsuram aliquando senectutem, si ad canos perueniret, neque venatorem decere.

Mirâ industriâ & articulorum velocitate testudinem pulsabat, nunquam tamen fœliciùs quàm cùm aliqua musicum forma accenderat, & laus sperabatur à fœminis; hoc enim maximè amabat, & operæ cumulatissima merces, placuisse. Nihil illi pauperum conspectu durius, cùm tot satellites esse diceret qui Christi nomine creditas sibi opes resposcerent; tot ora improbo clamore illud Euangelij intonantia, Redde quod debes. In suis ædibus quieto similis, mox vt egressus membra Christi in compitis macie confecta, squalida, distorta conspexerat, ipsius domini miserrimas voces audire se arbitrabatur, Mene relinquis? cùm vtique splendeant non tua tantùm vestimenta, sed & famuli, sed & ipsi in suis præsepibus equi, & canum quoque cura sit, ne egeant, Ego iaceam; Hæ in te congestæ sint opes, solùm vt fulgeas, & eam sacer homo fortunam consequereris, quam laicus tuâ industriâ, tuis laboribus (adde & annorum longam seriem) etiam & fatigatus senex non habuisses.

Contigit aliquando vt desperatione audax quidam mendicus ei occurreret, & ita loque-

retur. Quid nos fastidis clerice, non tu verè opulentus, sed nos? Quid refugis te dispensatorem eorum agnoscere quæ iubente Christo tua nobis manu tradenda sunt? Nec tuæ propterea inuidemus parti, ijs fruere quæ honestissimum procuratorem decent, tibi solue antequam nobis; sed te pasto, te etiam inter tot bona sæpiùs incerto quibus potissimùm vtaris, & de nobis aliquando cogita, propter quos tantùm diues es: si nescis, tuus ille currus squalore meo nitet, quidquid enim superflui in eo micat, comparauit illi mea egestas; quod ad modestam fœlicitatem addidisti, Clerice, non fortunæ vt tu putas magnificentia est, sed crimen; da citò, da pecuniam, aut currum permitte: isti iustiùs in meos vsus, quàm in tuos equi cedent, cùm iam meus ille scipio, tot annos itineris fidissimus comes trementibus vestigijs non sufficiat. Quid ad hæc vir Deo votus? currum iussit vrgeri, laborabat enim sub pauperis manu, & circà rhedam copiosa egenorum turba accesserat, ad sui oratoris vocem plus aliquid certè ausura, nisi iubente domino rhedarius diligens in incœptam viam admonitos verbere equos velocissimè egisset. Fugientem longus clamor sequutus est, vt qui se periculo expedierat, hac saltem contume-

Digitized by Google

liâ diſceret , iratam egeſtatem ſua quoque arma habere, & vbi effundi opes videt, quas putat ſuas, nullâ dignitatis reuerentiâ cohiberi. Cum illud reſciuiſſet vir quidam, non inurbanè dixiſſe fertur, pauperes acres omninò eſſe theologos, vbi de opibus Eccleſiæ proponitur quæſtio nec debere aliquem mirari Eccleſiaſticum hominem timuiſſe eos doctores qui ſcripturam ſacram, pugnantibus in ſe diuitibus, immodeſtâ religione citant, & compita habent pro ſubſellijs : hoc maxime dicebat, quòd vir ille inter theologos diſputantes vehementiſſimus, pauperem nihilominus declinarat qui ad normam euangelij argumentum confeciſſet.

Eiuſmodi virum Eccleſiæ dediſſe, non munus fuit ſed iniuria, & iſtius pater modum certè inuenit, quo thuris ſuauiſſimus odor altari admotus, fœtore miſceretur; nam quid aliud, ſacerdotis miniſterio iuncta morum peruerſitas, & publicæ orationi fœdiſſimæ voluptatis conſcientia ? Ex me hoc dixiſſe nolim, longè antè Auguſtinus : hominem ergo ad templum compuliſſe qui in eo non bene moratus caneret, idem eſt, quod illud impleuiſſe ſacrilegijs; quòd Deum optare populo Chriſtiano non exorabilem : nam vbi calcatur

ſacra res, iraſcitur certiſſimè Deus; & beneficia quis, vel ex ſanctis, ſperauerit extorquere ab irato? Ecce quod lucratur in Sabiniani filio Eccleſia, virum aliquando habebit ſub pietatis titulo pietatis hoſtem, nam quomodo amabit, ad quam trahitur? Inuiſi coniugij nexu nihil durius; catenis licet aureis membra implices, quid ad ſolatium captiui graue pretium, & amiſſa inter opes libertas? Idem exiſtima de illo, cuius quæſtio eſt, ſtatu, quem ſuſceptum abijcere nemo poteſt; quidquid enim feceris, manet vinculum. In eo igitur veluti amborum coniugio, Eccleſiaſtici videlicet, & Eccleſiæ, quis charitatem ſperet, quis inter inuiſos mutuam pacem? Nec ille eam in coniugem, nec illum ea in maritum vnquam optauit, quid inde, oro? Eccleſiæ ſuſpirantis dolor, quòd coacta & abſque amore virum duxerit; quòd ſua in dies ab impuriſſimo homine deturpetur ſanctitas; quòd ſibi honorem, quòd famam abſtulerit, vix ab illis morum caſtitate recuperandam, qui fideliori ſacramento, quod ſemel ſponſæ iurauere, id in æuum ſeruaturi ſunt.

Reſtabat Aſterij de Sabiniani œconomiâ iudicium, ſed cùm in tantâ rerum dicendarum copiâ incertus ſermonis, maximè circa initia

laboraret

laboraret, dubitationem casus tulit.

Aliquot libri in conspectu erant, & vt sæpè incogitantes multa agimus, quem priorem Asterio mensa obtulerat, hunc manu tractabat, ita tamen vt à lectione abstineret, ne ad aliorum sermones inurbanus auditor haberetur. Volumen bibliorum erat, in quo quatuor prophetæ maiores continebantur. Illo temerè aperto cùm iam sileret Eusebius, & expectaretur Asterij de propositâ quæstione sententia; Nabuchodonosoris somnium fœlicissimè occurrit quo significabatur regnorum in diuersos mores abeuntium successio, potestas, & his famosior, pernicies; donec disponente Deo ad illud ventum esset, quod nulla vis, nulla ætas fregerit.

Tum Asterius: dubitanti quo exordio vtilissimum sermonem auspicarer, opportunè succurrit Daniel, nec parua mihi, siue fœlicitas siue laus est, adiuuari à prophetâ. Statua illa grandis, fero apectu, auro diues & argento, ære potens ferroque, nec stabilis tamen, Sabiniani domum, si vota hominis succedant, & sacris opibus familia ditescat, videtur adumbrare. Metallis non vnitur fictilis labor, & ideò ad modici lapidis casum ruit illa statua, quòd ferreos ex parte pedes argilla corrumpe-

ret, iſta enim nulla arte coaleſcunt, & eas res conciliare fruſtrà optaueris, quæ naturæ lege diſſident, atque inter ſe diſcordant.

Eccleſiaſticæ facultates ſi cæteris inconſultè admiſceas, grandiorem profectò fortunam efficient ſed & fragiliorem: Iſta enim bonorum diſparitate nutat domus quæ vtriſque fulciri ſtudet; & dum ambo diuerſo pondere ſuam quaſi maſſam repetunt, fit familiaris ſciſſuræ quædam neceſſitas, certumque ex illo partium diſceſſu exitium, cui nulla poſſit ſuccurrere diligentia, nullus labor. Sicut nefas eſt ea ſeparare quæ coniunxit Deus, ita non licet in ſocietatem cogere quæ Deus ipſe diſterminat: nec minoris piaculi res eſt, ſacras opes cæteris ita maritare, vt vnum domeſticæ fortunæ corpus nefariâ illâ coniunctione conſtituant. Vtriuſque ſortis facultates in eamdem familiam cadere nulla quidem lex prohibet, ſed vno licet alueo iſtæ aquæ contineantur, numquam tamen ita fluant, vt quod ſacrum eſt, prophanorum ad quoſlibet vſus communione cenſeatur amiſiſſe ſuam naturam. Fallet me Sabinianus ſi ſanctis opibus dignitatem ſuam ſeruabit; hominem noui, profuſiſſimos reditus ſtatim vt tenebit, in ſuam culinam congeret, & vtraſque opes confundente audaciâ, vix tum

Digitized by Google

agnoueris aliud esse à patrimonio Sabiniani patrimonium Ecclesiæ. O insaniam! panis hominem alit, accipitrem necat: salubriter certè religiosis facultatibus vtitur is qui ad illas ius accepit; qui secùs, ipsa alimenta in suam perniciem vertit, quot cibos tot laqueos illi profert feralis mensa; piscis instar, vorat hamum miser, illis addendus epulonibus de quibus sapientissimè dictum est, pasti sunt capti sunt. Sacrâ Patrum authoritate maximè delector quia & ipse sacer sum. Prudentem œconomum putes, qui suis nutrimenta præbet, quibus necessariò intereant, si vsurpari, si in res noxias insumi prudentes aduerterint? œconomia est, illarum facultatum congestio, quæ cæteris opibus anathema inserant? quæ te perpetuum debitorem crucient? & vtique reddendæ sunt, etiam cùm tempus in fœlicissimo hærede apud homines furti maculam videtur abluisse?

Ille œconomus, qui vt leuissima lucretur, ingentia amittit, quietem innocentiam, Deum? Ille œconomus qui futuri non præscius, breui opulentiâ duraturam in sæcula, sibi suæque soboli, mendicitatem comparat, & sacrilegio diues esse voluit, vt æternum suæ fortunæ hostem illum habeat, quem nisi placatum inuenias, frustrà totus orbis in tuam fœlicitatem consenserit?

An illius Regis Sabinianus oblitus eſt; qui flagellis cæſus, cùm ſuæ infœlicitatis cauſam ignoraret, tandem ſtupens didicit, alienæ vxoris vſurpationem hæc mala in regiam familiam inuexiſſe, nec niſi redditâ, rapacem principem haud debere ſperare meliora. Eccleſiaſtici reditus velut hedera quædam domum cui adhæſerint aliquandiu fulciunt, ſed noxiè adhæſiſſe tandem probat ineluctabilis ruina, & malè quæſiti auxilij iuſtiſſima merces, paupertas.

Meminiſtis quid de Tantalo mentiti ſint poetæ

In amne medio faucibus ſiccis ſenex
Sectatur vndas, abluit mentum latex,
Eidemque quam iam ſæpè decepto dedit
Perit vnda in ore, poma deſtituunt famem.

Laici imaginem dicas, qui ſacros reditus ſub filij nomine in ſuam familiam coniecit; illis enim frui omnimò prohibetur, eâque ratione iuxta ſe videt quod famem acuit, quod ſitim, non quod ſedat; & niſi abſtinentia medijs in opibus placuerit (quod fortiſſimæ virtutis eſt) ad vicina ſubſidia ſuſpirabit vir ille, quoties meminerit acceſſiſſe familiæ ad modeſtos ſolius filij vſus, ad patris verò cuius diligentiâ comparata ſunt, cæterorumque inutile ſpectaculum. Qualis illa, oro, œconomia quæ ſa-

cris copijs inhiat, quas si solum intuetur, misera, si tangit, scelesta est?

Quæ iuxta viam sitæ sunt fructiferæ arbores à quolibet viatore saxis petuntur, iniuriam tuleris si extrà conspectum ponas; nam remotas, nec dare faciles, quis quærat? Ecclesiasticos fructus ad manum habere, licèt decerpere sine sacrilegio non possis, maximum est appetitus irritamentum. Eorum omnium quæ se vltrò offerunt fit amor, & etiam, quia his non vti durum habetur, necessitas; quia autem facilior vsurpatio, vbi illam nulla lex, nullum forum vindicat, quantùm putes in eâ naturæ procliuitate, & delicti quasi tutelâ laborare innocentiam?

In iride sinceri colores non sunt sed ita inuicem suâ vicinitate permixti, vt nullus nisi in altero appareat; idem ferè videas in illis familijs vbi cum fortunis ciuilibus sacræ opes conueniunt nam licèt suâ conditione discretæ sint, eâ tamen temeritate miscentur, vt ex vsu, aut reuerentiâ distinguere nequeas.

O improbam vnionem! qua vi, quo impetu, illam dissoluet vrgens tandem conscientia? nam ista aliquando separari, aut te perire necesse est, Sabiniane; quæ placuit cùm sumeretur esca, stomachum conuellet cùm ad

vomitum veneris. Melius tibi tuoque adolescentulo consules, si eius indole pensatâ, ad illam vitæ rationem instituas, quæ cùm supplicium filij tui non erit, neque etiam coget te vocare carnificem. Si illum ad Ecclesiam Deus vocauerit, ex illius pietate & studijs in progressu ætatis satis scies; tu pater, sed non arbiter conditionis; opta tu; sed eligat ille, & in eius animum ne ampliorem potestatem vsurpaueris, quàm ipse Deus, qui voluntatem haud cogit? verùm allicit non Tyrannus, sed orator.

Vtinam adesset cui loquimur! ad tanta, vt existimo, quateretur ferreum pectus; si non odisse, at timere saltem disceret sacras opes, quas reluctanti filio quærit, vt sub Abbatis fœlicissimo nomine, patris facultatibus exutus, & per vim sacer, infœlicem vitam agat.

Non plura Asterius. Conuersationem finiuit venustissimus puer; qui cùm aliqua ex ijs quæ dicta fuerant, satis pro ætate intellexisset, affirmauit se Abbatem nunquam fore, neque fratris fortunam eo vsque reueriturum, vt pro eâ suas voluptates vellet perire, aut denique suam salutem periclitari.

CADMÆA NOBILITAS.

TERTIVM SOMNIVM.

Nihil philoſopho perit, quidquid enim ille intuetur, argumentum facit ſapientiæ, & in ſuos vſus transfert.

Quadam die domo egreſſus, ad iucundiſſimi fluminis ripam cum amico ſpatiabar, vt laſſatos ſtudijs animos oblectaret illud ſimplicis naturæ ingenium, ſtirpiumque neglecta formoſitas, quæ aquis vicina ad ſatietatem nutritur, ſurgitque lubentiùs. Mirabar ego tot variæ pulchritudinis herbas, quibus nondum nomen inuenimus, in vnum locum conueniſſe, tantorumque operum, quæ longè ab hortis diligentiam tamen illorum ſuperant, rarò ſpectatorem inueniri.

Fluuio coronam fecerat ſpontanea illa, & confuſa amœnitas; quam ſalices, alnis per inæqualia ſpatia mixtæ, non ita premebant vmbrâ ſuâ vt à ſole prohiberent. Inter has ruſticæ venuſtatis delicias, non rapidè fluebat amnis, vt quæ diues ripa oſtenderat, inuerſa quoque imagine in pacatis vndis repetita cer-uerentur.

Dum hæc ego intentius ſpecto, Cteſias (hoc, amico nomen erat) aliam ſibi ex fungorum contemplatione voluptatem fecerat. Non longe ab alueo ad vetuſtiſſimæ arboris radices hanc verorum ſtirpium flaccidam imitationem aduerterat, præcipitis naturæ opus, neque enim fungi diù naſcuntur aut nati patienter adoleſcunt, ſed emergunt ſtatim, & velocitate ipsâ ortus oſtendunt quàm deſpecti ſint, quàmque vile fuerit, naſci.

Pulchriora certè conſpiciebam, ſed maiora Cteſias meditabatur: ſcis, ô Firmiane, inquit, quam mihi fungi iſti tam properâ natiuitate è facili trunco erumpentes, cogitationem dederint? Non maiori labore creſcit quorundam hominum gloria; inter duos ſoles naſcitur: ſed vilis apud ſapientes feſtinata illa & fungoſa proſperitas; neque mihi vnquam probata eſt tanta fortunæ in prouehendis alumnis, dili-

gentia;

Digitized by Google

gentia. Ingentium opum expetendam esse tarditatem, vulgus ignorat; cùm tamen illæ honestius ad nos veniant si gradatim & silentio, quam si cursim, ac strepitu: securiúsque habeatur, vt & dulciùs, quod in meritam familiam veluti stillauit, quàm quod in cupidos lares toto fonte effusum est.

Vides, Firmiane, arbores istas? morâ extrà terram emerserunt, morâ creuerunt, & ipsâ procedendi patientiâ vires illas comparauere, quibus innoxiè, diuque ferent imbrium ventorumque frequentes procellas, & æstatum incendia. Et herbis, quas hic etiam lætissimas intueris, ex cunctatione ortus sua quoque duratio: Nam tot ferè menses stant & virent, quot sumpsere vt ad summitatem illam, quæ definita est à naturâ leniter ascenderent, eâque prolixè fruerentur.

Vt ad homines veniam; optabilior multò, solidiorque lenta fœlicitas eâ quæ neglexit per succedentium ætatum varias sortes, gloriæ suæ culmen attingere, & quam puduisset originis, nisi in illâ quoque, gyganteo quodam progressu, celsitatem conspexisset.

Rapidissimè quamuis feratur sol, lux tamen illius respectu nostri gradaria est; sensim namque se ostendit & ideo placet, quia verecundè

postulat, mereturque oculorum suffragium: Non ita è nube fulgur emicat; subitò totumque aduenit; nihil seruat quod expectes; omnis in ortu vis; & quia dispensatæ luci assueuit acies humana, illud nos maximè lædit, quòd huius ignis repentinam lucem imparati conspicimus. Hoc quoque in plerisque fortunis durum est quòd non expectato splendore mortalium obtutus feriunt, neque modestior aliqua claritas præcessit quâ admoneremur quiddam ipsâ futurum illustrius.

Vt hæc dixit, ita est, inquam, ô Ctesia; absque aurorâ sæpè fulsit in Galliis meridies; & hoc fortunæ concitatioris prodigium sæpè mirati sunt exteri, apud quos altitudo illa, si & aliquando sinant, modestæ expectationis solet esse patientior. Sed hoc nobis peculiare est, vt precipitanter quodcumque agamus, neque ad subita moueamur, quæ in tardiori populo stuporem non modicum facerent.

Ne tamen existimes, ô Ctesia, illorum hominum fortunam, cuius meministi, ita festinare vt omnem velocitatem superet, aliquid tibi ostendam pernicius.

Hermiam nosti, lepidissimum illum somniatorem, qui sæpè propositis ænygmatibus ad moralem philosophiam ridentes amicos prouocat, & quasi ludens in mortalium errores

vtilissimè inuehitur. Cùm apud me aliquando diuertisset, & plurimi amicorum adessent, quos maximè delectabat illa philosophandi ratio, quæ tædium arcet, & ad honestæ conuersationis humanitatem propiùs accedit, ista sibi aiebat contigisse per somnium.

Dormienti prima res visa, in ingens spatium porrectus ager, inœquali glebâ, tanquam recens ab aratro, frequentibus sulcis, in quem honestissimæ frontis vir quidam, nescio quæ semina plenâ manu conijciebat. Venustum agricolam, qualem antè non viderat, Hermias miratus, aliquantulùm substitit: tum datâ salute & honoris causâ excusans quòd ignotum percontaretur; &, heus, inquit, vir egregie quid tanto affectu telluri mandas? satorem te profectò illa non haberet, nisi messem ab isto semine expectares tuis dignam natalibus?

Optimè, respondit ille, & quam gloriosè laborem, videbis statim, imber modò, cuius ista nubes spem facit, expectantem humum non prætereat. Vix ea erat fatus, cùm pluuia, ventis nubem impellentibus, toto agro effusa est. Dein sol, qui aliquantulùm latuerat, suam sibi lucem restituens, diligentissimo calore ita fouet semina, vt ex illis non gramen, non calami aut spicæ, verùm coronulæ quædam

aureæ illicò emicarent, quibus mox ſubiecta capita cùm & tellus prodidiſſet, tot Marchiones apparuerunt.

Sic emerſos nobiles vultus, cætera quoque membra non diſpari ortu ſequuntur, ſuis etiam, ne quid deeſſet, conſpicua veſtibus: Et Hermias nouâ fœturâ feruentem agrum conſpiciens, faſſus eſt, haud promptiùs Thebanum ſolum Cadmo milites dediſſe, quàm terra illa, adiutore Cœlo, ſuos coronatos protulerat.

Hoc commento quid veriùs, chariſſime Cteſia? num & aduertiſti dignitatis huius, quæ iam adeò familiaris eſt, præproperam natiuitatem? Animantia quædam imperfectiora ita feſtinanter in aere generari aiunt, vt cum pluuiâ decidant; quamuis ego in ipsâ humo, vt illam calidus imber attigit, creari potius exiſtimauerim: craſſior enim materies in id opus requiritur, quàm quæ poſſit à liquidâ ſolâque nube ſubminiſtrari. Sed cui cauſæ aſſignanda ſit ignobilis diligentia philoſophi viderint; illud certum eſt, æſtiuo tempore aliquando tot minutiſſimos bufones in humente terrâ conſpici, qui antequam ſolueretur nubes; omnino non erant, vt ex tactu illius, cùm depreſſa eſt, ortos neceſſe ſit dicas, aut cum ipsâ cecidiſſe. Vbi hoc accidit, vix inter

Digitized by Google

tot animalcula, quibus ſcatet humus, innoxium pedem moueris: ita enim frequentes circà te repunt, vt ſub graui veſtigio, ni caueas, plura ſimul conculcata intereant. Talis propemodùm eſt noſtrorum coronatorum ortus: è nube lapſos exiſtimes: nam & ſubito, & cateruatim, vt ſolent cum cœlum pluit præcipites guttæ, [illegible] ex alto cadere videntur, ſtrepituque ingenti, hoc eſt, ſeruulorum etiam ſine causâ ad amicos feſtinantium, iuſſis vocibus ita nouam dignitatem proclamant, vt ignorare non liceat.

Fateor, ait Cteſias, nobiliſſimum imbrem, fortunæ illius diligentiam ſuperare, de quâ primùm ſermo fuit. Sed ſi velis, ô Firmiane, vaniſſimos homines, qui non à Rege dignitatem accepere, aut à maioribus (de his enim non loquimur) verùm ea ſibi nomina imponunt, vt ſuprà cæteros nobiles fulgeant, exagitabo; neſcio quid enim in eam rem mota mens concipit, quod à ratione non abhorrere & tu forſan lubens concedes.

Statuæ quas olim illuſtribus viris ſenatus decernebat, longè præſtantiores habebantur omnibus illis quæ plurimo tamen ære comparatæ, & dignitate artis nobiles, priuatorum

domos exornabant Multum enim interest, imago sit virtutis merces, & iudicum decreto publicè consecrata, vt sui conspectu torpentes animos ad ingentia facta prouocet, an intrà penates obscurè emineat, ineptæ cuiusdam gloriæ solamen, & inertis luxuriæ monumentum. Suam effigiem procurare quilibet pecuniosus potest, ad id enim inueniet mercenarios. Sed quid veræ laudis putas, suos vultus emisse ab artifice, qui ad arbitrium te tuum seruili manu finget, non dedignaturus quoque vel à rudiori sumere præcepta laboris, dummodo illâ assentatione, ac dolo, tumescat inane marsupium? Idem de Cadmeis Marchionibus, Comitibus, & si quid aliud id genus est, iudicium esto. Multùm distant à veris, solidisque fictitij illi tituli, quos iam sibi plures assumunt, non expectatâ regis gratiâ, ac necessario supremæ curiæ assensu, ad quam ritu gentis pertinet eiusmodi dignitatum recognitio.

Præclarè aliquis, cùm illos omnes qui Deo sunt accepti, Deos nominauisset, quòd scilicet Numen suâ sanctitate imitentur, eique ita charitate adhæreant, vt vnus spiritus cum illo sint; facta etiam inanium Deorum mentione, quos sibi in varijs gentibus non vno genere

insaniens superstitio posuerat, ita vtrosque distinxit: quàm illi magni quos fecit Deus, tam isti nihil, qui ab homine facti sunt. Mihi multum arridet in re propositâ subtilis distinctio. Quidam apud nos suis titulis insignes, instituente principe, opus Regis dici non immeritò possunt; Regia enim manu in id fastigium erecti, non inania præferunt nomina, neque sic donatis illustres titulos mortalium vllus disputauerit: quia quod statuit princeps, id ratum est; siue placeat nondum meritos præmaturis honoribus insignire, vt sibi magis deuinciat, antequam deberi beneficia diuturno famulatu existiment; & ex dignitatis celeritate incitentur ad firmius obsequium: siue gradus illos generoso labori, notæque fidei stirpibus conferat in præmium virtutis. Cæteri quos sola amicorum assentatio, vel domestica vanitas creat, tam sunt nihil, quàm sunt aliquid, quos Regium diploma aut maiorum longa series in eam dignitatem asseruit.

Coronas vocamus circulos illos qui tanquam sydera ambirent circà solem & lunam aliquando videntur, cùm vtriusque radijs nubes percussa in orbem discedit, finitque ea lumina nullo fulgoris detrimento, inter varios colores iridi simillimos, conspici. Sed vanæ sunt

coronæ iſtæ, nec aliquid habent quo vel leuiſſimas auras inconcuſſæ ferant; citò euaneſcunt, caduntque, & totus ille aëris breuiſſimus labor, quaſi pœnitendum opus fuerit, in lachrymas ſoluitur. Coronam æſtimo ſi ſolida eſt, non ſi tantum appareat. Quid ſuprà capita nobilium iſtorum orbes quoſdam honorarios, ſuis gemmis, & cælato auro inſignes miraris? ornamenta iſta, ſpectra ſunt dignitatis cuius alij rem habent. Multùm diſtat à corpore inanis figura, molem quâ caret præferens, licet ad vacuum ſpectaculum plurimi quoque moueantur, illo qui nubem pro Deâ ſtultiſſime adamauit, Ixione ſtultiores.

O quàm ampla ſapienti riſus materia, inſcio Rege ab amicis, aut à ſeruulis coronatus Marchio, qui quaſi creuiſſet dignitate, ſtatim vt voluit dici quod pridie non erat, grandiori inceſſu obambulat; ſæuior cæteros nobiles deſpicit, & in alium hominem mutatum ſe propè autumans, recentem fortunam ſtupet, cui nihil acceſſit, præter ſyllabas!

Audiui ab ipſo Hermiâ de quodam homine, qui cum eo titulo dolens careret, hac arte votis potitus eſt. Multo apparatu conuiuium inſtruxit, ad quod ex amicis duo inuitati, qui cum viro agebant familiariùs, digni-

tatis

tatis curam susceperant, vt à temulentis, inter pocula Marchio eâ die proclamaretur. Nondum ad secundas mensas ventum erat, cum vnus, vti promiserat, pleno scypho homini libans, salutatoriæ potioni gratissimum quoque nomen addidit, expectabundi conuiuatoris ignotum maioribus. Annuente Baccho, dignitati protinùs assentiuntur omnes, & quod tumultu statuêre, vino firmant.

Sublatis deinde epulis, pictor statim quæsitus est, qui currui adderet noui honoris insignia, quem officiosa amicorum turba optanti detulerat. Cùm postea vltimam manum suo operi admouisset pictor, & rheda repetitis per ambitum coronis micaret, iussus est auriga, currui ita præparato equos iungere; vt circumductus per vrbem recens Marchio non lateret diutiùs.

Ineptissimæ vanitatis multæ, vt opinor, causæ sunt. Iam diu est quòd molestissima Regnorum negotia, & diffidendi cum finitimis fatalis quædam necessitas bella fouent: vrbes intereà cœpimus multas, sed & amisimus; neque vnquam sincerè fœlix fuit nostra Gallia, vt ex vario armorum successu, triumphisque ab atrato exercitu, post commilitonum funera, sæpiùs actis, disceret, Marti tot ærumnis fa-

Digitized by Google

mosæ, pacem iure præferri. In illis motibus viri nobiles copijs præficiuntur, acrior enim est ingenuis gloriæ cupido, & indoles bello aptior suâ audaciâ animos sufficit, vbi iam trepido exercitu, miles exemplo firmandus est.

Experientiâ quoque compertum, quando extra pericula cohortes otiosæ in suis præsidijs hyemant, rariùs sub viro nobili disciplinam solui, quàm si ab aliquo regerentur, qui suprà cæteros non emineret opinione natalium. Illud enim decus ingentis momenti est, vt à gregariis militibus priùs penè naturâ quam officio præfecti distinguantur, & penes illos sit imperium qui ad illud sunt editi. Ita fit, vt obsequium præstetur lubentiùs, & ex solâ quandoque ducum contemplatione contineatur miles, suo et armorum genio facillimè insolescens, prædamque ex ciuibus suis agere solitus, vbi spoliandos hostes pax non obtulit, neque obstat, in ipsâ quiete facinorosis, suorum tribunorum reuerentia. Hoc cum non nesciant viri nobiles qui Regijs cohortibus præsunt, præclarissimos titulos sibi imponunt quos stupeat militum vulgus; & ita apud ignaros claritate generis auctâ, etiam animos excelsiores fidentiùs præferunt, audaciusque minantur, & in ordinem contumaces quos-

que cogunt, poſtquam talis exiſtimatio timori præluſit, duceſque ſecreuit à cæteris.

Nec de præcipuis loquor qui legionibus totis imperant, ſuos enim illi titulos ferè ſemper gentiles habent, & notis ſtyrpibus inclyti, adſcititio honore non indigent ad maiorem ſuorum iuſſorum obſeruantiam. De illis ago, qui modicam partem exercitus ſub maiori imperio regunt, habentque & ipſi plurimos, quibus obtemperent. Mirum eſt quot iam inter iſtos ſolo nomine Marchiones inuenias; ad Centuriones peruenit non rarò dignitas iſta: & penè ſufficit ad titulum, non cenſeri cum milite. Ne vero exiſtima, vt domum rediere iſti nobiles, futile nomen deponi; conſtantiſſimè ſeruatur, non ab eo tantùm qui occupauit ſed à familiâ, vt inanis ſplendor vel antiquiſſimæ ſtyrpis, vel recens prouectæ credatur iuſtiſſimum patrimonium.

Alij vt futuras vxores faſcinent, Marchiones, Comites fiunt. Ambitioſior enim viro eſt mulier: & plurimæ nuptias ex titulo æſtimant, facillimè propitiæ, nec de opibus multùm quæſituræ, ſi coronam oſtenderis.

Non pauci, vt iam adeptas coniuges placent, in eam dignitatem ſe aſſerunt. Illæ enim ſe inter nobiles matronas deſpici perpetuò

queruntur, quod illo nomine inſignes non ſunt, cui locus honoratior ex more conceditur: ſibi dari ſellas humiliores: poſſe, ſi maritus annuat, illud opprobrium amoueri: denique, ſe infœlicem vitam ducturas, niſi alijs quentur, quarum ſuperbiam ferre non poſſunt. Ergo ne moroſam vxorem habeat maritus, & ſuis laribus grauem, Marchio formandus eſt, ſæpe licet impâr fortuna, nec huic gradui ſufficiens, non parum vexanda ſit. Nam quomodo, niſi patrimonij, & miſerrimæ prolis iacturâ, æqua ſupellex comparabitur? Ne mireris ſi ſæpiùs in ſtanno tot cælatas coronas conſpexeris, quæ argento decentiùs exciperentur: ſi elapſis huius gloriæ primis menſibus, res familiaris claudicat: ſi equi vel pauciores, vel macilentiores, iam leuiorem ex dominorum tenuitate currum trahunt: ſi rarior ſeruus in egente domo ſtrepit: ſi fames niſi inuocato creditore non expellitur, qui, vt expectauit aliquantulum fit ex amico acerrimus hoſtis, neque ſinit abſque pauore fortunæ reliquiis frui, tranquilliſque ſuſpiriis breuiſſimi luxus tumorem expiare.

Ita loquebatur Cteſias, & hominem maximè incitabat timor, ne vnus amicorum qui ab anno hanc dignitatem aſſumpſerat, in fa-

bulam veniret. Iam enim quærebat fœneratores, & aliquot agri iugeris diminutum rus, videbatur molestiorem fortunam prænuntiare. Iam serui pannosis vestibus dubium fecerant negligentiâne domini, an egestate sorderent; Iam breuior mensa pauciores conuiuas accipiebat: & ex fumo, non plus aliunde aduentans, quàm vicina nobilitas admonebatur, raros hospites in eâ familiâ expectari. Qui semel venisset lautè satis excipiebatur: qui iterum, neglectiori cibo discebat quid peccasset repetita vrbanitas: qui tertiò, aut absentem dominum habebat, aut tristem; & vxor, quasi ægrotaret illo die, nec fas esset ad officia egredi, per ancillas honestissimè excusans, manebat in lectulo. Ea & mihi nota erant, rhedamque serico insignem & auro, sæpiùs fractam dici, & in dies fabrum carrucarium expectare qui reficeret, cùm equi deficerent. In eam ergo vanitatem, cùm cessasset loqui Ctesias, ipsâ ambulatione non magis quàm prolixo sermone fatigatus, vbi se primum opportuna sedes obtulit, ad crepidinem fluminis sic ego quietior.

Vera retulisti, Ctesia, nulli certiori itinere ad egestatem festinant, quàm isti qui breuibus vlnis maiorem se dignitatem amplexantur

Politicæ calliditatis egregium facinus adducam nostro argumento conueniens. Campaniam, Italiæ fertilissimam regionem, plurimi Reges obtinuerunt, verùm nulli sagacius Austriacis apud eam gentem imperauere. Scis, ex opulento otio, vbi in sui tædium venit, illos plerùmque turbines deriuari quibus excutitur regij culminis reuerentia populique fœlicitas. Statim vt fortunam puduit suæ quietis, credi ditque se timeri, & viam patere ad fortia, intumescit, & ad suarum opum conspectum, non fastidit modo leges, sed audacissimâ quæstione versat, an iustè imperent qui statuere. Alchimiæ pessimum genus, si ex auro ferrum fiat quod accidisse tamen certum est, quoties rebellente ciue, qui facultatibus suis multum apud plebem poterat, opes in arma versæ sunt. Multi tum in illo regno viri nobiles erant, non paterno magis nomine, quàm diuitijs clari, cùm potestas Austriaca eâ Regione suam ditionem auxit, ad inuidiam orbis, multorumque principum metum, iam latè diffusam. Timebatur ista nobilitas, aliquid certissimè ausura nisi inopiâ frangerentur ingentes animi, & defectionis genius, in quem proni erant, aliquâ arte cogeretur ad obsequium. Mira principum versutia: quotquot insolescere po-

terant ita poteſtatem amiſere, vt ſe exarmari neſcirent: officioſè omnes afflicti ſunt, quâ ratione putas? dignitatibus.

Dum ſinguli quaſi beneuolo Rege in altiorem gradum aſſumuntur, prodigendi opes ciuilis quædam neceſſitas ſubit, priſtinique ſtatus pudor, ne ſi facultatibus parcerent, & modeſto ſeruorum comitatu inferiorum pleriſque fortunis paterentur ſe æquari, conceſſo ſplendore indigni haberentur. Ita generoſis equis, curſoriis, venatoribus, ſarcinariis quoque qui mobilem ſupellectilem circumferrent, ſtabula impleta ſunt: ita in auratos currus, in pretioſiſſima aulæa, in pueros honorarios, in vxorum gemmas tota belli formido conuerſa eſt. Haud multò poſt, nobilium iſtorum illuſtriſſima egeſtas oculatioribus ſecretum principis aperuit; exhauſtiſque opibus ſoli apud illas familias tituli remanſerunt, à quibus nihil princeps formidaret.

Patentiori conſilio Cyrus Lydas, Xerxes Babylonios in ordinem coegit, cùm vterque, exarmatis, etiam Tybias, ſcorta, cauponas imperauit, vt in illud vitæ genus opes confluerent, & quod reſtabat animorum ad inſtaurandas defectiones, otio & voluptate flacceſceret, delicati conflictus ars eſt, opprimere

hoſtem deliciis, & Politici regiminis vtiliſſima fraus, ſubigere dignitatibus. Timendum munus, claritas, ſi confertur in exitium, ſi ad eos te ſumptus adigit qui familiam diripiant, breui ſimillimam arboribus, quas nimia fertilitas exhauſit, vt vno conatu ederent quod in plures annos mortalibus vtiliter diſpenſatur.

Expectas vt ad imaginarios Marchiones reuertar? Quod in Italiâ calliditate principum geſtum eſt, hoc apud nos, non Rege authore, ſed quorundam nobilium inſaniâ, quotidie geritur, ſuis enim titulis pereunt, non ſecus, ac ille ſenator qui olim multâ pecuniâ dignitatem adeptus, rei familiaris inopiâ ita deinceps laborauit, vt publicè diceretur ſpoliatum fortunis hominem in ſenatum relegatum fuiſſe, ne bonâ ſatis ſtyrpe genitus in ſordido exilio conſeneſceret.

Ex hoc mihi præcipuè miſera videtur iſtorum nobilium paupertas, quod calamitoſos iubet ſub fœlicitatis laruâ imprudentiſſimi faſtus pœnitentiam agere. Nunquam niſi ſecreti gemunt; & licet ad ſummam ſuarum rerum anguſtiam adducti, emergendi ſpem omnem amiſerint, fingunt tamen fortunatiorum gaudia, quemadmodum illi dæmones, qui

non

non raro ridere in obsessis corporibus videntur, cùm nihilominùs suæ illos pœnæ maneant, nec miseris à vindice Deo concedatur, vel leui quiete suos cruciatus intercalare.

Et illud quoque durum est, quod nobiles istos ex merito vexari quisque existimat. Sicut enim voluptuosorum morbi, qui ab aliquo vitio ortum habent, miserationem non faciunt, ita qui ex luxu eget, suo dignus malo putatur, cùm ad illud sponte venerit.

Quàm fatuum suprà id quod cuique conuenit, velle extolli! Aliquæ statuæ ita factæ sunt, vt si ponas in sublimi, totum artificium pereat, aut omnino oculos effugiant; ingentium operum est, ea altitudo, ad quam cum illa peruenerint, ostendent se decentiùs. Ineptum quoque te erigi, si in eo statu malè tibi est, si quisquis te conspexerit superbiam damnat, quòd locum scilicet concupiisti vnde aut non videare, aut turpiter notus fias.

Sed hæc fortè, ais, singularia sunt, neque Regni multùm interest, si nobiles aliqui non concessis titulis intumescant? Magna certè virtutis iniuriâ per omnes prouincias hæc iam serpit ambitio. Olim ad incitanda hominum studia fortibus viris coronæ dabantur, & licet frondeæ essent nec vlla arte spectabiles, illarum ta-

ınen diu pretium fuit, donec in viliſſimos vſus delapſas erubuit virtus, & mutato mortalium ſenſu, quantùm prioribus ſæculis honori fuerant, tantùm apud poſteros contemptæ ſunt. Ab Olympiis ad popinas tranſiere: quilibet ebrius ſuâ redimitus cernebatur, vt vina, ſic & mancipia coronata ſunt. Quid vir fortis ambiat potantium ornamenta, & ſeruitiorum notas?

Multùm certè intereſt ne illi tituli, de quibus loquimur, ad indignos perueniant, nec ita communes ſint vt illos excelſus animus deſpiciat, qui niſi inſolitis, arduiſque honoribus non excitatur. Militaris prudentiæ, eximiæ fidelitatis, laborum aut periculorum quæ tandem merces erit, ſi qui nihil vnquam præclarum auſi ſunt, vel ab exercitu feſtinantiùs rediere quàm acceſſerant, vt ignobili otio ſecuriorem vitam ducerent, illâ imagine dignitatis conſpicui ſint? quæ ſi rarior, nec facilè occupanda, emeritæ ſenectutis, & per varia vitæ diſcrimina Regi notæ, non indignum præmium æſtimaretur.

Tandiù non viluit in plurimis gentibus equitum torquatorum ordo, quamdiù labor virtutis fuit illum honorem aſſequi, nec niſi ex præcipuis ſtyrpibus admiſſi ſunt. Ex quo vulgaris propemodùm effecta eſt illa dignitas, contemptiſſimi gradus nemo tulit in collo, aut veſte,

inſignia, quæ olim prima nobilitas ambitioſe oſtenderat.

Quis iam ad fortia conferat animum? quis adeat pericula? quis ſuis ſumptibus volens militet? vt eo titulo honeſtetur, quem nunc habet quicunque vult? Equidem miror ea confuſione res apud nos agi, vt Regis officium quiſque ſuſcipiat cuius eſt illos honores creare. Nam vt primus qui in nube ab aduerſo ſole formatus eſt arcus, alios etiam ſe obſcuriores minoreſque, quaſi ſolem æmuletur, & ipſe ſuo conſpectu ſæpiùs pingit, ſi ad iteratas imagines aptam nubem inueniat; Ita corona principis, quæ authore Deo eminentiſſimè fulget, inferiores coronas vbi vult facit; nec alia datur in Regno poteſtas quæ præmiandæ virtuti illos conflet ornatus.

Nemo ſe præſidem vocat niſi qui præſes à Rege creatus eſt, neque vnquam dixerit aliquis, cauſidicum ſuæ togæ priuilegio in illum gradum neglectâ majeſtatis authoritate poſſe conſcendere, aut ſolo duntaxat titulo frui, quo germanus ſplendor, & timenda reis poteſtas ſignificatur. Quid ſtultius quoque, quàm ſi credat ex vulgari nobilitate aliquis, ſibi licere, ob id ſolùm quia nobilis eſt, ad arbitrium ſumere dignitatum nomina, quæ apud eleuatiores con-

temptum, apud æquales odium, & inuidiam generent.

Ab his ad alia quædam quæ proximè accedebant sermo sponte delapsus est. Apud latinos vocabula non habemus quæ plerisque gallicis locutionibus omninò respondeant. Aliqui domicellas apellauere quæ rectius à peritis Mitellatæ dictæ sunt, ab illo capitis ornamento quo generis nobilitas, nisi vsum licentia corruperit, non obscurè ostenditur. Illud nomen, olim clarissimum, iam apud Matronas prorsùs viluit. Mirum est, quantâ superbiâ dominæ majores vocitantur & suos titulos inflant, ne viris videantur modestiores, & in eo sexu timidior appareat immeriti honoris vsurpatio. Cadmæas etiam Archidominas habemus, inquam, ô Ctesia, quæ ex simpliciter mitellatis, statim vt placuit, erupere.

Subrisit ad hæc verba Ctesias; sed parum est, ait, grandius nomen accepisse quàm quod cuique stirpi conueniat, neque modum superet. Maioribus lædor, ô Firmiane; nec enim ferre possum tot matronas in auratis thalamis tanquam in templis, vt idola quædam conspici. Et ne existimes me in illam vanitatem plus iusto excandescere, aliquid dicam quo me fatearis de illâ re loquutum frigidius.

Diues, ſed priuatæ ſortis mulier (vt ſcias me de fœminis principibus non loqui) cubiculum ſibi conſtrui curauit vndique auro fulgens, credo vt pretioſiùs dormiat, & ſuarum opum ſpectaculo eorum oculos perſtringat qui ad illam acceſſuri ſunt. Non æquatâ planitie ſuperbum conclaue extenditur, eâ enim parte paulùm aſſurgit quâ lectum poſuere, ſub arcuato, & quod longè cætera ſuo pretio ſuperat, laqueari, ita recedentem vt in alterâ cellâ eſſe exiſtimes, ſi interponatur ianua quâ negari poſſit acceſſus, lumenque illa pars, quæ ad capiendos ſomnos deſtinata eſt, per ſuas etiam feneſtras accipiat. In eo loco mulier jam alto ſole, & ſumpto de more iuſculo, decumbebat, iterato ſopore adipem ſuum multâ charitate fouens: cùm ruſticus, cui litteræ ad illam perferendæ traditæ erant, adfuit, ianitori domus eos codicillos oſtendens, roganſque, ex Domini ſui præcepto, vt ipſe qui tulerat, dominæ daret. Expectare per duas circiter horas iuſſus, donec illa ſponte euigilans ancillarum vnam vocaret, nam dormientem excitare nemo audebat, tandem ex dominæ licentiâ conſcendit cum ſeruulo. Superatis gradibus, vt primùm aulæa conſpexit in ampliori cubiculo quâ neceſſarius ad interiora tranſitus erat, dubitauit ruſticus an vltrà procederet: ſed

Digitized by Google

qui eum comitabatur hortatus eſt, timorem deponeret; ad humaniſſimam dominam iri; nec aliquid in eâ domo eſſe quod timeri mereretur. Certiori ergo veſtigio, ſtupens licet, incedebat ruſticus: ſed vt auratum conclaue, in quo recumbebat mulier, ingreſſus eſt, nihil niſi diuinum cogitans, illicò ſacellum putauit, & in genua prouolutus, grandioribus oculis, incertiſque quid magis, quid priùs mirarentur, omnia luſtrans, Deum orabat. Verùm cito dominæ riſu, ſeruique monentis cubiculum illud eſſe, non templum, à pietate reuocatus eſt, ſuoſque codicillos protendenti manum mulieri, vt imperatum fuerat, dedit.

Dum legit illa, vir agreſtis ex ſtupore ad voluptatem ſenſim tranſierat, & obiectis familiarius fruebatur, interdumque inurbanè reflexis ceruicibus reſpiciebat quæ à tergo poſita erant, ne aliquid prætermitteret, non auſus omninò auerti à muliere, cuius expectabat imperium. Perlectis codicillis non priùs hominem dimiſit, quàm ab eo per jocum quæſiuiſſet, aliquid ne ſimile haberet rus ſuum, & quid in mentem venerat, cùm primùm tanto auri fulgore percuſſus eſt? Eccleſiam credidi, Domina, inquit ille, te autem quandam effigiem quæ religionis ergo in iſto penetrali, inter tot opes, & holo-

ſerica, locata erat, vt ab intrantibus veneratio-nem acciperet; ſed excuſſus error, ſtatim vt ex riſu, motuque corporis, quo noſtræ carent imagines agnoui te viuere. Potuit ne illa ſine pudore audire à ruſtico, quanto exceſſu orna-retur domus, quæ Deo digna habebatur, & craſſiſſimæ ſimplicitati tam altas cogitationes infuderat?

Graue licet aurum, ad ſummos tamen parie-tes peruenit, ligna celat, & nouo vanitatis ge-nere metalla matronis quæſita ſunt, vt ſuperbè iaceant. O ſæculum in illis ædibus aureum verè, ſed & ferreum, vbicunque egenus patitur, vidua luget, pupilli dirâ fame enecti deſperant, vt ra-dios ex illorum ſqualore ſibi ſuperbia compa-ret; & tot infœliciſſimi, tanquam ad fodinas damnati, tantas opes tantis laboribus eruunt, vt diuitum laquearia, non in cœli modum ſparſis hinc inde ſyderibus, ſed æquali per om-nia claritate ſplendeant; & mulier, *Amicta ſole*, ſic enim & aurum vocatur, dici poſſit duxiſſe ſuam noctem!

Quàm probroſum Regno, aliquid exteris poſſe oſtendi auguſtius in priuatâ domo, quàm quod in Regiâ conſpexerint; & ita ciuem in-ſoleſcere, vt ſupra principem ſuum, in auratâ ſede fulgeat! Quid intereſt Thronus, an tha-

lamus vocetur? Maieſtas eſt. Tolle nomen cui ex pudore parcitur (neque etiam vſurpari ſineret poteſtas) quot matronæ auro circumſeptæ micant, tot reginæ volunt videri. Sed proh pudor! Aliquas inueniri quæ officinas adhuc ſuas ſpirant, adeoque nihil ingenuum habent, vt ſi ad aulam accedant, in alterum orbem eas veniſſe exiſtimes. Multùm enim diſtat à maritorum fortunis, ſubtilitas aulica.

Non benè auro velatur natalium labes, iſtâ ſe magis luce prodit, & inter tot ingentia, paruitatem ſuam turpius retegit ſtirps ignobilis, vti felis ille Ægyptiorum, qui pro Deo ſtolidiſſimè habitus, deformior in ſuo cultu videbatur, quàm cum abſque ornamentis totum ſe, totum felem oſtenderat.

Adeo omnem modum exceſſit priuatorum luxus, vt benè ſit templis, ſi altaria diuitum fumaria æquent; ſi vaſa quibus propinatur Chriſti ſanguis, ad illorum pretium accedant, quæ ſibi in contumeliam parauit iſtarum pecunioſarum vanitas; vt non ſine faſtu egerant, quod natura verecundè emittere, non docuit tantùm, ſed imperauit. Non ſatis eſt dapes argento excipi, excipiatur & ſtercus: Sordidiora quæque honorem ſuum habeant, & quàm reuerenter præſtari debeant officia, an-

cillarum nares diues fœtor admoneat. Quantis opibus putas collum, brachia, atriculos onerabit illa mulier, cui argenteæ latrinæ subjiciuntur, & matulæ seruiunt quarum pretio plures captiui redimi facillimè possent, leuarique ingens egenorum turba, si quod excrementis, membris domini concederet mulier Christiana, & pauper in quo Deus ipse toties egere se dicit, suâ dignior vrinâ haberetur.

Vis audire priuati huius fastus, immane ausum? referam. Pretiosissimas gemmas mercator quidam venales habebat, quarum fama mulierum verbosâ admiratione citò peruenit ad Regiam ingentiores, nitidiores-que nemo vnquam viderat. Cui rectiùs vsui inseruirent insolens ostendebat cùm magnitudo, tùm decor, coronam postulabant. Cum ad Reginæ conspectum vocatus mercator eas ex pyxide eduxisset, interrogatus quid venderet, ea dixit quæ Reginam frigidissimam efficerent. Pretio conterritæ satis fuit, exquisitissimum illud naturæ opus spectare, mirari. Tanto enim auro, inquiebat, inuidiosas gemmas emere non placet, ex quibus deinde dicatur, me in vno torque prouinciarum spolia complecti, ornarique ciuium malis. Non quodcumque pulchrum est, Reginam decet; est & principum mo-

Singularis modestiæ verbum, quod mihi à nobilissimo viro aliquando dictum est, ita hæret memoriæ vt nunquam elabatur. Diues erat, iuuenis erat, coniugatus erat; sed nec opes inflauerant, nec corruperat ætas, nec illum vxor à studio pietatis auerterat, quæ in eo ad illud fastigium creuit vt iure digna haberetur quam ipsi solitarij suspicerent. Nomenclatore non est opus, vt quis fuerit ille vir, noueris, cui enim alteri quàm Rentio con- *D. de Renty.*
cessum est, tot simul bonis frui, eâque morum sanctitate breues annos duxisse, quæ omnibus nota, & maximè egenis, etiam post obitum vt notior fieret, Typographos occupauit. In ea vrbis regione habitabat, vbi tum ego. Cúm autem inuisendi hominis gratiâ ad illius ædes me contulissem, nihil in illis vidi quod damnaret vir moderatus & sapiens: Domini tamen sui stirpe dignæ erant, & fons imagine saluatoris conspicuus, ne quid in eâ domo prophanum conspiceretur, suas in subiectum alueum aquas, etiam religiose videbatur effundere. Inter multa quæ de rebus pietatis mutuo dicebantur, excidit mihi vt illud ædificium laudarem. Scis quid responderit? non semel, inquit, erubui, me ita decenter habitare, sum enim Christianus. O vocem

Digitized by Google

verè dignam quam nulla deleat obliuio! ô ingentes, etiam cum iacere voluerunt, ſpiritus! Quis excelſiſſimam abiectionem non laudet, non ſuſpiciat, quæ ſplendida quæque ita calcauit, vt indignam ſe crederet?

Domum illam nullum aurum, exornabat; non iuncta ad gratiſſimum errorem ſpecula, vt alia cubicula redderent, totos parietes contexerant: non chryſtallo ſolare lumen admittebatur, ne per vitrum vileſceret: non deſtinata muſicis erat ſedes ſua: non hyberna, non æſtiua triclinia habebant illæ ædes: Peccatum, ſi quod fuit, ſectus lapis, paucaque per ambitum ornamenta; & tamen à viro nobiliſſimo dictum eſt, Pudet me habere, ſum enim Chriſtianus.

Eant nunc illæ mulieres, illi viri, quibus ſua domus vilis eſt, niſi auro fulguret; & tamen haberi Chriſtiani volunt, cùm ita habitent, haberi Pij, quaſi ſuperbia non ſit ſub auro degere, & iacenti in tot templis, in tot pauperibus Chriſto egregios adoratores ſuum fœnum reliquiſſe.

Sed de iſtis ſatis: ſi me vnquam ad ſcribendum applicuero, quidquid tu, quidquid ego in hanc materiam diximus, præ-

lo dabo : Intereſt enim vt aliquis ineptiſſimis titulis , luxuique non ferendo liberiùs inſultet.

AMPHITHEATRVM GALLICVM.

QVARTVM SOMNIVM.

Omnia hic mixta: vita ipsa contrarijs constat: Vix aliqua sincera voluptas est. Regio exercitu depulsis fœlicissimè hostibus, qui numero & ducum suorum solertiâ fisi præclarissimam vrbem Atrebatum, olim suam, obsidione premebant, vt infœlicium armorum pudorem, successu meliore æquior fortuna dilueret, statim ad nos peruenerat fama victoriæ; sed illo gaudio impermistè frui non tulit humana sors: In eâ quippè dimicatione perierat egregius iuuenis nobis charissimus, de quo multùm sperare æquum erat, si nobilissimæ indoli licuisset, concesso diuturnioris vitæ vsu, in ea se extendere ad quæ

nata videbatur: Patri senectute & plurimis dudum morbis confecto vnicus erat, nec restabat languenti, lugentique aliud solatium quo graues annos, & acerbiorem his orbitatem subleuaret. Inde nobis occasio bella deuouendi, quibus tot funera maturantur; tot interdùm exhauriuntur familiæ illustres, magno cùm priuati, tum publici boni damno, & vrbibus ipsis infertur aliquando maior vastitas, quàm si maligno sydere inuecta pestis domos omnes peruasisset.

Nullus in bellorum insaniam acerbior fuit, Ismenâ: sed Hermias, putas autem, inquit, Ismena, si dissidentia principum studijs regna mutuâ pace coalescerent, protinus sanguinem sisti? furor is est, quem publica fœdera, scriptæque in ære ad stabiliorem fidem concordiæ leges, compescere non possint. Feruet Gallicæ iuuentutis sanguis, suis concludi venis non patitur; & si à publico hoste vulnus non instat, quæruntur in ipsâ patriâ qui frigido odio, & sæpè nec læsi, manus suas cruentare non abnuant.

Hanc mihi in somnij vltimâ nocte insaniam adumbrabat nescio quod Amphitheatrum. Ingens erat, nullusque ad ianuam adhibitus custos qui intrantes prohiberet. Medium

diuersâ viuendi ratione variè labuntur, quiſque alieni caſus humanior iudex fiat, neque plus iuſto ſuccenſeat his qui contagione ſuæ ſortis à recto quandoque aberrant, quòd non omninò ad virtutis normam ſuos mores compoſuere.

Quæſtores qui Regiæ gazæ præficiuntur cupiditas allicit; & quanti ſunt qui ex tactu non diteſcant? aurum iſtud, quacumque fluat canali ſuo ex parte adhæret, & dum ad principem per tot miniſtrorum manus properat, prolixæ viæ, ipsâ ſui iacturâ, pretium ſoluit.

Iudices plerumque reos facit, quæ maximè in cæteris commendatur, vrbanitas; quia dum placere honeſtioribus viris ſtudent, æquitatis ſedem inuadit teterrimus legum hoſtis fauor, & calcatur ius, quod integritate muneris, & immotâ iudicum ſeueritate ſeruari debuerat. Pericula iſta virtutis procul à nobis ſunt, qui aliud vitæ genus inſtituimus; ſed aliud inſtat, honor, & apud viros militares recepta lex, vt qui iniuriam accepit, ferro vindicet. Fateor, mos is ex opinione eſt, nec abſque furoris imagine in illum conſentit obnoxia nobilitas; ſed quid agat? ex propriæ ſtirpis genio, ipſaquê etiam parentum educatione acris eſt, neque à puero aliquid tena-

cius memoriæ adhæſit quàm illud, apud nobiles nullam læſi honoris niſi turpiter patientiam dari. Cum autem inde frequenter apud nos odia exurgant, nec facilè ab ipſis Iudicibus ſoluendæ lites, (nam quis illorum properat ſi ex tarditate aliquid ſperatur emolumenti) quid mirum, ſi purgandis controuerſijs adhibeatur enſis, & in lentiſſimi tribunalis officium ſæpiſſimè ſuccedat ex præſcripto honoris, partiumque conſenſu, breue certamen.

Sed vita neci obijcitur, inquies: leuioris pretij res eſt vita, quàm honor, & vbi de vtriuſque periculo agitur, malim ego illam in diſcrimine eſſe, quàm hunc vel leuiter periclitari. Quid verò intereſt morbo, an enſe ſoluar? quod pugna penè non ſenſuro dabit, hoc à naturâ prolixè timuiſſem, interitum. Momento cadam, quem infinitis forſitan doloribus illa ſeruauerat, ſi offenſæ patiens ad canos vſque perduxiſſem meam ætatem, vt annos lucrer, honorem abijciam? non tanti emo longum dedecus, nec vnius certaminis fugâ claritatem illam ſubſtrahi patiar, quam mihi maiores ſuâ audaciâ, ſuis periculis comparauere. Quod de pugnæ neceſſitate cenſeo hoc me docuerunt anteceſſores mei.

At in pietatem pugnat hæreditarius error? vetuſtiſſimæ opinionis ſucceſſorem eſſe me non abnuo, opum ſucceſſor, neque pudet à nobiliſſimâ propagine illud vitium traxiſſe, quod niſi habeam, deerit quoque apud æquales meos nomen virtutis; timido nimiùmque vitæ ſuæ ſtudioſo quiſque inſultabit, in fabulam vertar; & aut ſolus domi hærebo, quod moleſtiſſimæ vitæ genus eſt, aut peſſimè cum cæteris agam, illorum excepturus iniurias, quoties placebit patientiſſimum militem infeſtare ludibrijs.

Cæterem ſtupor ille animi ad indigna haud excandeſcentis, non famæ ſolius, ſed fortunæ quoque certiſſima eſt iactura. Nam ſtatim ac de vindictâ nemo timet, ad offenſam ita quilibet pronus eſt, vt ex leuiſſimâ causâ plurimi hoſtes emergant, tuum patrimonium aut malignis artibus, aut ſæpè etiam non obſcurâ vi eo audacius petituri, quò te nouerint eiuſmodi bonorum inſultationes ferre remiſſiùs. Bubonum inſtar, cæteras aues, quaſi facto agmine, in te inſilire ſtatim videbis, nec multo poſt, infœliciſſimum nimiæ patientiæ ſpectaculum, pennis deſtitutus lugebis ſortem tuam. Vt in florum cuſtodiam quædam arbores ſpinas generant, quibus rapax manus læ-

ditur, quæ ad decerpendos non ſapienter feſtinat, & coloribus intenta non aduertit periculum ſuum; ita generoſa Nobilitas, tuendis opibus, ſapienter enſem adhibet, ideòque minatur, & ferit, quia mollem inſectatur malè litigantium cupiditas, & arma meliùs in auxilium veniunt quàm ius ipſum, quod exhauſtis ſolummodò ſubſidium præſtat, & nimio emendum eſt.

Vultis vltrà oſtendam quantùm fortunæ noceat nimia illa nobilium in perferendis iniurijs bonitas? Citò totâ regione ſpargitur, & vt primùm ad aulam peruenit ignauæ patientiæ fama, in prouerbium ita cedis, vt te cauillari non magis ſit iocus, quam honos, dum quiſque ſtolidam virtutem damnando, quâ notus es, ſuos profitetur animos, eòque tibi fit frequentibus facetijs acerbior, quò plus metuit tecum cenſeri ſi cachinno abſtineat. Quomodo deinde promoueat ſuam fortunam ille vir, cuius circà maieſtatem tot reperitis ſalibus, fama proſcripta eſt? ipſo principe iudice dignus putatur qui rus ſuum colat; qui longè à publicis armis ſecuritati ſuæ vacet; cùm ad fulciendum generis ſui decus, amouendamque contumeliam, priuata non ſumpſerit. Nam licet Principes edicto cauere videantur, ne ſingu-

lari certamine nobilitas pereat, quæ ad iustiora pericula, in patriæ vsus seruanda est; ipsi tamen, risu, comtemptuque hominum illorum qui ex maiestatis reuerentiâ stringere ensem non sunt ausi, rescindunt quodcumque statuere; nec illud creditur seriò prohibuisse Rex, quod aut silentio præterit, aut etiam præconijs ornat, quoties de aliquo refertur qui prior duellum obtulit hosti, vel accepit prouocatus.

Verùm si & de crimine agitur, quàm leue sit, ipsa principum humanitas in concedendis gratijs non obscurè insinuat. In pugnam descendat aliquis, conficiat hostem; de indulgentiâ certus aliquantulum latitat, quasi potestatem metueret tam facilè placandam, quàm accensa est; reum omnes laudant, tegunt, nullus iudex inquirit.

Prætereà vix aliquem ex viris nobilibus pium inuenies, qui vocatus ad certamen hæreat, & de culpâ deliberet. Ab ipso altari ad ensem properare, adeò nouum non est, vt plerumque vel casu, vel etiam gloriâ, in pugnæ scilicet celebriorem famam, dies illi eligantur qui pietati sacri sunt. Credam ego inter atrociora scelera, vt vos Theologi iactatis, rectè censeri culpam illam, quam tot viri in templis

frequentes, numinique addictissimi ineluctabilem prædicant, cuiusque toties sponte rei sunt, quoties honor cum lege diuinâ de authoritate litigat, cogitque generosos, ne abiectè pij habeantur suisque indigni natalibus, ipsam abdicare innocentiam? Nuper cùm ad Christi morientis anniuersarium diem tota Ecclesia gemeret, quidam Nobilis flexis genibus, pectore in humum demisso, nec sine gemitu, voluebat apud se domini sui mortem; non plus Iudæis quàm sibi indignatus, quòd toties anteactæ vitæ erratis, hos cruciatus, hæc vulnera, Christo iam in cœlis regnante, redintegrasset; cùm subitò ignoti vultus nescio quis, pallio tractum submissè monuit, extrà vrbis muros expectari ab alio, qui petitus iniuriâ postulabat de vtriusque animis, & fortunæ fœlicitate ense decernere. Non excusauit Numini vir deuotus, quòd ad cædem festinaret; Illicò gemitus sedauit, quos diuino funeri dederat; & ne videretur coactus ire ad certamen, ori prælium citò annuenti modicum etiam risum addidit, vt scias quàm libenter cùm iubet honor, & fama vel leuiter nutat, sacra res deseritur.

Quod optimi quique inter nos agunt, hoc ego non faciam, & inuitantem amicum vt suo

Digitized by Google

periculo miſcear, turpiter deſeram ſcrupuloſâ pietate? Tanto nobilium conſenſu mos hic firmatus eſt, vt pondere legem ipſam non æquauerit modò, ſed vicerit, & palàm culpare audeat nemo, niſi qui ſe ignobilem profitetur, aut in eum ordinem adſcitus eſt, cui non licet à litteratorum ſenſu diſcedere, neque honoris ſubire pericula vnde apud nos fama fit.

O quàm fruſtrà, quàm indignè nobiles erimus, ſi quoties eximendus erit enſis, forenſes viros, doctores, & maximè ſolitarios qui generis claritudini non volitâ tantum, ſed profeſsâ quoque obſcuritate renunciant, vocamus in conſilium. Quàm ludicra res, ad Theologorum placita formatus miles, qui priuſquam manum enſi admoueat trahit moras cum libris, vt honoris præcepta, iræque ipſius & vindictæ regulas ab illis percipiat.

Quid de exercitu ſperauerit Rex, ſi ijs qui pugnaturi ſunt obtunditur animus nimiâ patientiâ? ſi ferocitatem dediſcere cogant edicta principum eos omnes qui niſi ſuccenſi, & acres, nihil fortiter agunt quod hoſti noceat, neque minùs alienis vulneribus quàm ſuis parcere videntur, vbi colliſæ acies viros petunt, à quibus abſint noxioſiſſimi tunc affectus, humanitas, & timor?

Duellum iſtud quod tantoperè conuitiamini, publici certaminis quaſi rudimentum eſt, quo ſtrictos enſes ita videre, ita non timere aſſueſcimus, vt ad hoſtiles copias ſtemus impauidi, tunc cùm fulgentibus ſignis tubiſque toto aëre præludentibus nunciatur cadendum, aut vincendum. Nam quòd armorum magiſtri in ſuis domibus tirones formant quibuſdam præliorum ſimulachris, ad audaciam parum eſt: cùm illic enſes innoxij ictum inferant, non vulnus, & niſi germanis periculis ad germana pericula non inſtituantur iuuenes, morſque ſæpè videnda ſit vt temnere eam diſcas.

Vt hæc dixit adoleſcens, in varios affectus abierunt qui aderant viri. A quibuſdam laudabatur iuuenis quòd audacter, quòd non malè haud ferendi furoris patrocinium ſuſcepiſſet; addebantque nobiliſſimi ingenij notas eo ſermone deprehendi, vt ſæpe ab noxiis ſtirpibus quæ profuſiſſimæ ſurgunt, agnoſcitur terræ genius, in vſus humanos facillimè vertendæ ſi meliora ſemina accipiat.

Subridebant alij, quòd timidam doctorum piorumque hominem prudentiam facetiis traduxiſſet, & in rationum locum quibus ſua cauſa deſtituta erat, ſubſtituiſſet argutias. Ars certe (vbi æquum deficit) auxiliaris, & ſæpè ipſâ ratione

Digitized by Google

ratione fœlicior, nam vt iucundè ad animum perueniunt, mulcent, neque ſinunt illam voluptatem facilè damnari quæ improbè p'acuit.

Cùm aliquandiù nos ita tenuiſſet de illo diſcurſu iudicium, vt tamen adſtantium nullus properaret refellere, indeque iuuenis confidentior videretur, tanquam ſuæ cauſæ actione eruditiſſimos viros in eas anguſtias compuliſſet, vt validis rationibus deſtituti, quibus monomachia damnaretur, mutos agerent; tandem ſic ad illum Iſmenas.

Meliùs, ô adoleſcens, faſſus es ex furore eſſe ea nobilium certamina, quàm poſteà hanc inſaniæ labem ab eiuſmodi pugnis, non ſat caſtigato ſermone, remouere ſtuduiſti. Portentis illis perſimilis videtur oratio tua, quibus ſub capite humano ferina membra ſunt: nam quod rationis primùm habere viſa eſt, haud ſeruauit in progreſſu, turpiterque deſciuit à ſeipſâ. Si te concedente, genus quoddam amentiæ æquum eſt credere calorem illum, quo viri nobiles in veritas dimicationes tam acerbè incitantur, certè tu rabioſi moris patronus; & quis te ſapientem dicat, qui amentes non excuſas modò, aut tueris, ſed etiam à te iuſtiſſimè damnatos, quaſi iam optimæ ſententiæ pœniteret, cumulatis præconiis exornas?

Ais, ex nobilitatis genio furorem illum procreari: immo mancipiorum eſt, ita imperante more, in mutuas cædes ferri, & infando periculo ſibi nomen quærere. In pulcherrimos impetus cùm ab hoſte pulſatur fœlicitas publica, & in Regum tutelam inſtituta eſt nobilitas: putas ergo illâ inſpirante fieri, quod fini illius tantoperè aduerſatur, vt ex duello, mediâ in pace, plus præſidiorum amittant Regna ac principes, quàm vel caderent manus hoſtili, ſi mixta Imperiis Imperia, in gentium perniciem totis viribus agerent?

Nam quòd cæſo exercitu, nobilium qui in eo cecidere, interitus latiori famâ ſpargitur, quàm eorum quos priuata arma conficiunt, inde prouenit, quòd multa funera, ſi contingat in eamdem horam cadere, totamque vnus ſtragem locus accipit, animos noſtros ampliori horrore ferit collectus cruor, totque ſtirpium ſimul ad ſuorum caſus lugentium acerbiſſimi gemitus, non quod maior ſit iactura: cùm vtique plures diuerſis in locis perimat iniquiſſimus mos, & quam vna dies inter militares copias oſtendit, pauciſſimi anni, non collatis certè ſignis, verùm damnabiliori impetu, ſæuitiam exhibeant.

Vides vt monomachiæ & nobilitatis inſtituta, ac leges omninò non conueniant? ad hoc enim,

vt explicatiùs loquar, eximuntur à tributis aliqui, ſuiſque titulis fulgent, vt ingentiores animos alant in patriæ laborantis, vt tu etiam dixiſti, neceſſarium ſubſidium: ſed patriæ negat mos perditus, quos ex leui iniuriâ neci obiicit, ac publicas vires ſub ineptiſſimâ honoris imagine conterit, tot ſublatis nobilibus.

Fouet tamen hanc peſtem infatuata nobilitas, vt vix abſque eâ conſpici ferat, arboribus illis non abſimilis quæ vt adhærentem muſcum nutriant, proprio ſucco exhauriuntur, & noxia charitate perdunt ramorum venuſtatem. Neque enim nobilitatis pars eſt ardor iſte quo fertur in vetita certamina, ſed vitium ſuperueniens, quod ſi tollas, validior erit, ac pulchrior.

Verùm, ais, à puero in hanc opinionem erudiri viros nobiles, nec honeſte deponendum quod traditâ veluti lege accepere à parentibus. Dic tu quoque, ô adoleſcens, ſeruandos eſſe morbos in maiorum reuerentiam, ſi, vt plerumque fit, hereditariâ tabe in poſteros fluant, nec licere aduocare medicos, vt inditam ſtirpi valetudinem curent: Eadem enim eſt ratio; & ſapienter non dixeris plus animi vitium, quàm corporis imbecillitatem ex ſucceſſione debere æſtimari. Eſto hanc te auus, te pater inſaniam docuerit: dediſcere errorem, pulchrum eſt: nec

credo te in Symmachi ſententiam iturum, qui Romam fieri Chriſtianam ideo dolebat, quòd cultum alterum per tot annos religiosè tenuerat, ac inaniſſima numina olim venerati eſſent qui illam condiderant.

Ingens planè tibi gloria, ſi te ab illo furore abſolueris, quo tui maiores laborauere: ſi melioribus conſiliis incumbas: nec indignam nobilitate exiſtimes illam animi fortitudinem quæ in temnendis iniuriis emicat: tela non ſentit: ſuos denique hoſtes macerat, dum contemptu illo, aut ipſa inimici conatus diſſimulantiâ illis adimit, quæ maximè quærebatur, nocendi voluptatem. Eâ arte ita iam plurimi duellum vitant, vt non ſine vltione patientes ſint: nam quod ex animi præſtantiâ vulnus non admiſere, procul dubio hoſtis accipit, & in iaculantem, ſi durum quid nec penetrabile nacta eſt, ſagitta retorquetur.

Temnebat hæc omnia iuuenis, & motu capitis indicabat ſe in propoſito manſurum, niſi validioribus argumentis moueretur. Ad quem ita Iſmenas: te igitur mea philoſophia haud flectit, ô adoleſcens? diſcedes obſtinatus? Cùm ille ſimpliciter diceret ſe de famâ fortunáque præcipuè ſollicitum, nec poſſe adduci vt probroſam noxiamque ſuis facultatibus patientiam

Digitized by

coleret ; nouis viribus Ismenas reluctantem adolescentis animum ita adortus est. Aliud omninò in te aduerto , ô iuuenis , quàm quod vno consensu sapientes tradidere , nempe in ignota neminem ferri , neque priùs concipi amorem, quàm concipiendum aliqua lux ostenderit: Ecce, famam sectaris, ardes, cùm tamen ignores quid fama sit.

De illâ puto te loqui, quæ claritas à philosophis dicta est, & id efficit, vt syderis instrar luceat, quisquis illam est adeptus : audi quid eam definiant. Claritas est, inquiunt, bonorum virorum amica, & fauens opinio. O te deceptum qui optimam famam quam dare nisi boni viri nequeunt, à fatuis corruptisque morum, & opinionis prauitate hominibus expectas!

Te ne ex duello æstimant qui verè sapiunt? qui iræ, cæterisque cupiditatibus modum posuere, qui consulto numine agunt omnia, nihil furore aut impetu ? qui in suos conciues benefici parati sunt ferre potius, quam inferre iniurias? Hos si habes laudatores, tua tibi constat claritas: istorum enim est dare radios qui splendidum hominem spectabilemque efficiunt. A tenebricosis dari tibi lumen autumnas? falleris: suâ te nocte vestiunt quicumque ex cæcâ audacia, & iniquo certamine commendant.

A malis laudari, probrum existimauere veteres: stat adhuc Platonis epitaphium quo prohibetur eiusmodi de illo panegyricus; ne si contingat à prauis optimum virum celebrari, fama ipsius contaminato præconio laboret. Et credis perditissimorum hominum suffragio posse te in egregium nomen assurgere, cùm extolli ab illis; etiam dum præstantissimas virtutes commemorant, propemodum sit meriti ipsius contumelia.

Sed quid, oro, tantopere in iis prædicant quos singulari certamine coiisse referunt? fortitudinem, puto, animos, solertiam? ne te nomina decipiant: nulla extrà bonum virtus est: ferocitatem voca, furorem, vt & casum, quidquid in vetito certamine roboris aut fœlicitatis aduerteris.

Cæterùm hos animi motus, successusque ipsos comitatur notissima infamia: Ecclesiasticis fulminibus subiacere: inter fideles ad sacra haud admitti, tanquam mutatâ religione Christum abieceris, nec te Christus iam agnoscat. Quandiù nefario crimine teneris, stas procul à templis, aut si in illa pedem inferre cruentus audeas, ipsa tibi pietas, noua culpa fit, quam & ablui necesse est, quod religiosum locum, inconcessum tibi, inuisâ præsentia, ac profano cultu violaris.

Digitized

Sed quid, si contingat te in illo certamine mori? Iacebit insepultum cadauer, donec iudices pronuntient quàm sordidè tegi debeat: nam quæ viuo gladiatori templa iure occluduntur, neque patent execrandis cineribus. Inter sacerdotum pro cæteris functis orantium quotidianas preces, peribit tui memoria: neque amicorum vllus, si sapit & Catholicus est, te gratum Deo, te salutem consequutum fuisse cogitabit in mœroris solatium.

Vis & de fortuna agam, cui tantopere times? quod in mentem venerit, breuiter dicam. Quantos vidisti qui duello in maiores opes creuerint quàm quas dederat paterna hæreditas, aut denique collegerat familiaris diligentia? immo, da qui perempto hoste non multùm ex suis facultatibus amiserit, dum mutare sedes, & timidè errare cogitur, donec fortunæ incommodo (negotiorum scilicet quæ aliàs grauiter vrgent, desertione; dissipatisque in deprecatores, aut in iudices ipsos pecuniis) satis sit à crimine tutus.

Quid memorem in fiscum principis toties congestas nobilium opes, qui vetante potestate pugnam inierant, ne quid magis suo Regi, quàm opinioni, ac famæ detulisse viderentur? gemunt adhuc variis in locis sub hac inopiâ fa-

miliæ illuſtres, quotidianis calamitatibus edoctæ, quid æſtimare debeant, quid iactare parentum væſaniam.

Sed ſi patiens ero, ais, ſi enſe (vt moris eſt apud nos) non amoueo iniurias, aut fabula omnibus ero, aut præda. Indecorum ducis, te legum, te tribunalium authoritate honorem ac fortunas tueri. Ipſe Rex quoties lædi ſe à ſubditis arbitratur, leges inuocat: ius ſuum à iudicibus, ſuprà quos tantoperè eminet, diſcuti vult, ac ſtatui, vt non erubeſcat priuatus, quod nullo pudore patitur quem ſupra leges ipſas ſuum faſtigium erexit.

Præterea multi ſunt nobilium qui ſe ſacris mancipauere; multi qui ſtudiis forenſibus nati, inter magiſtratus recepti ſunt. An hos omnes dices patere iniuriis, quòd ſolis legibus teguntur; quod mollius conſilium ſequuti, vbi vrget contumelia, aut facultatibus hoſtilis ſæuitia imminet, ferro abſtinent? Immò ſecurè agunt, vt & ciuium cæteri, qui non enſe ſed faſcibus tutantur ſuas opes. Forum habes ad quod honeſtè confugias: quidquid ſubſidio indiget, hoc protectore ſeruatur, honos, quies, fortunæ.

At tardè finiuntur lites. In commune malum inueheris: fer, quod & cæteri: onus leue eſt quod omnium humeris incumbit: quod gloriæ

gloriæ, quod securitatis, quod opum habiturus es, eme patientia.

Non vltrà Ismenas: nam & audire *Hermiam* volebat, qui suo somnio totam hanc nobilium insaniam adumbrarat. Cùm ergo in illum humaniter, addito silentio, & manus osculatione aliquantulum respexisset, non ægrè obtinuit vt ita loqueretur,

Monomachiam dixisti, ô adolescens, haud graue crimen esse, indeque optimè concludi, quod principes facillimè placantur, cùm in ipsorum edicta eo modo peccatum est. Vt sint indulgentissimi, quid hoc ad atrocitatem sceleris? An parricidium inter leues culpas computabis, si Rex summa potestate vsus, & misereri facilis, illud debitis suppliciis exemerit? Ex indulgentiâ principum si crimina æstimas, omnia penè absolues. Incestu suos populares inquinari non tantùm patientissimè tulit Regum aliquis, sed & omnibus vt impunè esset ea macula in naturam insultare, suam ipse sororem duxit. An propterea non immanes nuptiæ, quòd eam licentiam fecerat Princeps, & in maiorem subditorum audaciam primus quoque pudorem abdicarat? Agunt, quod volunt, Reges, sed constantissimè sua manet singulis sceleribus enormitas, licet grassari si-

nantur, quietè agant, de legibus triumphent.

Quia iuuenis es, neque tuum ſanctos Patres, qui nobis familiares ſunt, peruoluere, apud Hieronymum hæc verba non legeris. Inter ſcorta quoque in fornicibus, ei pueri ſteterunt, publicæ libidini expoſiti; donec ſub Conſtantino Imperatore, Chriſti Euangelio corruſcante, & infidelitas vniuerſarum gentium, & turpitudo deleta eſt. Peto, adoleſcens, an ex priorum Principum indulgentiâ ſcelus iſtud quod Conſtantinus ſeueriſſimâ lege ſuſtulit, aliquid ſuæ atrocitatis amiſerat? An minori dedecore peccarent, qui nullo terrore, nullis pœnis coercebantur, ne peruerſè ſexus virilis in ſeipſo infandam voluptatem quæreret? Omnium eadem eſt criminum ratio, non ex mulctâ qua ſæpè carent, aut Regum facilitate ac fauore, ſed ex ipſâ ſui naturâ penſanda ſunt.

Ex ſuppliciis tamen, & principum irâ ſi vis tuam noſſe Monomachiam, memineris quot Pontifices maximi illam damnauere quoties anathemate percuſſa eſt. Tanta cenſetur pugnæ ſingularis immanitas, vt ad ipſos ſpectatores Eccleſia meritum ſupplicium extenderit. Satis ad fulmina, vidiſſe illam inſaniam, quam animis, odio, manu exercent ſceleratiſſimi laniſtæ: quid certamen ipſum, ſi damnatio eſt, ſi ſacramen-

Digitized by Google

torum orbatio, adfuiſſe certamini?

Verùm de indulgentiâ Principis ne tibi iam tantùm gratulare. Nuperrimè lex in dimicantes lata eſt, quam qui ſoluerit, ſtyrpis labem, iacturam bonorum, & ſi capi poteſt, ipſum funus non effugiet, ad hæc enim ſe Rex ſacramento adegit. Vnum reſtat ad vtiliſſimi edicti complementum, vt delatoribus pecunia, mulcta iudicibus decernatur, qui in illud crimen vel officioſè, vel languidè inquirent. Promptiſſimos ad vindictam habebimus, ſi ex gratiâ, quâ ſæpiùs peccant, periclitetur dignitas, & ſolio ſuo deductus aliquis, cæteros admoneat, non plus ſeruaturos eſſe ſuum decus, quàm curabunt in eiuſmodi gladiatores, ex principis iuſſo, & ſui muneris conſcientiâ, vltionem obſeruari.

Addebas, maximè pios ex vobis nunquam, ſi vocentur, certamen detrectare. Pios dicis quibus ante ipſa altaria propoſitum manet ea agendi quæ diuina lege ſub tantis comminationibus, prohibita ſunt? Pium vocas furioſum illum, qui fletus, quos, vt ais, diuino funeri dabat, tam citò abſterſit, vt ſanguinem funderet? Cùm demiſſus videbatur Chriſtianè orare, ac profuſis lachrymis gratiam promereri, comœdum agebat, illudebat altaribus.

Numini addictos ne dixeris, qui ab lege diui-

na abraſere de non perpetrando homicidio mandatum, & ad cædem expediti, omni loco, omnibus horis parati ſunt proferre quid in animo habeant. In intimo pectore perpetuò occulunt quod eruat occaſio; neque tunc propriè fiunt ſcelerati cùm vocantur ad pugnam ſed apparent quod ſemper fuere, prodit enim tum nequitia, non concipitur. In ea tamen mentis diſpoſitione, tanquam Deo eſſent acceptiſſimi, ſacris noſtris vtuntur, non inani tantummodò, ſed noxia quoque religione, quòd ſcilicet cruenti ad illa acceſſerint: ipſa ſe pœnitentia inquinant, damnantque miſeri, quippè ſincera haud eſt, & cùm more Chriſtiano Dominum ſuum accepere, horret Chriſtus, æternúmque duraturis ignibus deſtinat hoſpites ſuos. Ea eſt planè nobilium Religio, quos dicebas & promptos eſſe ad ſingulare certamen quoties poſtulantur, & pios. Niſi candidiùs, ac poſthabita fama quæ ex eiuſmodi præliis apud fatuos emergit, Deum colant, nulla ſalus ſperanda eſt.

Quid, oro, agent iſti, cùm in mortis anguſtiás improuiſo ictu deuenerint? Honorem, famam, vt quædam ſæculi idola dum adhuc vigerent, coluere: ecce quid minatur Deus, en verba indignantis, furentiſque; vbi ſunt Dij eorum in quibus habebant fiduciam? ſurgant, &

opitulentur vobis, & in necessitate vos protegant; tunc cùm fusi sanguinis, ac quæsiti toties periculi pœnas reposco, implorate famæ tutelam, cui & aliquando homines immolauistis, & si quid aduersus me valet, honorem inuocate. Rumori vixistis, non mihi; sic iam ille destituit suos cultores? videte quod ego sim solus, & non sit alius Deus præter me. Sed dum his immoror, concionatorem agere me non sentio; decentiùs, vtiliusque, cùm plures nobilium aderunt, hæc in templo, si volet, Firmianus dixerit.

Ad te reuertor, adolescens; Iustæ militiæ rudimentum Monomachiam vocauisti: Non istud Romani censuere: nunquam enim apud illos in armorum documentum hæc carnificina probata est. Ad pugnã ne rudes accederent milites, longo ante tyrocinio exercebantur ad palum. Nunc tanquam caput peterent, nunc crura, nunc poplites, adumbratum hostem ea solertia ferire vnicuique studium erat, vt nulla pars, quam tactam vellent, militum animos ictusque frustraretur.

Scopas (vt ex Vegetio accepimus) hoc est fruticum vel staminum fasces, pro signo funditores ac sagittarij ponebant, vt sagittis aut saxis ex arcu vel funda destinatis, sexcentis pedibus

remoti, ſignum illud attingerent; certi haud deteriùs iacula, & lapides in hoſtem miſſuros, quoties vero certamine liceret experiri dextræ fidem.

Vt verſatos equites Roma haberet, ligneos quoque equos in adoleſcentum tyrocinium, hyeme ſub tecto, æſtate mediis in campis ponebat, quos inermes dum conſuetudine proficerent, deinde armati cogebantur aſcendere; tantaque huius exercitationis cura erat, vt non ſolùm à dextris, ſed etiam à læuis partibus, & inſilire, & deſilire condiſcerent; euaginatos quandoque gladios tenentes, vel contos, vt quod continua meditatione extrà bellum omne fecerant, id tanquam ludo alacres in præliis agerent. Tu ſanguinem humanum ipſa in pace fundi vis, vt crudelitatis opus ſit iſtud nobilium ingenium quod in bello requiritur? neque putas ſatis animorum habituros, qui extra diſcrimen armorum diſciplinam didicere! Militaturis nobiliſſimum ignem ſufficiunt tympana, tubæ, arma ipſa, equorum hinnitus, ſociorum qui iam hæc videre, alacritas, generoſo clamore hoſtes laceſſens, ac victoriam apellans,

His exemplis, inquit adoleſcens, his rationibus dedo me, ſed ſi quis mihi inſultabit, ſi ferrum non ex condicto, ſed ex caſu aut furore in

me ſtringet, nihil agam, cædi me patiar? vt ictu deuites, da & tu quoque, ſi lubet, inquit Iſmenas, non enim eo vſque imperatur patientia, vt perire præceptum ſit. Ita omnes ſenſerunt, & iuueni, ſi peteretur, pugnæ poteſtatem fecere.

PIETAS FVGITIVA.

QVINTVM SOMNIVM.

REdeuntem ſolem populus ille dulciſſimè intuetur, qui ſemeſtri nocte didicit quantum ſit mortalium bonum, quanta orbis voluptas, diurnum ſydus: & iucundiorem amicorum reditum facit, quæ ingens amicitiæ maceratio eſt, ad longum tempus protracta abſentia.

Annos fermè duos impleuerat Flauij in Italiam me ſuaſore profectio. Quàm mihi malè conſuluerim illo clariſſimi viri diſceſſu; vix referam. Eloquentem me fuiſſe ſæpè dolui: illud ſerò aduertens, mœrori quem ex amicorum deſiderio conceperis, non bene, mederi literarum ſolatium. Per tot ſpatia ab inuicem diſtra-

ctis

ctis hoc vnum restabat, cogitationum partem carthæ, quæ persæpè aut scribenti infida est, aut gestantis incuriâ perit, credere, & eâ vtrimque timidissimo calamo loqui, quæ sciri ab alijs non expediret.

Post amicissimas querelas quibus remorantem per tabellarios lacessere solitus eram, tandem expectatus venit, subito gaudio auidum pectus adeò permulcens, vt protinùs quæ peccauerat ignoscerem. Quid valuisset; quâ patientiâ æstus Italos, quâ etiam ingenia & mores vaferrimæ gentis, ad diuersissima natus, excepisset, rogantibus amicis non semel retulit: cùm ad singulorum aduentum res sæpè eadem, post plurima mutuæ salutationis officia, suauissimosque amplexus, repetitâ quæstione proponeretur.

Amicorum hic fluctus cùm tres fermè dies domum implesset, locum fecit delicijs tranquillioribus, vt iam vtrique liceret, altero frui. Melioribus oculis quàm quos turba habet, Romam viderat Flauius, & profectionis scopus fuerat, non statuas illas intueri, quæ dignitate operis suos artifices commendant, sed mores. Multa ergo petebam; sapientissimo viro facilius adhæsurus, quàm illis authoribus qui ex aliorum fide scribunt, aut ex vario

affectu ità veritatem adulterant, vt certò nosse non liceat, quid exteri benè agant, quid peccent.

Flauius respondebat ad singula, & interdùm illius gentis mores mirè attollebat, interdùmque dolebat, quod rectius sinceriusque habere videtur Gallia nostra, illam regionem non imitari. Quæ verò apud illam gentem pietas, inquio, ô Flaui? Certè solent Itali Gallos tanquam de Religione minus sollicitos vituperare; puto, quòd hæresis in Gallijs, Principum edictis secura, liberè agit, templa sua habet, suos ritus in quos animaduertere nullus iudex permittitur, ne suo errore excæcatis deesse videatur publica fides, cuius auspicijs freti, se ad ciuilia obsequentes, ac pacatos promisere: nam quia modicum fermenti totam massam corrumpit, quidquid etiam catholicorum est in Gallijs, eâ sectâ inquinari aliquæ gentes autumant, quæ nos haud satis nouere; & pessimâ fama laboramus apud multos, quorum Religio, huic pesti licet non admixta, vix tamen nostra sacra æquauerit.

Italiam non perfunctoriè, aut more viatorum lustrauisti; quid in eâ pietatis agnoueris; refer; Nam quod plures sanctorum reliquias tenet, quàm nos; quòd in eâ totius orbis Chri-

ſtiani Princeps degit, purpuratis circunſeptus & inde ſanctiſſima decreta exeunt, quibus illuſtratur fides, errorque confunditur, profectò parùm eſt, ſi cætera abſint, quæ verè pios ac Religioſos conſtituunt. Ad hæc ita noſter Flauius.

Magnum quidem Italis ſummo Pontifice frui; Maieſtatem illam Eccleſiæ propiùs intueri, cuius ſplendor tanto regionum interiectu venit ad nos; & ſi dicere licet, capitis ipſius vicinitate in eam dignitatem extolli, quæ cæteris altior, etiam, vbi opus eſt, egentibus membris ſubminiſtrat promptiora ſubſidia. Magnum etiam, tot Diuorum reliquijs ditari; tot Martyrum, quos olim perſecutionis immanitas ſuſtulit, oſſa continere; tot cineres, vt pluribus in locis propè ſanctum ſit, quidquid calcaueris. Hinc omnibus ſacer horror, qui meminere quot prælijs, quotque triumphis ſanctorum nobilitata ſit tellus illa, quæ Religionis ergo (cùm aliter fieri haud poſſit) aduentantium veſtigijs terenda eſt.

Sed de iſtis non procedit quæſtio: petis ergo Firmiane, qualis ſit pietas gentis illius, quæ tot prærogatiuis ſupra nos eminet: quamque nulla ſui parte hæreſis deprauat, & adeò laudabili cura, ab omnibus ſectis quæ à veri-

tate alienæ sunt, sui Principes vindicant.

Non aduertisti Firmiane, quibuscumque nationibus, ex suo Genio pietatem constari? Eo modo, mihi crede, pij sunt Itali, quo nati sunt: licet enim pietas origine sit cœlestis (à Deo nempè mortalibus infunditur) tanta nihilominùs illi impingimus, tot aduentitijs qualitatibus illam deformamus omnes, vt pro regionum diuersitate, diuersa sit; Italis Itala; Galla Gallis; & climatis sui, hominumque qui sub illo degunt, conditiones vt plurimùm adumbret.

Vt noris quæ sit apud Italos pietas, satis est sciuisse nationis illius ingenium, ac mores; etenim nullibi gentium naturalem suæ regionis statum fidelius exprimit. Ardentes sunt, sed & obscuri, vt cùm velint suus ille ignis omninò lateat; vbi verò placuit, in promendis affectibus diserti, ac solertes, vt nec pueruli inter illos sine arte, quod certè mireris, suos sensus significent: Si quid à fortunâ perpeti contigerit, miris verborum figuris miserationem mouent; longa suspiria ducunt; suos casus, suos dolores eâ veritatis imagine pingunt, dilatant, vt qui illos non nouerit, putet atrocissimam calamitatum eam esse, quæ forsitan leuiter pungit, nec digna est, quam plangat vel mediocris patientia.

Digitized by Google

Nihil parùm ſignificant Itali; quidquid laudant, aut conuitiantur, quidquid gemunt, hyperbole eſt; omnis apud illos paſſio ſeipſam ſuperat, vbi ad os peruenerit: verùm præcipuè amor, vt ſi verboſo credas, illicò exiſtimes ipſam Æthnam æſtuare minore incendio. In his habes, Firmiane, Italæ pietatis fideliſſimam iconem; multa in ſignis eſt, conſpici vult, ità ſine arte nihil agens, niſi ſuæ gentis genium omninò exuerit, vt etiam dum videtur ſimplicior, apud ſagaces ſuſpicione non careat. Candidiſſimæ virtutis viros in eâ quoque regione inueniri haud diffiteor, ſed frequentior omninò ille actionum, verborumque circuitus, quo luduntur qui flexuoſam gentem, neque rectà incedere ſolitam, haud ſatis cognouere.

Vehementiſſimos plerumque habet concionatores, etiam vbi non decet, acres, ſuccenſos, & tumultu actionum, ac vocis intemperantiâ, illum planè excedentes modum, cui fides adhibetur. Raró in ſuggeſtu ſine cruce illos videas; frequenter quoque eruta ſepulchris oſſa in publicum deferunt, vt ad conſpectum funeris, auditores altiùs tremant: dumque crucifigentes dominum Iudæos, longo ſermonum ambitu deſcribunt, perforantes car-

nem clauos , ictusque terribiles, curant simul in templis malleos audiri, qui fortius mentes reuocent ad infandæ crudelitatis, patientiæque dominicæ memoriam. Si de iudicio extremo sermo habendus est, aliquando latentes tubas in fornicum eminentiori fastigio disponunt, quæ improuiso clangore, cætum terreant, & futuri metu, quasi iam instaret, omnem aliam cogitationem excutiant ab animis. Sonitum hunc sequitur populi clamor; diceres captâ vrbe sub victoris sæuitiâ desperatos vociferari, licet ex more potius, quàm ex illo pietatis sensu hæc omnia fieri, multumque ad fabulam accedere certum sit. Hæc si agerentur in Gallia, aut risum profectò, aut indignationem cierent: sincerior enim apud nos omnimodis, nec ad spectaculum facta Religio.

Illud certè suprà nos habent Itali, quòd in proposito pietatis, vbi in illam consensere, sint constantiores, magisque seuerioribus illis disciplinis addicti, quæ corpus discruciant. Naturale est Gallis sæpè mutari; quemadmodum enim apud illos toto anno tempestates adeo instabiles sunt, vt nunquam vel æqualiter ferueat æstas, vel rigeat hyems; & vicissitudinibus continuis, nunc immodici imbres

terras mergant, nunc haud expectata ſiccitas in arenæ modum ſoluat. Ita vnius habitus impatientiſſimi ſunt vt plurimum Galli, ſua nempè elementa ſequuntur, ſuas ſtellas: nec diù pij ſunt, nec impij niſi ſuprà naturæ genium, aut illos omninò firmauerit gratia, aut corruperit prauitas. Semel probatis Itali tenaciùs adhærent, neque verſatili illâ morum alternatione communiter ſinunt famam ſuam contaminari. Mollior denique nobis eſt & corpori amicior pietas, longo ieiunio macerari vix ſuſtinens. leguminibus crudis, aut limacum flaccida carne farciri, qui apud Italos inter egregias dapes, ſuorumque Antiſtitum palato digniſſimas ambitioſe numerantur. Cernis vt pietas vtriuſque gentis alteri compoſita, & laudabilior ſit, & deterior? Malim tamen ſincerè pius eſſe, licet in me aliquid firmitatis deſideres, quàm ſub theatrica illa Religionis larua conſtantiſſimè perſeuerare, ac diu, tanquam in diuini cultus parte eſſent, eos motus ſignificare quos in animo non habeam.

Cùm ita de pietate loqueremur, commodiſſimè ſuperuenit cum Aſterio Hermias. Illum iam à reditu ſuo viderat Flauius, iamque ex me audiuerat quàm iucundè, ac ſapienter ſomniaret, itaque vt illum eſt intuitus, quid

tu, inquit, ô Hermia quid & tua nox? ipse risu modesto, nihil. Sed data vtrique salute, petijt quid & ipsi valeremus, & an sanis illuxisset dies, quem nobis optimum desideraret.

Flauio deinde breuiter renunciante quid inter nos fuisset colloquij, Asterius in Hermiam respiciens, ab isto argumento, inquit, certè non multùm dissentit somnium tuum. Placet referre, Hermia, quæ iam tu mihi, etiam non requisitus, solita humanitate narrauisti? Nobis hoc ipsum enixè poscentibus, ita suam de pietate philosophiam explicuit Hermias, vt admixtas luci tenebras de industria audientibus proponeret. sic enim ille.

In densissimæ proceritatis syluâ putabam me esse, altique silentij; neque enim in ipsis arborum fastigiis vel leuis aura ludebat; aues nullæ quæ suis vocibus, aut fontes qui implacido murmure illam quietem perturbarent. Ipse trepidus (namque illa opacitas, ac silentij horror aliquid pauidæ menti subiecerant) inter pacatas vmbras pergebam, cùm subitò ad aures improuisi gemitus peruenere. Illico gradum compressi, vt hos audirem faciliùs; videbantur calamitosæ mulieris & quæ à loco vnde illos exceperam, non multum recesserat. Ad hæc suspiria, quibus

& iam

& iam concutiebar, ſapienti quantùm potui veſtigio, ne admoneretur aliquem adeſſe, quæcumque ſic ſolitudini ac ſyluis concredebat dolorem ſuum, profundiùs in ſaltum me penetro; & mox inter frondes matronam aduerto, miſerabili ſpecie, lachrymiſque in ora vbertim fluentibus. Procubuerat in humum; crucem manu geſtabat; aſpera veſtis, confecti inædia vultus, ſed qui emitterent ſplendorem, quoſque ſine charitate, & obſeruantia nemo poſſet intueri. In atrociſſima ſorte mulier plura ſuſpiria promebat, quàm verba; Iſtud tamen, aggemente me, ſibi multo cum planctu loquuta eſt.

Infœlix ego pietas, quam tot exilia verſant, tot circundant vbique pericula, tot mortales cogunt latere! quod crimen, vt ſic agar? vt ſic patiar? Immeritam expulere ab aula, à foro, à templis: Ipſa clauſtra iam metuo, vmbras, ſpecus; O miſeram! quis me locus excipiet? omnia tentaui, ſcrutata ſum; adhuc tamen incerta vbi poſſim ſecura conſiſtere. An & hæc forſitan ſylua hoſtes dabit qui me in fugam conuertant, & more latronum inſectentur? nunquam tibi benè conſulueris; ærumnoſa pietas, niſi cœlum, vnde tibi ortus, repetas.

Hæc cùm audiuiſſem, quaſi matronam ſubleuaturus illicò me prodidi; Et fidum hominem

inuenisti, inquio, qui te constanter colat; quandiù tibi placebit hæc syluarum opacitas, si me libenter feres, tecum hærebo. Illa insidias arbitrata, vt me vidit, celeri pede in profundiora saltus se contulit, grauiter dolente me, quod tam faustè inuentam in eo recessu tam citò perdidissem. Et frustrà ex vestigiis agnoscere volui, qua parte fugam adornasset; Nulla quippe in molli humo signa extabant, quæ ad recedentem meos gressus dirigerent, vt inde certissimè concluderem, haud illi ponderosum corpus esse, vt contingit mortalibus.

Neque propterea quieuit inquirendi desiderium; lachrymis madens, quo me ferebat impetus, migro vbique inclamans (vt mea iam voce tota sylua personaret) Pietas, pietas. Festinanter saltu confecto (nam vrgebat ingens amor) in aliam solitudinem inscius peruenio, vbi in orbem positæ à natura rupes ita vocem excipiebant, vt non semel, & ad veritatem redderent. Et hîc quoque vociferante me, pietas, pietas, visus est aliquis non dispari nisu respondisse, vt certiùs ad me quoque officiosa vox perueniret, pietas, pietas. Igitur spe iam alacris, in eam partem me flecto, nec de fide illius dubius qui monuerat in illis rupibus posse pietatem inueniri, diu inter saxa, quæ varia asperitate vel

tumebant in murices, vel in antra recesserant. Matronam quæro; sed minimè aderat: demùm, improbo labore fatigatus, fraudem intellexi qua mihi illuserat Echo, vt eam pro pietate acciperem. Tum ipse me increpans, quid agis, ô Hermia, inquio, sola vox cautes has incolit: pietatem nosti, aliud certè quàm sonus est.

Non multum viæ confeceram, cùm in vrbanissimum virum incidi, à quo cùm gemens percontarer vidissetne pietatem? respondit non longè abesse, familiarem sibi, ac si loquentis opera vti vellem; se quoque ad illius sedes ocyùs me deducturum, faceret ergo, oraui; Verùm officiosissimi hominis reliquus sermo haud placuit; nam de pietate tanquam de ignota loquebatur; florentem dicebat, molliculam, illamque nescio qua veste exornabat, quam vtique non videram. Silui tamen, iam me deceptum intelligens, eoque duce in amplissimas ædes deuenio.

Hîc ingentis speciei matrona habitabat, plurimo cultu, nam nec metalla sericis vestibus deerant, nec auribus margaritæ; sed distortas manus habebat, licet suis etiam lapillis fulgerent, & ad vitæ vsus haud idoneas. Et hæc est, inquam, bone vir, quam pietatem vocas? reuerere si lubet, tu; aliam quæro, quæ & manus

habeat faciles, & meretricio amictu non superbiat.

Ita demigro iratus, & mox in aliam domum, somno rapiente, me confero. Stabat illic altare quidem pietatis, vt patebat ex titulo; verùm ipsa Pietas haud videbatur. Circùm plurimi cultores, quorum pars suffimen adolebant; ast cum vbi illa esset quam tantoperè colerent, curiosiùs inquirerem, respondit adoratorum vnus; Pietatis naturam eam esse, quæ sub sensu omninò non caderet & ineptos eos haberi, qui aliquid in illa præter spiritum crederent. Miratus subtiliorem insaniam, ego quoque recessi iratior. Posteà tandiù quæsitam pietatem in apice montis deprehendi, dumis obsito, & quia per tot incommoda ad illam perueneram, promisit passuram se, ne ab illa vnquam diuellerer, in præmium laborum: & hic est somnij mei finis.

Flauium summa voluptate affecere dicentis Hermiæ sapientissima commenta; Verum est, inquit ille, ô Hermia, nobilis scilicet exul pietas, extra culpam calamitosa, paucorum suffragio digna est, quæ fido lare excipiatur, raro enim inueniuntur qui non aut publicè infesti sint, aut priuatim hostes, vt dubium sit minorne ei ab insinceris cultoribns pernicies, an ab iis qui audaciori amentia, non remotis (quod suadet

certè pudor) arbitris, immeritam abiiciunt.

O quàm fugax bonum Pietas! quàm tardè admiſſum, quàm celeriter ſui nauſeam, facit, ruborem, pœnitentiam! nulla re frequentiùs luditur, nulla leuiùs: pilam credas, quam nemo niſi repulſurus excipit.

Pro miraculo eſt, aliquem in complexu eius abſque rixa, aut frequenti etiam diuortio, conſenuiſſe. Non diù mortalibus placet, & hæc maxima cenſetur in illam gratia, ſi ad arbitrium voluptatis exul, reducenda expellitur. Duriſſimæ ſortis cauſæ in promptu ſunt, Hermia. Cupiditatibus humanis inimica eſt; Vix aptatur negotiis: ignara fraudum, quas nec texere poteſt, nec effugere; etiam vbi inſidiæ vrgent, de alieno ſcelere ſemper dubitans, ac timidè ſuſpicioſa: delicias odit, iuſtiſſimum quoque ſui præmium, laudem: ita in futurum proſpiciens, vt miſellæ elabatur quidquid in huius vitæ ſolatia præſens tempus obtulerit.

Extorrem igitur pietatem eſſe haud miror; Verùm quid ſit illa tua Echo, quæ ad ſe incautos accerſit, imponitque pietatem vocantibus, certè haud ſcio; Ipſe ænigma hoc explana: quis enim rectiùs, aut ſubtiliùs reuoluat ſomnium tuum?

Non arduæ inquiſitionis res eſt, refert Her-

mias: plurimi ſunt quorum pietas vox eſt, & præterea nihil. De Chryſippo non audiuiſti? In commendendâ virtute nullus illo eloquentior, legum ipſarum mens, ac patronus habebatur, dignus quem frequenter in ſenatu Trajanus ipſe de iure dicentem, per tres horas non ferret modò, ſed etiam ſuſpiceret. Ille tamen vir, perditiſſimus erat, ſolo ore virtuti amicus, & tanquam luſcinia eſſet, præter ſymphoniam nihil habens.

Neſcis ergo, Flaui, plures ideò tantùm verba ſacra ex Bibliis, aut Theologis excipere, vt reddant? ſatis eſt illis, didiciſſe, vt loquantur; in ſolo referendæ vocis niſu, & verboſa quadam imitatione inuenias quodcumque perceperunt. Pietas illorum, mera Echo: ad quam tamen ſæpiùs feſtinat muliercularum, ac imperiti vulgi ſimplicitas. Ex ſtudiis, ac doctorum hominum contubernio loquaces, gaudent audiri, ac vocari magiſtros; & propriæ ſalutis incurioſi, quam non habent pietatem, dare poſſe exiſtimant. Ab illis recedere, vt ad meliores te conferas, qui vitâ, & ſermone te erudiant, ſumma prudentia, ac morum ſecuritas. Illud mihi per ſomnium, linguax Echo, & quæ me tandiù inter ſcopulos fruſtrà inquirentem detinuit, niſi fallor, adumbrabat.

Digitized by Google

Quid tu autem, Asteri, de Matronâ illâ suspicaris, quæ mollibus ac prætiosis induta, vsu tamen manuum caret, inersque, miratur cultus suos? Minus mihi negotij quàm tua Echo, facesset ista mulier, compta simul, & otiosa, inquit Asterius. Aliqui sunt qui pro pietate religiosam desidiam colunt, neque enim necessaria, etiam cùm præcipiuntur, satis curant; vitant quodcumque feriatos turbat, Iudæo illi persimiles, qui sæuiente pelago, cùm remos agere iuberetur, abnuit, ne religionem sabbathi illo motu violaret, & fustibus cædi maluit, quàm læsa quiete periclitanti nauigio succurrere.

Angelos qui præter vultum, ac pennas nihil haberent, apud pictores sæpè vidimus; pij isti, ad illorum formam se accedere certissimè credunt, si manibus trunci, nihil agant, & toti sint in oculis, ac volatu. Hanc Angelis iniuriam fecere pictores, vt suo labori parcerent; nam quia operosius est integra corpora delineare, quàm partem; artis solertia nititur in solo capite ac plumis, mutilatam licet speciem haud ostenderint Angeli, quoties hominibus apparuere in assumptis corporibus. Pietatis tamen summam in hoc iam plurimi constituunt, vt cerebrum & alas habeat, spretis illis officiis quæ ex charitate vtiliter descendunt ad proximos, tan-

laboret, & deponat ſuperbiam. Ecce tuæ Matronæ explicationem, quam nec dormiens probauiſti, & quæ nec cæteros fallat, ſi benè vigilent.

Quod dixiſti de illo pietatis altari, vnde aberat ipſa Pietas, ad illos refero, qui religionem mere in animo habere ſe iactitant: neque credunt multùm curare Deum, ſi in exemplar prodit, & ad ſigna perueniat. Aliquos enim vidi qui ad illam inſaniam deuenerant, vt totùm pietatis opus referrent ad animum. Interna quidem eſt pietas, motus habet abſconditos, ſed niſi ſuâ motione agat & corpus, deficit non modicâ ſui parte Religio, quæ totum hominem debet illi mancipare, à quo totus eſt homo, vt duplici cultu agnoſcatur diuerſiſſimas naturas idem principum ſortiri, vnoque quaſi conſilio vni creatori perſoluere reuerentiam.

Eſt etiam ſua corpori pietas, quæ ſi abijcitur, cito & ipſe animos ſentiet extingui ſuos ignes, vix enim feruebit in languido. In fontem ſuum recurrit illa membrorum, ſi dici poteſt, Religio, namque animam, cuius imperio priùs incitata eſt, & ipſa incitat; quod ita ſtupuit Auguſtinus, vt ſincere fateretur ſe neſcire, quomodò ille motus animi, qui vt

fierent iſta, præceſſit, quia facta ſunt, creſcit. Verùm ita oportuit, vt ſic anima corporeo illo in Deum cultu ad ſuos profectus indigens, meminerit quoties ſupplicabit Numini, & ipſam carnem trahere in commune obſequium.

Pietatem aliqui volunt ſine corpore, aliqui ſine animo; cùm tamen ſecluſo altero, non conſtet, quandiù terrenæ huic ſubſtantiæ copulata eſt pars illa ſubtilior quæ ad angelorum dignitatem accedit. Pius eſſe vis? nec ſolo ſpiritu tenta illud opus, nec ſolo etiam corpore, ne vel euaneſcat in meram ſpeculationem pietas tua, vel ita ſenſibus deprimatur vt non poſſit aſſurgere.

Prouidentiſſimè Eccleſia, fidelium animos propoſitâ veritate ſic inſtruit, vt & ſenſuum curam agat, dum illos vocum ſymphoniâ, ac facum ſplendore oblectat, cæteriſque cerimonijs, quibus apud mortales adhuc carne implicatos, auguſtior fit Religio. Nihil boni in illis ſuſpicor, qui pietatem ita in animo poſuere, vt cætera negligant, aut deſpiciant. Vis dicam quid ſentio? Non obſequio, ſed prædæ amore, tollit viatori onus ſuum, latro, ſuas veſtes; & qui pietatem nudam vult, tanquam ſuperfluis illam exoneret, non amicus eſt, ſed prædator conuincitur.

Digitized by Google

Vbi hæc dixit Asterius, iam tuum est, inquit, Firmiane, de hodierno somnio loqui; An placet quod retulit Hermias, scilicet pietatem in ipsis claustris, ac speluncis pauere? Religiosi secessus certè probrum est, ista pietatis fuga, omnisque solitudo iure damnabitur, si in illâ quoque pericula aduertat. Cùm ego diutiùs silerem, ac cæteri subriderent; non imprudens, inquio, Asteri, in hanc somnij partem me compulisti; Illam agam, nec tacebo quàm malè sit aliquando pietati, vbi creditur securiùs degere.

Quid Cœlo sublimius, aut sanctius? in illo tamen dimicatum est, in illo superbia se extulit, ambiuit honores, nefarie tentauit id assequi, quod soli Deo conceditur: Quosdam veluti Cœlos esse claustra illa non abnues, quæ tanto spacio distrahuntur à terris, vt qui illa incolunt, sæpè non cadant sub aspectu mortalium. Ita subleuati, eâ concinnitate, atque silentio suos motus peragunt, vt inferior orbis (quasi quiescerent) suprà se illos agitari vix sentiat. Hic, naturæ quidem vnius, verùm disparis potentiæ lumina, suos ignes pulcherrimè miscent, & ordine quodam iustitiæ, ne vnum scilicet sydus, cæteris depressis, nunquam non emineat, alternis oriuntur, & ca-

Digitized by Google

dunt. Iam cogita quod dixi, ab ipſo mundi exordio cœli incolas ſuperbiam turbauiſſe, inde enim fiet, vt non mireris clauſtra illa, quæ cœlis ſuâ celſitate, ignium concordiâ, ac denique regulari motu æmulantur, etiam procellas honoris admittere, cùm fatale eſſe videatur, vt eiuſmodi prælijs pateat aliquando ſyderum locus; ſed longè diuturnior eſt illis tranquillitas, eâ animorum pugnâ quæ procedit ex ambitu, cuius & cauſas breuiter expediam.

Vbi omnes vno voto egeſtatem profeſſi ſunt, nulla de opibus rixa eſt; & hæc profectò facultatum iurgia, quæ tot mortales, ac tandiu exercent, excludit eorum hominum ſolitudo, qui vt pacatius viuant, abdicatis fortunis, earum litium veluti radices amputauere, quibus diuexantur qui aliquid ſuum habent vnde concitetur aliena cupiditas, & controuerſiæ exurgant. Quia tamen ſine ordine nulla dari poteſt ſocietas quæ diu ac fœliciter ſtet, & hoc ipſum ordo eſt vt aliqui imperent, aliqui mandata excipiant, ne tumultu, & concurſantium poteſtatum varijs opinionibus, negotia, ipſique homines laborent, ſi ad omnes vnum dominium pertineat. Solitarijs illis omninò neceſſe fuit aliquos ſuorum communibus ſuffragijs in eas dignitates euehere qui-

bus committitur imperium. Nam inter illos cuncta miſcueris ſi æqualitatem ſerues, quam, vno Platone excepto, philoſophi omnes in optimâ republicâ damnauere.

Sed vide aliquando quid accedat niſi multâ ſuauitate mitigetur ea poteſtas, citò auerſos habet eos qui illam creauere; nam graue cenſetur, beneficium non agnoſci; & obliuionis iuſta videtur retributio, ſi quiſque, vbi datur facultas, opus ſuum deſtruat. At deponi non expleto dignitatis curſu, & quaſi in mulctam iniuriæ, magnus dolor. Hinc queſtus, & reſtituendi honoris nimia ſollicitudo, ad quam ſi plurimi ex vario affectu accedant, tanquam in oppreſſæ virtutis partes, iuriſque deſcenderent, animorum fit ſciſſura, tantò peior, quantò maior eſt in eo hominum ſtatu cæterarum rerum deſpectio; nam vbi in vnum honorem aſpiratur, ardentiori ſtudio mens flagrat, quàm ſi illum æſtum variæ cupiditates, vt pecuniarum auiditas, ac voluptatum libido, inter ſe diſpartiant.

Prætereà, dum ſinguli, datis ſuffragijs, ſponte ſibi dominos creant, deſiderium aliquando ſubit gradus illius quem alteri contulerunt, vt vertente imperio, ad illos etiam perueniat poteſtas, cui tandiù, & ad nutum ſunt obſequu-

ti. Scis homini naturale esse, velle extolli suprà cæteros, maximè vbi æquum putat, & se quoque eas dignitates quasi per ordinem carpere, quarum alijs gustum fecit. Credis facilè à vino abstinet, qui odorem illius haurit, & expetitum ministrâ manu propinat sumentibus? toties dedisse dignitatem alteri, quam nunquam acceperis, tandem molestum est, nisi cupiditatem illam castiget altioris disciplinæ sanctitas, & religiosi cœpti memoria, quo citrà omnem honoris sollicitudinem, & ambitum, ad illud vitæ genus modestissimi homines accessere.

Fateor ab suffragiorum appetitu inter illos posse tempestates exoriri, & reuerà aliquando exortæ sunt, raro accidit immodicâ dignitatum cupiditate ita claustra turbari, vt proptereà exulet pietas, quàm semper multò plures inueniantur, qui sui status modestiam seruant, quàm qui sic ab illâ recesserunt vt velint imperare. Sed his tumultibus quandòque claustra concussa sint, certè longo temporum decursu familiaris est illis ea tranquillitas, quam cæteri, quia adipisci inter ciuiles molestias nequeunt, demirantur. An ideo terram instabilem dixeris, nec statuendis ædificijs commodam, quia olim tremuisse historici re-

ferunt, & improuiſo motu terruiſſe, qui per tot ſæcula quietè egerant, incolas ſuos?

Infrequens eſt, crede mihi, dignitatum conteſtatio, vbi qui eminet, cæteris miſerior eſt; & ipſo gradu cogitur ad infima plerumque deſcendere, quorum cura, ingens eſt delati honoris cruciamentum: qui apud illos inſigniorem locum eſt adeptus, ante cæteros quoque abſtinet, vigilat, pedes it, vt ſit, & in pœnis, omnium primus; ac, vt gratioſè præſit, quidquid graue iniungit alijs, ſibi prius imperat: Inde verò concludas velim, pietatem commodas ſedes habere, vbi pax ita colitur, & tàm raro violatur animorum concordia.

Quid ſi autem otio torpent ſolitarij iſti, ſi vitijs eâ hominum, ac negotiorum declinatione, acceſſus fiat, & hæc ſuſtinebit pietas? in hoc maximè plurimi decipiuntur, quod vacare illos putant, qui tranquillam vitam ducunt. Actuoſos ſcies, ſi memineris quibus ſtudijs fatigent, oblectentque animos, illi vanitatum contemptores. Modico ſommo refecti, antè ſtratis exiliunt, quàm cæteri mortales nimium ſoporem excuſſerint; Vt diei primitias ille habeat, qui diem conceſſit, longo cultu, Deo ſupplicant; abſolutiſque tandem ſacris, ad lectionem ſe conferunt qui in egregios

labores ingenium accepere, ſcrutantur quidquid erudita antiquitas poſterioribus ſæculis reliquit, vt omnium ætatum ſtudia, in maius diſcentium lumen miſcerentur, & à mortuis, tanquam perenni inter doctos viros commercio, viuentes beneficium acciperent. Vbi libros conſtantiſſimo labore ita diù peruolutarint, & ipſi ſæpè libros conficiunt conciones habent ad populum, optimis conſilijs conſternatas mentes ſolantur, ſubleuant: inuiſunt ægrotos, proſunt cunctis; nec antè ſuas ſedes repetunt, quàm virtutum odore, pietatiſque officijs, quotquot illos beneficos ſenſere, demeriti ſint.

Cæteri quibus abiectior, vel litteris haud exculta mens, illis operibus implicantur, quæ cùm neceſſaria ac perpetua ſint, ita deſidiam fugant, vt fractis labore artubus, nullum planè otium ſuperſit, quod in vitia impendant.

Itaque, Hermia, paululùm à veritate declinauit ſomnium tuum, dum in clauſtris pauidam pietatem facis, quæ nuſquam ſecurior eſt, aut fideliùs colitur.

Neque etiam ſatis probo quod dixiſti abſolutè, aulâ, ac foro pietatem expelli. Stat in illis ſæpiſſimè ſecura pietas, fouetur egregiè; ſuos habet qui illam & colant ipſi, & tuten-

tur ab hostibus, itaque modestioris crimina-tionis erit, si generis humani benignior inter-pres, asseras pluribus in locis pietatem con-sistere, quam tamen ob frequentes iniurias ingeniosè fugitiuam vocauisti.

Quid verò in Templis tentoperè pietati ad-uersaretur, vt ab illis quòque recederet, postu-lauit Flauius; ea enim loca ita religionem ad-mittere aiebat, vt vitia excludant: nam quis audeat in illis Dei cultum abijcere, scelusque profiteri? ad hæc, ita Hermias in sui somnij defensionem.

Eximiæ virtutis tuæ argumentum est, ô Flaui, ista de templorum reuerentiâ opinio: Ex te, de cæteris censes: nam quia vnusquisque nostrum se intermedio omnia videt, omniumque colo-rem, suum esse facillimè arbitratur, ideò & tu quam habes in animo pietatem, in alijs mortalibus conspicis.

Non ergo aduertisti quo vestium fastu, quâ ceruicum leuitate vt plurimùm fœminæ nobi-les Sacris nostris intersint? quàm anxiâ venu-statis suæ sollicitudine teneantur, quàmque videri gestiant, vnâ licet religionis causâ ad sacras ædes videantur accedere?

Inter tot concinnos, quibus disponendis tantum tempus absumptum est, arbitraris pie-

tatem inueniri? Caput iſtud, tam prolixâ arte ad naturæ iniuriam fictum, meditari aliud poterit quam nugas, ſuam formam, ſuos annulos, ſuos denique amatores, ſiue iam irretitos regat, ſiue comparandos, nouo cœpto placebit aucupari, Chriſti ſpinas cogitabit, adeò molliter ornata ceruix? & conceſſum ineptiſſimis curis, aut etiam minùs verecundis animum, myſteria ſubibunt? Quid cum iſtâ venuſtate, Chriſtianæ pietati? Quomodò ante aras ſua deflebit peccata mulier, cuius quoque ſtudium eſt, ore iucundo, oculiſque extrà omnem mœſtitiam compoſitis veniam precari, ne quid de formâ detrahat imperatus à Deo dolor, & muliebre conſilium turbet tantæ concinnitatis inimica pœnitentia?

Quale, heu, Religionis ſpectaculum, tantam ſuperbiam profiteri in veſtibus, quæ licet ponderoſæ non ſint, ſine adiutore tamen non geſtantur, & ideò tantùm laxiores fiunt, vt neceſſitatis imagine adhæreat incedenti puer, qui fluentes colligat manu, ne vel in ſubiectum puluerem, vel ſcreantium ſputa neglectæ dilabantur.

Quid verò de puluinis iſtis cenſes, qui & auro fulgent, & molles ſunt, vt genua dominarum magnificè ſuauiterque excipiant, & nihil in templo durius quàm in ſuo ſtrato deli

catissima mulier inueniat? Eo in statu, ante Christi in cruce pendentis imaginem arrogantèr orat sibi culpas condonari, & tanquam patronâ vanitate citiùs gratiam promeritura, iudicanti Deo cultus sui pompam ostendit. Interim adstantes viri diuagantur animis, inquietis motibus aguntur, & insana vota concipientes, frequentiùs venustissimam supplicem quàm altare conspiciunt.

Si pietas in templis stabile sibi domicilium statuit, ô Flaui, cur ergo Christianos non auocat à sæcularibus curis, vt diuina cogitent, nec castigat, garrientes? Vnde fit, vt quæ frequentissima sunt & etiam superflua apud diuites, in templis ornamenta non fulgeant? vt ignobiles aræ mappis contegantur, quas apponi sibi in mensâ vix sineret fortuna mediocris; & sacra ipsa (si dicere licet) rustica sint, dum qui ad illa conuenere, in vrbano cultu conspiciuntur? Si in templis degeret pietas, certè ex locorum munditiâ agnosceres diligentiam illius; frequenter abesse sacerdotes haud pateretur, & immodestè psallentes cogeret sapienter officio suo defungi; illa enim regit oculos, componit vultus, silentium imperat, vbicumque inuenitur, nec temerè de leuiculo clero iudicabis si expulsam existimes.

Quantos concionatores vidiſti, qui verè ſtudeant pietatis ſenſu ſuos auditores afficere, & inſciæ plebis tenebras diſcutere illis ſermonibus quos capere queat innata vilibus perſonis ſimplicitas? vt plurimùm ſacri oratores, deprimi ſe exiſtimant ſi alta, ſi ſubtilia non loquantur, pudet ad ſingularia deſcendere, rudiores ſolari, monere ſalutaribus conſilijs, tanquam ad ſolos nobilium vſus ſuam lucem acceperint. Inuenerunt iſti oratores, quomodo ſuperbiam addant Euangelio: ne ſordeat ad aulicorum conſpectum Paulus, calamiſtratum effecere, quis ab eiuſmodi hominibus fructum ſperauerit, cùm de ipſo Chriſto veriſſimè ſcripſerit aliquis, operationis ſuæ munus amiſerat, niſi illud humilitas recepiſſet.

Vides iam ô Flaui etiam in templis ſæpiſſimè pietatem non admitti. Plura dicerem niſi prohiberet pudor ea referre, quæ omninò premenda ſunt. Tuum illud ſilentium ô Hermia, inquit Flauius, ars dicendi eſt omni ſermone eloquentior. Sic Paulus affirmans maiora eſſe beatorum gaudia quàm quæ ipſe effari aut mortalium mens capere poſſet, in ampliſſimæ coniecturæ libertatem animos dedit, egitque peritus cœleſtium orator, vt grandio-

ri fœlicitatis imagine spes nostra reficeretur quàm si definitum aliquid ac sensibus notum explicuisset. Quidquid ita siluit, vt ait quidam, prodidit non prodendo: & sæpè efficacior pars orationis est, reticentia, ingensque rerum pondus, profiteri, aut nolle præ verecundiâ, aut pro imbecillitate non posse illas attingere eloquentiam. Non audes, inquis, referre quod in templis agitur: cùm nihil sic dicas, totum dicis Hermia: sed placet ad singularia venire vt eorum quæ cogitas ac censes, maior nobis fides fiat?

Ita prouocatus Hermias, aliquandiu pallio vultum obduxit, & mirantibus cæteris, quod contectus loqui vellet, respondit ipsum Socratem quoties de turpi cupidine tractare cogeretur sic suo pudori consuluisse, vt extrà conspectum audientium liberiùs erubesceret. Sed non tulit Flauius religiosum virum qui virtutis partes agebat sub eo velo philosophari. Lateant, inquit, qui sectantur scelera, non qui odere, & vt hostes in illa seueriùs inuehuntur. Ad ægrotantium fœtorem qui refugit medicus, arte suâ dignus non est; etiam audacter contrectet quæcumque horrentem naturam ad vomitum prouocant, nec dimittat officium suum, quia illo benè fungi nisi commotus non potest.

Audiuisti ergò, Hermia, aliquid agi in templis quod aduersetur castitati? Breuiter dicam quæ nimis, heu, vera sunt inquit ille. Scitis ipsum montem quem suo cruore sacrauerat dominus, ex nefandis impurissimorum hominum ritibus, & erecto in crucis locum veneris simulachro, dictum posteà fuisse montem Venereum: neque vos etiam latet, quod Diuus Paulinus lugens scripsit, in ipso Christi præsepio gentilium superstitionem profanos hominum amores, mortesque coluisse. Maior nostrorum iniuria temporum, cùm ad illa christiani pergunt, vt de committendo flagitio, & de temporis opportunitate, extrà omnem suspicionem commodius inter se conueniant, istud enim fit, neque securiùs credunt de sceleris ordine, ac pretio quærere, quàm vbi solet Religio fusis lachrymis, aut à propitio Deo ampliora petere beneficia, aut veniam ab irato.

Adest in altari Christus, tremendam maiestatem circundant vndique pauentes Angeli, & sub eorum conspectu quàm facilè, quàm vtiliter peccent, adulteri deliberant. Ante Christum eo consilio sisti, mysterijs nostris insultare est; & quicumque sic despicit dominum, nouo modo reus est corporis & san-

guinis ipsius, licet ore non recipiat: neque enim dijudicat corpus domini, cuius sanctitatem atque præsentiam nec reueretur, nec tremit.

Aptam fœdissimis colloquijs horam eligunt cùm aut nox ingruens, aut à fidelibus solitudo fiduciam timidis videtur efferre sceleribus. Quod horreas, velut asylum fit nequitiæ, Iudicis domus; hîc se turpitudo nullo pudore profitetur, quæ cæteris in locis infamiam cautè deuitans, quasi ad partes castitatis accederit, seipsam verecundè negauerat. Sed pauci sunt qui eo animo templum petant, in eoque velint agere quod vbique scelestum est. Vt vt sitâ Flaui, sed inueniri plurimos haud certè negabis, quos ad sacras ædes non religionis conscientia, aut aliquis diuinorum sensus, sed forma mulierum trahit, & fœdè placendi sollicitudo. Quid autem istos cogitare existimas, qui se muliebris pietatis comites dedere, vt eam, cùm minus aduerterit, flagitiosis amoribus disperdant?

Post hæc in id argumentum multa dicta sunt, quæ priuatim audiri possunt vtiliùs, atque honestiùs, quàm publico credi, vt iam nullus adstantium dubitaret, in proprijs sedibus ita sæpè violari pietatem, vt de exilio lubens cogitet, ad

quod tot iniurijs totque calamitatibus ærumnosa compellitur.

Absoluebam hoc somnium, cùm improuiso aduentu Pontanus adfuit, eruditissimus medicus. Et hæc est, inquit, Firmiane, imbecillimæ sanitatis cura? hic consiliorum meorum fructus? perdet te obstinatus iste labor: omninò oculis orbari vis, qui tam pertinaciter scriptioni indulges? vis & noxijs humoribus opprimi iam fractum pectus? Multi te vegetiores, quòd eâ studiorum incontinentiâ solui se in dies paterentur, crescente tandem naufragio suffocati sunt. Peream! nisi te Hypocratis iudicio sisto, qui eius alumnos, scholam ipsius, per tot annos remediorum præpostero vsu, aut negligentiâ infamauisti. Quid enim dici de nobis autumas, qui tandiù nullo successu, curam tui suscepimus? Ad hæc: rides simul & minaris, inquio, charissime Pontane; sed verumne his lucubrationibus iam non sufficere vires meas, ætatem meam, si hæc seriò loqueris, spondeo laborem hunc, vltimum fore. Et non satis putas (retulit) edidisse te vernaculâ tuâ Philosophiam Christianam: de Monarchia Verbi incarnati tomos duos: Romanâ verò linguâ Genium sæculi: denique tuum Gygen? quid rursùs occuparis in somnijs? fallor,

fallor, aut tuam quietem non modicè perturbant. Cum ego illud quidem negarem, ſed nec vltrà amiciſſimi viri conſilijs vellem obſiſtere, Hermianis ſomnijs finem feci, quæ ſi aliquis non maleuolo aut critico animo leget, forſitan haud improbabit quòd poſteris reliquerim.

FINIS.

NOs infra scripti in sacra Theologiæ Parisiensis Facultate Doctores, Reuerendi Patris Zachariæ Capucini Lexouiensis *Gygen cum Somnijs Sapientis sub nomine Petri Firmiani editum*, acuratè legimus: Nec hæsimus ad adscititium nomen, certi eo solum consilio personatum authorem incedere, ne proditione sui, suam læderet virtutem, abscondi gestientem, vniusque cœlestis gloriæ aucupem, mundanæ æstimationis negligentem. Quàm verò suauiter, quàm acutè, quam Christianè mordeat profanos sæculi mores vix satis mirari, conscientiam testamur vestram, quisquis hanc oculo legeris non lipienti. Haud vexat censura columbas, dans coruis veniam. In eâ vehementioris indignationis æstu exæstuans nihil aduertimus. Quidquid aculei stilus habet, illud impar iustæ querelæ ex amœnissimo scripturæ, patrumque roseto collectum puta. Spina est,& quidem pungens acrius, sed quæ roseos exhalet spiritus: qui licet obstinatis sint odor mortis in mortem æternam: pœnitentibus tamen olent vitam in exitum vitæ prioris: pijs autem & fidelibus odorant suauè in vitam futuræ vitæ. Non Religionis, non sæculi reuerentia inuiderit, si arma sua quocũque vibret arte typographi profundo vulnere luxuriantis animi motus pacatura quò pietas germinet fœliciter, fortiùs adolescat, suumque restituat Ecclesiæ odoratissimum decus. Ea in se prius contorsit tela vir verè vir, imitatorque Pauli ac Christi (supra quàm expectatur ab homine) fidissimus. Horum ante salutares plagas expertus tibi offert contra passionum morsus antidotum, in fascinationis vulgaris amuletum,& pharmacum immortalitatis. Vtere pie lector, & valebis. Datum Bajocis die vigesima sexta Aprilis anni Domini millesimi sexcentesimi quinquagesimi septimi.

HELYES. I. HELYES.

EGo infra scriptus sacræ Theologiæ Doctor, testor me legisse Librum cui titulus est, *Gyges Gallus, cui accessere Somnia Sapientis*, *à Petro Firmiano* in lucem editum, opus prælo sanè

dignissimum, pietatisque Christianæ studiosis vtilissimum; in quo nihil à me deprehensum est, quod diuinæ fidei, bonisque moribus non sit consonum. In quorum fidem præsens testimonium propria manu subsignaui. Datum Cadomi, anno Domini 1637. die verò vigesima septima Martij.

R. VEREL.

EGo subscriptus Frater Damasus Augensis, ex mandato R. P. Prouincialis legi Librum, cui titulus est *Gyges Gallus sub nomine Petri Firmiani*, à Reuerendo Patre Zacharia Lexouiensi Capucino Prouinciæ Normaniæ deffinitore compositum, cui accesserunt *Somnia Sapientis*, nec quidquàm in eo contrarium orthodoxæ fidei, aut bonis moribus inueni, quin potius probaui nomen Gygis, vt qui lynceis plusquam oculis, à vitiis laruam virtutis detrahit, & suam virtuti genuinam speciem restituit. Quantùm sagax tantum verax, sagacitas legentis fastidium pellit, & quod rarum, veritatem indigitans, odium non parit. Neminem petit, quemlibet instruit: quare dignus est vt qui inuisibilis multa didicit, prælo factus visibilis, ab omnibus benignè excipiatur. In cuius testimonium subsignaui.

Frater DAMASUS ANGENSIS.
lector Theologus Capucinus.

LIbrum hunc, cui titulis est *Gyges Gallus cum aliquot Sapientis Somnijs*, Authore Reuerendo P. Zacharia Lexouiensi Capucino sub nomine Petri Firmiani, de mandato superiorum non legi modo, sed perlegi; quid magis in illo probauerim vix dicam, ita omnia ad voluptatem simul, & vtilitatem procedunt Claritati non officit sua breuitas, vt nec maiestati nitor ille sermonis, & inuentionis venustas atque nouitas, quæ vel auersantes alliciat. Verborum sensuumque summa vbique vis, neque vnquam à se discedens ratio toti operi inserta, vt anima corpori. Neruos suos habet quidquid dulce est; salesque ipsos

nusquam desit, atque a certa authoris scopus [illegible]. Sapientiæ [illegible] æternam [illegible] Christiané pungit ac delectat vt alterum ab altero [illegible] diuellere quis possit, tanto nexu vniuntur. Sic [illegible] [illegible] opus, gradum amisit: si non prodest, [illegible] [illegible] computo: nam nec aliquid [illegible], aut [illegible] iucundius. Sic censeo, [illegible]

Fr. IOANNES MARIA Rothomagensis predicator Capucinus Ind.

QVod de gemma Plinius asseruit, pretiosam esse totius splendoris epitomem, & dispersam vndequaque naturæ maiestatem fœliciter in exiguum coaluisse lapillum, hoc de opere quo Gyges *Gallus & Somnia Sapientis* inscribitur dicendum arbitror, esse scilicet diu desideratam totius veritatis synopsim, quæque per tot librorum volumina, magno quærentium labore, dispergitur virtutis Religio compendiatam hic, breui sed graui codice delitescere; gratissimum sanè futurum legentibus commodum: nam seu vigilet ille philosophus, seu somniet ille Sapiens, emendatos hominum mores corrigere, & exulantem orbi veritatem restituere nititur, finem assequuturus, si fidem inter cordatos inueniat. Parco pluribus ne operis laude, authoris modestiæ humiliter latitantis fiam offensus, quem Deo & Reipublicæ Christianæ potius quam sibi laborasse probè scio. Experire lector & opus omnium studio dignissimum propriam sibi texuisse panegyrim mecum fateberis. Datum cadomi pridie nonas Maij anni 1657.

Fr. AMADÆUS BAJOCENSIS Cap. Ind. In sacra Theologia lector.

SVMMA PRIVILEGII REGIS.

CAutum est Regio Diplomate ne quis ad septennium ab absoluta priori editione computandum, absque authoris licentia librum cui titulus est *Gyges Gallus*, cui accessere Somnia Sapientis, venalem exponat, imprimat, aut distribuat sub pœnis in Originali inflictis. Datum die 10. mensis Decembris anni 1657.

Author cessit jure suo in gratiam viduæ & Dionisij Thierry.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google